

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БРОВДІЙ МИРОСЛАВА ЮРІЙВНА

УДК 316.6:159.9:364.65-054.75

ДИСЕРТАЦІЯ

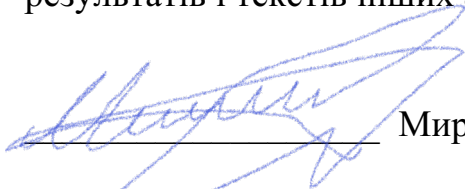
Механізми подолання впливу соціальних стереотипів та переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (на прикладі Закарпатської області)

054 – Соціологія

05 – Соціальні та поведінкові науки

Подается на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Мирослава БРОВДІЙ

Науковий керівник: Рюль Вікторія Олександрівна, кандидат соціологічних наук,
доцент

Ужгород – 2026

АНОТАЦІЯ

Бровдій М. Ю. Механізми подолання впливу соціальних стереотипів та переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (на прикладі Закарпатської області). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 «Соціологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2026.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню механізмів подолання впливу соціальних стереотипів та переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (на прикладі Закарпатської області). Основна мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні механізмів подолання впливу соціальних стереотипів і переконань на процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади вивчення соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб»* розкрито загальнотеоретичні засади дослідження соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб, визначено методологічні основи роботи, проаналізовано підходи до вивчення механізмів подолання соціальних стереотипів як соціокультурного феномену.

У підпункті *«Концептуалізація поняття «соціологічний стереотип» та «переконання» у соціологічному дискурсі»* здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз феномену соціальних стереотипів у контексті суспільних криз та масового внутрішнього переміщення населення. Систематизовано класичні та сучасні наукові підходи до трактування поняття «соціальний стереотип», що дозволило розкрити його когнітивну, соціокультурну та комунікативну природу. На основі аналізу праць У. Ліппмана, Г. Тайфела, Дж. Тернера, С. Московічі, Р. Дарендорфа, Г. Олпорта, П. Бурдьє та інших учених визначено основні механізми формування, закріплення й трансляції стереотипів у соціальному середовищі. Обґрунтовано, що стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб формуються під

впливом міжгрупової взаємодії, конкуренції за ресурси, кризової невизначеності, медіадискурсу та соціальних практик. Особливу увагу приділено ролі засобів масової інформації та публічних дискурсів у конструюванні образу ВПО й підтриманні соціальної дистанції між переселенцями та приймаючими громадами.

У межах підпункту проаналізовано евристичний потенціал теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, теорії міжгрупового контакту Г. Олпорта, символічного інтеракціонізму та концепції символічного насильства П'єра Бурдьє для пояснення процесів стереотипізації ВПО. Доведено, що механізми соціальної категоризації та поділу на «своїх» і «чужих» виступають важливими чинниками виникнення упереджень і міжгрупової дистанції в умовах суспільної кризи.

На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних підходів запропоновано авторське визначення соціальних стереотипів як відносно стійких, соціально зумовлених і когнітивно спрощених уявлень про соціальні групи, що формуються в процесі соціалізації та міжгрупової взаємодії. Сформовано теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження механізмів стереотипізації внутрішньо переміщених осіб та шляхів подолання соціальних упереджень у приймаючих громадах.

У підпункті *«Концептуальні підходи до вивчення механізмів подолання соціальних стереотипів щодо ВПО як соціокультурного феномену»* систематизовано класичні та сучасні соціологічні підходи до аналізу ВПО, зокрема концепції «чужого» Г. Зіммеля, аномії Е. Дюркгейма, статусних груп М. Вебера, стигматизації Е. Гофмана, соціального капіталу П. Бурдьє, а також теорії структурації та акультурації. Це дозволило визначити соціальні, культурні та інституційні чинники, що впливають на формування стереотипів і характер міжгрупової взаємодії.

Особливу увагу приділено аналізу приймаючої громади як середовища соціального включення або виключення ВПО. Обґрунтовано, що подолання соціальних стереотипів є багаторівневим процесом, який охоплює когнітивний, інтеракційний та інституційний виміри й реалізується через міжгрупову взаємодію, розвиток соціального капіталу, комунікативні практики, освіту та медіа.

У результаті сформовано теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження механізмів інтеграції внутрішньо переміщених осіб та подолання соціальної стереотипізації у сучасному українському суспільстві.

У другому розділі *«Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб до нового соціокультурного середовища»* досліджено особливості адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб до нового соціокультурного середовища приймаючих громад. Обґрунтовано доцільність вибору Закарпатської області як емпіричної бази дослідження, враховуючи специфіку соціокультурного середовища регіону та особливості інтеграційних процесів внутрішньо переміщених осіб. Окрему увагу приділено соціальним стереотипам як одному з важливих факторів, що можуть як ускладнювати, так і сприяти процесам соціального включення та взаємодії у приймаючих громадах.

У підпункті *«Особливості та етапи адаптації внутрішньо переміщених осіб до соціокультурного середовища приймаючих громад (на прикладі Закарпатської області)»* здійснено наукове обґрунтування вибору Закарпатської області як репрезентативного регіону для дослідження процесів адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у сучасному українському суспільстві. Проаналізовано особливості регіону як прикордонного та багатокультурного соціального середовища, що характеризується значною концентрацією ВПО та інтенсивними міжгруповими взаємодіями. Досліджено соціокультурні, економічні та комунікативні чинники інтеграційних процесів, а також вплив соціальних стереотипів на взаємодію між переселенцями та приймаючими громадами. Окремо розкрито етапи адаптації внутрішньо переміщених осіб, при цьому автором розроблено та обґрунтовано трирівневу модель адаптації, що включає етапи базової безпеки, соціально-економічної стабілізації та повної соціокультурної інтеграції. Проаналізовано роль громадських організацій, волонтерських ініціатив, місцевих громад та інформаційного середовища у забезпеченні підтримки ВПО та подоланні стереотипізації. Також узагальнено результати емпіричних досліджень щодо рівня інтегрованості переселенців, їхніх основних проблем і чинників соціальної адаптації.

У підпункті «Соціальні стереотипи та переконання як чинники впливу на інтеграційні процеси внутрішньо переміщених осіб» здійснено теоретико-аналітичне дослідження соціальних стереотипів як чинника формування уявлень приймаючих громад щодо внутрішньо переміщених осіб. Автором розкрито сутність соціальних стереотипів як когнітивних схем соціального сприйняття та обґрунтовано їхню роль у регулюванні міжгрупової взаємодії в умовах воєнних трансформацій суспільства. Встановлено амбівалентний характер стереотипізації ВПО, що проявляється у поєднанні негативних і позитивних уявлень, які по-різному впливають на процеси соціальної інтеграції. Проаналізовано основні прояви негативних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб (зокрема уявлення про соціальну залежність, пасивність та конкуренцію за ресурси) та їхній вплив на посилення соціальної дистанції й стигматизаційних практик. Водночас охарактеризовано позитивні стереотипи, пов'язані зі стійкістю та адаптивністю ВПО, що сприяють формуванню інклюзивних взаємодій у приймаючих громадах.

Досліджено положення теорії соціальної ідентичності, відповідно до яких процес сприйняття ВПО відбувається через механізм категоризації «свої – чужі», що визначає емоційні реакції та поведінкові установки у міжгрупових відносинах. Узагальнено, що соціальні стереотипи функціонують як системний чинник, який впливає на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, формуючи як індивідуальні, так і соціально закріплені моделі їхнього сприйняття.

Третій розділ «Прикладні аспекти дослідження соціальних стереотипів і переконань у контексті інтеграційних процесів ВПО (на прикладі Закарпатської області)» присвячений дослідженню впливу соціальних стереотипів у контексті інтеграційних процесів ВПО. Здійснено дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Здійснено емпіричне дослідження соціальних стереотипів щодо ВПО в приймаючих громадах та їх вплив на процеси соціальної інтеграції. Запропоновано механізм подолання впливу соціальних стереотипів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

У підпункті «Дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах» застосовано дискурс-аналіз як ключовий метод, що дозволяє виявити механізми формування та відтворення суспільних уявлень у процесі соціальної комунікації.

У ході аналізу доведено, що дискурсивні конструкції щодо ВПО мають виражене ідеологічне навантаження, яке проявляється як у прямому, так і в прихованому закріпленні оцінних значень. Це зумовлює необхідність врахування не лише змісту повідомлень, але й їх інтерпретаційного контексту, що визначає характер формування як позитивних, так і негативних стереотипів. Установлено, що ключовими каналами продукування відповідних смислів виступають медіатексти, соціальні мережі, публічні комунікації та інтерв'ю, які функціонують як взаємопов'язані дискурсивні події.

Встановлено, що дискурсивне поле щодо внутрішньо переміщених осіб має багатовимірну структуру та може бути описане через систему координат «орієнтація на себе – орієнтація на соціум» та «інклюзія – виключення». Така модель, розроблена автором, дозволила візуалізувати основні напрями конструювання соціальних стереотипів і виявити домінування як інтеграційних, так і конфліктогенних дискурсивних практик.

Методологічною основою дослідження виступив підхід дискурс-аналізу в межах соціології знання (SKAD) Р. Келлера, що дозволило інтерпретувати соціальні практики як результат і водночас умову дискурсивного конструювання реальності. На основі цього підходу автором було визначено етапність дослідження, сформовано емпіричну базу та здійснено відбір 118 емпіричних матеріалів, які репрезентують різні типи дискурсів щодо ВПО (медіа, соціальні мережі, інституційні тексти, інтерв'ю). Додатково в межах емпіричної частини дослідження було проведено 16 напівструктурованих інтерв'ю з місцевими мешканцями приймаючих громад та внутрішньо переміщеними особами, що дозволило поглибити розуміння повсякденних практик сприйняття ВПО та виявити особливості відтворення соціальних стереотипів у міжгруповій взаємодії.

Емпірично ідентифіковано десять основних форм дискурсів щодо ВПО (солідарності, інклюзії, жертви, виключення, ресурсної конкуренції, недовіри, суб'єктності, нейтрального інформування, тимчасовості та інституційного регулювання), що свідчить про складну й неоднорідну природу суспільного конструювання образу переселенців. Встановлено, що у публічному медіапросторі переважають інституційні та солідарні наративи, тоді як у соціальних мережах і побутовому дискурсі посилюються практики виключення, конкуренції та недовіри.

На основі якісного та кількісного аналізу матеріалів і інтерв'ю автором виокремлено систему ключових соціальних стереотипів щодо ВПО, серед яких домінують уявлення про «споживацтво», «ресурсну конкуренцію», «культурну дистанційованість», «заможність переселенців» та «чужість». Доведено, що зазначені стереотипи виконують не лише когнітивну, а й регулятивну функцію, безпосередньо впливаючи на рівень довіри, характер соціальної взаємодії та можливості інтеграції ВПО у приймаючі громади. Таким чином, емпірично виявлено основні типи дискурсів і стереотипів, що визначають соціальне сприйняття внутрішньо переміщених осіб у сучасному українському суспільстві.

У підпункті «Соціальні стереотипи та переконання щодо ВПО в приймаючих громадах та їх вплив на процеси соціальної інтеграції» здійснено емпіричне дослідження стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. Емпіричну базу становило анкетне опитування місцевих мешканців та ВПО Закарпатської області із використанням багаторівневої вибірки ($n = 428$), сформованої з урахуванням вікових, гендерних та соціальних характеристик респондентів. Застосовано комбіновану методологію збору даних (онлайн-опитування, метод «снігової кулі»), а також стандартизовані психометричні інструменти (шкали Лайкерта та Богардуса), що забезпечило кількісну фіксацію рівня соціальних установок і соціальної дистанції. Перевірка внутрішньої узгодженості вимірювальних інструментів за допомогою коефіцієнта Cronbach's Alpha (0,701–0,720) засвідчила їхню прийнятну надійність.

Обробка емпіричних даних здійснювалася із застосуванням методів описової статистики, порівняльного аналізу та процедур багатовимірної інтерпретації з

використанням програмного забезпечення IBM SPSS Statistics. Додатково використано аналіз вторинних джерел та документів, що дозволило здійснити зіставлення отриманих результатів із даними інших соціологічних досліджень та офіційною статистикою, забезпечивши комплексність і валідність наукових висновків.

У результаті дослідження встановлено наявність соціальних стереотипів щодо ВПО, які мають переважно соціально-економічний (ресурсна конкуренція, житловий ринок, зайнятість), культурно-комунікативний (мовна поведінка, інтеграційна відкритість) та символічно-статусний характер (уявлення про «жертв», «заможних переселенців», соціальну залежність). Виявлено, що інтенсивність стереотипізації є вищою у міському середовищі, що пояснюється більшою щільністю соціальних контактів та конкуренцією за ресурси.

Порівняльний аналіз показав наявність незначних гендерних відмінностей у структурі стереотипних уявлень, однак загальний рівень їх поширення є подібним серед чоловіків і жінок. Водночас внутрішньо переміщені особи фіксують стійкий досвід соціальної дистанції та нерівного доступу до ресурсів, що проявляється у житловій, освітній та комунікативній сферах. Зіставлення результатів із даними зовнішніх соціологічних досліджень підтвердило їхню валідність та засвідчило, що виявлені тенденції мають регіонально-типовий характер.

Отримані результати дозволили дійти висновку про те, що стереотипізація ВПО є соціальним явищем, яке впливає на характер їх інтеграції та рівень соціальної включеності. Обґрунтовано необхідність розробки комплексного механізму подолання негативних стереотипів, що передбачає поєднання інституційних, комунікативних та соціокультурних інструментів впливу. Це дає підстави розглядати подолання стереотипізації як одну з ключових передумов забезпечення ефективної соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та формування інклюзивних приймаючих громад.

У підпункті *«Механізм подолання впливу соціальних стереотипів та переконань у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб»* запропоновано механізм подолання стереотипів щодо ВПО у приймаючих громадах, спрямований

на трансформацію упереджених уявлень і формування інклюзивних моделей взаємодії, який побудовано з врахуванням отриманих результатів якісного та кількісного етапів дослідження. У межах побудови механізму проаналізовано нормативно-правову базу, яка формує основу державної політики щодо інтеграції ВПО, а також виявлено ключові бар'єри адаптації, що підтримують стереотипізацію. Аналіз міжнародних і національних звітів (IDMC, MOM) засвідчив, що стереотипи щодо ВПО переважно пов'язані з уявленнями про конкуренцію за ресурси, безпеку та культурні відмінності. Їх подолання можливе через політики соціальної згуртованості, розвиток міжкультурної взаємодії та регулярний контакт між групами.

Структурно запропонований автором механізм включає вхідні соціальні умови, акторів (влада, громади, ВПО, НГО), інструменти впливу та соціальні результати. Його ефективність залежить від узгодженості всіх елементів і переходу від разових заходів до системних практик взаємодії. Функціонування механізму базується на полісуб'єктності: інтеграція розглядається як спільна відповідальність держави, громадських інституцій, приймаючих громад і самих ВПО. Це змінює статус переселенців із пасивних отримувачів допомоги на активних учасників соціальних процесів. Процесуально механізм реалізується через етапи усвідомлення стереотипів, інституційного закріплення практик інтеграції, розширення міжгрупової взаємодії та формування нових соціальних норм. Результатом є зниження соціальної дистанції та підвищення рівня згуртованості. Ефективність механізму визначається показниками участі ВПО у житті громади, доступом до ресурсів та стабільністю міжгрупових контактів. Таким чином, інтеграція постає як довготривалий соціальний процес, а не як сукупність окремих заходів.

Практичні рекомендації передбачають інституціоналізацію інтеграційних практик, розвиток комунікативних платформ, розширення спільних ініціатив і залучення ВПО до прийняття рішень. Особливе значення має перехід до довгострокових програм підтримки, що поєднують освітні, соціальні та економічні компоненти.

Результатом функціонування механізму передбачається зниження рівня соціальних стереотипів щодо ВПО, скорочення соціальної дистанції та формування більш інклюзивної й згуртованої моделі взаємодії у приймаючих громадах.

У висновках автор узагальнює результати дослідження, зазначаючи, що соціальні стереотипи мають значний вплив на інтеграцію ВПО та їхню здатність адаптуватися. Результати дисертації мають наукову та практичну цінність – вони можуть бути використані для розробки політик соціальної інтеграції, освітніх та соціально-психологічних програм, спрямованих на підтримку ВПО та зниження стереотипізації у приймаючих громадах.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, ВПО, механізм подолання стереотипів, соціальні стереотипи, адаптація, соціокультурна адаптація, соціальна інтеграція, інтеграція, приймаюча громада, міграція, війна, внутрішні переселенці, міграційні процеси, приймаюче суспільство, соціальна ідентичність

ANNOTATION

Brovdi M. Yu. Mechanisms for Overcoming the Influence of Social Stereotypes and Beliefs on the Social Integration of Internally Displaced Persons (based on the case of the Zakarpattia region). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 054 «Sociology» (05 – Social and Behavioral Sciences). – State University «Uzhhorod National University», Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2026.

The dissertation is devoted to the study of mechanisms for overcoming the influence of social stereotypes and beliefs on the social integration of internally displaced persons (IDPs) (on the example of the Zakarpattia region). The main objective of the research is the theoretical substantiation and empirical investigation of mechanisms for overcoming the influence of social stereotypes and beliefs on the integration process of internally displaced persons.

In the first chapter, «Theoretical and Methodological Foundations for the Study of Social Stereotypes toward Internally Displaced Persons», examines the general

theoretical foundations of researching social stereotypes concerning internally displaced persons, defines the methodological framework of the study, and analyses approaches to investigating mechanisms for overcoming social stereotypes as a socio-cultural phenomenon.

In the subsection «Conceptualization of the Concepts of ‘Social Stereotype’ and ‘Belief’ in Sociological Discourse», a comprehensive theoretical and methodological analysis of the phenomenon of social stereotypes is conducted in the context of societal crises and large-scale internal population displacement. Classical and contemporary scholarly approaches to the interpretation of the concept of a social stereotype are systematized, enabling the identification of its cognitive, socio-cultural, and communicative dimensions. Based on the analysis of the works of Walter Lippmann, Henri Tajfel, John Turner, Serge Moscovici, Ralf Dahrendorf, Gordon Allport, Pierre Bourdieu, and other scholars, the principal mechanisms of stereotype formation, consolidation, and transmission within the social environment are identified. It is substantiated that stereotypes concerning internally displaced persons are shaped by intergroup interaction, competition for resources, crisis-related uncertainty, media discourse, and social practices. Particular attention is devoted to the role of mass media and public discourses in constructing the image of IDPs and maintaining social distance between displaced persons and host communities.

Within this subsection, the heuristic potential of Tajfel and Turner’s Social Identity Theory, Allport’s Intergroup Contact Theory, Symbolic Interactionism, and Pierre Bourdieu’s concept of symbolic violence is analysed to explain the processes of IDP stereotyping. It is demonstrated that mechanisms of social categorization and the division into «in-groups» and «out-groups» constitute important factors contributing to the emergence of prejudice and intergroup distance under conditions of societal crisis.

Based on the synthesis of national and international scholarly approaches, the author proposes a definition of social stereotypes as relatively stable, socially conditioned, and cognitively simplified representations of social groups that are formed through socialization and intergroup interaction. This provides the theoretical and

methodological basis for further research into the mechanisms of stereotyping internally displaced persons and the ways of overcoming social prejudice in host communities.

In the subsection «Conceptual Approaches to the Study of Mechanisms for Overcoming Social Stereotypes toward Internally Displaced Persons as a Socio-Cultural Phenomenon», classical and contemporary sociological approaches to the analysis of internally displaced persons are systematized, including Georg Simmel's concept of the «stranger», Émile Durkheim's theory of anomie, Max Weber's theory of status groups, Erving Goffman's concept of stigmatization, Pierre Bourdieu's theory of social capital, as well as structuration and acculturation theories. This made it possible to identify the social, cultural, and institutional factors influencing stereotype formation and the nature of intergroup interaction.

Particular attention is devoted to the analysis of the host community as an environment of either social inclusion or exclusion of internally displaced persons. It is substantiated that overcoming social stereotypes is a multi-level process encompassing cognitive, interactional, and institutional dimensions and is implemented through intergroup interaction, the development of social capital, communicative practices, education, and media engagement.

As a result, a theoretical and methodological framework for further research into the mechanisms of integration of internally displaced persons and the overcoming of social stereotyping in contemporary Ukrainian society has been developed.

In the second chapter, «Adaptation and Integration of Internally Displaced Persons into a New Socio-Cultural Environment», examines the specific features of the adaptation and integration of internally displaced persons into the socio-cultural environment of host communities. The relevance of selecting the Zakarpattia region as the empirical basis of the study is substantiated, taking into account the specific characteristics of its socio-cultural environment and the peculiarities of the integration processes of internally displaced persons. Particular attention is devoted to social stereotypes as one of the key factors that may either hinder or facilitate processes of social inclusion and interaction within host communities.

In the subsection «Features and Stages of the Adaptation of Internally Displaced Persons to the Socio-Cultural Environment of Host Communities (based on the case of the Zakarpattia region)», the choice of Zakarpattia region as a representative region for studying the processes of adaptation and integration of internally displaced persons in contemporary Ukrainian society is scientifically substantiated. The specific characteristics of the region as a borderland and multicultural social environment, marked by a significant concentration of internally displaced persons and intensive intergroup interactions, are analysed. Socio-cultural, economic, and communicative factors affecting integration processes, as well as the influence of social stereotypes on interactions between displaced persons and host communities, are examined.

Particular attention is given to the stages of adaptation of internally displaced persons. The author develops and substantiates a three-level adaptation model comprising the stages of basic security, socio-economic stabilization, and full socio-cultural integration. The role of non-governmental organizations, volunteer initiatives, local communities, and the information environment in supporting internally displaced persons and overcoming stereotyping is analysed. The findings of empirical studies concerning the level of integration of displaced persons, their main challenges, and the factors influencing social adaptation are also summarized.

In the subsection «Social Stereotypes and Beliefs as Factors Influencing the Integration Processes of Internally Displaced Persons», a theoretical and analytical study of social stereotypes as a factor shaping host communities' perceptions of internally displaced persons is conducted. The essence of social stereotypes as cognitive schemes of social perception is revealed, and their role in regulating intergroup interaction under conditions of wartime societal transformations is substantiated. The ambivalent nature of IDP stereotyping is identified, manifested in the coexistence of both negative and positive perceptions that affect social integration processes in different ways.

The principal manifestations of negative stereotypes concerning internally displaced persons, including perceptions of social dependency, passivity, and competition for resources, and their impact on strengthening social distance and stigmatization practices are analysed. At the same time, positive stereotypes associated with the

resilience and adaptability of internally displaced persons are characterized as factors contributing to the development of inclusive interactions within host communities.

The provisions of Social Identity Theory are examined, according to which the perception of internally displaced persons occurs through the categorization mechanism of «in-groups» and «out-groups», which shapes emotional responses and behavioural attitudes in intergroup relations. It is generalized that social stereotypes function as a systemic factor influencing the integration of internally displaced persons by shaping both individual and socially institutionalized models of their perception.

The third chapter, «Applied Aspects of the Study of Social Stereotypes and Beliefs in the Context of the Integration Processes of Internally Displaced Persons (based on the case of the Zakarpattia region)», is devoted to examining the influence of social stereotypes within the context of the integration processes of internally displaced persons. A discursive analysis of the construction of social stereotypes concerning internally displaced persons in host communities was conducted. An empirical study of social stereotypes toward IDPs and their impact on social integration processes was carried out. Furthermore, a mechanism for overcoming the influence of social stereotypes in the integration process of internally displaced persons was proposed.

In the subsection «Discursive Analysis of the Construction of Social Stereotypes toward Internally Displaced Persons in Host Communities», discourse analysis was employed as the key methodological approach for identifying the mechanisms through which social perceptions are formed and reproduced in the process of social communication.

The analysis demonstrated that discursive constructions concerning internally displaced persons carry a pronounced ideological dimension manifested through both explicit and implicit evaluative meanings. This necessitates consideration not only of the content of messages but also of their interpretative context, which shapes the formation of both positive and negative stereotypes. It was established that media texts, social media content, public communications, and interviews function as interconnected discursive events and serve as the principal channels through which relevant meanings are produced and disseminated.

It was found that the discursive field surrounding internally displaced persons possesses a multidimensional structure that can be described through the coordinate system of «self-orientation versus societal orientation» and «inclusion versus exclusion». The model developed by the author made it possible to visualize the principal directions of stereotype construction and to identify the prevalence of both integrative and conflict-generating discursive practices.

The methodological foundation of the study was the Sociology of Knowledge Approach to Discourse (SKAD) developed by Reiner Keller, which enabled the interpretation of social practices as both a product and a condition of the discursive construction of reality. Based on this approach, the stages of the research were defined, the empirical framework was developed, and a corpus of 118 empirical materials representing various types of discourses on internally displaced persons (media content, social media materials, institutional texts, and interviews) was selected. In addition, 16 semi-structured interviews were conducted with residents of host communities and internally displaced persons, providing a deeper understanding of everyday practices of perceiving IDPs and revealing the specific features of stereotype reproduction in intergroup interaction.

The study empirically identified ten principal forms of discourse concerning internally displaced persons: solidarity, inclusion, victimhood, exclusion, resource competition, distrust, agency, neutral information, temporariness, and institutional regulation. These findings indicate the complex and heterogeneous nature of the social construction of the image of displaced persons. It was established that institutional and solidarity-based narratives predominate within the public media sphere, whereas practices of exclusion, competition, and distrust are more pronounced in social media and everyday discourse.

Based on qualitative and quantitative analyses of empirical materials and interviews, the author identified a system of key social stereotypes concerning internally displaced persons. The most prevalent stereotypes relate to «consumerism», «resource competition», «cultural distance», the perception of «wealthy displaced persons», and «otherness». It was demonstrated that these stereotypes perform not only cognitive but

also regulatory functions, directly influencing levels of trust, patterns of social interaction, and opportunities for the integration of internally displaced persons into host communities. Thus, the principal types of discourses and stereotypes shaping public perceptions of internally displaced persons in contemporary Ukrainian society were empirically identified.

In the subsection «Social Stereotypes and Beliefs toward Internally Displaced Persons in Host Communities and Their Impact on Social Integration Processes», an empirical investigation of stereotypes concerning internally displaced persons was conducted. The empirical basis of the study consisted of a survey of local residents and internally displaced persons in the Zakarpattia region, using a multistage sampling procedure (n = 428) developed with regard to respondents' age, gender, and social characteristics. A combined data collection methodology was applied, including online surveys and snowball sampling, together with standardized psychometric instruments (Likert and Bogardus scales), which ensured quantitative measurement of social attitudes and social distance. The internal consistency of the measurement instruments was assessed using Cronbach's Alpha coefficients (0.701–0.720), demonstrating acceptable reliability.

Empirical data were processed using descriptive statistics, comparative analysis, and multidimensional interpretation procedures implemented through IBM SPSS Statistics software. Secondary data and documentary analysis were additionally employed to compare the obtained findings with the results of other sociological studies and official statistics, thereby ensuring the comprehensiveness and validity of the scientific conclusions.

The findings revealed the existence of social stereotypes toward internally displaced persons that are predominantly socio-economic in nature (resource competition, housing market issues, employment), cultural and communicative in character (language behaviour, openness to integration), and symbolic-status oriented (perceptions of «victims», «wealthy displaced persons», and social dependency). It was also found that the intensity of stereotyping is higher in urban environments, which can be explained by a greater density of social contacts and intensified competition for resources.

Comparative analysis revealed only minor gender differences in the structure of stereotypical perceptions, while the overall prevalence of stereotypes was similar among men and women. At the same time, internally displaced persons reported persistent experiences of social distance and unequal access to resources, particularly in the housing, educational, and communicative spheres. Comparison with external sociological studies confirmed the validity of the findings and demonstrated that the identified tendencies are typical at the regional level.

The results of the study indicate that the stereotyping of internally displaced persons constitutes a social phenomenon that significantly affects both the character of their integration and the level of their social inclusion. The necessity of developing a comprehensive mechanism for overcoming negative stereotypes is substantiated, involving the combination of institutional, communicative, and socio-cultural instruments of influence. This provides grounds for considering the reduction of stereotyping as one of the key prerequisites for ensuring the effective social integration of internally displaced persons and the development of inclusive host communities.

In the subsection «Mechanism for Overcoming the Influence of Social Stereotypes and Beliefs in the Process of Integration of Internally Displaced Persons», a mechanism for overcoming stereotypes concerning internally displaced persons in host communities is proposed. The mechanism is aimed at transforming prejudiced perceptions and promoting inclusive models of interaction and was developed on the basis of the results obtained during the qualitative and quantitative stages of the research.

The development of the mechanism involved an analysis of the legal and regulatory framework underpinning state policy regarding the integration of internally displaced persons, as well as the identification of key adaptation barriers that contribute to the persistence of stereotyping. The analysis of international and national reports (IDMC, IOM) demonstrated that stereotypes toward internally displaced persons are primarily associated with perceptions of resource competition, security concerns, and cultural differences. Their reduction is possible through policies fostering social cohesion, intercultural interaction, and regular intergroup contact.

Structurally, the mechanism proposed by the author comprises initial social conditions, actors (public authorities, communities, internally displaced persons, and non-governmental organizations), instruments of influence, and expected social outcomes. Its effectiveness depends on the coherence of all components and on the transition from isolated measures to systematic practices of interaction. The functioning of the mechanism is based on a multi-actor approach, whereby integration is viewed as a shared responsibility of the state, civil society institutions, host communities, and internally displaced persons themselves. This approach transforms displaced persons from passive recipients of assistance into active participants in social processes.

From a procedural perspective, the mechanism is implemented through the stages of stereotype awareness, institutionalization of integration practices, expansion of intergroup interaction, and the formation of new social norms. The expected outcomes include a reduction in social distance and an increase in social cohesion. The effectiveness of the mechanism is assessed through indicators such as the participation of internally displaced persons in community life, access to resources, and the stability of intergroup contacts. Consequently, integration is conceptualized as a long-term social process rather than a collection of isolated measures.

Practical recommendations include the institutionalization of integration practices, the development of communicative platforms, the expansion of joint initiatives, and the involvement of internally displaced persons in decision-making processes. Particular emphasis is placed on the transition to long-term support programmes combining educational, social, and economic components.

The implementation of the proposed mechanism is expected to contribute to reducing the level of social stereotypes concerning internally displaced persons, decreasing social distance, and fostering a more inclusive and cohesive model of interaction within host communities.

In the conclusions, the author summarizes the results of the study, emphasizing that social stereotypes exert a significant influence on the integration of internally displaced persons and their ability to adapt. The findings of the dissertation possess both scientific and practical significance and may be applied in the development of social integration

policies, educational initiatives, and socio-psychological programmes aimed at supporting internally displaced persons and reducing stereotyping within host communities.

Keywords: internally displaced persons, IDPs, mechanism for overcoming stereotypes, social stereotypes, adaptation, socio-cultural adaptation, social integration, integration, host community, migration, war, internally displaced persons, migration processes, host society, social identity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображені основні наукові результати дисертації:

1. Бровдій М. Ю. Стереотипи, переконання та сприйняття війни: виклики для внутрішньо переміщених осіб та стратегії подолання. Габітус. Випуск 69, Том 1. 2025. С. 11-15.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.1>

URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/69-2025/part_1/3.pdf

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

2. Бровдій М. Ю., Безносько В. В. Стереотипи та переконання ВПО у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни: виклики та практики адаптації. Габітус. Випуск 72, Том 1. 2025. С. 9-13.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.1.1>

URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/72-2025/part_1/3.pdf

(Здобувачці належить провідна роль у формулюванні дизайну дослідження, організації та реалізації всіх етапів дослідження, аналізі та інтерпретації отриманих результатів, а також у підготовці публікації до друку. Автор Безносько В. В. взяв участь у рецензуванні тексту статті, уточненні методологічних аспектів дослідження).

3. Бровдій М. Соціально-психологічні особливості сприйняття внутрішньо переміщених осіб у період війни в Україні. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2025. № 19.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/10.30970/VSO.2025.19.13>

URL:

<https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/13901>

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

4. Бровдій М. Ю. Наслідки стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та механізми їх подолання. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2025. № 57. С. 125-129.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.19>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/57_2025/22.pdf

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бровдій М. Ю. Виклики для внутрішньо переміщених осіб у суспільному вимірі історії та шляхи їх подолання. Збірник VII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2025: історія, археологія, міжнародні відносини та перспективи повоєнного відновлення». Секція 7. Українське суспільство: ментальність та ідентичність. ДонНУ ім. В. Стуса. 2025. С. 218-219.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

6. Бровдій М. Ю. Стереотипи внутрішньо переміщених осіб щодо війни в Україні: теоретичний аспект. Масова свідомість воєнного часу: методологічні та етичні аспекти її соціологічного вивчення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції інтернет-конференції (м. Лубни, 10 квітня 2025 р.). 2025. С. 26-28.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

7. Бровдій М. Ю. Стереотипи як бар'єр та ресурс у процесі інтеграції ВПО. Матеріали доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток територіальних громад крізь призму міжсекторної взаємодії: виклики сучасності». Ужгород. 2024. С. 13-16.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

8. Бровдій М. Ю. Стереотипи як чинник формування стійкості у процесі інтеграції ВПО. XIV Львівський соціологічний форум. Інституціональна стійкість українського суспільства: теоретизування й емпіричні дослідження на тлі війни. 3 жовтня 2025 р.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Бровдій М. Ю., Безносько В. В. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни. Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. World trends in the development of modern scientific trends. Sociology. 2025. Pp. 199-202.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації).

10. Бровдій М. Ю., Якубишин С. В. Інтеграційний потенціал освітніх і просвітницьких заходів у роботі з ВПО. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. Sociology. Zaragoza, Spain. 2025. Pp. 272-274.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації).

11. Бровдій М. Ю. Вплив соціальних мереж на формування віртуальної ідентичності підлітків. Матеріали підсумкової студентської конференції (16-20

травня 2022 р.). Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. Секція: Соціологія. Соціальна робота. 2022. № 11. С. 98-100.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

12. Бровдій М., Реш Д. Вплив програм інтеграції ВПО на подолання когнітивної стереотипізації. Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference. Sofia, Bulgaria. 2025. Pp. 243-246.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації).

13. Бровдій М. Ю. Онлайн- та офлайн-стереотипи як чинники стійкості у процесі соціальної адаптації та інтеграції ВПО. V Конгрес САУ: Збірник доповідей «Суспільство та соціологія в експоненційному світі: дослідницькі виклики, можливості, перспективи». 20 – 21 листопада 2025 року.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку).

ЗМІСТ

Перелік скорочень та умовних позначень	25
Вступ	26
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади вивчення соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб.....	36
1.1. Концептуалізація поняття «соціальний стереотип» та «переконання» у соціологічному дискурсі	36
1.2. Концептуальні підходи до вивчення механізмів подолання соціальних стереотипів щодо ВПО як соціокультурного феномену	56
Висновки до розділу 1.....	71
Розділ 2. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб до нового соціокультурного середовища	74
2.1. Особливості та етапи адаптації внутрішньо переміщених осіб до соціокультурного середовища приймаючих громад (на прикладі Закарпатської області).....	74
2.2. Соціальні стереотипи та переконання як чинники впливу на інтеграційні процеси внутрішньо переміщених осіб	91
Висновки до розділу 2.....	108
Розділ 3. Прикладні аспекти дослідження соціальних стереотипів і переконань у контексті інтеграційних процесів ВПО (на прикладі Закарпатської області).....	111
3.1. Дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.....	111
3.2. Соціальні стереотипи та переконання щодо ВПО в приймаючих громадах та їх вплив на процеси соціальної інтеграції	126
3.3. Механізм подолання впливу соціальних стереотипів та переконань у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб	150

Висновки до розділу 3	178
Висновки	182
Список літератури	195
Додатки	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БФ – Благодійний фонд

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

ГО – Громадські організації

МБФ – Міжнародні благодійні фонди

НГО – Неурядова організація (громадська організація)

ОГС – Організації громадянського суспільства

ОМС – Органи місцевого самоврядування

ООН – Організація Об'єднаних Націй

IDMC – Internal Displacement Monitoring Centre

IOM – International Organization for Migration

NGO – Non-Governmental Organization

SKAD – Sociology of Knowledge Approach to Discourse

U-LEAD – Ukraine – Local Empowerment, Accountability and Development

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження

Повномасштабна російсько-українська війна спричинила безпрецедентні за масштабами внутрішні міграційні процеси, внаслідок яких мільйони громадян були вимушені покинути свої домівки та інтегруватися у нові соціальні середовища. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) стали однією з найбільш численних і водночас уразливих соціальних груп, для якої характерні специфічні психологічні, соціальні та комунікативні виклики. Проте їхня адаптація та моделі взаємодії з приймаючими громадами визначаються не лише індивідуальним досвідом, а й усією системою суспільних уявлень, масових переконань і стереотипів, які структурно впливають на соціальну поведінку як самих ВПО, так і місцевого населення. Соціальні стереотипи є важливими елементами символічного простору суспільства, саме вони визначають соціальну оцінку поведінки ВПО, структуру соціальної дистанції між місцевими мешканцями та внутрішньо переміщеними особами. Соціальні стереотипи ВПО, часто емоційно забарвлені та опосередковані впливом інформаційного простору, здатні стимулювати солідарність, але водночас можуть конструювати напруження, стигматизацію й негативні моделі соціальної взаємодії.

В умовах затяжної війни, коли суспільство переживає виснаження, зростання фрустрації та переоцінку базових ціннісних установок, роль стереотипів різко посилюється. Вони стають механізмом спрощення складної соціальної реальності, але водночас – джерелом хибних уявлень, що впливають на підтримку державної політики та готовність громад до інтеграції ВПО. З іншого боку, самі внутрішньо переміщені особи внаслідок травматичного досвіду, втрати соціальних ресурсів, різкого зниження контролю над життям і перебування в новому, часто непередбачуваному середовищі, формують власні переконання щодо причин і тривалості війни, можливостей повернення, ролі держави та необхідних стратегій подолання життєвих труднощів. Попри значну кількість досліджень, присвячених вимушеній міграції, досі недостатньо комплексно вивчено, яким чином саме суспільні стереотипи й масові переконання впливають на ВПО, їхню поведінку,

адаптацію та вибір індивідуальних і групових стратегій подолання труднощів. Недостатньо розробленими залишаються питання взаємодії між макрорівнем соціальних уявлень та мікрорівневим досвідом переселенців; впливу стереотипів на їхні інтеграційні стратегії; ролі медіа в конструюванні образу ВПО; формування нових моделей соціальної солідарності. Актуальність теми підсилюється й тим, що війна трансформує соціальну структуру України, породжуючи нові форми соціальної стратифікації, нові лінії конфліктності та нові механізми соціальної інтеграції. Дослідження механізму подолання стереотипів – це також дослідження того, як суспільство справляється з травмою війни, як вибудовуються механізми співжиття та взаємної підтримки, а також як формується соціальний капітал у кризових умовах.

Таким чином, науковий аналіз соціальних стереотипів, що впливають на адаптаційні стратегії внутрішньо переміщених осіб, та механізмів подолання впливу соціальних стереотипів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб має не лише теоретичне, а й значуще практичне значення. Він дозволяє виявити чинники, що сприяють або перешкоджають інтеграції ВПО, визначити узагальнені моделі соціальної поведінки, а також розробити рекомендації для державних, громадських та освітніх інституцій щодо механізму подолання соціальних стереотипів, формування суспільної згуртованості та розвитку стійких соціальних практик у воєнний і післявоєнний період. У сучасних умовах повномасштабної війни науково недостатнім є лише констатація наявності соціальних стереотипів щодо ВПО. Пріоритетом соціологічного аналізу стає розробка механізмів їх подолання, що забезпечують сталу соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

Окремі аспекти стереотипів у контексті соціальної інтеграції розглядали у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед українських дослідників, що аналізували соціальні стереотипи у складних соціально-політичних умовах, слід відзначити роботи С.А. Авак'яна, А.С. Автономова, М.В. Баглая, В.В. Копейчікова, О.Ф. Скакуна, В.Є. Чиркіна, а також сучасні емпіричні

дослідження О.Ф. Стадніка, Т.М. Іванця, О.В. Істоміна, Н. Тверезовської та Д. Головаша, І.В. Шапошникової та І.Р. Пристай.

Зарубіжні автори, такі як Г. Тайфел, Дж. Тернер, Г. Олпорт, Дж. Мід, Г. Блумер, Р. Дарендорф, Л. Козер, В. Ліппман, П. Бурдьє, Б. Фовлер, Д. Шультнер, Б. Штіллерман, М. Голдбер, Т. Петтігрю, А. Котронео, З. Кунда акцентували увагу на соціальних механізмах формування стереотипів, міжгрупових взаємодіях, процесах мотиваційного мислення та репродукції стереотипів. Водночас численні міжнародні та національні аналітичні звіти, зокрема IREX (2023), IDMC (2024), UNHCR (2023, 2024), IOM (2024), WHO (2024) та Caritas Ukraine (2024/2025), містять емпіричні дані щодо соціальної інтеграції ВПО, впливу медіа на формування суспільних уявлень, а також практичних механізмів подолання дискримінаційних та стереотипних практик.

Важливу роль у формуванні теоретичного базису дослідження відіграли роботи українських науковців, що досліджують соціальні аспекти адаптації ВПО під час війни, серед яких М.В. Бірюкова, Ю.А. Калагін, Н.В. Коваліско, М.М. Слюсаревський, Л.А. Найдьонова, М. Чуніхіна. Їхні праці дозволяють простежити взаємозв'язок соціальних стереотипів і переконань із емоційними, когнітивними та поведінковими реакціями ВПО у процесі інтеграції.

У регіональному науковому дискурсі Закарпаття проблематика міграційних процесів і соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб представлена працями дослідників, зокрема П. Токаря, Л. Середи та Н. Варги, які формують локальну наукову школу міграційних досліджень. У їхніх роботах міграція розглядається як комплексний соціальний феномен, що охоплює адаптацію ВПО до приймаючих громад, соціально-комунікативні та інтеграційні трансформації, а також міграційну поведінку та трудову мобільність населення, що в сукупності дозволяє комплексно аналізувати процеси стереотипізації та соціальної інтеграції у прикордонному регіоні.

Обрана тема дослідження потребувала комплексного підходу до вивчення соціокультурних та правових аспектів, тому автор також спирався на нормативні документи та закони, що регулюють права ВПО та питання недискримінації,

зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (№1706-VII, 2014), Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (№2866-IV, 2005), Директиви ЄС 2000/43/ЄС та 2000/78/ЄС, а також національні та міжнародні акти про рівне ставлення та захист прав людини (Equality Act 2010; General Act on Equal Treatment (AGG); Governmental Ordinance No. 137/2000 Румунія; Title VII, Civil Rights Act 1964, США; Act of 3 December 2010, Польща).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до наукового напрямку дослідження Ужгородського національного університету «Локальні відповіді на глобальні соціальні виклики» (номер державної реєстрації 012U001774).

Наукова проблема, на вирішення якої спрямоване дослідження, полягає у суперечності між масштабними процесами внутрішнього переміщення населення внаслідок збройного конфлікту в Україні та недостатньою розробленістю соціологічних підходів до аналізу впливу соціальних стереотипів на процеси соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також обмеженістю теоретико-методологічних і практичних механізмів подолання їх негативного впливу в приймаючих громадах.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні механізмів подолання впливу соціальних стереотипів і переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб.

Досягнення зазначеної мети забезпечується через вирішення таких **завдань дослідження:**

- Проаналізувати теоретико-соціологічні підходи до аналізу соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб.
- Узагальнити вітчизняні та зарубіжні наукові підходи до вивчення механізмів подолання соціальних стереотипів як соціокультурного феномену.

- Охарактеризувати основні етапи адаптації внутрішньо переміщених осіб до соціокультурного середовища приймаючих громад.
- Здійснити аналіз соціальних стереотипів як одного із факторів впливу на інтеграційні процеси внутрішньо переміщених осіб.
- Провести дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.
- Здійснити емпіричне дослідження соціальних стереотипів щодо ВПО в приймаючих громадах та їхнього впливу на процеси соціальної інтеграції.
- Запропонувати механізм подолання впливу соціальних стереотипів на процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Об'єкт дослідження – процес соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Предмет дослідження – механізми подолання впливу соціальних стереотипів на процес соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження

Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становить міждисциплінарний підхід щодо аналізу соціальних стереотипів, що ґрунтується на поєднанні положень теорії соціальної ідентичності, теорії міжгрупового контакту, символічного інтеракціонізму, теорії соціальних репрезентацій, а також критичних підходів до аналізу соціальної нерівності та дискурсивного конструювання реальності. Така інтеграція теоретичних перспектив дозволила розглядати соціальні стереотипи як багаторівневі соціокультурні конструкти, що формуються у процесі міжгрупової взаємодії та дискурсивної практики, а також підтримуються інституційними структурами, медіакомунікацією та повсякденними практиками. Застосування зазначеної теоретичної рамки забезпечило можливість комплексного аналізу механізмів формування, відтворення та трансформації соціальних стереотипів про внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, а також дозволило інтерпретувати їх як результат взаємодії когнітивних, соціальних, структурних і комунікативних чинників.

Досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дослідження було забезпечено застосуванням комплексу загальнонаукових і соціологічних методів. Зокрема, метод синтезу дав змогу узагальнити основні положення наукових підходів до розуміння сутності соціальних стереотипів, їхніх структурних компонентів і функціональних характеристик у сучасному суспільстві. Методи порівняльного аналізу дозволили визначити спільні та відмінні риси підходів до вивчення стереотипів, а також виявити особливості їх інтерпретації в різних наукових традиціях.

Для формулювання та емпіричного підтвердження теоретичних положень використано якісні та кількісні соціологічні методи:

1) дискурс-аналіз, застосований в авторському емпіричному дослідженні дискурсів конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Ціль дослідження полягає у виявленні домінантних дискурсів, у межах яких формуються уявлення про ВПО. Об'єкт дослідження – новинні публікації, тексти відеоконтенту з платформи YouTube, матеріали громадських організацій, дописи в соціальних мережах, коментарі користувачів стосовно ВПО у приймаючих громадах, а також тексти власних інтерв'ю, в період з 2022 по 2025 рік. Вибіркова сукупність становила 118 матеріалів дослідження;

2) онлайн-опитування із застосуванням Google-форми та методу «снігового кому». Дослідження проводилося у квітні – вересні 2025 року. Об'єкт дослідження – соціальні стереотипи, переконання та інтеграційні практики внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Вибіркова сукупність становила 428 респондентів: місцеві мешканці Закарпатської області (Ужгородського, Мукачівського, Хустського, Берегівського, Тячівського, Рахівського районів) та внутрішньо переміщені особи віком від 18 до 78 років обох статей, які на момент опитування проживали в Закарпатській області та мали досвід внутрішнього переміщення понад два роки;

3) очне інтерв'ю. Реалізовано у березні – червні 2025 року. Об'єкт дослідження – жителі Закарпатської області (Ужгородського, Мукачівського,

Хустського, Берегівського, Тячівського, Рахівського районів). Вибіркова сукупність – 16 осіб.

Обробка та аналіз даних здійснювалися з використанням методів описової статистики, порівняльного аналізу. Для статистичної обробки емпіричних даних було використано програмне забезпечення IBM SPSS Statistics. Для підвищення аналітичної глибини застосовувався аналіз вторинних даних і документів.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Уперше:

- на основі дискурс-аналізу публічних комунікацій, медіаматеріалів, соціальних мереж та напівструктурованих інтерв'ю розроблено авторську систему координат дискурсивного поля конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, яка ґрунтується на системі «орієнтація на себе – орієнтація на соціум», «інклюзивність – виключення» та «соціальність – ресурсна конкуренція», що дозволило виокремити десять основних форм дискурсів, встановити механізми формування позитивних і негативних стереотипів щодо ВПО у повсякденній взаємодії членів приймаючих громад;

- розроблено механізм подолання впливу соціальних стереотипів на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб як багаторівневий процес, що поєднує когнітивний, інтеракційний, структурний та інституційний рівні впливу, взаємодія яких забезпечує трансформацію стереотипізованих уявлень у приймаючих громадах;

Удосконалено:

- теоретичне розуміння внутрішньо переміщених осіб як специфічної соціальної групи, яка формується внаслідок вимушеного переміщення та характеризується проміжним становищем між включенням і відчуженням у приймаючому середовищі, що зумовлює особливості процесів соціальної інтеграції, формування соціальних стереотипів та відтворення соціальної дистанції;

– наукові підходи до розуміння адаптації внутрішньо переміщених осіб шляхом обґрунтування трирівневої моделі адаптаційного процесу (етап виживання, етап соціально-економічної стабілізації, етап соціокультурної інтеграції), яка дозволяє комплексно оцінювати ступінь включення ВПО у приймаючу громаду та визначати бар'єри переходу між окремими етапами;

– наукові підходи до емпіричного аналізу стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах шляхом інтеграції кількісних індикаторів соціальної дистанції, міжгрупової взаємодії та суб'єктивно пережитої стигматизації ВПО в єдину аналітичну модель;

Набули подальшого розвитку:

– трактування приймаючої громади як активного суб'єкта інтеграційних процесів, який через систему соціальних норм, практик взаємодії, соціального капіталу та комунікативних дискурсів формує умови включення або виключення внутрішньо переміщених осіб, визначаючи характер суспільного сприйняття цієї групи та особливості відтворення соціальних стереотипів;

– теоретичне обґрунтування впливу соціальних стереотипів і переконань на інтеграційні процеси внутрішньо переміщених осіб шляхом встановлення взаємозв'язку між характером суспільних уявлень про ВПО, рівнем соціальної довіри в приймаючих громадах, інтенсивністю міжгрупової взаємодії та успішністю соціально-психологічної інтеграції переселенців у нове соціальне середовище;

– трактування стереотипізації як соціально відтворюваного механізму регуляції міжгрупових відносин, який функціонує одночасно на рівні індивідуальних установок, групових уявлень та соціального дискурсу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у кількох напрямках. У науково-дослідній діяльності – для подальшого поглиблення вивчення соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених, а також для розробки нових методологічних підходів у дослідженнях вимушено переміщених груп. У освітньому процесі результати можуть слугувати

основою для створення та удосконалення спецкурсів із соціальної психології вимушеної міграції, конфліктології та дисциплін, що висвітлюють проблематику ВПО. Матеріали дослідження, сформульовані положення й висновки можуть бути інтегровані в навчальні програми, підручники та методичні рекомендації, спрямовані на підготовку фахівців соціальної сфери, соціологів та працівників гуманітарних інституцій. Результати дослідження можуть бути використані як теоретико-методологічна та прикладна основа для формування державної політики у сфері інтеграції ВПО, а також для розроблення комплексних програм адаптації внутрішньо переміщених осіб у контексті післявоєнного відновлення та європейської інтеграції України. Практичні рекомендації, розроблені в межах дослідження, мають міжсекторальний характер і можуть бути використані як на національному, так і на регіональному рівнях. Зокрема, вони є релевантними для:

- органів виконавчої влади та Кабінету Міністрів України при розробленні, оновленні та вдосконаленні державної стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також при формуванні міжвідомчих політик соціальної згуртованості;
- органів місцевого самоврядування при плануванні регіональних програм інтеграції, розвитку соціальної інфраструктури, житлової політики та програм зайнятості;
- освітніх і наукових установ при розробці програм міжкультурної освіти, громадянської просвіти, підготовки фахівців соціальної сфери та формування інклюзивного освітнього середовища;
- громадських організацій та локальних ініціатив при реалізації практичних проєктів соціальної інтеграції, розвитку громадських просторів взаємодії та подолання дискримінаційних практик.

Апробація результатів дисертації

Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри соціології та соціальної роботи факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. Основні положення дисертаційного дослідження відображені на

всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: Конференція «Травневі студії 2025: історія, археологія, міжнародні відносини та перспективи повоєнного відновлення» ДонНУ ім. В. Стуса (2 травня 2025 р.); Всеукраїнська інтернет-конференція «Масова свідомість воєнного часу: методологічні та етичні аспекти її соціологічного виявлення» (10 квітня 2025 р.); V Конгрес САУ «Суспільство та соціологія в експоненційному світі: дослідницькі виклики, можливості, перспективи» (20 листопада 2025 р.); XIV Львівський соціологічний форум «Інституціональна стійкість українського суспільства: теоретизування й емпіричні дослідження на тлі війни» (3 жовтня 2025 р.).

Публікації

Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 13 публікаціях, з яких 4 – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях з соціологічних наук, а також 9 тез доповідей на конференціях.

Обсяг і структура дисертації

Дисертаційне дослідження виконано українською мовою та представлено на 292 сторінках друкованого тексту. Структура роботи відповідає загальноприйнятим вимогам та включає вступ, аналітичний огляд літератури, детальний опис матеріалів і методів дослідження, три розділи, які об'єднують 7 підрозділів та висвітлюють результати власних досліджень, їх аналіз та узагальнення, висновки, практичні рекомендації. Бібліографічний список налічує 183 наукові джерела. У додатках представлено перелік наукових публікацій за темою дисертації, що відображають результати проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1 Концептуалізація поняття «соціальний стереотип» та «переконання» у соціологічному дискурсі

Сучасні соціальні процеси, що визначають динаміку суспільних відносин у періоди криз, зокрема під час війни та масових внутрішніх переміщень населення, актуалізують необхідність глибокого теоретичного аналізу феномену соціальних стереотипів. Саме стереотипи виступають одним із ключових механізмів, за допомогою яких індивід і соціальні групи структурують складну соціальну реальність, спрощують її та створюють когнітивно доступні моделі взаємодії. Їхнє функціонування, однак, має не лише адаптивний, а й потенційно деструктивний характер, оскільки стереотипи можуть визначати упереджене ставлення до певних груп, знижувати рівень соціальної довіри та обмежувати можливості ефективної інтеграції.

У контексті дослідження внутрішньо переміщених осіб соціальні стереотипи набувають особливої значущості, адже вони стають підґрунтям соціальних оцінок, очікувань і поведінкових реакцій приймаючих громад. Розуміння природи стереотипів та механізмів їх формування дозволяє концептуально пояснити, чому окремі зразки соціального мислення мають таку стійкість, незважаючи на зміну об'єктивних умов, та чому негативні уявлення щодо ВПО можуть відтворюватися навіть за наявності протилежного емпіричного досвіду. У цьому контексті важливим стає не лише визначення понять, але й виявлення соціальних, когнітивних та комунікативних чинників, що сприяють закріпленню та трансляції стереотипів у різних соціальних середовищах.

Наукова традиція дослідження соціальних стереотипів охоплює міждисциплінарні підходи — від класичних концепцій до сучасних теорій соціальних репрезентацій, когнітивних схем та медіа-впливів. Аналіз відповідних

теоретичних напрацювань визначення поняття «стереотип» є необхідною передумовою для подальшого осмислення ролі стереотипів у процесах адаптації та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Теоретичні підходи до вивчення поняття «стереотип» у соціогуманітарних дослідженнях

Визначення поняття «стереотип»	Представники, теоретико-методологічний підхід	Ключові ознаки	Функціональне призначення
Стереотип трактується як спрощена когнітивна схема («картина світу в нашій голові»), що забезпечує індивіду впорядкування соціальної реальності шляхом узагальнення та типізації інформації	У. Ліппман [138] Когнітивістський (класичний)	Когнітивна редукція; узагальненість; стійкість; селективність сприйняття	Оптимізація процесів пізнання; зниження когнітивного навантаження; орієнтація у складному соціальному середовищі
Стереотип визначається як соціально сконструйований продукт міжгрупової взаємодії, що відображає колективні уявлення та слугує механізмом структурування міжгрупових відносин	Г. Теджфел, Р. Браун, С. Московічі [147] Інтеракціоністський	Соціальна зумовленість; групова ідентичність; нормативність; інтерсуб'єктивність	Регуляція міжгрупових відносин; підтримання соціальної ієрархії; легітимація нерівності; формування соціальної дистанції
Соціальні стереотипи розглядаються як похідні від структурної нерівності та конкуренції за обмежені ресурси	Р. Дарендорф, Л. Козер [102; 105]	Конфліктність; ресурсна зумовленість; владна асиметрія; динамічність; інструментальність	Легітимація групових інтересів; виправдання соціальної нерівності; мобілізація груп у конфлікті; посилення міжгрупових меж і соціальної дистанції

Продовження табл. 1.1.1

Стереотип розглядається як багатовимірний конструкт, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти та формується в контексті соціокультурних практик і дискурсів	Сучасні соціальні та поведінкові науки [167] Інтегративний (сучасний, міждисциплінарний)	Комплексність; багаторівневність; динамічність; контекстуальність; культурна вкоріненість	Формування соціальних установок і моделей поведінки; відтворення дискурсивних практик; вплив на соціальну взаємодію та процеси ідентифікації
--	---	---	--

Джерело: складено автором

Витоки поняття «стереотип» пов'язують із роботами У. Ліппмана, який у 1922 році вперше ввів його в науковий обіг у праці «Public Opinion» [138], визначивши стереотип як спрощену «картину світу в голові людини», що формується як результат узагальнення соціального досвіду та слугує інструментом економії когнітивних зусиль. У сучасному суспільстві ці картини значною мірою формуються під впливом мас-медіа, які виконують функцію основного джерела соціальної інформації. У контексті внутрішнього переміщення медіадискурсу відіграє вирішальну роль у формуванні суспільного образу ВПО. Репрезентації переселенців у новинах, соціальних мережах і публічних дискусіях часто акцентують увагу на проблемності, залежності або конфліктності цієї групи, що сприяє закріпленню стереотипів. Саме тому до інструментарію дослідження були включені змінні, пов'язані з оцінкою впливу засобів масової інформації.

Проте, згідно когнітивістського трактування стереотипів, запропонованого У. Ліппманом, не можна повною мірою пояснити соціальні механізми їх виникнення та відтворення у ситуаціях міжгрупової взаємодії. Зосередження виключно на індивідуальних когнітивних процесах обмежує можливість аналізу впливу конкуренції за ресурси на формування стереотипів. У зв'язку з цим у соціологічній традиції дедалі більшого значення набувають підходи, що розглядають стереотипи як продукт міжгрупових відносин, соціальних конфліктів та боротьби за символічні й матеріальні ресурси. Важливого теоретико-

методологічного значення набуває теорія соціального конфлікту, яка дозволяє інтерпретувати стереотипізацію як наслідок нерівності між соціальними групами.

У межах теорії соціального конфлікту, представленої у працях Р. Дарендорфа, Л. Козера, соціальні стереотипи розглядаються як похідні від структурної нерівності та конкуренції за обмежені ресурси. В умовах масового внутрішнього переміщення загострюється боротьба за житло, робочі місця, соціальні виплати та інституційні можливості, що створює ґрунт для соціальної напруги між групами [102; 105].

З позицій теорії соціального конфлікту негативні стереотипи щодо ВПО виконують функцію легітимації нерівного доступу до ресурсів, виправдовуючи обмеження або дискримінаційні практики. Саме економічний вимір взаємодії між ВПО та місцевим населенням виступає одним із ключових чинників формування соціальних уявлень, що підтверджується результатами емпіричного дослідження. Показники, пов'язані з конкуренцією за ресурси та оцінкою соціальної політики, дозволяють простежити конфліктний потенціал інтеграційних процесів. Однак пояснити появу стереотипів лише конкуренцією за ресурси недостатньо. Важливу роль також відіграють особливості сприйняття людей, міжгрупова взаємодія та поділ на «своїх» і «чужих».

У середині ХХ століття почав активно формуватися соціально-психологічний підхід до вивчення стереотипів. У межах соціально-психологічного підходу (Г. Тайфел, С. Московічі, Р. Браун) стереотипи розглядаються як механізми соціальної категоризації, міжгрупового порівняння та підтримання соціальної ієрархії, що формуються в процесі взаємодії груп. Когнітивістський підхід акцентує увагу на стереотипах як ментальних схемах і евристиках, які забезпечують швидке опрацювання інформації, але можуть призводити до викривлень сприйняття. Дискурсивний та соціокультурний підходи (зокрема у межах теорії соціальних репрезентацій С. Московічі та постструктуралістських студій) трактують стереотипи як продукти мови, комунікації та культурних наративів, що відтворюються в медіа та повсякденних практиках. Сучасні дослідження також включають критичний підхід, у межах якого стереотипи

розглядаються як інструменти влади, що закріплюють нерівність і соціальну нерівновагу. Загалом соціально-психологічний підхід як окремий напрям дослідження стереотипів сформувався у другій половині ХХ століття.

Еволюція поняття «соціального стереотипу» відображає перехід від індивідуально-когнітивного розуміння до комплексного соціокультурного аналізу, у межах якого стереотипи постають як багатовимірні феномени, вбудовані в систему соціальних взаємодій і комунікацій.

Так, стереотипи – це не просто когнітивні ярлики, а глибоко соціокультурні конструкти, що пронизують міжособистісні взаємодії, суспільні структури та комунікативні практики. Сучасна соціологія визнає їх як складні системи вірувань, які можуть бути автоматизованими, емоційно вмотивованими та іноді неусвідомленими. Вони виконують функцію когнітивної економії – допомагають людям швидко інтерпретувати соціальну реальність – але при цьому часто підтримують нерівності та соціальну стигму. Індивід сприймає соціальну реальність загалом, одночасно формуючи взаємини з іншими людьми та проходячи різні етапи свого життєвого шляху. Це дає змогу говорити про подвійне джерело впливу на соціальне мислення особистості. Перший вплив походить від суспільства і проявляється через різноманітні форми – соціальні поняття, установки, норми, цінності, ідеали, а також стереотипи, які засвоюються з раннього віку та формують поведінку і мислення. Крім того, індивідуальна свідомість підпадає під вплив тих соціальних схем, стереотипів і законів, які особистість поступово усвідомлює в процесі власної соціалізації. У процесі самореалізації та самоактуалізації особистість зустрічається з суперечностями, викликаними розбіжностями між індивідуальним і суспільним. Важливими є ті висновки та узагальнення, до яких особистість доходить у ході цього процесу [6].

Автор зазначає, що стереотипи, як соціальне явище, функціонують за певними законами, одним з яких є принцип їх збереження. Він полягає в тому, що стереотипи можуть відтворюватися через такі аспекти духовного життя, як традиції, звичаї, виховання та система освіти, навіть коли матеріальні умови, що їх спричинили, вже значно змінилися. Вплив духовних факторів залишається

сильним, і протиставити йому можна лише нову реальність, яка вимагає зміни свідомості та поведінки для адаптації до нових умов взаємодії із навколишнім середовищем. Якщо стереотип продовжує активно існувати, він починає стримувати процеси змін у відносинах людини з природою та її створеним світом матеріальної й духовної культури.

Соціальна природа стереотипів проявляється через їхнє формування на рівні груп і інституцій: культурні наративи, інформаційні потоки, ідеологічні дискурси та міжпоколінні моделі передавання знань не лише створюють, а й підтримують ці узагальнені уявлення [43; 83]. Особливо помітним є вплив медіа: гендерні, етнічні або політичні стереотипи транслуються через рекламу, новини й соціальні мережі, що сприяє їхньому закріпленню в колективній свідомості.

В авторському дослідженні вважаємо, що формування соціальних стереотипів щодо ВПО значною мірою залежить від характеру суспільної комунікації та домінуючих інформаційних наративів. У сучасних умовах саме медіапростір виступає одним із ключових чинників закріплення або трансформації уявлень про внутрішньо переміщених осіб у масовій свідомості.

Формування стереотипів є складним процесом, що поєднує когнітивні, соціальні та культурні механізми. З когнітивної точки зору, стереотипи ґрунтуються на категоризації, яка дозволяє групувати інформацію та зменшувати когнітивні витрати. Водночас вони формуються через соціальне навчання шляхом наслідування, засвоєння моделей поведінки та інтерпретацій, поширених у сім'ї, освітніх інституціях, ЗМІ чи громадських дискурсах [167]. Одним із ключових механізмів подолання стереотипів є медіатизація соціальної реальності. Медіа, як традиційні, так і цифрові, створюють наративи, що відтворюють і посилюють соціальні стереотипи. У разі ВПО це можуть бути образи «жертв», «тягаря для держави», «конкурентів за соціальні ресурси» або, навпаки, «агентів розвитку». Наративи, що циркулюють у медійному просторі, транслуються на міжособистісний рівень, укорінюючи стереотипи в масовій свідомості [125]. Додатковим чинником є емоційна насиченість кризових ситуацій. У періоди конфліктів, економічної нестабільності чи масових міграцій суспільство прагне

«простих пояснень», що стимулює появу стигматизуючих узагальнень. Такі процеси особливо помітні у ставленні до ВПО в Україні, де війна різко змінила соціальну структуру та спричинила масштабні внутрішні переміщення [127]. В умовах дефіциту інформації та невизначеності поширюються емоційно забарвлені, часто негативні стереотипи.

На думку автора, формування та відтворення стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб слід розглядати як результат взаємодії когнітивних спрощень, соціально зумовлених практик та медійно опосередкованих наративів, що посилюються в умовах кризової невизначеності. Водночас принципово важливим є те, що стереотипи не є статичними утвореннями: вони можуть трансформуватися під впливом альтернативних дискурсів, особистого досвіду міжгрупової взаємодії та цілеспрямованих комунікативних стратегій. У цьому контексті подолання стереотипізації щодо ВПО вимагає не лише розширення доступу до об'єктивної інформації, але й формування нових інтерпретаційних рамок, у яких акцент зміщується з образів вразливості чи конкуренції на ресурси, адаптивність і соціальний потенціал цієї групи. Таким чином, деконструкція стереотипів постає як комплексний процес, що передбачає зміну як індивідуальних когнітивних установок, так і ширших соціокультурних наративів.

Соціальна природа стереотипів передбачає, що вони не є суто внутрішньоособистісними феноменами: навпаки, вони формуються в процесі соціалізації, підтримуються інституційними структурами та циркулюють через культурні коди, символічні системи й колективні наративи. Стереотипи виконують адаптивну функцію, допомагаючи індивіду швидко приймати рішення у складному соціальному середовищі, однак їхня стійкість і узагальненість роблять їх потенційними джерелами упереджень і дискримінації [146]. Крім того, стереотипи є складовою політичних і медійних дискурсів, що формують уявлення про «норму» й «іншого», задаючи рамки сприйняття соціально вразливих груп – зокрема внутрішньо переміщених осіб [178].

Дослідження [168] розкриває соціокультурну природу стереотипів щодо ВПО, які сформувалися після 2014 року. Автори підкреслюють, що ці уявлення

мають глибоке коріння в регіональних відмінностях України, історичних міграційних процесах та інформаційній політиці, яка значною мірою вплинула на образ вихідців із Донбасу. Важливим аспектом роботи є аналіз того, як *соціальні установки визначають готовність приймаючих громад до взаємодії з ВПО і формують бар'єри їх інтеграції*. Автори використовують підходи соціальної психології, зокрема моделі атрибуції та теорію соціальної категоризації. Це дозволяє показати, що стереотипи є не просто індивідуальними переконаннями, а продуктом колективних уявлень, що з'являються у відповідь на соціальні зміни, загрози або кризові ситуації. Саме воєнний конфлікт став тригером, який активізував захисні стратегії та спрощені судження про «своїх» та «чужих». У підсумку автори роблять акцент на необхідності комплексної політики роботи з упередженнями, включно з комунікаційними кампаніями, освітніми проєктами та розвитком міжгрупового діалогу. Ця позиція збігається з сучасними європейськими підходами до керування соціокультурними напруженнями в період масових переміщень [168]. Емпіричне експрес-дослідження «Чи бачили ви Буратіно?» спрямоване на виявлення прихованих стереотипів у молодіжних та місцевих спільнотах щодо внутрішньо переміщених осіб. Автори застосовують методи швидкого соціального аналізу, які дозволяють виявити як усвідомлені переконання, так і латентні, тобто ті, що проявляються у невербальних реакціях, жартівливих формах або побутових висловлюваннях. Завдяки цьому підходу робота показує, як стереотипи циркулюють у повсякденному дискурсі й стають частиною культурної норми. Друге ключове положення роботи – демонстрація того, як стереотипи формуються через медіальні наративи. Автори наголошують, що під час конфліктів і криз значення інформаційних джерел зростає, і вони здатні не лише інформувати, а й конструювати образ «іншого». У випадку українських ВПО це проявляється в поширенні уявлень про їхню «пасивність», «проросійськість» чи «залежність від держави». Акцент робиться на методах подолання стереотипів. У звіті подано практичні рекомендації для громадських організацій, навчальних закладів і медіа щодо формування інклюзивних комунікацій. Підкреслюється роль неформальної освіти та міжкультурного діалогу,

що зближує підхід STAN із сучасними західними моделями роботи з мігрантами та вимушено переміщеними особами [91].

На думку автора, наведені дослідження переконливо засвідчують, що стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб формуються та відтворюються не лише на рівні індивідуальних установок, а насамперед у площині соціокультурних практик і повсякденного дискурсу, де поєднуються історичні, регіональні та медійні чинники. Водночас важливо підкреслити, що такі уявлення мають динамічний характер і активізуються у кризових умовах, коли суспільство схильне до спрощених інтерпретацій соціальної реальності та посилення поділу на «своїх» і «чужих».

Згідно цього ж дослідження [168], щодо ВПО найчастіше використовується типізація стереотипів за їх змістом і характером соціального сприйняття. На основі аналізу сучасних праць можна виокремити такі основні типи стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб:

1. *Соціально-економічні стереотипи* – пов’язані з уявленнями про конкуренцію за ресурси, житло, робочі місця, соціальні виплати та державну допомогу. ВПО часто сприймаються як «тягар для держави» або «конкуренти за соціальні ресурси» [168].
2. *Культурно-комунікативні стереотипи* – ґрунтуються на уявленнях про культурні, мовні чи поведінкові відмінності між ВПО та приймаючими громадами. Такі стереотипи формують образ «чужих» або «несхожих» [168].
3. *Політичні стереотипи* – пов’язані з приписуванням ВПО певних політичних поглядів, лояльності чи ідеологічних позицій. Особливо це характерно для переселенців зі східних регіонів України після 2014 року [168].
4. *Стигматизуючі (негативні) стереотипи* – формують образ ВПО як «залежних», «пасивних», «проблемних» або «неадаптованих». Такі уявлення посилюють соціальну дистанцію та ускладнюють інтеграцію [168].
5. *Патерналістські стереотипи* – базуються на сприйнятті ВПО виключно як «жертв», які потребують постійної допомоги й опіки. Хоча вони можуть мати

співчутливий характер, водночас такі уявлення знижують суб'єктність переселенців [179].

6. *Медіадискурсивні стереотипи* – формуються під впливом медіа, соціальних мереж і публічного дискурсу. Вони можуть закріплювати як негативні, так і позитивні образи ВПО залежно від домінуючих наративів [179].

Опора дослідження на цю типологію є важливою, адже вона створює аналітичну основу для емпіричного вивчення ставлення населення до внутрішньо переміщених осіб. Саме через таку класифікацію можливо визначити, які стереотипи домінують у суспільній свідомості, якою є їхня інтенсивність та як вони впливають на інтеграційні процеси та міжгрупову взаємодію. Крім того, використання цієї типології дозволяє пов'язати результати дослідження із теорією соціальної ідентичності, відповідно до якої стереотипи виступають одним із ключових механізмів поділу суспільства на «своїх» і «чужих».

Особливого значення у структурі стереотипізації внутрішньо переміщених осіб набувають саме медіадискурсивні стереотипи, оскільки вони виступають механізмом формування, трансляції та закріплення всіх інших типів стереотипних уявлень у суспільній свідомості. Саме через медіа, соціальні мережі, інформаційні платформи та публічний дискурс відбувається поширення соціально-економічних, політичних, культурних чи стигматизуючих образів ВПО. У сучасному інформаційному суспільстві медіапростір фактично виконує роль основного середовища конструювання соціальної реальності, визначаючи, які характеристики переселенців будуть акцентовані, а які – замовчувані.

В дослідженні Н. Стеблини підтверджується, що локальні онлайн-медіа формують уявлення про ВПО [167]. Авторка аналізує, які теми найчастіше з'являються в регіональних медіа та як вони впливають на сприйняття переміщених осіб суспільством. У фокусі – стереотипи, що пов'язують ВПО з конфліктами, економічними труднощами чи політичною ненадійністю. Медіа створюють відмінність між «ми» і «вони». Авторка визначає, що повторювані символічні образи стають основою соціальної пам'яті та впливають на формування переконань.

Узагальнюючи наведені теоретичні підходи та враховуючи специфіку дослідження, у даній роботі під соціальними стереотипами пропонується розуміти відносно стійкі, соціально зумовлені та когнітивно спрощені уявлення про окремі соціальні групи, які формуються в процесі соціалізації та міжгрупової взаємодії, підтримуються культурними наративами, медіадискурсом і інституційними практиками та виконують функцію орієнтації в соціальній реальності.

У межах дослідження соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб важливо розмежувати поняття «стереотип» і «переконання», але й показати їхню структурну взаємопов'язаність як елементів єдиної системи соціальної свідомості. У сучасній соціології ці категорії розглядаються не як ізольовані феномени, а як взаємодоповнювальні когнітивні утворення, що формуються в процесі соціалізації, міжгрупової взаємодії та засвоєння соціального досвіду.

У соціологічній літературі переконання зазвичай визначаються як стійкі елементи соціальної свідомості, що відображають прийняті індивідом або групою уявлення про соціальну реальність і мають нормативно-ціннісний характер. Вони розглядаються як результат соціалізації та засвоєння культурних норм, які формують відносно стабільні орієнтири поведінки. У класичній соціології (зокрема в підходах Т. Парсонса [155]) переконання пов'язуються з системою цінностей, що регулює соціальну дію. Важливий внесок зробили Г. Тайфел і Дж. Тернер, які в межах теорії соціальної ідентичності показали, що переконання формуються через групову належність і порівняння «ми – вони», впливаючи на оцінки інших соціальних груп і підтримку певних стереотипів [170]. У сучасних підходах вони трактуються як когнітивно-ціннісні структури, які опосередковують сприйняття соціальних груп і явищ. Загалом переконання в соціології розглядаються як більш глибокий рівень свідомості, що лежить в основі формування соціальних установок і стереотипів.

Переконання можна визначити як стійкі, внутрішньо прийняті уявлення індивіда або групи, які мають відносно раціональний і ціннісно-нормативний характер та виконують функцію регуляції поведінки. Вони формуються на основі

особистого досвіду, освіти, критичного осмислення соціальної реальності та культурних норм. У випадку досліджуваної проблематики це можуть бути, наприклад, переконання щодо необхідності підтримки ВПО, важливості соціальної солідарності або ролі мовної інтеграції як чинника суспільної згуртованості. Такі переконання мають відносно усвідомлений характер і можуть бути аргументовано обґрунтовані індивідом.

Соціальні стереотипи, натомість, є більш спрощеними, узагальненими та емоційно забарвленими когнітивними схемами, які застосовуються для швидкої інтерпретації соціальних груп. У контексті ВПО це можуть бути уявлення про «надмірну залежність від допомоги», «ресурсну конкуренцію» або «небажання інтегруватися». Вони формуються значною мірою не через безпосередній досвід, а через соціальні наративи, медіа-дискурс та групові комунікації, виконуючи функцію спрощення складної соціальної реальності.

Водночас принципово важливим є те, що переконання і стереотипи перебувають у постійній взаємодії. Переконання можуть виступати ґрунтом для формування або трансформації стереотипів, а стереотипи – впливати на зміст і спрямованість переконань. Наприклад, якщо індивід має переконання про пріоритетність соціальної справедливості та взаємодопомоги, це може зменшувати ймовірність формування негативних стереотипів щодо ВПО або сприяти їх критичному переосмисленню. Натомість домінування переконання про дефіцит ресурсів у суспільстві може підсилювати стереотипи про «конкуренцію» між місцевими мешканцями та переселенцями.

Таким чином, стереотипи щодо ВПО не існують у відриві від більш глибокого рівня соціальних переконань. Вони радше виступають поверхневим, автоматизованим проявом більш фундаментальних когнітивно-ціннісних структур. Саме тому аналіз стереотипізації потребує врахування не лише змісту поширених уявлень, але й тих базових переконань, які їх підтримують або, навпаки, обмежують їх поширення.

У контексті даного дослідження соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб доцільно запропонувати таке авторське визначення переконання:

переконання – це стійке внутрішньо прийняте уявлення людини про соціальні явища або групи, що ґрунтується на досвіді та цінностях і визначає її ставлення та поведінку.

У підсумку можна стверджувати, що переконання становлять більш глибинний рівень соціальної свідомості, тоді як стереотипи – її спрощений і узагальнений прояв. У дослідженні внутрішньо переміщених осіб це означає, що зміна або подолання негативних стереотипів неможлива без трансформації відповідних соціальних переконань щодо природи міграції, ресурсів, соціальної справедливості та міжгрупових відносин.

Стереотипи ж розглядаються не як статичні утворення, а як динамічні соціокультурні конструкти, які можуть відтворюватися або трансформуватися під впливом досвіду міжгрупового контакту, зміни дискурсивних практик та цілеспрямованих соціальних інтервенцій, спрямованих на їх подолання.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних теоретико-методологічних підходів дозволяє окреслити ключові концептуальні рамки щодо цього феномену. Такий огляд створює підґрунтя для розуміння того, як культурний, політичний та соціальний контекст впливає на формування стереотипів про внутрішньо переміщених осіб, а також закладає основу для подальшого аналізу ресурсів і практик подолання стереотипізації в умовах суспільних трансформацій.

Теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера є однією з фундаментальних концепцій, яка пояснює, як люди конструюють уявлення про себе через належність до соціальних груп і як це визначає їхнє ставлення до інших. Відповідно до цієї теорії, соціальна ідентичність – це частина «Я-концепції», що формується на основі приналежності до певних соціальних категорій (національних, професійних, регіональних тощо) та емоційно-оцінних значень, пов'язаних із ними. Люди схильні підтримувати позитивний образ власної групи (ingroup) і водночас порівнювати її з іншими групами (outgroups) для підтвердження власної цінності [170].

Ключовим положенням теорії є те, що міжгрупові відмінності люди часто сприймають не як нейтральні, а як важливі для збереження власного статусу та

самооцінки. Унаслідок цього виникає упередженість на користь своєї групи та знецінення «іншої». Г. Тайфел і Дж. Тернер продемонстрували, що навіть умовні й об'єктивно несуттєві групові поділи автоматично породжують внутрішньогруповий фаворитизм і міжгрупову дискримінацію. Так звані «мінімальні групові парадигми» показали: достатньо випадкового розподілу людей на групи, щоб вони почали віддавати перевагу «своїм» – навіть за відсутності реальних конфліктів чи історичних підстав [170]. Ці положення особливо важливі для розуміння причин формування стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. Переміщені люди автоматично сприймаються як «зовнішня» група, яка відрізняється за життєвим досвідом, регіональною ідентичністю чи соціально-економічним становищем. В умовах кризи, ресурсної напруги та невизначеності ця «іншість» підсилюється, активуючи механізми міжгрупового порівняння та захисту власної ідентичності. Місцеве населення може несвідомо сприймати ВПО як тих, хто «не такі, як ми», або як потенційну загрозу ресурсам, робочим місцям чи соціальним нормам. Це стає підґрунтям для виникнення упереджень та негативних узагальнень, навіть якщо об'єктивних підстав для конфлікту немає.

Теорія соціальної ідентичності також пояснює, чому стереотипи можуть посилюватися під впливом публічного дискурсу, медіа чи локальних криз. Коли групові межі стають більш помітними, люди починають інтенсивніше акцентувати різницю між «нами» і «ними», що сприяє появі емоційної дистанції та негативних атрибуцій. У випадку з ВПО це може проявлятися в узагальненнях про «неспроможність інтегруватися», «соціальну залежність» чи «культурну несхожість», які не відображають індивідуального досвіду, але підтримують позитивний образ власної групи.

Міжгрупові відносини у приймаючих громадах є важливим структурним чинником формування соціальних уявлень про внутрішньо переміщених осіб. У ситуації масового переміщення населення ВПО включаються в нову систему соціальних взаємодій, де вони починають сприйматися як окрема соціальна категорія. Саме в межах цього процесу категоризації формуються та

відтворюються соціальні стереотипи, які впливають на характер інтеграції, рівень соціальної дистанції та конфігурацію міжгрупових відносин.

Попри значну евристичну цінність, теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера зазнає критики за певну редуccionістськість у поясненні складних соціальних процесів, оскільки вона схильна надмірно акцентувати роль когнітивної категоризації та міжгрупового порівняння, недооцінюючи вплив структурних, економічних і політичних чинників. Зокрема, *у контексті внутрішньо переміщених осіб ця теорія не повною мірою враховує реальні матеріальні причини напруженості – конкуренцію за ресурси, нерівний доступ до соціальних благ чи інституційні бар'єри, які можуть бути не менш значущими, ніж психологічні механізми «свій – чужий»*. Крім того, універсалізація висновків «мінімальних групових парадигм» викликає сумніви, адже штучні експериментальні умови не завжди адекватно відображають складність реальних соціальних взаємодій, де важливу роль відіграють історичний контекст, досвід співіснування та індивідуальні характеристики. Теорія недостатньо пояснює варіативність поведінки людей, зокрема випадки солідарності, альтруїзму та успішної інтеграції між групами.

Проаналізуємо поєднання теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера з *теорією міжгрупового контакту, розробленою Г. Олпортом* [95], для більш повного аналізу подолання соціальних стереотипів. У соціологічному вимірі ця теорія дозволяє розглядати стереотипи як результат структурованої взаємодії між групами в умовах певного соціального контексту. Відповідно до положень Г. Олпорта, інтенсивність і характер контактів між представниками різних соціальних груп безпосередньо впливають на рівень упередженості та стереотипізації. Особливо значущими є умови рівності статусів, наявність спільних цілей, кооперативна взаємодія та інституційна підтримка таких контактів.

У випадку ВПО теорія міжгрупового контакту Г. Олпорта дає можливість пояснити, яким чином щоденна соціальна взаємодія в освітніх закладах, на ринку праці, у громадських ініціативах чи локальних спільнотах впливає на трансформацію стереотипів. За відсутності регулярного й структурно

підтриманого контакту образ переселенців формується переважно через узагальнені соціальні наративи, що сприяє закріпленню соціальної дистанції. Натомість системна взаємодія у форматі співпраці створює умови для перегляду усталених категоріальних схем.

У межах соціологічного аналізу можна виокремити різні типи міжгрупового контакту, передбачені логікою теорії Г. Олпорта. Безпосередній контакт реалізується через особисту участь у спільних соціальних практиках – працевлаштування, навчання, громадську діяльність. Опосередкований контакт відбувається через соціальні мережі та комунікативні канали, коли уявлення про групу формуються на основі досвіду інших членів громади. Уявний контакт конструюється в межах публічного дискурсу, медіапростору та інституційних повідомлень. Усі ці форми взаємодії визначають інтенсивність відтворення або трансформації стереотипів щодо ВПО.

Згідно з теорією міжгрупового контакту Г. Олпорта, зниження стереотипізації відбувається за наявності структурних умов, які забезпечують нормативну підтримку рівноправної взаємодії [95]. Якщо переселенці та члени приймаючої громади взаємодіють у ситуації нерівності статусів або конкуренції за ресурси, контакт може не лише не зменшити упередженість, а й посилити її. Отже, характер соціального середовища та інституційна організація взаємодії виступають визначальними факторами формування стереотипів.

У дослідженні стереотипів щодо ВПО застосування теорії Г. Олпорта дозволяє зосередитися на структурних характеристиках соціальної взаємодії: особливостях контактів, рівня інституційної підтримки та ступенів кооперації. Такий підхід дає можливість аналізувати стереотипи не як індивідуальні установки, а як соціально зумовлений результат організації міжгрупових відносин у конкретному соціальному просторі.

Проте, попри значну пояснювальну цінність, теорія міжгрупового контакту Г. Олпорта піддається критиці за певну нормативність і обмежену універсальність її застосування. Зокрема, вона виходить із припущення, що за дотримання оптимальних умов (рівність статусів, кооперація, інституційна підтримка) контакт

майже автоматично знижує упередженість, однак у реальних соціальних умовах такі параметри досягаються рідко, особливо в ситуаціях кризи чи вимушеного переміщення. У випадку ВПО контакти часто відбуваються в умовах нерівності, конкуренції за ресурси та асиметрії влади, що може не зменшувати, а навпаки посилювати стереотипи. Крім того, теорія недостатньо враховує роль ширшого соціального контексту – медіадискурсу, політичних рішень, економічних факторів – які можуть визначати характер сприйняття груп незалежно від безпосереднього контакту. Також критику викликає певна переоцінка раціональності соціальної взаємодії, адже емоційні, ідентифікаційні та історично зумовлені аспекти міжгрупових відносин не завжди піддаються корекції лише через контакт.

Проте, теорія міжгрупового контакту Г. Олпорта переважно зосереджується на умовах і результатах взаємодії, тоді як *символічний інтеракціонізм*, представлений у працях Дж. Міда, Г. Блумера та їх послідовників, дозволяє пояснити сам процес формування значень у цій взаємодії та механізми закріплення соціальних уявлень у повсякденній комунікації. У межах цього підходу соціальна реальність розглядається як результат постійної інтерпретації значень, що виникають у процесі соціальної взаємодії [140]. Стереотипи в цьому контексті постають не як статичні уявлення, а як динамічні символічні конструкції, що підтримуються через мову, жести, соціальні ролі та комунікативні практики. Для внутрішньо переміщених осіб повсякденна взаємодія з представниками приймаючої громади стає ключовим простором, у якому відбувається підтвердження або заперечення наявних соціальних уявлень. Досвід міжособистісної комунікації безпосередньо впливає на відчуття прийняття, соціальної включеності або, навпаки, маргіналізації. Саме тому у дослідженні особлива увага приділяється відкритим запитанням анкет, які дозволяють виявити смислові інтерпретації соціального досвіду з боку самих респондентів.

У межах символічного інтеракціонізму важливе місце посідає теорія наклеювання ярликів (Labeling Theory), яка пояснює, яким чином соціальні групи набувають певного статусу через зовнішнє означення. ВПО часто потрапляють у поле стигматизуючих ярликів – «проблемні», «залежні», «тимчасові», що формує

асиметричні відносини взаємодії. Ці ярлики не лише впливають на ставлення з боку місцевого населення, а й можуть трансформувати самоідентифікацію переселенців, обмежуючи їхні адаптаційні стратегії.

Попри вагомий евристичний потенціал, символічний інтеракціонізм Дж. Міда та Г. Блумера зазнає критики за схильність до мікросоціологічного редукціонізму, оскільки *зосереджується переважно на рівні повсякденних взаємодій і процесах інтерпретації значень, недооцінюючи вплив ширших структурних чинників – економічної нерівності, інституційних обмежень і владних відносин. У контексті дослідження стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб це означає, що пояснення через символічні практики та комунікацію не завжди дозволяє повною мірою врахувати роль макросоціального контексту, зокрема політики держави, ресурсної конкуренції чи медіадискурсів.* Крім того, теорія наклеювання ярликів критикується за певний детермінізм, адже вона може перебільшувати вплив зовнішніх означень на ідентичність індивіда, недостатньо враховуючи його здатність до опору, переінтерпретації та активного конструювання власної соціальної позиції. Також інтеракціоністський підхід обмежено пояснює, чому одні стереотипи набувають більшої стійкості та інституціоналізуються, тоді як інші трансформуються, що вказує на необхідність його поєднання з макросоціологічними та критичними теоріями для комплексного аналізу механізмів формування і подолання соціальних стереотипів.

Якщо інтеракціонізм акцентує увагу на мікрорівні комунікації та символічному конструюванні реальності, то *теорія габітусу та символічного насильства П. Бурдьє* дозволяє розглядати процеси соціальної інтеграції не лише як результат формальних інституційних рішень, а як наслідок дії глибинних, часто неусвідомлюваних структур соціального порядку [111]. Згідно з цим підходом, соціальні позиції індивідів визначаються обсягом і структурою їхнього капіталу – економічного, соціального, культурного та символічного, що формуються впродовж тривалого часу та закріплюються у вигляді габітусу як системи стійких установок, схем сприйняття й дій. Габітус, сформований у попередньому соціальному середовищі, не завжди узгоджується з вимогами нового соціального

поля, у межах якого опиняються внутрішньо переміщені особи, що зумовлює труднощі адаптації та відчуття структурної невідповідності.

Попри значну аналітичну глибину, підхід П. Бурдьє зазнає критики за схильність до структурного детермінізму, оскільки він надає пріоритет відтворенню соціальних структур і недостатньо враховує можливості індивідуальної агентності, рефлексії та зміни соціальних позицій. У контексті дослідження стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб це проявляється в тому, що акцент на габітусі та символічному насильстві може перебільшувати стабільність і відтворюваність нерівностей, недооцінюючи потенціал соціальної мобільності, успішної адаптації та трансформації ідентичностей. Крім того, концептуальний апарат теорії (зокрема категорії «габітусу» та різних форм капіталу) часто критикується за високий рівень абстрактності та складність емпіричної операціоналізації, що ускладнює її застосування в конкретних прикладних дослідженнях. Також *підхід П. Бурдьє обмежено пояснює роль ситуативних, комунікативних і психологічних чинників у формуванні та подоланні стереотипів, зосереджуючись переважно на довготривалих структурних процесах.*

Внутрішньо переміщені особи часто опиняються у ситуації різкого зниження соціального та символічного капіталу, втрачаючи звичні соціальні зв'язки, професійний статус і визнання, що ускладнює їхню інтеграцію в нові соціальні поля приймаючих громад. У цьому контексті символічне насильство проявляється через нав'язування домінантних норм і уявлень, відповідно до яких ВПО позиціонуються як соціально «вразлива» або «проблемна» група, що потребує контролю та регулювання. Такі уявлення поступово інтеріоризуються як місцевим населенням, так і самими переселенцями, сприяючи відтворенню нерівних соціальних відносин та обмежуючи можливості повноцінної соціальної участі. Отже, теорія П. Бурдьє дозволяє інтерпретувати стереотипізацію ВПО не як сукупність індивідуальних упереджень, а як системний механізм відтворення соціальної ієрархії у приймаючих громадах.

Символічне насильство проявляється через нормалізацію нерівності та прийняття стереотипів як «природних» характеристик соціальної групи. У цьому сенсі негативні уявлення про ВПО не лише відображають соціальну реальність, а й активно її відтворюють, закріплюючи асиметрію позицій між переселенцями та місцевим населенням.

Саме тому теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера обґрунтовано обрана як одна з центральних у даному дослідженні, оскільки вона дозволяє інтегрувати пояснення когнітивних, емоційних та соціально-структурних механізмів формування стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. На відміну від підходів, які акцентують лише окремі аспекти – когнітивні спотворення, міжгруповий конфлікт або дискурсивні практики, – дана теорія комплексно пояснює, як належність до соціальних груп формує «ми-вони» дихотомію, що лежить в основі упереджень і соціальної дистанції. Вона також дозволяє розглядати стереотипи як функціональний елемент підтримання позитивної соціальної ідентичності, що є особливо релевантним в умовах криз, соціальної напруги та масових переміщень. Крім того, положення теорії Г. Тайфела і Дж. Тернера логічно узгоджуються з концепцією мінімальних груп, що підтверджує універсальність механізмів внутрішньогрупового фаворитизму та міжгрупової диференціації навіть за відсутності реального конфлікту. Це створює надійну методологічну основу для аналізу процесів стереотипізації ВПО як результату соціальної категоризації та захисту групової ідентичності.

Таким чином, саме теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера забезпечує цілісну аналітичну рамку, яка дозволяє не лише описати виникнення стереотипів, але й пояснити їх стійкість та трансформацію в умовах суспільних змін.

1.2 Концептуальні підходи до вивчення механізмів подолання соціальних стереотипів щодо ВПО як соціокультурного феномену

Внутрішньо переміщені особи як соціальна група опиняються в центрі формування та відтворення соціальних стереотипів, що актуалізує необхідність наукового осмислення механізмів їх подолання у межах сучасних вітчизняних і зарубіжних підходів. Вимушене переміщення, пов'язане з втратою звичного соціального середовища, розривом соціальних зв'язків і необхідністю інтеграції у нові спільноти, супроводжується не лише психологічними труднощами, а й накладається на існуючі у суспільстві стереотипні уявлення щодо ВПО. Такі уявлення нерідко проявляються у формі соціальної дистанції, упередженого ставлення чи прихованої дискримінації з боку приймаючого населення. У свою чергу, це посилює відчуття ізольованості, тривожності та емоційного виснаження переселенців, ускладнюючи їхню соціальну адаптацію. У цьому контексті проблема подолання соціальних стереотипів постає як важливий соціокультурний виклик, що потребує комплексного аналізу механізмів їх формування, підтримки та трансформації в межах різних наукових підходів [2; 23; 46; 49; 62; 76; 78; 82; 87; 93].

У сучасній соціології категорія внутрішньо переміщених осіб розглядається крізь призму класичних і неокласичних теоретичних підходів, які дозволяють інтерпретувати процеси соціальної адаптації, інтеграції, стигматизації та формування соціальних уявлень щодо цієї групи. Незважаючи на те, що класики соціології безпосередньо не досліджували феномен ВПО, їхні концепції створюють методологічну основу для його аналізу.

Вагомий внесок у розуміння становища ВПО здійснює концепція «чужого», запропонована Г. Зіммелем [169]. У межах цього підходу «чужий» розглядається як соціальний актор, який одночасно є включеним у соціальну групу та відокремленим від неї. Така подвійна позиція зумовлює специфіку соціальної взаємодії, що характеризується дистанцією, обмеженим рівнем довіри та потенційною стереотипізацією. У контексті ВПО дана концепція дозволяє

пояснити їхнє становище у приймаючих громадах як групи, що перебуває на межі включення та відчуження.

Разом із тим, інтерпретація становища ВПО як «чужих» у зіммелівському розумінні дозволяє окреслити передусім їхню позицію у структурі соціальних відносин, однак не вичерпує пояснення тих внутрішніх трансформацій, які відбуваються внаслідок вимушеного переміщення. Подвійність включення та відчуження доповнюється глибшими процесами нормативної дестабілізації, що зачіпають як самих переселенців, так і приймаюче середовище. У цьому зв'язку виникає потреба звернення до теоретичних підходів, які дозволяють пояснити не лише соціальну дистанцію, але й порушення звичних регулятивних механізмів, зміну системи норм і цінностей та наслідки цих процесів для інтеграції. Саме тому аналітично продуктивним є залучення концепції соціальної інтеграції та аномії.

Так, значний евристичний потенціал для аналізу процесів адаптації ВПО має теорія соціальної інтеграції та аномії Е. Дюркгейма [106]. Відповідно до цього підходу, стабільність суспільства забезпечується через функціонування соціальних норм і цінностей, що формують колективну свідомість. Порушення цих зв'язків, зокрема внаслідок вимушеного переміщення, може призводити до стану аномії – втрати нормативних орієнтирів і соціальної дезорієнтації. Для ВПО це проявляється у складнощах інтеграції та необхідності формування нових соціальних зв'язків.

Водночас дюркгеймівське розуміння аномії як стану порушення нормативної регуляції дозволяє пояснити загальні умови дезорієнтації та ускладненої інтеграції ВПО, проте воно не повною мірою розкриває механізми формування індивідуальних смислів і соціальних інтерпретацій цього досвіду. Адже інтеграційні процеси відбуваються не лише на рівні соціальних структур, але й у площині суб'єктивного осмислення соціальної реальності самими акторами.

Відповідно, виникає потреба звернення до підходів, які дозволяють проаналізувати, як саме соціальні дії, інтерпретації та очікування формують статусні позиції та закріплюють відповідні уявлення про соціальні групи. У межах інтерпретативної соціології М. Вебера акцент робиться на соціальних діях індивідів

та їх смислового наповнення [180]. Важливим у цьому контексті є поняття статусних груп, які формуються на основі спільних характеристик і соціального визнання. ВПО можуть розглядатися як окрема статусна група, щодо якої формуються специфічні соціальні уявлення та очікування. Це створює підґрунтя для виникнення стереотипів та соціальної диференціації.

Розгляд ВПО як статусної групи у розумінні М. Вебера дозволяє зафіксувати їхню позицію в системі соціальної стратифікації та виявити символічні механізми формування уявлень і очікувань, однак він потребує доповнення аналізом динаміки міжгрупової взаємодії [180]. Адже соціальна диференціація не є статичною – вона розгортається у процесі постійних контактів, суперництва та перегляду соціальних позицій.

У цьому зв'язку доцільним є звернення до підходів, що акцентують увагу на процесуальності міграційних явищ та етапності включення нових груп у соціальний простір приймаючого середовища. Так, розвиток ідей про міграцію та взаємодію соціальних груп представлений у працях Р. Парка, який розглядав міграційні процеси як складову «людської екології» [158]. Згідно з його підходом, переміщення населення супроводжується фазами контакту, конкуренції, конфлікту та подальшої адаптації. У цьому контексті ВПО постають як внутрішні мігранти, інтеграція яких у приймаюче середовище є динамічним і багаторівневим процесом.

Водночас опис міграційних процесів як послідовності стадій взаємодії дозволяє простежити загальну динаміку включення ВПО у приймаюче середовище, однак не повною мірою пояснює, чому на окремих етапах – зокрема під час конкуренції та конфлікту – закріплюються стійкі негативні уявлення про новоприбулі групи. У цих умовах міжгрупова взаємодія супроводжується не лише об'єктивними суперечностями, але й символічним маркуванням, яке впливає на сприйняття та оцінювання ВПО.

Особливе значення для дослідження соціального сприйняття ВПО має концепція стигматизації Е. Гофмана [119]. Стигма розглядається як соціально сконструйований ярлик, що приписується індивідам або групам і впливає на їх соціальну ідентичність та взаємодію з іншими. У випадку ВПО стигматизація може

проявлятися через приписування негативних характеристик, що сприяє формуванню соціальної дистанції та дискримінаційних практик.

Проте, стигматизація як механізм символічного маркування не обмежується лише сферою міжособистісного сприйняття, а має глибші наслідки для позиціонування ВПО у соціальній структурі. Негативні ярлики та упереджені уявлення впливають не лише на соціальну ідентичність, але й на доступ до ресурсів, можливостей і соціальних зв'язків. У цьому контексті стигма трансформується у фактор, що опосередковує розподіл соціальних благ і відтворює нерівності, закріплюючи вразливе становище переселенців [5].

Враховуючи це, ресурсний вимір соціальної нерівності та механізми її відтворення доцільно здійснювати з використанням концепції капіталів П. Бурдьє. У межах цього підходу виділяються економічний, соціальний і культурний капітали, які визначають позицію індивіда в соціальній структурі. ВПО часто опиняються в ситуації, коли їхні наявні ресурси не визнаються або не можуть бути ефективно реалізовані в новому соціальному середовищі, що ускладнює процес інтеграції. Додатково, концепція габітусу дозволяє пояснити труднощі адаптації через невідповідність сформованих практик новим соціальним умовам [111].

Разом із тим, окреслення становища ВПО через призму нерівного розподілу капіталів та невідповідності габітусу новим умовам не вичерпує розуміння їхньої ролі у соціальному середовищі. Попри наявні обмеження, внутрішньо переміщені особи виступають активними учасниками соціальних процесів, які у своїх повсякденних практиках не лише пристосовуються до наявних структур, але й поступово змінюють їх. Їхні адаптаційні стратегії, взаємодія з інституціями та включення у локальні спільноти формують нові моделі соціальних зв'язків, що свідчить про динамічний характер взаємодії між індивідом і соціальним порядком.

Сучасне осмислення процесів взаємодії структури та дії представлено в теорії структурації Е. Гідденса [120]. Відповідно до цієї теорії, соціальні практики відтворюються у взаємодії індивідів і соціальних структур. У випадку ВПО це означає, що вони не лише адаптуються до нових умов, але й самі впливають на трансформацію приймаючих громад.

Зазначимо, що розгляд адаптації ВПО крізь призму індивідуальних стратегій взаємодії з новим середовищем не може бути відокремлений від ширшого соціально-політичного контексту, у якому ці стратегії формуються та реалізуються. Адже вибір між інтеграцією, асиміляцією чи дистанціюванням значною мірою зумовлений не лише особистісними ресурсами, але й тими інтерпретаційними рамками, які задаються на рівні публічного дискурсу. У цьому сенсі адаптація ВПО постає як процес, що одночасно відбувається у площині повсякденних практик і в полі символічної боротьби за визначення їхнього соціального статусу та ролі у суспільстві.

Так, М. М. Слюсаревський та ін. розглядають внутрішньо переміщених осіб як соціокультурний феномен, що знаходиться під впливом масштабних суспільних трансформацій. Автори доводять, що політичні наративи відіграють ключову роль у формуванні образу ВПО та часто використовують соціальні страхи для мобілізації електоральних груп [79]. Це свідчить про те, що сприйняття внутрішньо переміщених осіб формується не лише на рівні повсякденних взаємодій чи індивідуальних установок, але й активно конструюється у просторі політичної комунікації, де символічні образи ВПО можуть набувати інструментального характеру та впливати на ширші суспільні процеси.

Таким чином, класичні та сучасні соціологічні підходи створюють комплексну теоретичну основу для аналізу внутрішньо переміщених осіб як специфічної соціальної групи. Концепції «чужого», аномії, статусних груп, стигматизації та соціального капіталу дозволяють пояснити механізми формування стереотипів щодо ВПО, тоді як сучасні теорії акультурації та структурації розкривають динаміку їх адаптації та інтеграції у приймаючих громадах.

Узагальнюючи положення класичних і сучасних соціологічних підходів, *категорію внутрішньо переміщених осіб доцільно розглядати як специфічну соціальну групу, що формується внаслідок вимушеного переміщення та характеризується проміжним становищем між включенням і відчуженням у приймаючому середовищі.*

У такому теоретичному контексті ключового значення набуває не лише окреслення внутрішньо переміщених осіб як окремої соціальної групи, але й аналіз середовища, у якому відбувається їхнє соціальне включення. Адже специфіка становища ВПО як групи «між» – між інтеграцією та відчуженням – безпосередньо зумовлена характером соціальних взаємодій у межах приймаючої громади. Саме ця взаємодія визначає, чи трансформується вимушене переміщення у процес успішної інтеграції, чи, навпаки, закріплює стан соціальної дистанції та маргіналізації. Відтак аналітичний фокус дослідження закономірно зміщується від ізольованого розгляду ВПО до вивчення приймаючої громади як активного суб'єкта, що через систему норм, практик і дискурсів формує умови включення або виключення новоприбулих груп.

У цьому контексті аналіз приймаючої громади потребує переходу від її опису як формально визначеного простору до розуміння як складної системи соціальних відносин, у межах якої відбувається постійне відтворення норм, ролей і механізмів включення та виключення. Йдеться не лише про територіальну спільноту, а про структурований соціальний організм, у якому взаємодія між усталеними та новоприбулими групами набуває інституційно та культурно опосередкованого характеру. Саме така перспектива дозволяє розглядати приймаючу громаду як активного учасника інтеграційних процесів, що задає параметри соціального включення через нормативні очікування, символічні межі та практики повсякденної взаємодії.

У соціологічному розумінні термін «приймаюча громада» доцільно визначати як локальну соціальну спільноту, що функціонує на певній території та виступає середовищем включення для новоприбулих соціальних груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, мігрантів або біженців. Вона є не лише географічно визначеним простором, але й системою соціальних відносин, норм, цінностей та інституцій, які регулюють процеси інтеграції нових членів у вже сформовану соціальну структуру.

Водночас таке загальне визначення приймаючої громади потребує уточнення її функціонального виміру, оскільки саме через механізми відтворення соціального

порядку проявляється її реальна роль у процесах інтеграції новоприбулих груп. Громада не є нейтральним середовищем, а виступає системою, що постійно реагує на появу нових соціальних елементів, намагаючись забезпечити певну стабільність і передбачуваність взаємодій. Відповідно, аналіз приймаючої громади закономірно доповнюється теоретичними підходами, які дозволяють розкрити її як механізм підтримання соціальної рівноваги та інтеграційної узгодженості.

З позицій структурного функціоналізму приймаюча громада розглядається як відносно стабільна соціальна система, що прагне збереження рівноваги через включення нових елементів у наявний соціальний порядок. У цьому контексті процес взаємодії між постійними мешканцями та новоприбулими спрямований на відновлення соціальної інтеграції та підтримання нормативної узгодженості.

Згідно з підходом соціальної взаємодії, приймаюча громада є простором щоденних соціальних практик, у межах яких формуються та трансформуються уявлення про «своїх» і «чужих». У цьому процесі важливу роль відіграють механізми первинної та вторинної соціалізації, через які нові члени поступово засвоюють норми та правила спільноти.

Уточнимо, що розгляд приймаючої громади як соціального утворення передбачає поступове ускладнення аналітичних ракурсів – від розуміння її як відносно стабільної системи, що прагне підтримання рівноваги через інтеграцію нових елементів, до усвідомлення її як простору щоденних соціальних взаємодій, у межах яких відбувається конструювання уявлень про «своїх» і «чужих». У першому випадку акцент робиться на функціональному вимірі збереження соціальної цілісності, у другому – на мікрорівні практик соціалізації, через які нові члени засвоюють норми та правила спільноти. Ці процеси не є ізольованими, оскільки їхня ефективність значною мірою залежить від структури соціальних зв'язків, рівня довіри та механізмів взаємного визнання, що формують соціальний капітал громади та визначають її відкритість до включення нових груп.

У межах теорії соціального капіталу П. Бурдьє приймаюча громада може бути інтерпретована як мережа соціальних зв'язків, заснованих на довірі, взаємності та визнанні. Рівень її відкритості визначається обсягом і структурою

соціального капіталу, який або сприяє інтеграції нових груп, або, навпаки, обмежує їх доступ до ресурсів і соціальних можливостей [99]. У такій перспективі інтеграція ВПО залежить не лише від формальних інституційних механізмів підтримки, але й від щільності неформальних соціальних зв'язків у громаді. Високий рівень довіри та горизонтальних взаємодій створює умови для включення новоприбулих, тоді як дефіцит соціального капіталу посилює закритість соціального середовища та відтворює практики виключення.

З позицій конфліктологічного підходу приймаюча громада також може розглядатися як простір потенційної напруги між різними соціальними групами, де відбувається конкуренція за ресурси, статус і символічне визнання. У цьому контексті характер взаємодії залежить від ступеня соціальної нерівності, рівня довіри та наявності механізмів соціальної інтеграції. Вважаємо, що зазначений підхід дозволяє змістити акцент із гармонійного бачення соціальної системи на аналіз прихованих і явних конфліктів, що виникають у процесі розподілу ресурсів та визначення соціальних позицій. Відповідно, інтеграція ВПО постає не як автоматичний процес включення, а як результат постійного балансування між кооперацією та суперництвом у межах локальної соціальної структури.

Таким чином, приймаюча громада є складною соціальною системою, що виконує одночасно інтеграційну, регулятивну та адаптаційну функції, забезпечуючи взаємодію між усталеними соціальними структурами та новими соціальними групами, які входять у її простір.

Водночас сама наявність у приймаючій громаді інтеграційного потенціалу не гарантує автоматичного включення внутрішньо переміщених осіб у її соціальну структуру. Ефективність реалізації цих функцій значною мірою залежить від характеру усталених уявлень, оцінок і стереотипів, які визначають рамки сприйняття новоприбулих груп. Саме соціальні стереотипи виступають своєрідним фільтром, через який інтерпретується досвід взаємодії, впливаючи на готовність до прийняття або дистанціювання. У цьому контексті проблема інтеграції ВПО трансформується у проблему подолання стереотипізованих уявлень, що актуалізує

необхідність розгляду відповідних механізмів як невід'ємної складової функціонування приймаючої громади.

Відповідно, механізм подолання соціальних стереотипів у соціологічному розумінні доцільно розглядати як багаторівневий процес трансформації соціальних стереотипів, що охоплює когнітивний, інтеракційний, інституційний та структурний виміри. У його основі лежить поступове зниження значущості узагальнених стереотипів про ВПО через зміну досвіду взаємодії, переоцінку соціальних категорій та розширення інформаційної бази, на якій формуються соціальні стереотипи.

На когнітивному рівні подолання стереотипів пов'язане з процесом декатегоризації та реінтерпретації соціального досвіду, коли індивід починає сприймати представників певної групи не як узагальнену категорію, а як унікальних акторів. У цьому контексті важливу роль відіграє збільшення обсягу релевантної інформації та досвіду, що суперечить початковим уявленням, що поступово послаблює автоматизовані когнітивні схеми.

Зазначене дозволяє нам підкреслити, що зміна стереотипів відбувається не лише на рівні внутрішніх когнітивних процесів, але й у площині безпосередньої соціальної взаємодії між представниками різних груп. З позицій символічного інтеракціонізму ключовим механізмом є трансформація безпосередньої міжгрупової взаємодії. У процесі регулярного соціального контакту відбувається корекція очікувань і зменшення соціальної дистанції, оскільки реальна поведінка індивідів може не відповідати попередньо сформованим стереотипним уявленням. У цьому контексті значення має концепція «управління враженнями» Ервінга Гофмана, яка дозволяє пояснити, як у процесі взаємодії руйнуються або переглядаються усталені уявлення про соціальні групи.

На структурному рівні подолання стереотипів пов'язане зі зміною розподілу соціального та символічного капіталу, що дозволяє зменшити нерівність у доступі до ресурсів і можливостей. У межах підходу П. Бурдьє це означає трансформацію структур символічного домінування, які відтворюють стереотипні уявлення через механізми легітимації соціальної ієрархії [99]. Розширення соціального капіталу

через включення у мережі взаємної довіри сприяє руйнуванню бар'єрів між групами.

Однак сам по собі структурний рівень не вичерпує пояснення механізмів подолання стереотипів, оскільки зміни у розподілі капіталів і навіть поступове послаблення символічного домінування не автоматично призводять до трансформації масових уявлень. Іншими словами, навіть за наявності структурних зрушень стереотипи можуть відтворюватися на рівні суспільних норм і повсякденних практик. Саме це вказує на необхідність аналізу інституційного виміру, де відбувається цілеспрямоване формування і закріплення альтернативних моделей сприйняття через освіту, медіа та соціальну політику.

Інституційний рівень передбачає роль освіти, медіа та соціальної політики у зміні домінуючих дискурсів і норм. Через інституційні практики відбувається формування альтернативних інтерпретацій соціальних груп, що поступово витісняє стереотипізовані уявлення з публічного простору. Важливим є те, що саме інституції задають рамки легітимного знання, визначаючи, які інтерпретації соціальної реальності стають суспільно прийнятними. Освітні системи впливають на формування критичного мислення та здатності до деконструкції стереотипів через оновлення змісту навчальних програм і практик соціалізації. Медіа, у свою чергу, виконують функцію не лише відображення, але й конструювання соціальної реальності, закріплюючи або трансформуючи уявлення про різні соціальні групи. Соціальна політика виступає інструментом нормативного регулювання, який або підтримує інклюзивні підходи, або, навпаки, відтворює існуючі нерівності. У сукупності ці інституційні механізми створюють довготривалі умови для зміни суспільних уявлень і поступового подолання стереотипізації.

Попри важливість інституційного впливу на зміну домінуючих дискурсів і норм, самі по собі нормативні та медійні трансформації не гарантують автоматичного зменшення стереотипізації на рівні міжособистісних взаємодій. У багатьох випадках нові інтерпретації соціальних груп залишаються декларативними, якщо не підкріплюються безпосереднім досвідом взаємодії між

представниками різних груп. Саме тому особливої значущості набуває підхід, що пояснює подолання стереотипів через організовані форми соціального контакту.

Так, з позицій теорії контактів між групами (Г. Олпорт) ключовим механізмом подолання стереотипів є організована міжгрупова взаємодія за умов рівного статусу, спільних цілей та інституційної підтримки, що сприяє зниженню упереджень і формуванню більш диференційованих уявлень про іншу групу. У межах цього підходу особливий акцент робиться на тому, що сам по собі контакт не є достатнім чинником змін, якщо він не відбувається у сприятливих соціальних умовах. Саме якість і характер взаємодії визначають, чи призведе контакт до зменшення стереотипізації, чи, навпаки, закріпить наявні упередження. Важливу роль відіграє також інституційне забезпечення таких контактів, яке створює рамки безпечної та рівноправної взаємодії між групами. Таким чином, ефективність міжгрупового контакту залежить від поєднання структурних і процесуальних умов його реалізації.

У межах аналізу механізмів подолання соціальних стереотипів важливе значення має концепція мотивованого мислення З. Кунди, яка дозволяє пояснити не лише формування, а й стійкість та можливості трансформації упереджень. Виходячи з положення про те, що мислення людини підпорядковується бажаним висновкам і спрямоване на збереження внутрішньої узгодженості «Я-концепції», подолання стереотипів потребує не лише надання нової інформації, а зміни мотиваційних установок, що лежать в основі її інтерпретації. У цьому контексті ключовим механізмом виступає створення умов, за яких прийняття альтернативних, нестереотипних уявлень не загрожує самооцінці та груповій ідентичності індивіда. Це може досягатися через зниження відчуття загрози, формування позитивного досвіду міжгрупової взаємодії, розвиток емпатії та акцентування спільних цінностей. З позицій теорії мотивованого мислення, ефективне подолання стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб передбачає також роботу з когнітивними стратегіями – стимулювання критичного мислення, розширення інформаційного поля та створення наративів, які дозволяють інтегрувати нові уявлення без порушення психологічного комфорту. Таким чином,

підхід Зіви Кундаи акцентує, що трансформація стереотипів є не лише когнітивним, а передусім мотиваційно зумовленим процесом, який вимагає комплексного впливу на емоційні, ідентифікаційні та соціальні чинники [135].

Отже, механізм подолання соціальних стереотипів є комплексним процесом, що включає когнітивну переоцінку, трансформацію міжгрупової взаємодії, перерозподіл соціального та символічного капіталу, а також інституційну підтримку змін соціальних уявлень, що в сукупності забезпечує поступове зниження рівня стереотипізації у суспільстві.

У контексті дослідження механізму подолання соціальних стереотипів важливим є залучення понять довіри та соціального капіталу, які дозволяють поглибити розуміння механізмів міжгрупової взаємодії. Довіра розглядається як очікування передбачуваної та соціально схвальної поведінки інших, що забезпечує стабільність соціальних відносин і знижує рівень невизначеності у взаємодії. Водночас рівень довіри безпосередньо пов'язаний із наявністю або відсутністю стереотипних уявлень: негативні стереотипи сприяють формуванню недовіри та соціальної дистанції, тоді як позитивні – полегшують інтеграційні процеси. У цьому контексті особливого значення набуває концепція соціального капіталу П. Бурдьє, який визначається як сукупність актуальних і потенційних ресурсів, пов'язаних із наявністю стійких соціальних зв'язків і належністю до певної мережі взаємного визнання. Соціальний капітал виступає як ресурс довіри, що формується в процесі соціальної взаємодії та водночас визначає її характер: високий рівень соціального капіталу сприяє встановленню довірливих відносин і зниженню стереотипізації, тоді як його дефіцит обмежує можливості міжгрупового порозуміння [99].

Таким чином, в межах даного дослідження *довіра і соціальний капітал розглядаються як взаємопов'язані категорії, що опосередковують вплив соціальних стереотипів на структуру та якість соціальних взаємодій.*

У свою чергу, саме через призму цих взаємозв'язків доцільно перейти до аналізу процесів інтеграції внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони

виступають тим соціальним полем, у межах якого стереотипи не лише проявляються, але й відтворюються або трансформуються.

Необхідність вивчення процесів інтеграції внутрішньо переміщених осіб зумовлена тим, що саме в межах цих процесів формуються, відтворюються або трансформуються соціальні стереотипи, які визначають характер міжгрупових відносин у приймаючих громадах. Аналіз інтеграції дозволяє виявити не лише бар'єри соціального включення, а й ефективні механізми зниження упередженості, зокрема через комунікацію, участь та взаємодію різних соціальних груп.

М. Лип'яцька аналізує інтеграцію ВПО через призму теорії репрезентацій, показуючи, як культурні образи впливають на соціальні відносини. Авторка досліджує, як уявлення про ВПО конструюються в медіа та повсякденному спілкуванні, і як ці уявлення визначають межі «свій/чужий». Це робить дослідження важливим джерелом для розуміння соціокультурної природи стереотипів. Дослідження присвячено аналізу комунікаційних практик, що здатні як послаблювати, так і посилювати упередження. Авторка застосовує модель партисипативної комунікації, яка передбачає залучення ВПО до діалогу з місцевими громадами. Такий підхід наближає роботу до західних практик інтеграції через участь. Наголошується на важливості експлікації культурних наративів, що формують суспільне ставлення до ВПО. Лип'яцька вважає, що лише через відкриту комунікацію та взаємне розуміння можна створити умови для справжньої інтеграції [139].

На думку автора, аналіз М. Лип'яцької підкреслює визначальну роль комунікативних практик у формуванні соціальних уявлень про ВПО, де медіа та повсякденний дискурс виступають ключовими каналами конструювання меж між «своїми» і «чужими». Водночас особливо цінним є акцент на партисипативних моделях комунікації як інструменті зниження стереотипізації та формування інклюзивного діалогу. Особливо суттєвим є акцент на тому, що формування уявлень про ВПО відбувається не лише на рівні міжособистісної взаємодії, але й у площині політичної комунікації, що підсилює необхідність комплексного підходу до подолання упереджень.

Дослідження І. Міщук, О. Грішнєвої та Т. Соловйової акцентує увагу на соціальній інтеграції ВПО та аналізує, як суспільні переконання впливають на можливості їхньої адаптації. Автори показують, що стереотипи не є статичними – вони формуються під впливом соціально-економічних умов, медіадискурсу та політичної риторики. У роботі докладно описано механізми відчуження та групової стигматизації. У дослідженні доведено, що упередження щодо ВПО часто проявляються у сфері працевлаштування, що знижує соціальну мобільність цієї групи. Автори застосовують структурно-функціональний підхід для виявлення взаємозв'язку між економічними ресурсами та соціокультурними установками. Підкреслюється, що *успішна інтеграція можлива лише за умов комплексної політики, яка охоплює психосоціальну підтримку, підвищення рівня інформованості населення, а також міжгрупове спілкування*. Такий підхід зближає роботу з міжнародними моделями інтеграції переміщених осіб [146].

Возняк Н. аналізує системні бар'єри інтеграції ВПО в Україні, приділяючи особливу увагу тому, як суспільні переконання та культурні установки впливають на сприйняття нових членів громади. Значна частина дослідження присвячена розгляду того, як стереотипи про ВПО трансформуються залежно від регіону, рівня соціальної напруги та економічної ситуації. Таким чином, робота робить внесок у розуміння стереотипів як соціокультурного феномену, що формується у відповідь на спільні виклики. Автор використовує порівняльні підходи, співвідносячи український досвід із практиками країн Східної Європи. У дослідженні зазначено, що хоча проблеми інтеграції та упереджень мають локальні особливості, вони мають і багато спільних рис, таких як конфлікти через ресурси, ідентичність і доступ до соціальних благ. Це дозволяє розглядати українську ситуацію в ширшому європейському контексті. Автор наголошує на необхідності розвитку локальних інституцій підтримки, просвітницьких програм і ефективної державної комунікації, здатної руйнувати шкідливі наративи. Таким чином, робота пропонує міждисциплінарний підхід, що поєднує соціологію, психологію та політичні науки [178].

Розглянуті дослідження демонструють, що стереотипи не є сталими утвореннями, а змінюються залежно від контексту, рівня соціальної напруги та доступних каналів комунікації, що визначає їх динамічний характер. Водночас їх подолання можливе лише за умови поєднання різних рівнів впливу – від міжособистісної взаємодії до інституційних та політичних рішень, спрямованих на формування інклюзивного соціального середовища. Таким чином, ефективна інтеграція ВПО потребує комплексного підходу, у якому трансформація соціальних уявлень розглядається як ключова передумова зниження бар'єрів включення та зміцнення соціальної згуртованості.

Узагальнюючи результати аналізу наукових підходів, можна констатувати, що, *процес інтеграції ВПО є багатовимірним явищем, у якому стереотипи виступають як динамічний соціокультурний конструкт, що змінюється під впливом регіональних та макросоціальних чинників*. Вони формуються під впливом комунікативних практик, політичних наративів, соціально-економічних умов та інституційних механізмів, водночас безпосередньо впливаючи на характер міжгрупової взаємодії у приймаючих громадах.

Таким чином, сукупність проаналізованих підходів формує цілісну методологічну основу для дослідження соціальних стереотипів як багаторівневого процесу, що охоплює когнітивні переоцінки, емоційне переосмислення, зміну поведінкових практик і трансформацію комунікативних дискурсів. У цьому контексті подолання стереотипів розглядається не як одноразовий акт, а як тривалий процес соціальної трансформації, що реалізується через міжгруповий контакт, партисипативні форми взаємодії та формування інклюзивних соціальних практик. Такий концептуально-методологічний каркас створює надійне підґрунтя для подальшої аналітичної частини дисертаційної роботи, спрямованої на виявлення та обґрунтування ефективних механізмів подолання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у сучасному українському контексті, з урахуванням соціокультурних та інституційних чинників їх трансформації.

Висновки до розділу 1

Отже, в результаті написання першого розділу можна зробити наступні узагальнюючі висновки.

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних теоретико-методологічних підходів встановлено, що соціальні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб доцільно розглядати як соціально зумовлені когнітивні конструкти, формування яких відбувається під впливом міжгрупової взаємодії, медіадискурсу, культурних наративів та інституційних практик. Обґрунтовано, що в умовах суспільної кризи та масового внутрішнього переміщення населення стереотипізація виступає одним із механізмів соціальної категоризації та конструювання меж між «своїми» і «чужими». У результаті теоретичного узагальнення уточнено співвідношення понять «соціальний стереотип» і «переконання», які запропоновано розглядати як взаємопов'язані рівні соціальної свідомості, де переконання формують ціннісно-смыслову основу стереотипних уявлень. Також систематизовано основні типи стереотипів щодо ВПО та обґрунтовано особливу роль медіадискурсу в їх формуванні, відтворенні й трансформації, що створює теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження процесів стереотипізації внутрішньо переміщених осіб.

Теорію соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера обрано однією з ключових концептуальних основ дослідження, адже дана теорія пояснює, як належність до соціальних груп формує уявлення людини про себе та визначає її ставлення до інших. Згідно з цією теорією, соціальна ідентичність є складовою «Я-концепції» та базується на усвідомленні приналежності до певних соціальних категорій. В умовах соціальної напруги відбувається посилення символічних меж між «своїми» і «чужими», що створює підґрунтя для стереотипізації. Важливим доповненням до цього підходу є теорія міжгрупового контакту Г. Олпорта, яка акцентує увагу на структурних умовах взаємодії між групами. У соціологічному вимірі вона дозволяє розглядати стереотипи як результат організації соціального середовища. Пояснення стійкості стереотипів доповнюється концепцією мотивованого мислення З. Кунди, яка демонструє, що люди інтерпретують

інформацію відповідно до бажаних висновків і потреби зберегти позитивний образ власної групи. Визначено, що символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Г. Блумер) дозволяє розглядати стереотипи як результат повсякденної взаємодії та інтерпретації соціальних значень. У цьому підході соціальна реальність конструюється через комунікацію, а отже, образ ВПО формується й відтворюється в мовних практиках, медіадискурсі та міжособистісних контактах. Теорія наклеювання ярликів уточнює, яким чином публічні означення можуть закріплювати стигматизуючий статус певної групи. Теорія соціального конфлікту (Р. Дарендорф, Л. Козер) акцентує увагу на структурній нерівності та конкуренції за ресурси як підґрунті формування негативних стереотипів. Встановлено, що в умовах масового переміщення населення посилюється боротьба за економічні й соціальні можливості, що може легітимувати дискримінаційні практики через створення образу «конкурентної» або «загрозливої» групи. Концепція стереотипів В. Ліппмана підкреслює роль медіа у формуванні «картин у головах», які спрощують складну соціальну реальність. У сучасному інформаційному середовищі саме медіадискурс значною мірою визначає символічний образ ВПО, закріплюючи певні інтерпретаційні рамки. Додатковий аналітичний вимір забезпечує теорія габітусу та символічного насильства П. Бурдьє, що дозволяє інтерпретувати стереотипізацію як механізм відтворення соціальної ієрархії. Втрата капіталів та зміна соціального поля призводять до структурної вразливості ВПО, а домінантні уявлення можуть виступати інструментом символічного закріплення їхнього підпорядкованого статусу.

На основі поєднання зарубіжних підходів із зазначеними теоретичними концепціями виокремлено комплексну методологічну рамку для аналізу стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. Це дозволяє розглядати їх не лише як індивідуальні упередження, а як багатовимірний соціальний феномен, що формується на перетині ідентичності, структурної взаємодії, ресурсної конкуренції та інституційного контексту.

Встановлено, що приймаюча громада виступає не лише простором проживання внутрішньо переміщених осіб, а й активним суб'єктом інтеграційних

процесів. Її соціальна структура, рівень довіри, обсяг соціального капіталу, характер міжгрупових взаємодій та інституційні механізми підтримки визначають можливості включення або виключення ВПО із суспільного життя. Водночас соціальні стереотипи виконують роль своєрідного фільтра сприйняття новоприбулих груп, впливаючи на рівень соціальної дистанції, готовність до співпраці та формування довірливих відносин між членами громади.

Доведено, що подолання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб є багаторівневим процесом, який охоплює когнітивний, інтеракційний, структурний та інституційний виміри. Найбільш ефективними механізмами трансформації упереджень виступають міжгруповий контакт, розвиток соціального капіталу, партисипативні форми взаємодії, інклюзивна комунікація, освітні практики та підтримка з боку соціальних інституцій. Узагальнення сучасних наукових підходів дозволяє розглядати подолання стереотипів як тривалий процес соціальної трансформації, спрямований на зміцнення соціальної згуртованості, формування довіри та створення сприятливих умов для успішної інтеграції ВПО у приймаючі громади.

Підсумовуючи зміст розділу, можна стверджувати, що зважаючи здійсненому аналізу стало можливим обґрунтувати значення стереотипів ВПО у сучасному українському контексті, особливо в умовах війни та активних трансформацій соціальної структури. Розділ створює теоретичний фундамент для подальшого вивчення специфіки впливу стереотипів на ставлення до внутрішньо переміщених осіб, механізми інтеграції, соціальну згуртованість і формування державної політики у сфері соціального захисту й комунікації.

РОЗДІЛ 2

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1 Особливості та етапи адаптації внутрішньо переміщених осіб до соціокультурного середовища приймаючих громад (на прикладі Закарпатської області)

Проблематика адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у сучасному українському суспільстві набула особливої актуальності. Закарпатська область, як прикордонний регіон, стала одним із головних приймаючих центрів ВПО, що створює специфічні умови для дослідження процесів соціальної адаптації та інтеграції.

Обґрунтування вибору Закарпатської області для дослідження механізму подання впливу стереотипів на процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб зумовлене низкою взаємопов'язаних чинників, що роблять цей регіон репрезентативним і водночас унікальним соціальним середовищем. Передусім, Закарпаття є одним із ключових приймаючих регіонів України після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, що забезпечує наявність значної кількості ВПО та інтенсивних міжгрупових контактів. Це створює емпіричну базу для аналізу проявів соціальних стереотипів у реальних умовах взаємодії між переселенцями та місцевим населенням.

Важливим аргументом є також соціокультурна специфіка регіону. Закарпатська область історично характеризується багатокультурністю, етнічною та мовною різноманітністю, що формує особливі практики співіснування різних соціальних груп [85]. Такий контекст дозволяє дослідити, яким чином уже наявний досвід міжкультурної взаємодії впливає на сприйняття нової соціальної групи – ВПО, а також чи сприяє він зниженню рівня стереотипізації або, навпаки, створює нові лінії соціального розмежування.

Так, однією з визначальних характеристик Закарпатської області є її історично сформована поліетнічність та мультикультурність. На території регіону тривалий час співіснують представники різних етнічних спільнот, серед яких українці, угорці, румуни, словаки, німці, роми та представники інших національностей. Багатовікове перебування Закарпаття у складі різних державних утворень сприяло формуванню особливого типу регіональної ідентичності, для якої характерними є толерантність до культурного різноманіття, високий рівень локальної самоорганізації та переважання практик мирного співіснування різних соціальних груп. Історичний досвід перебування Закарпаття у складі різних державних утворень сприяв формуванню особливого типу регіональної ідентичності, що поєднує відкритість до культурного різноманіття та збереження локальних традицій [51]. Водночас значущість локальної ідентичності та прив'язаність населення до традиційних форм соціальної взаємодії можуть впливати на процес включення нових соціальних груп до місцевого соціального простору. Дослідники відзначають, що специфіка Закарпаття полягає у поєднанні локальної, етнічної та громадянської ідентичностей, які формуються в умовах полінаціонального середовища та постійних міжкультурних контактів [17]. Згідно проведених досліджень, тривала взаємодія різних етнічних спільнот сприяла формуванню в Закарпатті традицій етнотолерантності та мирного співіснування населення різного культурного походження [94]. У цьому контексті інтеграція ВПО відбувається не лише як соціально-економічний процес, а й як процес входження до сформованого культурного та ціннісного середовища регіону. *Регіон, який історично характеризується співіснуванням численних етнічних спільнот та сформованими практиками міжкультурної взаємодії, демонструє високий рівень толерантності до груп, які тривалий час інтегровані у локальний соціальний простір та сприймаються як «свої». Водночас внутрішньо переміщені особи, попри належність до єдиного громадянського та національного простору України, нерідко продовжують сприйматися як окрема соціальна категорія, щодо якої актуалізуються механізми символічного розмежування та соціального дистанціювання. Це свідчить про те, що визначальним чинником прийняття є не*

етнічна чи культурна відмінність як така, а ступінь соціальної включеності групи у систему локальних соціальних зв'язків, спільних практик та колективних уявлень громади.

Додатковим чинником актуальності дослідження є те, що Закарпаття традиційно характеризується високим рівнем транскордонної мобільності населення та активними контактами з країнами Центральної Європи. Це сприяє поширенню європейських практик міжкультурної взаємодії та соціальної інклюзії, проте одночасно актуалізує питання збереження соціальної згуртованості в умовах швидких демографічних змін. Масове прибуття внутрішньо переміщених осіб після 2022 року стало для місцевих громад новим соціальним викликом, що потребує формування ефективних механізмів інтеграції та подолання можливих упереджень між різними соціальними групами.

Таким чином, Закарпатська область виступає як комплексний дослідницький кейс, у якому поєднуються інтенсивні міграційні процеси, багатокультурне середовище, активна громадянська взаємодія та різноманітні соціальні практики. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми формування стереотипів щодо ВПО, а також визначити чинники, що сприяють або перешкоджають їх подоланню в сучасному українському суспільстві.

Станом на кінець 2025 – початок 2026 років в Україні оцінюється приблизно 3,9 млн де-факто внутрішньо переміщених осіб. Частка ВПО у загальній чисельності населення залишалася стабільною, коливаючись у межах 12,0–12,5%, що свідчить про хронічний, затяжний характер внутрішнього переміщення та відсутність суттєвих тенденцій до його скорочення. Таким чином, внутрішня міграція в Україні набуває ознак довготривалого соціального явища, а не тимчасової кризи [172].

На регіональному рівні найбільша концентрація ВПО спостерігалася у Дніпропетровській області (611 тис. осіб, близько 16%) та Харківській області (469 тис., близько 12%). Значні обсяги також фіксуються у місті Києві (341 тис., 9%) та Київській області (315 тис., 8%). Сукупно ці регіони формують основні центри внутрішнього переміщення, що поєднують функції як транзитних, так і

довготривалих зон проживання переселенців. Водночас близько третини ВПО (35% або 1,367 млн осіб) проживають у прифронтових районах, що підкреслює нерівномірність просторового розподілу та збереження високих ризиків повторного переміщення [172].

Закарпатська область, як і інші західні регіони, переважно виконує функцію приймаючої території для довготривалого розміщення ВПО, які переміщуються далі від прифронтових зон (70 тис. осіб) [172]. Це формує специфічну модель інтеграції, де західні області виступають стабілізаційним простором, однак із різним рівнем навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок житла. У порівнянні з іншими західними регіонами це формує середній рівень міграційного навантаження: область поступається найбільш потужним центрам прийому ВПО, однак суттєво випереджає менш заселені регіони Заходу. Така позиція зумовлена як відносною безпековістю регіону, так і його транскордонним розташуванням та структурою розселення, що поєднує міські й сільські громади. У результаті Закарпатська область виконує функцію стабілізаційного простору для довготривалого проживання частини ВПО, які переміщуються з прифронтових територій. Водночас концентрація близько 70 тис. осіб створює відчутне, але кероване навантаження на житловий фонд, соціальні послуги та місцеві ринки праці, формуючи специфічні умови для соціальної адаптації та інтеграції переселенців у локальні громади.

Так, з початку повномасштабної війни територія Закарпаття стала важливим транзитним і приймаючим регіоном для значної кількості внутрішньо переміщених осіб. Це призвело до суттєвого зростання чисельності населення – майже на третину, зокрема в м. Ужгороді, де до близько 120 тисяч місцевих жителів додалося понад 50 тисяч переселенців. Така демографічна динаміка сприяла підвищенню рівня згуртованості місцевої громади, яка спільно з міжнародними організаціями активно долучається до підтримки ВПО. Зокрема, в області функціонує понад сотню місць компактного проживання, де мешкають тисячі людей, і їхня кількість продовжує зростати у зв'язку з триваючою евакуацією з прифронтових територій. У цих умовах актуалізується потреба в поглиблених дослідженнях, насамперед

щодо соціального самопочуття переселенців, їхніх життєвих стратегій і намірів, а також загального відчуття безпеки та соціальної підтримки [83].

Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень УжНУ в 2025 році здійснив масштабну емпіричну роботу, що включала проведення інтерв'ю, анкетних опитувань і фокус-груп із внутрішньо переміщеними особами, представниками громадських і волонтерських організацій, а також керівниками й посадовцями органів місцевої влади. Окрім цього, було реалізовано пілотне дослідження серед студентів і магістрантів старших курсів Ужгородського національного університету. Отримані результати засвідчили неоднозначність ставлень до проблем ВПО. Зокрема, відповідаючи на запитання щодо ключових чинників, які впливають на зміну ставлення місцевого населення до переселенців, більшість респондентів (68%) назвали поширення негативних стереотипів і конкуренцію на ринку праці. Натомість лише 20% опитаних пов'язують ці зміни з економічним зростанням регіону (рис. 2.1.1).

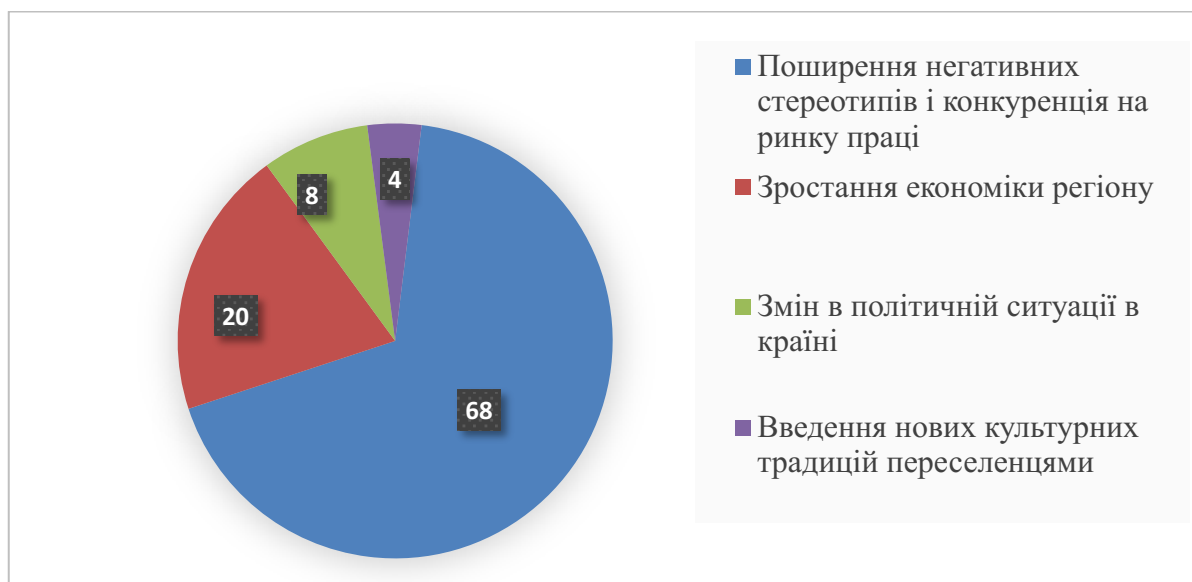

Рис. 2.1.1 Які з цих факторів є основними в динаміці змін у ставленні місцевого населення до переселенців?

Джерело: [83, с. 79]

Так, масштаби внутрішнього переміщення населення призвели до формування нових соціальних взаємодій між місцевими громадами та внутрішньо переміщеними особами. У таких умовах поряд із проявами солідарності та підтримки можуть виникати і певні стереотипи щодо ВПО. Зокрема, у суспільному дискурсі іноді *поширюються узагальнені уявлення про переселенців як про осіб, що створюють додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, ринок праці чи систему соціальної підтримки*. Подібні стереотипи формуються під впливом інформаційного середовища, індивідуального досвіду взаємодії або соціально-економічних чинників і можуть впливати на рівень прийняття ВПО у приймаючих громадах. Саме тому вивчення впливу таких стереотипів на процес інтеграції є важливим аспектом дослідження соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Зазначимо, що процес адаптації ВПО у Закарпатській області має виражений поетапний характер. На початковому етапі головним пріоритетом була фізична безпека, пошук житла та засобів існування. На другому етапі – забезпечення стабільності, включення у соціальні процеси, отримання роботи або професійної перекваліфікації. На третьому етапі відбувається інтеграція в соціально-культурне середовище громади, формування відчуття приналежності та взаємної довіри між ВПО та місцевим населенням. Адаптаційні процеси у більшості переселенців тривають, і їм необхідні додаткові ресурси, підтримка та сприятливі умови, які могли б прискорити їхнє входження у громаду.

На рис. 2.1.2 представлено трирівневу модель адаптації ВПО, що демонструє логічний перехід від виживання до інтеграції. Схема включає такі ключові фази:

1. Базис (Початковий етап). Зосередження на фізичній безпеці, житлі та першочергових засобах існування.
2. Середня ланка (Етап стабілізації). Акцент на соціальній інклюзії, працевлаштуванні та професійній перекваліфікації.
3. Вершина (Етап повної інтеграції). Вихід на рівень соціокультурної приналежності та формування фундаменту взаємної довіри між переселенцями та місцевими мешканцями.

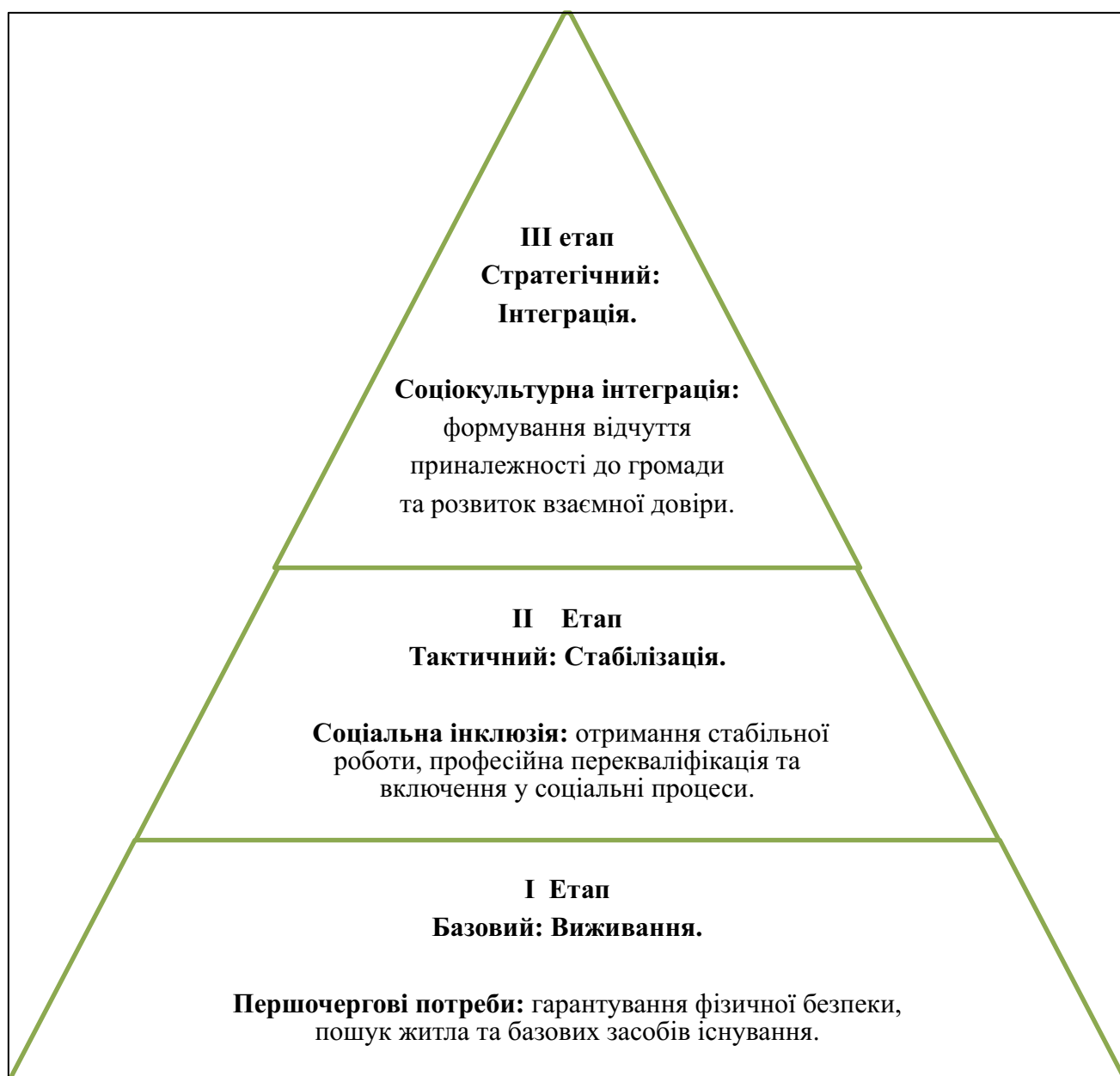

Рис. 2.1.2 Структурно-логічна модель етапів адаптації ВПО у Закарпатській області

Джерело: розроблено автором на основі [2; 44; 84]

Слід констатувати, що для значної частини внутрішньо переміщених осіб адаптаційні траєкторії характеризуються тривалістю та наразі перебувають у фазі незавершеної структурної інкорпорації. Відповідно до джерела [44], критичною передумовою для успішної інтеграції є не лише індивідуальна активність ВПО, а й зовнішня підтримка через надання додаткових ресурсів та формування сприятливих інституційних умов. З огляду на динамічний та часто нелінійний

характер міграційних процесів, подальший соціологічний моніторинг етапу повної інтеграції є науково обґрунтованою необхідністю для коригування стратегій соціальної підтримки та прискорення повноцінного включення ВПО у життя територіальних громад Закарпатської області.

Після подолання критичної фази дефіциту базових ресурсів вектор адаптації зміщується у площину досягнення системної структурної стабільності. Другий етап характеризується активним залученням індивіда до соціально-економічного життя регіону. Основними механізмами тут виступають офіційне працевлаштування та проходження професійної перекваліфікації згідно з вимогами локального ринку праці. З позицій соціології праці, цей процес слід розглядати не лише як засіб забезпечення доходу, а як репозиціонування індивіда в системі локальної соціальної стратифікації. Функціональне закріплення у соціальній структурі громади через розширення мережі професійних і соціальних контактів стає ключовим індикатором переходу від пасивного виживання до активної соціальної інклюзії. Фінальний етап адаптації позначає досягнення найвищого рівня інтегрованості – органічного включення у соціокультурну тканину приймаючої громади. Ключовими показниками успішності на цій стадії є формування стійкого почуття приналежності та вибудовування взаємної довіри між ВПО та місцевим населенням. Важливо підкреслити бінарний характер цього процесу: інтеграція вимагає адаптаційних зусиль не лише від переселенців, а й відповідної рецетивності та відкритості з боку приймаючого середовища. Саме соціокультурний контекст Закарпаття виступає стабілізатором, що дозволяє завершити трансформацію мігранта з об'єкта допомоги на повноправного суб'єкта життєдіяльності громади.

Особливо важливо звернути увагу на те, що протягом перших двох років війни Закарпаття прийняло приблизно 400 тисяч внутрішньо переміщених осіб, *частина з яких залишиться в регіоні, оскільки вони втратили можливість повернутися до рідних домівок.* Основну частину ВПО становлять жінки з дітьми, люди похилого віку, особи з інвалідністю та ті, хто має проблеми зі здоров'ям. Цим категоріям складно інтегруватися у нове соціальне середовище, тому в області

значно активізовано діяльність соціальних служб, кризових центрів, а також релігійних і благодійних організацій, серед яких «Карітас», Товариство Червоного Хреста, ГО «Неємія» та ГЦ «Совине гніздо». У вересні 2023 року було проведено пілотне соціологічне дослідження, присвячене адаптації жінок ВПО, які користуються послугами центрів «ВОНА хаб» та «Вільна». Участь у ньому взяли 53 жінки з різних регіонів України, які наразі проживають в Ужгороді [74, с. 192].

Щодо отриманої допомоги від різних організацій, респонденти відповіли так: 30 ос. зазначили підтримку від Товариства Червоного Хреста; 34 ос. отримали допомогу від ГО «Неємія»; 10 ос. – від БФ «Карітас»; 35 ос. – від ГЦ «Совине гніздо», а 13 ос. – від представників місцевих громад (рис.2.1.3).

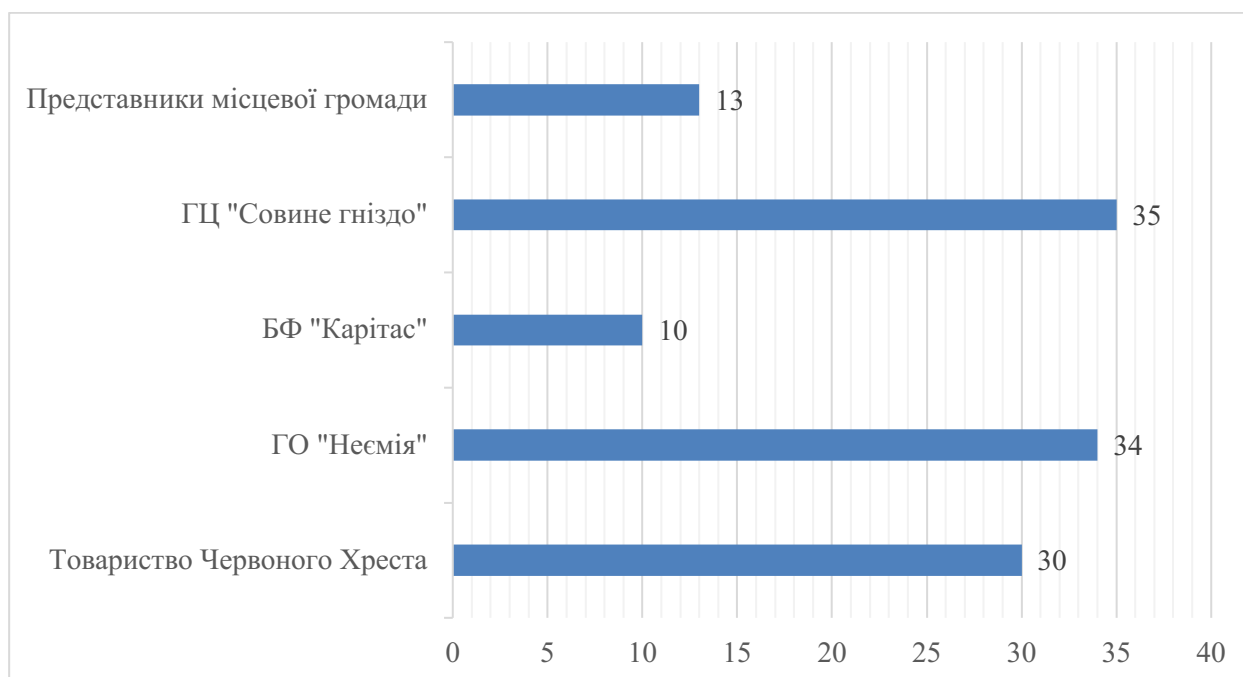

Рис. 2.1.3. Організації, які допомагали у вирішенні потреб та проблем жінок ВПО на Закарпатті, к-ть осіб

Джерело: складено автором на основі [74, с. 192]

Щодо блоку питань про проблеми, з якими стикнулися ВПО після переїзду, респонденти надали такі відповіді: 24 ос. зазначили труднощі з матеріальним забезпеченням, 14 ос. відзначили нестачу продуктів харчування та необхідного одягу, 13 ос. стикнулися з проблемою втрати власного житла за місцем прописки,

20 ос. вказали на складнощі з тимчасовим проживанням на території України, а 16 ос. виділили проблему працевлаштування на постійній основі (рис.2.1.4).

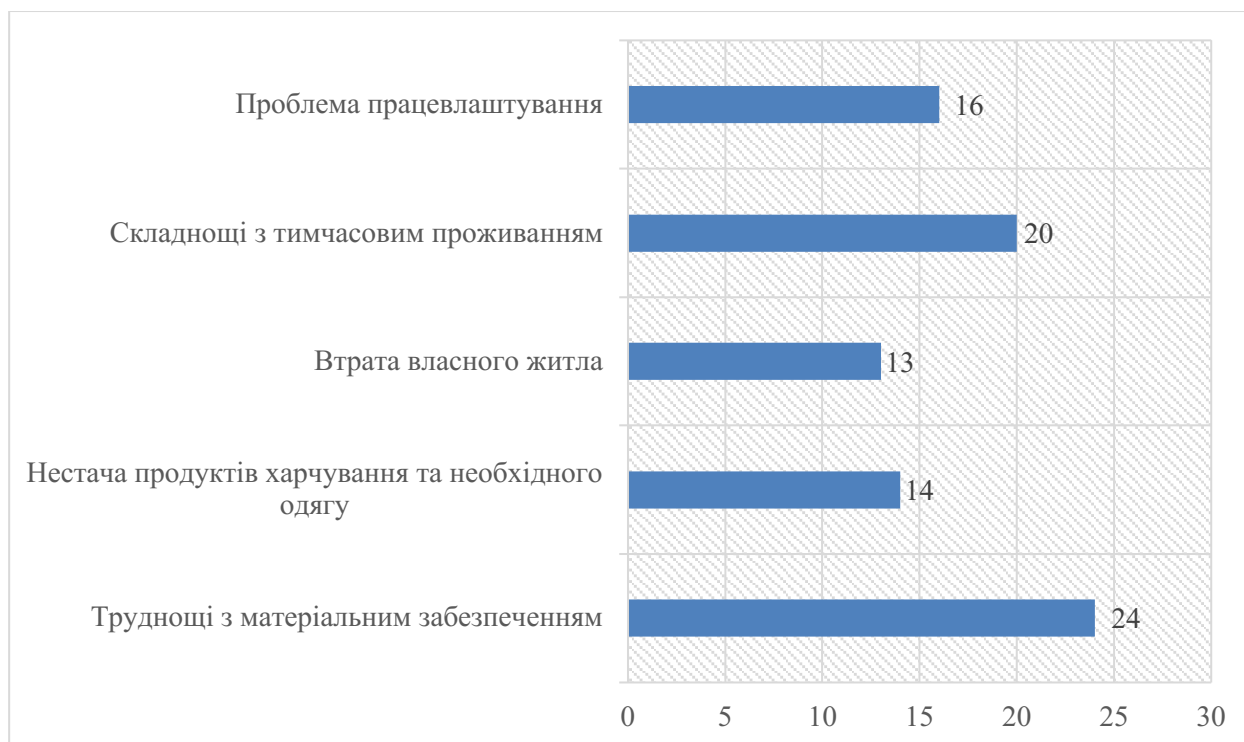

Рис. 2.1.4. Проблеми жінок ВПО після переїзду на Закарпаття, к-ть осіб
Джерело: складено автором на основі [74, с. 193]

Щодо проблем, які залишаються актуальними для ВПО після переїзду, опитані зазначили наступне: 14 ос. все ще стикаються з труднощами офіційного працевлаштування; 22 ос. вказали на відсутність постійного або власного житла на території України як актуальну проблему; лише 4 ос. відзначили складнощі з офіційною реєстрацією та визначенням правового статусу ВПО; 14 ос. виділили отримання державної грошової допомоги як проблемне питання; 11 ос. відзначили як актуальну проблему байдужість або недружнє ставлення з боку місцевих мешканців (рис. 2.1.5).

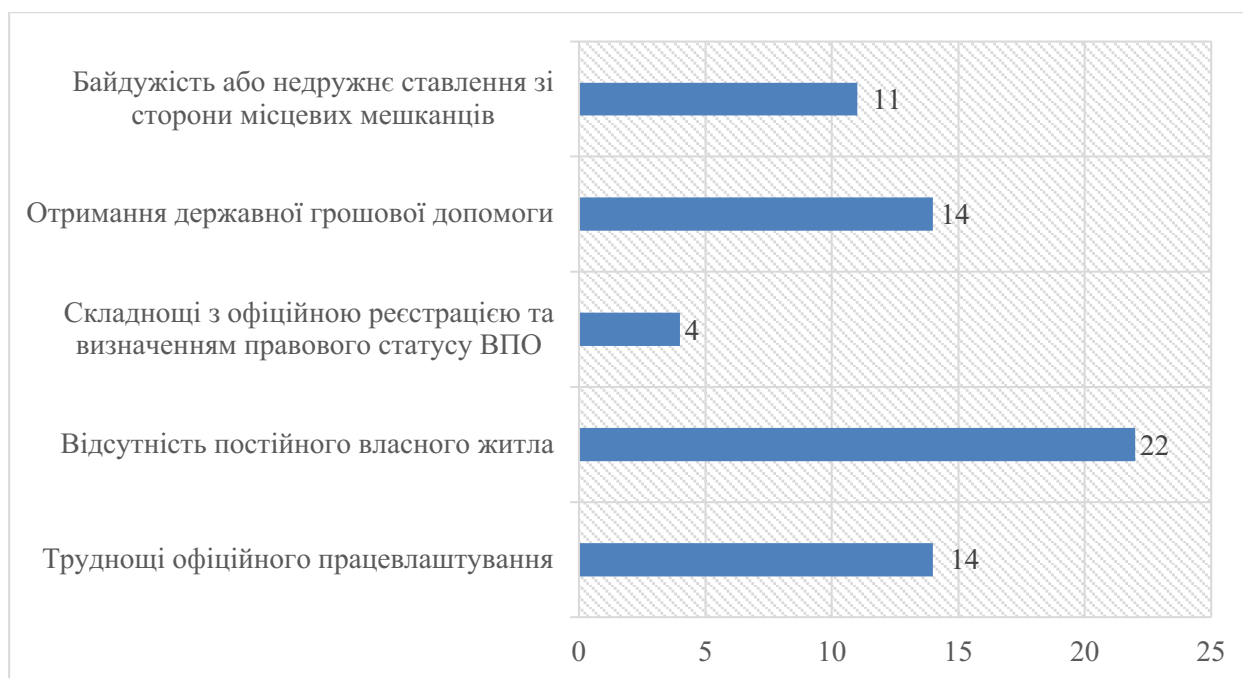

Рис. 2.1.5. Проблеми жінок ВПО після переїзду на Закарпаття, які все ще актуальні, к-ть осіб

Джерело: складено автором на основі [74, с. 193]

Так, процес адаптації ВПО у нові соціальні умови супроводжується низкою труднощів, які мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До перших належать економічна нестабільність, обмеженість житлових ресурсів, нерозвиненість інфраструктури, що ускладнює побутові умови переселенців. Суб'єктивні чинники пов'язані з психологічними бар'єрами, відчуттям втрати соціальних зв'язків, ідентичності та належності до громади. Для більшості переселенців адаптація у новому середовищі стає не лише питанням соціально-економічного виживання, але й процесом відновлення почуття безпеки, довіри та впевненості у майбутньому.

Низька частка повної інтеграції демонструє, що самостійних адаптаційних зусиль ВПО недостатньо, а існуючі інструменти підтримки не завжди відповідають реальним потребам різних груп переселенців. Таким чином, аналіз показує, що необхідність посилення заходів з адаптації та інтеграції ВПО є нагальною. Підтримка має охоплювати не лише матеріальні питання, а й створення умов для соціальної активності, психологічного комфорту, доступу до достовірної

інформації, залучення до місцевого самоврядування та формування атмосфери прийняття у громадах. Саме комплексний підхід дозволить забезпечити повноцінне включення переселенців у нові соціальні умови та сприятиме стабільному розвитку місцевих спільнот.

Згідно дослідження, проведеного Київською обласною державною адміністрацією щодо виявлення потреб внутрішньо переміщених осіб за результатами 2024 р., виявлено, що переважна частина внутрішньо переміщених осіб продовжує стикатися з серйозними фінансовими труднощами та фактично живе у стані бідності або на межі з нею. Половина опитаних (52%) зазначає, що їхніх доходів вистачає виключно на продукти харчування, а забезпечення інших базових матеріальних потреб, таких як одяг чи взуття, викликає суттєві труднощі. Ще 13% переселенців перебувають у ще складнішій ситуації – вони вимушені економити буквально на всьому, включно з їжею. Лише приблизно п'ята частина респондентів може вважатися такою, що має хоча б мінімально задоволені основні потреби. Натомість лише 3% відчують відносну фінансову свободу, а лише 1% можуть дозволити собі придбання дороготривалих товарів, таких як побутова техніка. Жінки частіше за чоловіків схильні до критичної оцінки добробуту своїх родин та рівня задоволення базових потреб. Особливо негативно сприймають свою фінансову ситуацію люди старшого віку. Навіть попри зайнятість чи отримання соціальних і пенсійних виплат, значна частина ВПО не може подолати економічну нестабільність [1].

Питання прискореної інтеграції переселенців у громади набуває особливої ваги, з огляду на те, що 82% опитаних не планують змінювати місце проживання в найближчі пів року. Хоча випадки стигматизації трапляються нечасто, 7,5% респондентів повідомили про дискримінаційні ситуації під час спроб оренди чи придбання житла або у взаєминах із сусідами. Участь ВПО у громадському житті все ще залишається мінімальною – лише 17% активно залучені до діяльності місцевих громад чи впливу на ухвалення рішень. Водночас 19% виявляють зацікавленість у такій участі, однак поки не мали можливості долучитися. Переважна ж більшість (понад 60%) зберігає пасивність.

Рис. 2.1.6. Показники забезпеченості потреб внутрішньо переміщених осіб за результатами 2024 р.

Джерело: складено автором на основі [1]

Економічна активність переселенців залишається низькою: 10% хотіли б працювати, але не мають змоги знайти роботу через низьку оплату праці, вікову дискримінацію або значну віддаленість доступних робочих місць. Житлова проблема залишається однією з найгостріших: переселенці найбільше очікують грошової допомоги або компенсації на придбання житла (45%) чи оплату оренди (28%). Тимчасове соціальне житло хотіли б отримати 26% респондентів, а до 20% були б готові інвестувати у власне житло на пільгових умовах. Важливо також

ураховувати інформаційні уподобання ВПО: 61% отримують інформацію переважно через соціальні мережі, а 46% – від близького оточення. Традиційні ЗМІ (телебачення, радіо, преса) та офіційні джерела привертають значно менше уваги, що створює ризики швидкого поширення неперевіраних або викривлених повідомлень. Попри загальні труднощі, майже 80% внутрішньо переміщених осіб позитивно оцінюють роботу місцевої влади щодо вирішення їхніх проблем. Кожен третій респондент поставив найвищу оцінку – «дуже добре» [1].

За результатами опитування щодо потреб внутрішньо переміщених осіб, проведеного Всеукраїнською Асоціацією ОТГ у вересні 2024 року, було виявлено, що 45,3% респондентів вважають себе частково інтегрованими в новому середовищі більшість ВПО перебувають на етапі часткової інтеграції, що свідчить про потребу в додатковій підтримці від громади та органів місцевого самоврядування для прискорення процесу адаптації [66]. Лише незначна частка респондентів вважає себе повністю інтегрованими, що вказує на існування певних бар'єрів, які ускладнюють їхнє повне включення в нове соціальне та економічне середовище. 28,5% респондентів відчують, що не дуже інтегровані, 12% респондентів зовсім не інтегровані. Лише 13,4% респондентів повністю інтегровані [66] (рис. 2.1.7).

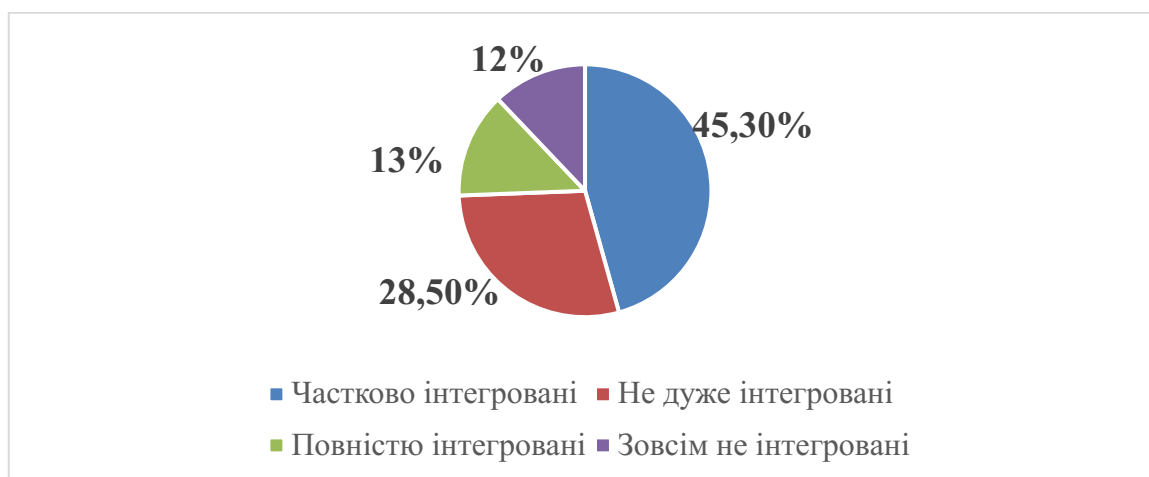

Рис. 2.1.7. Чи відчуваєте Ви себе інтегрованим у громаду, в якій проживаєте?

Джерело: складено автором на основі [66]

Окремої уваги заслуговує волонтерський рух Закарпаття, який став невід’ємною частиною процесу інтеграції. Багато переселенців, отримавши підтримку у перші місяці після переїзду, згодом самі долучилися до волонтерських ініціатив, допомагаючи іншим. Це створює потужний механізм взаємодопомоги, який сприяє відновленню почуття гідності, довіри та соціальної активності. Волонтерство у громадах стало своєрідним містком між місцевими жителями та переселенцями, що забезпечує більш природну інтеграцію без примусових форм.

У Закарпатській області значну роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб відіграють місцеві громадські організації та хаби, які забезпечують соціальну, економічну та професійну інтеграцію переселенців. Серед них особливо слід відзначити ГО «Неємія», яка реалізує широкий спектр заходів: надає гуманітарну допомогу, організовує психологічну підтримку, сприяє соціальній адаптації та інтеграції ВПО у місцеві громади. Центр «ВОНА хаб» орієнтований на професійний розвиток жінок-переселенок, пропонуючи навчальні курси для освоєння нових спеціальностей, допомагаючи у працевлаштуванні та започаткуванні власної справи. Нижче наведено огляд ключових організацій, напрямів їх діяльності та ефективності:

Таблиця 2.1.1

Роль громадських організацій та хабів Закарпатської області у підтримці внутрішньо переміщених осіб

Організація / Хаб	Основні напрями роботи	Приклади ефективності
ГО «Неємія»	Гуманітарна допомога, психологічна підтримка, соціальна адаптація, інтеграція ВПО у громаду	Близько 60% ВПО отримали базову соціальну допомогу, значно знизився рівень соціальної вразливості, активна участь у громадських проєктах
ВОНА хаб	Професійне навчання, працевлаштування, підтримка бізнес-ініціатив	Випускниці курсів відкрили власний бізнес у сфері крафтового виробництва та послуг, підвищення економічної самостійності
Карітас	Гуманітарна допомога, освітні програми, медична підтримка	Надано пакети базової допомоги для понад 500 сімей ВПО, організовані освітні тренінги
ГЦ «Совине гніздо»	Тимчасове житло, соціальні послуги	Забезпечено тимчасове проживання для понад 200 осіб, консультаційна підтримка з адаптації

Джерело: складено автором на основі [16; 18; 19; 22]

Аналіз діяльності зазначених організацій свідчить про ефективність їхньої роботи, особливо в контексті інтеграції ВПО в громаду та розвитку сталих соціально-економічних механізмів. ГО «Неємія» демонструє приклад комплексного підходу: одночасно вирішує гуманітарні, психологічні та соціальні потреби переселенців, що сприяє їхній адаптації та підвищенню якості життя в новому соціальному середовищі.

Узагальнені результати свідчать, що внутрішньо переміщені особи, попри відносно стабільне проживання у приймаючих громадах, все ще стикаються з широким комплексом соціальних, економічних та інформаційних викликів. Високий рівень матеріальної нестабільності, обмежені можливості для працевлаштування, низька громадська активність, обмежене залучення до процесів прийняття рішень, а також поширене споживання неперевіреної інформації формують середовище, у якому значна частина ВПО залишається соціально вразливою. Ці фактори не лише ускладнюють щоденне життя переселенців, а й стримують їхній потенціал для повноцінної участі в житті громади, що відображається у тривалому збереженні почуття відчуження та нестабільності.

Важливою складовою діяльності громад є формування інформаційної політики, спрямованої на подолання стереотипів щодо переселенців. Через місцеві ЗМІ, соціальні мережі та культурні заходи поширюється інформація про історії успіху ВПО, що позитивно впливає на громадську думку. Успішні приклади включення переселенців у місцеві колективи, участь у громадських радах, освітніх або спортивних ініціативах створюють нову модель соціальної єдності, засновану на спільних цінностях, взаємоповазі та співпраці.

Водночас поряд із позитивними тенденціями у громадах зберігаються і певні негативні прояви. У частини місцевого населення досі існують упередження щодо внутрішньо переміщених осіб, які пов'язані з економічною конкуренцією, боротьбою за робочі місця, житло чи соціальні ресурси. Нерідко у соціальних мережах поширюються стереотипні або маніпулятивні повідомлення, що формують недовіру до переселенців та посилюють соціальну напругу. Окремі ВПО стикаються з труднощами адаптації або недостатнім рівнем підтримки з боку

громади. Особливо гостро такі проблеми проявляються у невеликих населених пунктах, де можливості для працевлаштування та соціальної інтеграції є обмеженими.

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що переважна більшість внутрішньо переміщених осіб у Закарпатській області наразі перебуває переважно на другому етапі адаптації – етапі стабілізації та часткової соціальної інтеграції. Переселенці вже здебільшого подолали критичну фазу фізичного виживання та забезпечення базових потреб, однак процес їх повного включення у соціокультурне середовище громади залишається незавершеним. Про це свідчать збереження житлових і фінансових труднощів, проблеми працевлаштування, низький рівень громадської активності та обмежене відчуття приналежності до місцевої спільноти. Водночас наявність волонтерських практик, участь ВПО у діяльності громадських організацій, позитивна оцінка роботи місцевої влади та поступове розширення соціальних контактів демонструють наявність тенденції до переходу частини переселенців на третій етап – повної інтеграції. Отже, адаптаційні процеси ВПО в регіоні мають динамічний, тривалий і нерівномірний характер, а завершення повноцінної інтеграції значною мірою залежить від ефективності соціальної політики, рівня підтримки громад та формування сприятливого соціального середовища.

Таким чином, адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у нові соціальні умови є одним із ключових викликів сучасного українського суспільства. На прикладі Закарпаття можна констатувати, що успішність цього процесу визначається рівнем співпраці між державою, громадами та самими переселенцями. Важливою умовою є не лише надання матеріальної допомоги, а й створення середовища, у якому людина відчуває себе частиною соціуму, здатною впливати на власне життя та розвиток громади. Процес інтеграції ВПО є динамічним і потребує постійної уваги з боку влади, наукової спільноти та громадянського суспільства. Розвиток комплексної політики, що базується на принципах сталого розвитку, солідарності та прав людини, стане запорукою не лише успішної адаптації переселенців, а й відновлення суспільної єдності та

стійкості української держави в цілому. Соціальні уявлення, установки та оцінки, які формуються у приймаючому середовищі щодо ВПО, визначають рівень соціальної дистанції, специфіку міжгрупової взаємодії та ступінь включення переселенців у суспільне життя громади. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення соціальних стереотипів як одного із чинників, що безпосередньо впливають на характер інтеграційних процесів внутрішньо переміщених осіб.

2.2 Соціальні стереотипи та переконання як чинники впливу на інтеграційні процеси внутрішньо переміщених осіб

Соціальні стереотипи та переконання відіграють важливу роль у формуванні уявлень членів приймаючих громад про внутрішньо переміщених осіб. Вони виступають як когнітивні схеми, що узагальнюють досвід, оцінки та уявлення про певну соціальну групу, дозволяючи швидко інтерпретувати її поведінку та визначати очікувані взаємодії. У контексті війни та масового переміщення населення стереотипи щодо ВПО можуть бути як негативними, так і позитивними, і обидва типи впливають на соціальні оцінки, емоційні реакції та готовність до взаємодії.

Негативні стереотипи зазвичай проявляються через уявлення про ВПО як «пасивних», «залежних» або «соціально проблемних», що може призводити до дистанціювання, обмеження доступу до ресурсів та побутових або професійних контактів. Позитивні стереотипи, навпаки, підкреслюють стійкість, адаптивність і здатність переселенців до активної участі у житті громади, що стимулює більш відкриту та підтримуючу взаємодію. Водночас соціальні уявлення, сформовані у мас-медіа, локальних спільнотах та через міжособистісні контакти, створюють загальний контекст, у межах якого формуються оцінки ВПО та визначається характер соціальної взаємодії.

Теорія соціальної ідентичності підкреслює, що кожна нова група у соціальному середовищі автоматично піддається категоризації як «свої» чи «чужі».

В умовах прийому ВПО це часто призводить до активації стереотипів, які визначають очікування та поведінкові реакції членів громади. Негативні уявлення можуть формувати соціальні бар'єри, підсилювати напруженість та сприяти виникненню конфліктів, тоді як позитивні сприяють більш ефективній інтеграції та співпраці.

Соціальні стереотипи впливають не лише на оцінку поведінки переселенців, а й на емоційне сприйняття війни та її наслідків. Через призму стереотипів члени громади інтерпретують дії ВПО, оцінюють їхні потреби та ресурси, визначають, які форми підтримки є прийнятними, а які – небажаними. Таким чином, стереотипи формують когнітивні та емоційні рамки, які визначають характер соціальної взаємодії та рівень включеності переселенців у життя громади. Важливо зазначити, що стереотипи мають не лише когнітивний, а й соціальний характер: вони підтримуються у колективній комунікації, медійному дискурсі та локальних соціальних мережах. Це підсилює їхній вплив на формування очікувань, поведінкових норм та соціальної практики. Розуміння структури та механізмів дії соціальних стереотипів дозволяє більш комплексно оцінити фактори, які визначають ставлення громад до ВПО та їхню інтеграцію у соціальне середовище.

Стереотипи щодо ВПО часто корелюють із локальними економічними умовами, доступністю ресурсів та домінантними медійними дискурсами [128; 167]. Зарубіжні підходи наголошують на тому, що внутрішньо переміщені особи можуть ставати об'єктом стигматизації внаслідок конкуренції за ресурси, страху перед «іншими», нерозуміння їхнього досвіду та зміни місцевих соціальних балансів. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що стереотипи можуть бути зменшені через довгострокові програми інтеграції, міжкультурний діалог, медіаосвіту та формування позитивних наративів про внесок ВПО у розвиток громад [178].

О. В. Михайлич аналізує емоційні наслідки внутрішнього переміщення, зокрема внутрішньо переміщені особи переживають стрес, психологічну напругу та конфлікти ідентичності. Авторка підкреслює, що соціальні переконання (в т.ч. стереотипи приймаючого населення) значною мірою впливають на процес

адаптації ВПО, їхнє емоційне благополуччя та готовність до інтеграції [59]. Автори В. В. Кузьмін, Г. В. Стрижак досліджують соціально-економічні й культурні аспекти інтеграції ВПО. Окрема увага приділена сприйняттю переселенців місцевим населенням, яке часто базується на стереотипах про «тягар», конкуренцію за ресурси і «іншість» переселенців [53]. О. М. Романова аналізуючи законодавство щодо соціального забезпечення ВПО, фокусується на програмах підтримки та ролі держави у зміні суспільного ставлення. Стаття містить обговорення того, як відсутність або неадекватність соціального забезпечення підсилює негативні стереотипи про переселенців [73].

Наведені теоретичні та емпіричні підходи переконливо демонструють, що стереотипізація внутрішньо переміщених осіб не є випадковим або ізольованим явищем, а формується як результат взаємодії індивідуально-психологічних механізмів і ширших соціальних процесів. Особливої ваги набуває той факт, що в умовах соціальних трансформацій ці механізми взаємно підсилюють один одного: когнітивні спрощення знаходять підтвердження у соціальних практиках, а останні, своєю чергою, закріплюються через повторювані наративи та очікування. У цьому контексті стереотипи виступають не лише як форма сприйняття, а як фактор, що безпосередньо впливає на соціальну взаємодію, визначаючи характер ставлення до ВПО, їхні можливості інтеграції та якість міжгрупових відносин. Саме тому аналіз їх впливу потребує поєднання соціологічного та інституційного вимірів.

Стереотип є одним з базових понять у дослідженні впливу медіа на формування соціальних уявлень – психокогнітивна структура, яка узагальнює уявлення про членів певної соціальної групи, закріплюючи передбачувані характеристики, цінності або поведінкові патерни [143, с. 115]. Хоч вони спрощують соціальну реальність, такі стереотипи можуть провокувати упереджене ставлення, міжгруповий конфлікт та дискримінацію. Особливої уваги заслуговує поняття медіа-стереотипів як образів, які транслуються або посилюються через ЗМІ, формуючи повторювані стандартизовані наративи про соціальні групи.

Внаслідок повномасштабної війни внутрішньо переміщені особи опинилися у ситуації багатовимірної кризи, яка поєднує втрату дому, розрив соціальних зв'язків, зміну звичного середовища та постійні переживання за безпеку. Емоційні реакції ВПО формуються під впливом травматичного досвіду, невизначеності та необхідності швидкої адаптації до нових умов життя. У переселенців часто фіксуються підвищений рівень тривожності, емоційне виснаження, відчуття втрати контролю над власним життям, фрустрація та внутрішня дезорієнтація. Ці стани стають своєрідним фоном, на якому відбувається процес їхньої взаємодії з новими громадами, а тому значною мірою визначають сприйняття соціального середовища, власної ролі в ньому та поведінкових стратегій.

Разом з тим реакція ВПО не є однорідною: вона залежить від віку, досвіду пережитих подій, соціальної підтримки, економічного становища, сімейного контексту та здатності до психологічної регуляції. Для багатьох переселенців характерні змішані емоції – від полегшення після виїзду зі зони бойових дій до глибокого почуття провини за залишених близьких або неможливість повернутися додому. Такі суперечливі переживання посилюють потребу у визнанні, емпатійному ставленні та соціальній підтримці. Водночас недостатність контакту з місцевими мешканцями або відсутність розуміння з їхнього боку може поглиблювати почуття ізоляції й сприяти появі вторинної травматизації.

У цих умовах особливо значущим стає те, як суспільство загалом формує своє уявлення про переселенців. Емоційний стан ВПО часто залишається непомітним для тих, хто не має особистого досвіду взаємодії з ними, а тому важливу роль у конструюванні образу ВПО відіграють зовнішні інформаційні джерела – передусім медіа. Саме медійний простір нерідко стає єдиним каналом, через який частина населення отримує уявлення про переселенців, їхній спосіб життя, потреби та поведінку. Унаслідок цього реакції ВПО та реальні труднощі їхнього повсякденного життя можуть бути спрощені, узагальнені або викривлені. *Така медійна редукція може створювати ґрунт для виникнення стереотипів, які не лише формують упереджені установки в суспільстві, а й впливають на стан самих*

ВПО, посилюючи соціальну напругу та ускладнюючи процес їхньої інтеграції в приймаючі громади.

Стійкість суспільства та його здатність до функціонування залежать від рівня розвитку структур, які забезпечують його єдність і цілісність. Цілісність передбачає створення спільних норм поведінки, загальної колективної пам'яті та спільного бачення світу. Саме ці фактори, що інтегрують і стабілізують різні аспекти існування будь-якої соціальної групи, є головною метою дії механізму стереотипізації досвіду.

Значна кількість стереотипів та переконань, що функціонують у суспільстві, сприймається індивідами неусвідомлено й інтерналізується як власні переконання та особисті судження. У процесі соціальної взаємодії люди нерідко вибудовують своє бачення явищ не на основі безпосереднього досвіду чи самостійного аналізу, а спираючись на усталені стереотипи, які активно транслуються через засоби масової інформації та інші комунікативні канали. Часткове підтвердження таких уявлень у приватному досвіді посилює віру в їх достовірність і сприяє формуванню помилкових узагальнень, що надалі визначають поведінкові орієнтири. У цьому сенсі стереотипи виконують заміну функцію мислення, підміняючи собою глибоке осмислення реальності. Впливу стереотипізації зазнають усі без винятку, зокрема й особи з розвиненою критичною рефлексією, особливо в тих сферах дійсності, які є для них малознайомими або новими. Сучасні соціальні трансформації, зумовлені складними соціополітичними та геополітичними чинниками, наочно демонструють вплив інформаційних патернів і стереотипного мислення на мотивацію та форми соціальної активності, у межах яких індивіди нерідко стають носіями нав'язаних інтерпретацій, сприймаючи їх як власні переконання [50, с. 12].

Щодо впливу на суспільну свідомість Бірюкова М. В. слушно стверджує, що у межах сучасних медіатехнологій зазвичай виокремлюють два ключові різновиди маніпулятивного впливу: оперативну маніпуляцію свідомістю та стратегічну маніпуляцію. Оперативний тип ґрунтується на використанні наявних переконань, норм і поведінкових моделей аудиторії, які медіа активізують для інтерпретації

інформації у вигідному для комунікатора напрямі. У результаті люди починають діяти відповідно до закладеного у повідомлення прихованого плану, часто не усвідомлюючи власної керованості. Стратегічна маніпуляція має більш тривалий і системний характер: протягом значного періоду в масовій свідомості вибудовуються стійкі ідеї, соціальні уявлення, упередження та стереотипи, які підтримують бажаний для маніпулятора соціально-політичний порядок. Таким чином медіа здатні формувати суспільні оцінки та масову думку у наперед визначеному векторі, впливаючи фактично на кожного індивіда [4].

Сучасні мас-медіа мають надзвичайно широкий арсенал технологій впливу на суспільну свідомість. Однією з найпоширеніших є тематизація або визначення порядку денного, коли медіа, зосереджуючись на певних сюжетах, задають суспільству рамки того, що слід вважати важливим. Дослідження американських учених у сфері масових комунікацій довели, що питання, яким приділяється значна увага у медіапросторі, сприймаються громадськістю як пріоритетні на національному рівні. Саме так зростання суспільного інтересу до проблем прав людини, злочинності, екологічної безпеки, інфляції чи безробіття часто було зумовлене активізацією їхнього висвітлення у ЗМК. Технологія праймінгу передбачає, що медіа впливають не лише на те, які теми будуть обговорюватися в суспільстві, а й на те, на основі яких критеріїв аудиторія оцінюватиме події та суб'єктів. Оскільки люди не можуть рівною мірою обробляти весь інформаційний потік, їхні судження спираються на кілька ключових наративів та когнітивних схем, активованих медіа. Якщо тематизація та праймінг визначають, про що саме суспільство думає, то концепція фреймінгу пояснює, як саме інформація подається. Фрейми – це смислові моделі, які структурують подання новин та задають інтерпретаційні рамки. Вони можуть проявлятися через метафори, емоційні акценти, структуру тексту, вибір лексики чи загальний тон повідомлення [4].

Однією з найефективніших маніпулятивних технологій є використання напівправди. Суть її полягає в тому, що малозначущі деталі висвітлюються дуже докладно, тоді як ключові аспекти замовчуються. Часто це поєднується з прийомом «демократії шуму», коли навколо важливого інформаційного приводу створюється

величезна кількість суперечливих коментарів і псевдофактів, що унеможливляє критичну перевірку інформації. Важливе місце у маніпулятивному впливі займає використання емоційно навантажених понять, пов'язаних із базовими суспільними цінностями: патріотизмом, безпекою, єдністю, страхом перед загрозою чи руйнуваннями. Саме такі смислові конструкції здатні найшвидше мобілізувати аудиторію та схилити її до певних дій. В умовах війни особливої ваги набули фактчекінгові платформи, які здійснюють критичний аналіз інформаційного контенту та розкривають маніпуляції, фейки й пропагандистські операції. Ідеться про виявлення ворожих інформаційних диверсій, хакерських атак, масових розсилок, пропагандистських телеграм-каналів та інших інструментів деструктивного впливу. Український медіапростір нині має потужний інструментарій антифейкових ресурсів, що дозволяє ефективно відстежувати та нейтралізувати інформаційні маніпуляції, спрямовані на розхитування суспільної стабільності [4].

Науковці стверджують, рівень довіри індивідів до джерел та каналів поширення інформації про загрози є визначальним чинником формування моделей їхньої поведінки у ситуаціях ризику. Соціальне сприйняття повідомлень про небезпеку значною мірою зумовлюється попереднім досвідом, груповою приналежністю та домінантними у суспільстві уявленнями, що обумовлює диференційований рівень довіри до різних інформаційних акторів, зокрема органів державної влади, служб екстреного реагування, засобів масової інформації, а також міжособистісних мереж комунікації. Рівень довіри до інформації суттєво варіює залежно від соціально-демографічних характеристик аудиторії та національного контексту. Загалом можна констатувати, що повідомлення, отримані з джерел, які сприймаються як надійні та легітимні, мають значно вищий потенціал впливу на поведінкові рішення, тоді як недовіра до джерела стимулює звернення до альтернативних каналів отримання інформації [122].

IREX у співпраці з Фондом розвитку медіа у 2023 р. провела оцінку «Стереотипи та мова ворожнечі проти внутрішньо переміщених осіб у регіональному медіа-контенті», зосередившись на тому, як українські ЗМІ

висвітлюють питання, пов'язані з внутрішньо переміщеними особами. Публікація аналізує, як українські медіа висвітлюють тему внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної війни. З огляду на те, що понад 5 мільйонів людей змінили місце проживання, медійний дискурс суттєво впливає на суспільне ставлення до переселенців, рівень їх інтеграції у громади, політику місцевої та центральної влади, соціальну напругу та можливі ризики дискримінації. Автори розглядають медіа не просто як інструмент інформування, а як механізм конструювання соціальної реальності. Медіатексти формують те, як громадяни сприймають ВПО – як ресурс, як проблему, як жертв або як повноправних членів громади. У центрі уваги – контент онлайн-медіа та соціальних мереж за останні роки, зокрема: тематика публікацій, повторювані наративи, лексика та рамки опису, вплив на суспільні уявлення, типові помилки журналістів при роботі з чутливими темами. Публікація опирається на результати контент-аналізу, що додає їй дослідницької глибини. Медіа дедалі частіше репрезентують переселенців у контексті втрати дому, гуманітарної катастрофи, психологічної травми, нестачі ресурсів. Такий фрейм створює «картину постійної кризи», що не дозволяє побачити потенціал ВПО як активних суб'єктів економічної та соціальної взаємодії. Кризовий фрейм підсилює патерналістські очікування – ВПО бачать як людей, що вічно потребують допомоги, а не як повноцінних членів громади [144].

Найчастіше у медіа з'являються наступні стереотипи:

- Жертва. Висвітлення переселенців виключно через призму страждання спричиняє стигматизацію. Людина, яка прагне працювати, розвивати бізнес чи навчатися, автоматично сприймається як виняток.
- Небезпека. У локальних медіа зустрічається опосередкований наратив про конкуренцію за ресурси: робочі місця, соціальні виплати, житло.
- Інший/чужий. Наслідок – посилення соціальної дистанції між місцевими та переселенцями [144].

Стереотипи формують культурний бар'єр. Вони посилюють конфліктність, підживлюють дискусії про «правильних» і «неправильних» переселенців, ускладнюють інтеграцію.

Медіа висвітлюють тему ВПО фрагментарно: інформують про події, але мало описують довготривалі процеси, успішні кейси, структурні проблеми інтеграції, взаємодію громад і переселенців. Це створює деформоване уявлення, ніби ситуація з ВПО – це окремі епізоди, а не тривалий соціальний процес. Брак позитивних прикладів породжує уявлення, що переселенці – це насамперед тягар або проблема, а не активний ресурс розвитку громади. Саме через медійні історії суспільство вибудовує ставлення до ВПО. Якщо домінують стереотипи, то формується недовіра, соціальна дистанція, конкуренція за ресурси, страх перед «іншими». Переїзд, інтеграція, пошук роботи, емоційне відновлення – це складні багатогранні процеси. Медіа представляють їх як одномірні (переважно проблемні), що не дозволяє суспільству побачити реальну картину. Якщо медіа працюють коректно, вони формують емпатію; поширюють успішні практики; створюють умови для діалогу місцевих і ВПО; зменшують стигму та напругу. Публікація підкреслює, що тема ВПО в українських медіа є чутливою, але недостатньо збалансованою. Хоча журналісти прагнуть розповісти про реальні проблеми, надмірна емоційність, стереотипізація та фрагментарність висвітлення шкодять суспільному сприйняттю та поглиблюють бар'єри інтеграції. Щоб сприяти соціальній згуртованості, медіа мають переходити від наративів кризи та страждання до наративів можливостей, різноманіття й розвитку. Від цього залежить не лише якість інформаційного простору, а й реальна інтеграція мільйонів людей, які стали частиною нових громад [144].

Новікова О. Ф., Амоша О. І. та Антонюк В. П. стверджують, що у суспільній свідомості станом на 2016 р. тривалий час домінували стереотипи про внутрішньо переміщену особу як про «знедоленого та бідного» громадянина, що потребує постійної підтримки [64]. Такий образ поступово перетворився на майже беззаперечну аксіому, яка визначає ставлення значної частини населення до ВПО. Однак з моменту початку бойових дій на Донбасі в 2016 р. минуло вже кілька років, і значна частина тих, хто був змушений покинути домівки, успішно інтегрувалися у нові громади по всій Україні. Чимало з них змогли не лише адаптуватися до нових умов, а й досягти кращого матеріального та соціального становища, ніж частина

місцевих мешканців. Ключовою характеристикою багатьох внутрішньо переміщених осіб стала здатність розглядати складні життєві обставини не як непереборну перешкоду, а як поштовх до саморозвитку, активної праці та відновлення власного життєвого шляху. Саме ця внутрішня мотивація є спільною рисою багатьох історій успішного переїзду з територій, охоплених війною [64].

Запровадження воєнного стану в Україні істотно вплинуло на всі сфери суспільної життєдіяльності, і освітня система не стала винятком. Освіта опинилася в умовах, які вимагали негайної адаптації, гнучкого перегляду форм і механізмів організації навчання та забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу. Уже на початковому етапі повномасштабного вторгнення ключовою потребою постало створення умов, що мінімізували б ризики для учнів, студентів і педагогічних працівників. У зв'язку з критичністю безпекової ситуації Міністерство освіти і науки України рекомендувало всім закладам освіти оголосити щонайменше двотижневі канікули, а також тимчасово призупинити діяльність дошкільних установ. Масове переміщення населення – як внутрішнє, так і за межі держави – стало додатковим викликом, оскільки виникла необхідність забезпечити рівний доступ до освіти для дітей та молоді, незалежно від їхнього місця фактичного перебування, а також зберегти їхню взаємодію з українською системою освіти та можливість повернення до неї після евакуації [4].

Водночас першочерговим і безумовним завданням держави залишалося збереження життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Уже на 18-й день війни, 14 березня, у більшості регіонів навчання було відновлено після вимушеної перерви. З огляду на постійні загрози, повітряні тривоги та нестабільну ситуацію, МОН рекомендувало закладам освіти запроваджувати максимально гнучкі формати роботи, зокрема:

- тимчасове припинення навчання з виконанням працівниками завдань, визначених військово-цивільними адміністраціями;
- організацію дистанційного навчання за погодженням із військово-цивільною адміністрацією;
- застосування змішаних моделей навчання [4].

Організаційні механізми функціонування освіти в умовах активних бойових дій були визначені в листі МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06.03.2022 № 1/3371-22 [55].

Трансформація охопила всі рівні освітньої системи – від дошкільної до вищої освіти, що стало масштабним управлінським та інституційним викликом. Попри це, адміністративні структури освіти забезпечили завершення 2021/2022 навчального року, організували вступну кампанію та створили умови для початку нового навчального року. Водночас частина закладів освіти не мала змоги продовжити роботу внаслідок руйнувань будівель, окупації територій, активних бойових дій, ракетних ударів або тимчасового перетворення шкіл і ЗВО на центри гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб. Збройна агресія російської федерації створила безпрецедентні загрози для життя всіх громадян, що безпосередньо вплинуло на функціонування освітнього сектору. Студенти активно долучилися до інформаційного та кіберзахисту держави, створюючи комунікаційні платформи, телеграм-канали та технічні рішення, спрямовані на підтримку населення. Так сформувався так званий «освітній фронт», що став частиною загальнонаціонального спротиву. Для забезпечення безпечного освітнього середовища в регіонах із високим рівнем загрози станом на 1 серпня 2022 року було переміщено 29 закладів вищої освіти та 64 їхні відокремлені структурні підрозділи (з урахуванням першої хвилі релокації 2014 року). З прифронтових територій додатково евакуйовано 40 закладів фахової передвищої освіти та один структурний підрозділ. У цілому за період від 2014 року до 2023 року в Україні було переміщено 134 заклади вищої та фахової передвищої освіти і їхні структурні підрозділи, що становить 11,7 % від загальної кількості таких закладів по країні. Це свідчить про масштабність впливу війни на освітню інфраструктуру та необхідність її подальшої адаптації до умов тривалої нестабільності [4].

Таким чином, стереотипи та переконання, активно транслиовані через мас-медіа та інші комунікаційні канали, істотно впливають на процеси соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Вони формують у суспільстві уявлення про ВПО як про «жертв» або «загрозу», підживлюють соціальну дистанцію і

стигму, що ускладнює їхню адаптацію та повноцінну участь у житті громад. Водночас наявні механізми протидії, а саме просвітницькі кампанії, поширення позитивних історій інтеграції, тематизація успішних практик, сприяють критичному сприйняттю інформації та формуванню більш емпатійного ставлення до переселенців, що підвищує ефективність соціальної інтеграції. Особливо актуальною стає роль освіти та організаційних структур у підтримці ВПО в умовах війни та масового переміщення населення. Забезпечення безпечного навчального середовища, релокація закладів освіти, дистанційні та змішані форми навчання, а також активна участь молоді у волонтерських та інформаційних ініціативах демонструють здатність суспільства адаптуватися до нових умов і зберігати цілісність соціальних структур. Отже, подолання стереотипів та сприяння соціальній інтеграції ВПО потребують комплексного підходу, який поєднує медійну відповідальність, освітні практики та громадянську активність, забезпечуючи довгострокову стабільність і згуртованість суспільства.

Інформаційний простір виконує не лише інформативну, а й соціокогнітивну функцію. Для внутрішньо переміщених осіб медіа стають інструментом інтерпретації реальності, через який вони сприймають війну. Надлишок тривожного контенту, нерівномірне висвітлення подій чи акцент на політичних конфліктах формують специфічні стереотипи, що впливають на очікування, рівень тривожності та соціальні установки переселенців.

У загальнонаціональному онлайн-медіапросторі значна частина матеріалів продовжує бути присвяченою війні, що безпосередньо впливає на сприйняття подій внутрішньо переміщеними особами. Для багатьох ВПО щоденні повідомлення про обстріли українських міст, руйнування інфраструктури та ситуацію на лінії зіткнення стають головним джерелом інформації, формуючи емоційне тло й певні уявлення про загрози. Постійне медійне акцентування на драматичних подіях може посилювати відчуття вразливості та невизначеності, сприяти появі у переселенців стереотипів про «повну небезпеку» будь-якого регіону, навіть якщо реальна ситуація є більш варіативною.

Особливу роль відіграє і тип контенту. Повідомлення про удари по військових об'єктах у Росії або про вибухи в прикордонних регіонах зазвичай подаються у форматі термінових новин, що може створювати враження постійної ескалації. Для ВПО, які вже пережили травматичний досвід, такий інформаційний потік часто підсилює відчуття постійної загрози та формує стереотип, що війна є «всюдисущою» і не має просторових меж. Медіа з активним військовим контентом, як-от аналітичні військові портали, суттєво впливають на те, як переселенці інтерпретують характер воєнних дій та їхні перспективи.

Помітний вплив на формування поглядів ВПО мають і політичні новини, частка яких у медіапросторі залишається значною. Обговорення міжнародної політики, рішень іноземних лідерів чи прогнозів щодо можливого завершення війни нерідко задають тон суспільним настроям. Для переселенців такі повідомлення можуть формувати як завищені сподівання щодо швидкого миру, так і песимістичні сценарії про зниження підтримки України. Медіа, активно цитуючи політичні заяви іноземних політиків, часто ненавмисно створюють у частини ВПО уявлення про залежність майбутнього України від зовнішніх рішень, що також трансформує їхні стереотипи про перебіг війни та її можливий фінал.

Такими є результати моніторингу, проведеного Інститутом масової інформації в 10 популярних онлайн-медіа України в період із 13 до 17 січня 2025 року включно. До моніторингової вибірки потрапили 10 популярних онлайн-медіа України: «Українська правда», «Кореспондент», «24 канал», «Цензор», РБК-Україна, Obozrevatel, NV, ТСН, «Фокус», УНІАН. Аналізувалися по 100 новин з кожного ресурсу, взяті в період із 13 до 17 січня 2025 року включно [26].

Рис. 2.2.1. Теми в українських онлайн-медіа

Джерело: складено автором на основі [26]

У січні значна частина загальнонаціонального онлайн-контенту була присвячена війні та політичним подіям. Близько чверті матеріалів стосувались обстрілів, бойових дій і ситуації на фронті, що формувало у переселенців стале відчуття постійної небезпеки й укорінювало стереотип про те, що «вся країна перебуває під однаковою загрозою». Ще 21% новин були присвячені міжнародній політиці, насамперед рішенням президента США та заявам Дональда Трампа, які медіа активно пов'язували з можливими сценаріями завершення війни. Таке висвітлення нерідко створює у ВПО уявлення про повну залежність ситуації в Україні від зовнішніх акторів. Економічні новини (близько 10%) зосереджувалися на коливаннях валют, цінах, ударах по енергетиці, а також проблемах економіки РФ, що підтримувало стереотип про невідворотність економічного виснаження ворога [26].

Соціальні, освітні та медичні сюжети становили лише близько 9% і були переважно національного рівня, тоді як новини з ТОТ траплялися рідко, часто з акцентом на утисках та пропагандистських діях окупантів. Додатково медіапростір містив значний обсяг розважального, кримінального та шоу-бізнесового контенту, який хоч і не мав безпосереднього стосунку до війни, але формував загальний інформаційний фон. Для внутрішньо переміщених осіб такий дисбаланс тематик означає отримання переважно негативно зарядженої інформації про війну та міжнародну політику при одночасному браку матеріалів про реальне життя громад, куди вони переїхали. У результаті медіа опосередковано підсилюють стереотипи ВПО щодо небезпеки, політичної невизначеності й соціальної нестабільності.

Аналіз локалізації медійного контенту передбачав визначення територіальної спрямованості новинних матеріалів. Для систематизації було виокремлено п'ять рівнів: локальний, національний, міжнародний, новини про тимчасово окуповані території та матеріали, що стосуються Росії.

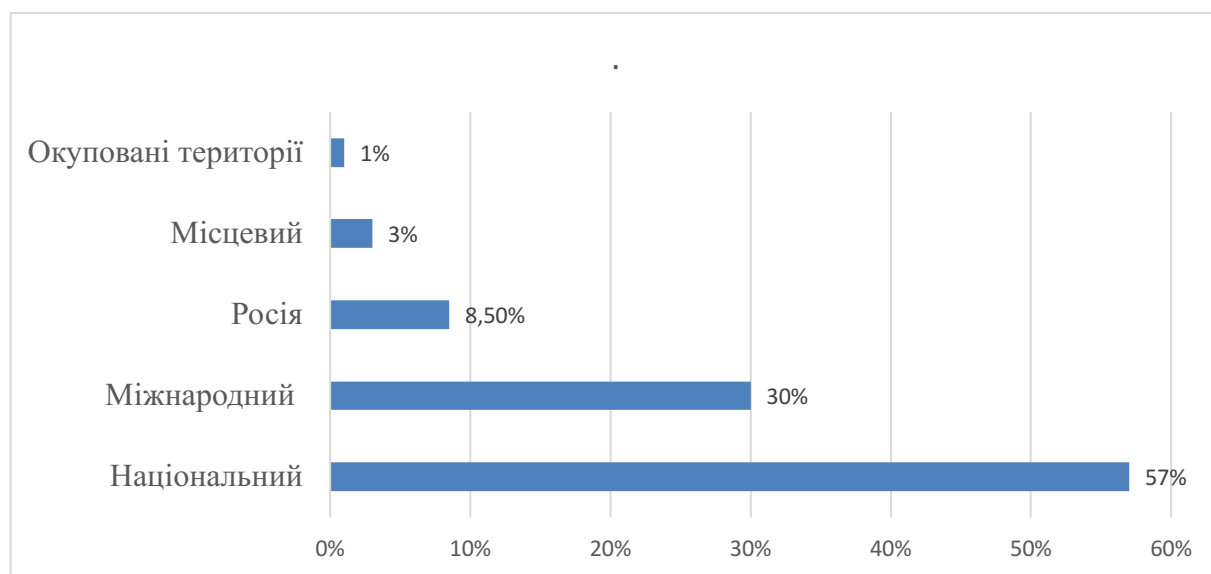

Рис. 2.2.2. Рівень локалізації новин в українських онлайн-медіа

Джерело: складено автором на основі [26]

Такий підхід дозволяє оцінити, як різні інформаційні акценти впливають на сприйняття подій внутрішньо переміщеними особами та формування у них певних уявлень або стереотипів щодо війни та різних регіонів України.

У новому циклі моніторингу 2025 р. спостерігається суттєве зростання новин національного рівня – їхня частка збільшилася на 25% і досягла 57%. Це свідчить

про значну інтенсивність подій загальнодержавного масштабу, насамперед пов'язаних із ситуацією на фронті та регулярними обстрілами. Для ВПО така домінантність загальноукраїнських новин може формувати стереотип про «однакову небезпеку» на всій території країни, незалежно від фактичного рівня ризику в окремих регіонах. Національні медіа, які часто передають узагальнену інформацію, нерідко стирають регіональні відмінності, підсилюючи відчуття глобальності загрози.

Частка міжнародних новин становить 30%, що хоча й нижче попереднього показника, однак залишається високою через світові політичні процеси, зокрема зміни у владних структурах США та їхній вплив на підтримку України. Постійне згадування про міжнародну реакцію, допомогу чи дипломатичні суперечки може формувати у ВПО стереотип, що перебіг війни повністю залежить від зовнішніх рішень, а отже – посилювати відчуття залежності та нестабільності [26].

Новини, присвячені Росії, становлять близько 8,5% від загальної кількості та зберігають рівень попереднього моніторингу. Регулярне висвітлення внутрішніх криз, політичних рішень або економічних проблем у РФ часто подається у контексті їхнього потенційного впливу на війну. Для переселенців така інформація може створювати уявлення про непередбачуваність та агресивність держави-окупанта, що підсилює стереотип про постійну ескалацію з боку Росії. Водночас частка локальних новин скоротилася до 3% (порівняно з понад 20% в серпні 2024 р.). Це означає, що переселенці отримують мінімум інформації про реальні умови життя у конкретних громадах, в які вони переїхали або розглядають для переїзду. Дефіцит локального контенту може сприяти появі стереотипів про «чужість» або «незрозумілість» нової місцевості, адже відсутність конкретики ускладнює адаптацію та формування реалістичних очікувань щодо приймаючої громади. Новини про тимчасово окуповані території становлять лише 1%, що свідчить про складність доступу до перевірених джерел. Однак інформаційна прогалина також впливає на соціальні уявлення: брак повідомлень про життя в окупації може підсилювати як драматизовані, так і спрощені уявлення про ситуацію там. Для ВПО

це часто проявляється у вигляді стереотипів про «відірваність» цих регіонів або про неможливість повернення, що формує додаткову емоційну напругу [26].

Перебуваючи в умовах стресу, люди стають більш уразливими до маніпулятивного, однобічного або емоційно забарвленого контенту. Негативні медіанаративи можуть посилювати тривогу, страхи, недовіру та відчуття небезпеки, сприяючи формуванню хибних стереотипів про соціальне середовище.

Проблема сприйняття війни внутрішньо переміщеними особами є багатогранною і включає як індивідуальні, так і соціальні чинники. У межах соціологічного підходу до аналізу стереотипів ця проблема може бути розглянута крізь призму теорії соціальної категоризації та соціального конструювання реальності. Одним із ключових соціальних чинників є вплив соціальних стереотипів як елементів символічного середовища, що формуються у процесі міжгрупової взаємодії та інституційної комунікації і поступово інтегруються в когнітивне поле переселенців. Соціальні стереотипи щодо ВПО виконують функцію узагальнених категоріальних схем, які структурують уявлення про групу та її членів. Вони можуть мати різний зміст: від негативних конструкцій на кшталт «пасивність», «залежність», «соціальна проблемність» до позитивних – «стійкість», «витривалість», «прагнення до інтеграції». Такі категоріальні приписування формують не лише сприйняття ВПО з боку приймаючої громади, але й впливають на процес самовизначення переселенців, їхню самооцінку та інтерпретацію подій війни.

З позицій теорії стигматизації важливим є те, що соціальні стереотипи можуть бути інтерналізовані самими ВПО, набуваючи характеру «внутрішньо прийнятих» уявлень про власну групову належність. У такому випадку відбувається процес самостереотипізації, коли зовнішні категоріальні оцінки трансформуються у внутрішні когнітивні схеми. Зокрема, стигматизуючі уявлення про переселенців як «жертв» або «тягар для громади» здатні підсилювати відчуття безпорадності, сорому, тривожності, що безпосередньо позначається на їхній психологічній адаптації та соціальній активності. Натомість позитивні стереотипні конструкції, які підкреслюють стійкість і здатність до подолання труднощів,

можуть виконувати ресурсну функцію, сприяючи збереженню суб'єктності, активному переосмисленню досвіду та більш конструктивному ставленню до подій війни.

У цьому контексті соціальні стереотипи виступають своєрідною «когнітивною лінзою», через яку ВПО інтерпретують соціальну реальність. Відповідно до соціологічного розуміння, вони не лише відображають, а й конструюють соціальний досвід, впливаючи на оцінку минулого, осмислення теперішнього та очікування майбутнього. Через механізми категоризації та узагальнення вони визначають емоційні реакції, формують поведінкові стратегії та окреслюють межі можливих соціальних дій.

Таким чином, можемо підсумувати, що дослідження впливу соціальних стереотипів на сприйняття війни самими ВПО є необхідним для виявлення тих механізмів, що опосередковують їхню інтеграцію в нові соціальні умови. Подальше емпіричне дослідження передбачає виявлення конкретних стереотипів, що впливають на процеси інтеграції ВПО, а також аналіз механізмів подолання стереотипів щодо ВПО в структурі приймаючої громади.

Висновки до розділу 2

Отже, проведений аналіз дозволив встановити, що адаптація внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах Закарпатської області є складним багаторівневим процесом, який поєднує соціально-економічні, культурні, психологічні та комунікативні компоненти. Особливість регіону полягає в поєднанні значних масштабів внутрішнього переміщення населення із багатокультурним соціальним середовищем, що створює як сприятливі умови для інтеграції, так і нові виклики, пов'язані з міжгруповою взаємодією та формуванням соціальних уявлень про переселенців. Обґрунтовано, що адаптація ВПО має поетапний характер і відбувається через послідовний перехід від забезпечення базових потреб та безпеки до соціально-економічної стабілізації й подальшого включення у соціокультурний простір громади. Встановлено, що переважна

більшість внутрішньо переміщених осіб у Закарпатській області перебуває на етапі часткової інтеграції, коли основні потреби вже задоволені, проте відчуття повноцінної належності до громади, стійкі соціальні зв'язки та високий рівень громадянської участі ще не сформовані. З'ясовано, що ключовими бар'єрами інтеграції залишаються житлові труднощі, економічна нестабільність, обмежені можливості працевлаштування, низький рівень залучення до громадського життя та збереження окремих проявів соціальної дистанції між ВПО і місцевим населенням. Водночас вагомим інтеграційним ресурсом виступають громадські організації, волонтерські практики, локальні ініціативи підтримки та міжособистісна взаємодія, які сприяють формуванню довіри, розширенню соціальних контактів і поступовому включенню переселенців у життя громади. Доведено, що успішність адаптації визначається не лише індивідуальними зусиллями внутрішньо переміщених осіб, але й характеристиками приймаючого середовища. Соціальні уявлення, установки та стереотипи щодо ВПО виступають важливим чинником, який може як прискорювати, так і уповільнювати інтеграційні процеси. Саме тому дослідження механізмів формування та відтворення соціальних стереотипів є необхідною передумовою для розуміння особливостей інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Отримані результати узгоджуються з положеннями теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, відповідно до якої поділ на «своїх» і «чужих» визначає рівень соціальної дистанції та успішність включення ВПО у приймаючі громади.

Проведене дослідження дало підстави стверджувати, що соціальні стереотипи та переконання є одним із ключових чинників, які визначають характер і результативність інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. На відміну від економічних чи інституційних бар'єрів, вплив стереотипів проявляється через повсякденні соціальні практики, міжособистісну взаємодію та формування атмосфери прийняття або відторгнення переселенців у місцевому соціальному середовищі. Встановлено, що у суспільному дискурсі одночасно функціонують як позитивні, так і негативні образи ВПО. Позитивні уявлення пов'язуються з високим рівнем стійкості, громадянської активності та здатності до

самоорганізації переселенців, тоді як негативні стереотипи ґрунтуються на поширенні узагальнених суджень щодо залежності від державної допомоги, конкуренції за ресурси або соціальної пасивності. Такі спрощені уявлення формують підґрунтя для соціального дистанціювання та ускладнюють процеси взаємної адаптації між ВПО та представниками приймаючих громад. Обґрунтовано, що ефективність інтеграційних процесів значною мірою залежить від рівня соціальної довіри, який формується під впливом суспільних наративів, медіадискурсу та особистого досвіду міжгрупової взаємодії. Чим вищим є рівень поширення негативних стереотипів, тим нижчими виявляються показники соціальної згуртованості, громадської участі та психологічного відчуття належності переселенців до нової громади.

Особливо важливим результатом дослідження стало встановлення закономірності, відповідно до якої безпосередній досвід комунікації між місцевими мешканцями та внутрішньо переміщеними особами істотно знижує рівень упередженого ставлення та сприяє трансформації негативних соціальних установок у конструктивні форми взаємодії. Це дозволяє розглядати розвиток спільних громадських практик, міжгрупових контактів та локальних інтеграційних ініціатив як один із найбільш ефективних інструментів подолання соціальних бар'єрів. Отримані результати дають підстави для висновку, що соціальні стереотипи слід розглядати не як другорядний феномен, а як стратегічний соціальний фактор, який здатний прискорювати або гальмувати інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. Відтак формування позитивного суспільного дискурсу, розвиток культури взаємної підтримки та системна протидія стереотипізації ВПО мають стати невід'ємною складовою державної та місцевої політики соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

РОЗДІЛ 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ І ПЕРЕКОНАНЬ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ВПО (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1 Дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах

У межах дослідження конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах за допомогою дискурс-аналізу доцільно акцентувати увагу на ключових властивостях дискурсу, які дозволяють глибше зрозуміти механізми формування суспільних уявлень і упереджень.

Передусім варто зазначити, що дискурс і соціум перебувають у постійній взаємодії, яка має двосторонній характер. З одного боку, суспільство, його культурні норми, цінності та історичний досвід визначають зміст і спрямованість дискурсів, у межах яких формуються уявлення про ВПО. З іншого боку, самі дискурси активно впливають на суспільну свідомість, відтворюючи або трансформуючи стереотипні образи внутрішньо переміщених осіб. У результаті цього процесу закріплюються певні моделі сприйняття ВПО, які згодом проявляються у повсякденних соціальних практиках, поведінкових установках і ставленні приймаючих громад.

Важливою характеристикою є також ідеологічна насиченість дискурсивних елементів. Тексти, зображення, медіаповідомлення та інші форми комунікації, що стосуються ВПО, нерідко містять приховані або явні ідеологічні смисли. Саме тому в межах дискурс-аналізу необхідно не лише аналізувати зміст повідомлень, а й досліджувати способи їх інтерпретації аудиторією, виявляти, які значення закріплюються за образом ВПО та як це впливає на формування стереотипів – як позитивних (наприклад, образ «стійких» чи «працьовитих»), так і негативних (образ «залежних» чи «чужих»).

Кожен дискурс формується в межах конкретної дискурсивної події, яка включає як соціальні, так і фізичні умови комунікації. У випадку ВПО це можуть бути медійні матеріали, соціальна реклама, інтерв'ю, пости в соціальних мережах, що поширюються через різні канали комунікації. У цьому контексті дискурс-аналіз виступає важливим інструментом, що доповнює соціологічні підходи, зокрема ідеї поля та габітусу, дозволяючи виявити, як саме через символічні практики відтворюються та закріплюються соціальні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб.

Одним із ефективних підходів до вивчення соціокультурних трансформацій є *дискурс-аналіз у межах соціології знання* (англ.: *sociology of knowledge approach to discourse, SKAD*), концептуалізований німецьким дослідником Р. Келлером [136]. Цей підхід спрямований на деконструкцію суспільних практик та аналіз процесів комунікативного конструювання реальності. Р. Келлер акцентує на тому, як через мовленнєву взаємодію формуються, стабілізуються або трансформуються символічні порядки та їхні об'єктивні наслідки: від правових норм і статистики до стійких соціальних класифікацій. У цій парадигмі соціальні практики розглядаються як двосторонній процес – вони є водночас продуктом наявного дискурсу та платформою для виникнення нових значень на інституційному, організаційному та індивідуальному рівнях.

Фундаментальною перевагою праць Р. Келлера є розробка детальної практичної моделі дослідження. Автор виділяє критично важливі фази, що передують аналізу: постановку дослідницьких запитань, формування репрезентативного корпусу текстів та стратегію презентації результатів [136]. На відміну від суто лінгвістичних підходів, SKAD позиціонує дискурс-аналіз як «мультиметодичну» дослідницьку перспективу, що дозволяє розглядати предмет дослідження як складну систему соціально зумовлених значень. Келлер виокремлює чотири засадничі ознаки таких досліджень:

1. Вивчення фактичного вживання мови та символічних форм у реальних громадських практиках.

2. Розуміння того, що зміст соціальних феноменів конструюється безпосередньо через вживання знаків у суспільній реальності.
3. Трактування окремих інтерпретацій як частин глобальної дискурс-структури, що підтримується специфічними інституційними контекстами.
4. Визнання того, що функціонування символічних порядків підпорядковане сконструйованим правилам тлумачення [136].

У контексті дослідження соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, застосування дискурс-аналізу дозволяє проаналізувати, як конструктивні ефекти дискурсу формують моделі взаємодії на індивідуальному рівні. Досліджуючи емпіричну базу – від новинних публікацій та YouTube-контенту до дописів у соцмережах та власних інтерв'ю – можна виявити, як через повторювані мовні конструкції закріплюються певні характеристики стосовно ВПО. Таким чином, аналіз дозволяє зрозуміти не лише зміст стереотипів, а й контекст їхнього виникнення та ті соціальні наслідки, які вони спричиняють у процесі інтеграції переселенців.

Отже, вплив дискурсів щодо внутрішньо переміщених осіб проявляється у повсякденних дискурсивних практиках на індивідуальному рівні, формуючи уявлення, оцінки та моделі взаємодії в межах приймаючих громад. Дослідження на тему «Дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах» проводилося у 2024–2025 рр. методом дискурс-аналізу (Додаток Б).

У межах даного дослідження емпіричну базу становить сукупність 118 текстових матеріалів. До них належать новинні публікації, тексти відеоконтенту з платформи YouTube, матеріали громадських організацій, дописи в соціальних мережах, коментарі користувачів, а також тексти власних інтерв'ю. Такий підхід дозволяє охопити різні джерела продукування смислів і простежити, як у публічному дискурсі формуються та закріплюються уявлення про ВПО.

Аналіз зібраних матеріалів зосереджується виключно на мовних (текстових) засобах. У цьому контексті досліджуються слова, словосполучення, сталі мовні конструкції та синтаксичні особливості, які використовуються для опису

внутрішньо переміщених осіб. Особлива увага приділяється повторюваним лексичним одиницям і формулюванням (зокрема тим, що з'являються неодноразово), оскільки саме через них часто закріплюються певні значення та смислові акценти. Важливим є також аналіз конотацій – чи мають використані мовні засоби нейтральне, позитивне чи негативне забарвлення, а також які саме характеристики приписуються ВПО у різних типах текстів.

Визначення вибіркової сукупності здійснювалося у два етапи. На першому етапі було проаналізовано основні джерела продукування дискурсів про ВПО, зокрема національні та регіональні медіа, популярні сторінки у соціальних мережах, офіційні повідомлення органів влади та публічні комунікації громадських організацій. Критеріями відбору стали частота згадувань теми ВПО, охоплення аудиторії та інтенсивність формування оцінних суджень.

На другому етапі було сформовано цільову вибірку матеріалів, що репрезентують різні типи дискурсів: нейтральний, позитивний та негативний. Додатково було відібрано респондентів для проведення напівструктурованих інтерв'ю серед місцевих жителів приймаючих громад та внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід дозволив простежити, як медіа-дискурси трансформуються у повсякденні уявлення, стереотипи та практики взаємодії.

Внаслідок застосування моделі дискурс-аналізу згідно найчастіше повторюваних слів, словосполучень, фраз, візуальних образів і наративних конструкцій, було розроблено систему координат утворення дискурсів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Така система дозволила структурувати виявлені смислові поля та визначити домінуючі напрями конструювання соціальних стереотипів.

До цієї системи координат увійшли базові параметри соціальної взаємодії та сприйняття ВПО, а саме:

- «орієнтація на себе» та «орієнтація на соціум». Індивідуальна орієнтація проявляється через дискурси, в яких місцеві жителі оцінюють ВПО з позиції власних інтересів, ресурсів і безпеки (наприклад, конкуренція за робочі місця, житло, соціальні виплати). У таких випадках переважають наративи

дистанціювання, підкреслення відмінностей та інколи стигматизації. Натомість орієнтація на соціум відображає колективні цінності солідарності, взаємодопомоги та інтеграції. У межах цього полюсу ВПО розглядаються як частина спільноти, що потребує підтримки та включення у соціальні процеси. Відповідно, індивідуальні цінності трансформуються у групові, а згодом – у ширші соціальні цінності, які закріплюються у публічному дискурсі.

- «інклюзивність» та «виключення». Ця вісь відображає ступінь готовності приймаючих громад включати внутрішньо переміщених осіб у соціальне, економічне та культурне життя. Інклюзивні дискурси характеризуються використанням лексики підтримки, рівності, співпраці («разом», «громада», «допомога», «єдність»), тоді як дискурси виключення формуються через протиставлення «ми – вони», акцентування на відмінностях та поширення негативних стереотипів.

- «соціальність» та «ресурсна конкуренція». Ці координати дають змогу визначити, у якому вимірі переважно конструюються дискурси: як соціальна проблема інтеграції та взаємодії чи як економічне навантаження та конкуренція за обмежені ресурси. У першому випадку домінують гуманістичні наративи, пов'язані з правами людини, підтримкою та адаптацією ВПО. У другому – дискурси акцентують увагу на витратах, навантаженні на інфраструктуру, ринку праці та соціальній напрузі.

Визначена змістовна компонента дискурсів щодо внутрішньо переміщених осіб дозволила виокремити наступні форми дискурсів (Табл. 3.1.1)

Таблиця 3.1.1

Форми дискурсів щодо внутрішньо переміщених осіб

Зміст дискурсу	Приклади		Форми дискурсу
підтримка, солідарність, взаємодопомога	«потрібно допомагати», «ми разом», «єдність громади», «підтримка ВПО»	⇒	«Дискурс солідарності»
співчуття, жалість, гуманітарний підхід	«постраждали люди», «важка доля», «потребують допомоги», «жертви війни»	⇒	«Дискурс жертви»
інтеграція у громаду, рівність можливостей	«частина громади», «рівні права», «спільне життя», «адаптація»	⇒	«Дискурс інклюзії»
протиставлення «ми – вони», дистанціювання	«вони не такі як ми», «приїжджі», «чужі», «інша культура»	⇒	«Дискурс виключення»
конкуренція за ресурси (робота, житло, допомога)	«забирають робочі місця», «отримують більше допомоги», «навантаження на громаду»	⇒	«Дискурс ресурсної конкуренції»
підозра, недовіра, криміналізація	«можуть бути небезпечними», «шахрайство», «зловживають допомогою»	⇒	«Дискурс недовіри»
самостійність, активність, здатність адаптуватися	«самі досягли», «працюють», «швидко адаптувалися», «активні»	⇒	«Дискурс суб'єктності»
формалізоване інформування без оцінок	«зареєстровано ВПО», «надано допомогу», «кількість переселенців»	⇒	«Нейтральний (інформаційний) дискурс»
тимчасовість статусу, очікування повернення	«тимчасово проживають», «після війни повернуться», «переселенці ненадовго»	⇒	«Дискурс тимчасовості»
акцент на державній політиці та регулюванні	«державна підтримка», «програми допомоги», «соціальні виплати»	⇒	«Інституційний дискурс»

Джерело: складено автором

Узагальнюючи дані дослідження можна констатувати, що конструювання образу ВПО відбувається через складну взаємодію 10 основних дискурсів, зафіксованих у емпіричних матеріалах дослідження. Кількісний аналіз 118 матеріалів (Додаток В) свідчить про домінування *позитивних та інституційних наративів* у публічному просторі: найбільш частотними є *дискурс солідарності* та *дискурс інклюзії*, що відображають зусилля влади та волонтерів (рис. 3.1.1).

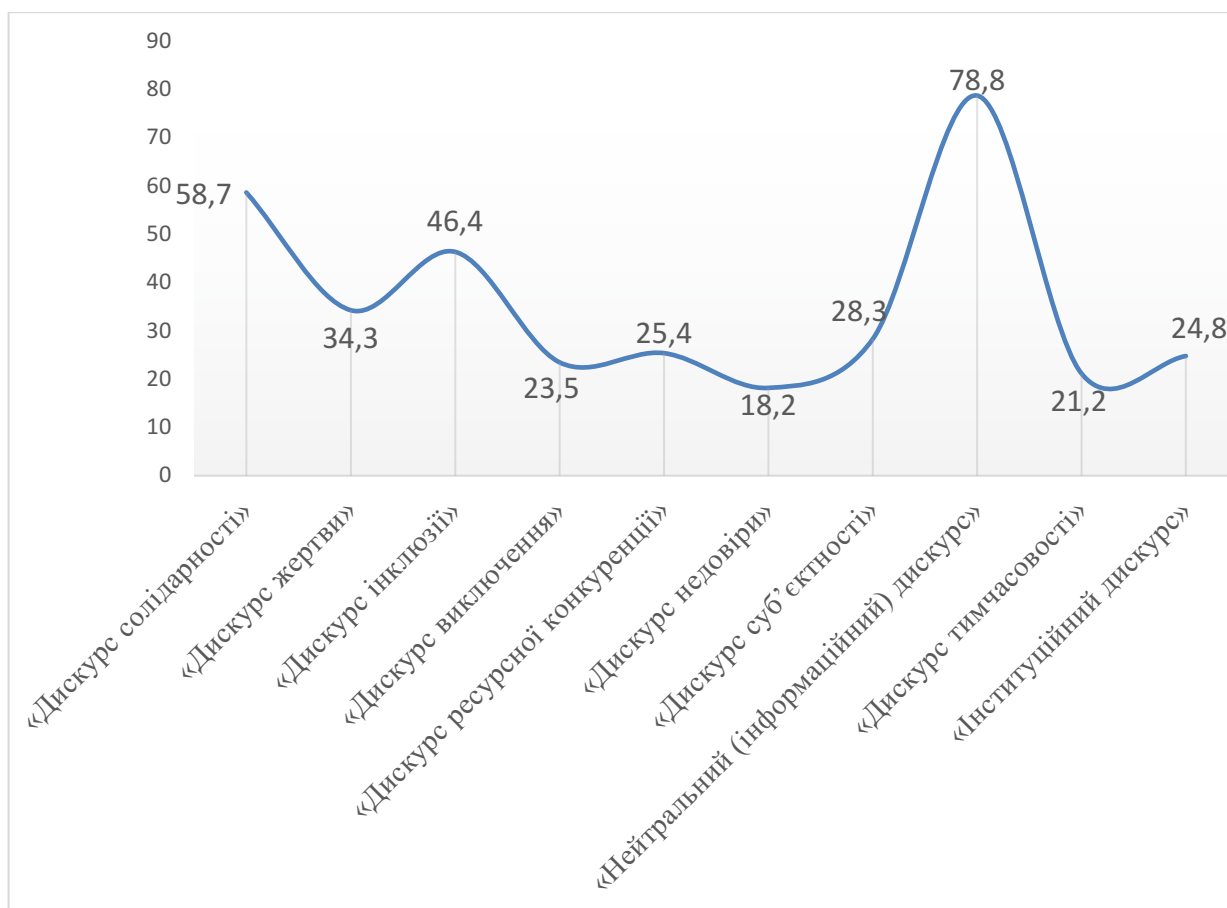

Рис. 3.1.1. Дискурсивне поле конструювання соціальних стереотипів щодо ВПО, кількісний показник, % (n = 118 проаналізованих матеріалів)

Джерело: складено автором

Проте аналіз конфліктних зон (соцмережі, коментарі, скандальні публікації) виявляє різку концентрацію негативних стереотипів: *дискурс виключення* та *дискурс недовіри* у таких джерелах спалахують із частотою до 5–6 згадок на один текст. Основною точкою напруги є *дискурс ресурсної конкуренції*, пов'язаний із тиском на ринок житла та інфраструктуру (садочки, школи, дороги), що особливо гостро проявляється в Ужгороді та Мукачеві. Кількісно зафіксовано, що понад 40% місцевих мешканців, згідно з опитуваннями, вже виявляють ознаки «втоми» та ставляться до ВПО «гірше, ніж до місцевих», що підживлюється стереотипами про «заможних переселенців» та «небажання працювати».

Водночас *дискурс жертви* залишається стабільним фоном, а *дискурс суб'єктності* (активної дії) стрімко зростає, особливо у матеріалах про

релокований бізнес та самоорганізацію, де він фіксується по 3–5 разів у кожному релевантному матеріалі.

Схоже дослідження репрезентації внутрішньо переміщених осіб в українському медіадискурсі проводила Д. Батичко у 2022–2025 рр. методом критичного дискурс-аналізу з елементами фрейм- та контент-аналізу. Авторкою було проаналізовано понад 2000 медіаповідомлень, опублікованих у провідних національних та регіональних онлайн-виданнях («Голос України», «Дзеркало тижня», «atn.ua», «0629.com.ua», «056.ua») протягом трьох років з початку повномасштабного вторгнення [98].

Щодо результатів досліджень, то в обох випадках зафіксовано подібні за своїм змістом смислові компоненти репрезентації ВПО. Так, у дослідженні Д. Батичко [98] визначено систему з 15 топосів (аргументаційних схем), серед яких ключовими для формування образу є Фінанси, Гуманітаризм, Віктимізація, Право, Корисність та Персоніфікація. В авторському дослідженні ці категорії узагальнені у 9 дискурсах.

Дискурс-аналіз надає значно ширші можливості для дослідження та аналізу процесів конструювання соціальних стереотипів щодо ВПО, оскільки дозволяє враховувати не лише окремі показники чи терміни (як-от «переселенець», «біженець» чи «евакуйований»), що символізують певні характеристики групи. Цей метод дозволяє аналізувати контекст висловлюваного, виявляючи приховані упередження, ідеологічні рамки та «невидимі» стереотипи, які безпосередньо впливають на формування суспільної думки.

Етап збору емпіричних даних передбачав проведення серії *напівструктурованих інтерв'ю* з двома цільовими групами: внутрішньо переміщеними особами та місцевими мешканцями приймаючих громад Закарпатської області. Приклади інтерв'ю з місцевими мешканцями та внутрішньо переміщеними особами подано в додатку Є. Під час розмов особлива увага приділялася виявленню стереотипів та рівню соціальної дистанції. Отримані транскрипти дозволили виокремити ключові типи дискурсів, що панують у громаді.

Дискурсивне поле внутрішньо переміщених осіб характеризується поєднанням вдячності за безпеку з відчуттям соціальної дистанції та економічного тиску. Дискурс солідарності: «Підтримують друг друга, що саме воєнний стан, а ми якби друг друга підтримаємо, що навіть воно проходить якби непомітно». Дискурс інклюзії: «Я нахожусь як у себе вдома, тільки коли вийду, оці вулиці виходять якби не мого міста». Дискурс виключення: «Понаїхали, то не проїдеш по городу... хай їдуть в іншому напрямку ці переселенці». Дискурс ресурсної конкуренції: «Ціни такі завищені, що ми не можемо поки що і прийняти рішення, щоби тут залишитись». Дискурс недовіри: «Коли шукав квартиру, то кілька разів отримував відмову, коли говорив, що я переселенець». Дискурс суб'єктності: «Я сама є ФОП... якщо держава чи люди допомагають – це чудово... але я не потребую такої допомоги». Дискурс тимчасовості: «Я не їхала туди, як жити. Я їхала туди на тимчасовий період, скажемо так, перечекати». Інституційний дискурс: «ВПО отримують набагато менше, ніж люди кажуть і люди чують. Особисто мені навіть вже перестали платити». Дискурс жертви: «Коли я приїхала, спочатку було відчуття полегшення, бо стало безпечніше. Але потім з'явилося відчуття, що ти починаєш життя з нуля». Нейтральний дискурс: «Пенсію дівочки там ходять, переоформляють. У мене все це йде автоматично».

Дискурс місцевих жителів демонструє амплітуду від гуманітарного співчуття до відкритого роздратування через навантаження на інфраструктуру та культурні відмінності. Дискурс солідарності: «Всіх зустрічали, допомагали, надавали житло, всім світом допомагали. Дискурс жертви: «З одного боку, горе, біда, так в людей трапилося, бо від доброї долі вони не переїжджають». Дискурс інклюзії: «Вони дивляться на наш фольклор... занурюються в особливості нашої культури. Це цікаво. Я думаю, що це зближує». Дискурс виключення: «У наших місцевих людей якби прав меншає... ми трошки втрачаємо через цих людей певних можливостей». Дискурс ресурсної конкуренції: «Наші закарпатці дуже мало мають робочих місць... вони [ВПО] такі більш наглі... вони все порішають». Дискурс недовіри: «Вони озлоблені на наше населення. Вони прямо у вічі це виказують». Дискурс суб'єктності: «Вони працюють, вони відкривають свої бізнеси і в них нема того...

цього жаління». Дискурс тимчасовості: «Із гостями, частково не прошеними, а частково хорошими людьми». Інституційний дискурс: «Надіються на допомоги, що їм держава повинна дати і їх всі повинні забезпечити». Нейтральний дискурс: «Кількість населення зросла майже в два рази за цей період і багато підприємств релокується».

Таким чином, в результаті проведеного якісного аналізу матеріалів дослідження можна узагальнити, що у публічному медіа-полі Закарпаття кількісно переважають дискурси інституційної підтримки та солідарності, тоді як у приватному спілкуванні та соцмережах переважають дискурси виключення та конкуренції. Згідно інтерв'ю, респонденти-ВПО переважно оцінюють свою адаптацію як позитивну (відчувають себе «як удома») і не стикаються з відкритим негативом особисто, хоча постійно бачать його в мережі. Натомість інтерв'ю з місцевими мешканцями демонструють динаміку переходу від солідарності до прихованого негативу. Ключовими бар'єрами інтеграції, за даними інтерв'ю, є мовний аспект (роздратування через принципове вживання російської мови), стереотип про «утриманство» («їм всі винні») та сприйняття релокованого бізнесу як «нахабного».

На основі проведеного аналізу джерел (дискурсивного аналізу текстів), можна виділити наступні основні стереотипи:

1. Стереотип про «взаємодопомогу» (Дискурс солідарності). Це один із ключових позитивних образів, що базується на цінностях єдності та колективної відповідальності.

- Суть: ВПО сприймаються не як чужинці, а як «свої» люди, громадяни однієї країни, які опинилися в біді. Допомога їм розглядається як моральний обов'язок громади та спільний внесок у перемогу.
- Прояви: У публікаціях та інтерв'ю цей образ фіксується через наративи про «надійний прихисток» та «єдність фронту і тилу». Місцеві мешканці згадують, як «усім світом» зносили речі, продукти та облаштовували побут для приїжджих. На індивідуальному рівні стереотип проявляється у розповідях про переселенців, які активно допомагають громаді: працюють у

теплицях, допомагають сусідам по господарству, печуть пиріжки для військових або стають до лав волонтерів. Основний посил цього стереотипу – «ми разом», а переселенці є ресурсом та новими членами спільноти, які «вже наші».

2. Стереотип про «нового мешканця громади» (Дискурс інклюзії). Цей образ ґрунтується на готовності громади приймати внутрішньо переміщених осіб як *повноправних і рівних членів суспільства*, що мають спільні з місцевими жителями права та обов'язки.

Суть: ВПО сприймаються не як тимчасові гості чи «об'єкти допомоги», а як активні учасники соціального, економічного та культурного життя громади. Інтеграція розглядається як процес *взаємного зближення*, де переселенці стають органічною частиною «нового суспільства», привносячи в нього власну енергію та знання.

Прояви: Стереотип проявляється через активне налагодження контактів, коли ВПО не лише приймають допомогу, а й самі ініціюють спілкування – ходять до сусідів «на каву», допомагають по господарству на городі, цікавляться місцевою культурою. Основний посил цього стереотипу полягає в тому, що переселенці – це «нові люди», які мають залишитися і «приносити щось нове в село» чи місто, стаючи частиною спільного майбутнього.

На основі проведеного аналізу інтерв'ю з ВПО і місцевими мешканцями та коментарів в соцмережах, можна виділити наступні основні стереотипи:

1. Стереотип про «споживацтво» та надмірну допомогу («Вам усі винні»)

Це один із найпоширеніших негативних образів, зафіксованих у джерелах.

- Суть: ВПО сприймаються як люди, які не хочуть працювати, а воліють жити за рахунок державних виплат та гуманітарної допомоги.
- Прояви: Місцеві мешканці зазначають, що переселенці «позиціонують себе як жертви», яким «всі мають допомогти». Деякі респонденти стверджують, що лише одиниці працевлаштовуються, а більшість «живе на соціальних допомогах».

2. Стереотип про «ресурсну конкуренцію»

ВПО розглядаються як загроза економічному добробуту та комфорту місцевої громади.

- Суть: Переселенців звинувачують у різкому зростанні цін на оренду та нерухомість («люди хочуть заробити на цьому»).
- Прояви: ВПО сприймаються як причина черг у лікарнях, нестачі місць у садочках та заторів на дорогах («місто не розраховане на таку кількість людей»).

3. Мовно-культурний стереотип (*«Небажання інтегруватися»*)

Цей стереотип часто межує з дискурсом «виключення».

- Суть: Переконавання, що ВПО «принципово» не хочуть розмовляти українською мовою або вивчати місцеві традиції. Місцеві мешканці часто сприймають російську мову переселенців як ознаку «нелояльності» або «зверхності».
- Прояви: Образ «чужого», який має іншу культуру, звичаї та не хоче пристосовуватися до іншокультурного способу життя.

4. Стереотип про «заможних переселенців» (*«Мажори на джипах»*)

Контрастний до образу «бідної жертви», цей стереотип викликає роздратування через майнову нерівність.

- Суть: ВПО, які приїхали на дорогих авто, сприймаються як такі, що «не бачили війни» або «не поважають місцевих».
- Прояви: Релокований бізнес звинувачують у нехтуванні інтересами громади, наприклад, через будівництво об'єктів (вітряків), що можуть зашкодити екології Карпат.

5. Стереотип «Понаїхали» (*Дискурс виключення*)

- Суть: Загальне ставлення до ВПО як до «непрошених гостей», чия присутність є лише тимчасовою та обтяжливою.
- Прояви: Вживання терміну «понаїхали» в побуті та соцмережах. Місцеві мешканці іноді прямо називають переселенців «гостями, частково непрошеними».

Виявлені у процесі дискурс-аналізу соціальні стереотипи мають безпосередній і багатовимірний вплив на процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, визначаючи як характер міжгрупової взаємодії, так і доступ до соціальних, економічних і культурних ресурсів.

Передусім, *стереотип про «споживацтво»* формує установку на сприйняття ВПО як соціально пасивної групи, що залежить від зовнішньої допомоги. Така інтерпретація знижує рівень довіри з боку місцевого населення, сприяє виникненню упередженого ставлення з боку роботодавців і може обмежувати можливості працевлаштування переселенців. У свою чергу, це призводить до замкненого кола: труднощі з доступом до роботи підсилюють економічну вразливість ВПО, що лише підтверджує існуючі стереотипні уявлення.

Стереотип «ресурсної конкуренції» безпосередньо впливає на загострення соціальної напруги у громадах. Сприйняття ВПО як конкурентів за робочі місця, житло та соціальні послуги формує атмосферу суперництва замість співпраці. Це ускладнює включення переселенців у локальні соціальні мережі, знижує рівень готовності місцевих мешканців до підтримки та сприяє формуванню латентних або відкритих конфліктів.

Мовно-культурний стереотип («небажання інтегруватися») створює символічні бар'єри інтеграції. ВПО починають сприйматися як «чужі», що не поділяють цінностей приймаючої громади. У результаті формується соціальна дистанція, яка проявляється у зниженні міжособистісної комунікації, обмеженні соціальних контактів і виникненні сегрегаційних практик. Водночас самі ВПО можуть уникати активної взаємодії через страх стигматизації або відторгнення.

Стереотип «заможних переселенців» породжує ефект відносної депривації, коли місцеві мешканці відчують несправедливість у розподілі ресурсів. Це може викликати роздратування, зниження рівня солідарності та формування негативного емоційного фону щодо ВПО, навіть попри відсутність об'єктивних підстав для таких оцінок.

Стереотип «понаїхали» (дискурс виключення) безпосередньо перешкоджає соціальній інтеграції, оскільки закріплює уявлення про ВПО як тимчасових і

«чужих» членів громади. Це обмежує їхню участь у прийнятті рішень, громадській діяльності та соціальному житті, формуючи відчуття невключеності та маргіналізації.

Стереотип недовіри та потенційної небезпеки є одним із найбільш деструктивних, оскільки підриває базовий рівень соціального капіталу – довіру. Підозра щодо лояльності ВПО може призводити до їх соціальної ізоляції та уникнення контактів, що суттєво ускладнює процес інтеграції та формування стабільних соціальних зв'язків.

Так, кількісний аналіз дискурсивного поля показав суттєву нерівномірність представленості окремих дискурсів. Найвищий показник зафіксовано для нейтрального інформаційного дискурсу – 78,8%, що свідчить про домінування у медіапросторі повідомлень описового характеру без вираженої емоційної оцінки. Другу позицію посідає дискурс солідарності (58,7%), який відображає значний рівень суспільної підтримки та готовності до допомоги внутрішньо переміщеним особам. Водночас дискурс інклюзії зафіксовано у 46,4% проаналізованих матеріалів, що підтверджує наявність тенденції до сприйняття ВПО як повноправних членів приймаючих громад.

Серед негативно забарвлених наративів найбільш поширеним виявився дискурс недовіри (34,3%), який майже вдвічі перевищує показники дискурсу ресурсної конкуренції (25,4%) та інституційного дискурсу (24,8%). Дискурс виключення зафіксовано у 23,5% матеріалів, що свідчить про наявність практик символічного відмежування переселенців від місцевої громади. Порівняно нижчими виявилися показники дискурсу суб'єктності (28,3%), який відображає сприйняття ВПО як активних учасників суспільних процесів, та дискурсу тимчасовості (21,2%), що характеризує ставлення до переселенців як до тимчасових мешканців громад.

Найменш представленим є дискурс жертви – 18,2%, що свідчить про поступове зміщення суспільного фокусу від образу ВПО як виключно постраждалої категорії населення до більш комплексного сприйняття їх соціальної ролі. Розмах між максимальним та мінімальним показниками становить 60,6

відсоткового пункту (78,8% проти 18,2%), що підтверджує високу поляризацію дискурсивного простору та неоднорідність соціальних уявлень щодо внутрішньо переміщених осіб.

Загалом позитивні дискурси (солідарності, інклюзії та суб'єктності) сумарно становлять 133,4%, тоді як негативні дискурси (виключення, недовіри та ресурсної конкуренції) – 83,2%. Це свідчить про переважання підтримувальних наративів у публічному просторі. Проте концентрація негативних дискурсів саме у коментарях користувачів та неформальних комунікаційних майданчиках демонструє наявність прихованої соціальної напруги, яка не завжди відображається в офіційному медійному дискурсі. Це дає підстави говорити про існування розриву між декларованою суспільною солідарністю та реальними практиками повсякденної взаємодії між місцевими мешканцями та внутрішньо переміщеними особами.

У сукупності зазначені стереотипи формують систему бар'єрів інтеграції, яка охоплює як об'єктивні (обмежений доступ до ресурсів, можливостей), так і суб'єктивні (відчуття неприйняття, стигматизація) виміри. Водночас важливо зазначити, що поряд із негативними стереотипами існують і позитивні дискурси (солідарності, суб'єктності, інклюзії), які виконують компенсаторну функцію, сприяючи формуванню підтримувального середовища та полегшуючи інтеграційні процеси.

Проведений аналіз дозволяє виокремити дві основні групи стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб залежно від джерела їх формування. У межах дискурсивного аналізу медіатекстів, публікацій, офіційних повідомлень та публічного комунікативного простору переважно виявлено позитивні або умовно нейтральні інтеграційні дискурси – стереотип «взаємодопомоги» та стереотип «нового мешканця громади». Вони базуються на ідеях солідарності, колективної відповідальності, соціальної згуртованості та сприйнятті ВПО як повноправних учасників життя громади. Саме дискурсивний рівень демонструє домінування офіційного та публічного наративу підтримки, гуманності та єдності в умовах війни. Натомість аналіз інтерв'ю з місцевими мешканцями, ВПО та коментарів у соціальних мережах дозволив виявити переважно латентні або відкрито негативні

стереотипи повсякденного рівня: «споживацтво», «ресурсна конкуренція», «небажання інтегруватися», «заможні переселенці», «понаїхали», а також дискурс недовіри. Ці уявлення формуються безпосередньо у процесі щоденної міжгрупової взаємодії та відображають конкуренцію за ресурси, культурні відмінності, соціальну дистанцію й емоційне напруження у громадах. Водночас співіснування позитивних публічних дискурсів та негативних побутових стереотипів свідчить про амбівалентний характер соціального сприйняття ВПО в українському суспільстві, де офіційна модель солідарності нерідко поєднується з прихованими практиками стигматизації та символічного виключення.

Таким чином, емпіричний аналіз дав змогу виокремити основні форми дискурсів, які формують багатовимірний образ ВПО у публічному просторі. Встановлено, що поряд із підтримувальними та інтеграційними наративами значне місце займають дискурси, що відтворюють дистанціювання, конкуренцію та недовіру. На основі аналізу текстових матеріалів і інтерв'ю ідентифіковано ключові стереотипи, серед яких домінують уявлення про «споживацтво», «ресурсну конкуренцію», культурну відмінність. Ці стереотипи безпосередньо впливають на рівень соціальної інтеграції переселенців, формуючи як бар'єри, так і потенційні точки напруги у взаємодії з мешканцями місцевих громад.

3.2 Соціальні стереотипи та переконання щодо ВПО в приймаючих громадах та їх вплив на процеси соціальної інтеграції

Сучасні соціально-політичні трансформації, спричинені повномасштабною війною в Україні, актуалізують необхідність комплексного аналізу стереотипізації, що визначає адаптаційні траєкторії внутрішньо переміщених осіб. Незважаючи на значний обсяг досліджень, присвячених проблематиці вимушеного переміщення, у науковій літературі все ще недостатньо обґрунтованим залишається вимір стереотипів та їх впливу на особливості інтеграції ВПО у приймаючі громади. У цьому контексті емпіричний аналіз, проведений у межах дисертаційного

дослідження, покликаний заповнити наявні прогалини та забезпечити поглиблене розуміння стереотипізації ВПО.

Саме тому в межах дослідження було застосовано анкетування, спрямоване на виявлення наявності та характеру стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. Отримані результати дозволяють оцінити, наскільки поширеними є такі стереотипи серед респондентів і яким чином вони можуть впливати на процес інтеграції ВПО у місцеві громади.

Респондентами основного дослідження стали місцеві мешканці Закарпаття, та ВПО, які до 24 лютого 2022 року проживали на територіях, підконтрольних владі України, а на момент опитування мешкали на Закарпатті. Основну вибірку становили 428 респондентів: місцеві мешканці Закарпатської області та внутрішньо переміщені особи віком від 18 до 78 років обох статей, які на момент опитування проживали в Закарпатській області та мали досвід внутрішнього переміщення понад два роки. Вибірка сформована за багаторівневим вибіркоvim дизайном із урахуванням статі та віку респондентів. Проведено онлайн-опитування із застосуванням Google-форми та методу «снігового кому». Програма кількісного соціологічного дослідження представлена в додатку Г. Анкета дослідження для місцевих мешканців включала 20 запитань, анкета для ВПО також включала 20 запитань (Додаток Д). Застосування шкал Лайкерта та Богардуса дозволило здійснити кількісну оцінку відповідей респондентів. Використання шкали Лайкерта дозволяє виміряти ступінь згоди респондентів із запропонованими твердженнями. Вона була обрана через простоту використання, зрозумілість для учасників опитування та можливість подальшого кількісного статистичного аналізу отриманих даних.

Валідність інструментарію забезпечувалася шляхом теоретично обґрунтованої операціоналізації ключових понять та відповідності індикаторів змісту досліджуваних соціальних явищ. З огляду на подібність змістовних блоків анкет, індикатори були узагальнені та згруповані за єдиною логікою вимірювання соціальної взаємодії, стереотипізації та соціальної дистанції.

Одним із базових індикаторів виступає *частота соціальних контактів між ВПО та місцевими мешканцями*. Даний показник відображає інтенсивність міжгрупової взаємодії та вимірюється через самооцінку респондентів щодо регулярності спілкування у повсякденному житті (у побуті, на роботі, у громадських просторах). Частота контактів інтерпретується як рівень включеності у спільний соціальний простір: від щоденних і регулярних контактів до епізодичних або повної їх відсутності.

Окремим індикатором є *частота конфліктних ситуацій або напружених взаємодій* між групами. Він фіксує наявність соціальної напруги у взаємодії ВПО та місцевих мешканців і вимірюється через суб'єктивну оцінку респондентами того, як часто вони стикалися з конфліктами, непорозуміннями або негативними реакціями на ґрунті статусу переселенця чи відмінностей у соціальному походженні. Даний індикатор дозволяє визначити рівень соціальної дистанції у її негативному прояві.

Важливим узагальненим індикатором виступає *рівень соціальної дистанції*, який відображає готовність до встановлення різних форм соціальних зв'язків між ВПО та місцевими мешканцями. Він операціоналізується через адаптовану шкалу Богардуса та включає градацію від максимальної соціальної близькості (члени родини, друзі, колеги) до формальних контактів (знайомі, жителі однієї громади) і до повного небажання взаємодії. Цей індикатор дозволяє комплексно оцінити ступінь соціального прийняття або відчуження між місцевими мешканцями та ВПО.

Ще одним спільним індикатором є *рівень стереотипізації*, який відображає поширені уявлення та оцінні судження щодо іншої групи. Для ВПО це фіксується через досвід стигматизації, тоді як для місцевих мешканців через підтримку або несприйняття стереотипних тверджень щодо переселенців. Уніфіковано цей показник вимірює ступінь узгодженості респондентів із соціально поширеними негативними або позитивними узагальненнями.

Додатково застосовується індикатор *міжкультурної взаємодії та інтеграційної відкритості*, який охоплює готовність до спільної участі у

соціальних практиках, використання державної мови як засобу комунікації та сприйняття спільних культурних заходів як механізму зближення груп. Цей показник дозволяє оцінити потенціал соціальної інтеграції та рівень відкритості до взаємодії.

Стереотипи місцевих мешканців щодо ВПО операціоналізуються через рівень згоди респондентів із серією тверджень, що відображають поширені соціальні уявлення. Кожне твердження виступає індикатором окремого типу стереотипу:

- економічний стереотип («ВПО отримують надмірну соціальну допомогу», «забирають робочі місця»);
- інфраструктурний стереотип («переселенці створюють черги, навантажують школи та лікарні»);
- культурний стереотип («не прагнуть інтегруватися», «не хочуть вивчати мову»);
- атрибутивний стереотип («вважають себе жертвами», «їм всі винні»).

Метод вимірювання. Рівень стереотипізації визначається за шкалою Лайкерта (від «повністю не згоден» до «повністю згоден»). Чим вищий середній бал за блоком тверджень, тим сильніший рівень стереотипізації.

У ВПО стереотипи вимірюються не як власні уявлення, а як суб'єктивно сприйнята соціальна стигматизація. Індикатори:

- частота використання ярликів («понаїхали»);
- досвід відмов у житлі або послугах через статус ВПО;
- сприйняття економічних звинувачень («ціни завищують через ВПО»);
- сприйняття культурних звинувачень (наприклад, «перевантажують школи», «забирають ресурси»).

Метод вимірювання. Так само застосовується шкала частоти/інтенсивності за шкалою Лайкерта (від «повністю не згоден» до «повністю згоден»). Тут стереотип вимірюється як рівень пережитої стигматизації.

Надійність досягалася стандартизованістю запитань, уніфікованою логікою побудови анкет. Для перевірки внутрішньої узгодженості шкали було проведено

аналіз надійності за коефіцієнтом Cronbach's Alpha у IBM SPSS Statistics. Отримане значення Cronbach's Alpha становить 0,720 для опитаних ВПО та 0,701 для місцевих мешканців, що свідчить про прийнятний рівень надійності та внутрішньої узгодженості шкал.

Таблиця 3.2.1

Показники внутрішньої узгодженості шкали за коефіцієнтом Cronbach's Alpha

Показник	Шкала для місцевих мешканців	Шкала для опитаних ВПО
Cronbach's Alpha	0,701	0,720
Кількість пунктів	14	15

Джерело: розраховано автором у IBM SPSS Statistics

Обробка та аналіз даних здійснювалися з використанням методів описової статистики, порівняльного аналізу. Для статистичної обробки емпіричних даних було використано програмне забезпечення IBM SPSS Statistics. Для підвищення аналітичної глибини застосовувався аналіз вторинних даних і документів, що дозволило зіставити емпіричні результати з офіційною статистикою та даними попередніх досліджень. Використання таких даних сприяло комплексності інтерпретації явищ та забезпечило більш глибоке розуміння закономірностей, які проявляються у процесах адаптації та соціальної інтеграції ВПО.

Дисертаційне дослідження реалізовувалося як поетапне, що передбачало послідовне поєднання основного і додаткового емпіричних досліджень, а також аналіз вторинних даних.

З метою визначення особливостей структури респондентів було проаналізовано їх віковий склад, стать, статус зайнятості та тип населеного пункту проживання. Соціально-демографічна характеристика вибірки місцевих мешканців Закарпатської області подана у таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

**Соціально-демографічна характеристика вибірки місцевих мешканців
Закарпатської області, n - 212**

Показник	Категорія	Відсоток (%)
Вікова категорія	18–25 років	21,3
	26–40 років	36,8
	41–55 років	26,5
	60 років і старше	15,4
	Разом	100,0
Статус зайнятості	Працюючі	54,3
	Студенти	8,1
	Тимчасово не працюють	14,0
	Пенсіонери	11,8
	Інше	11,8
	Разом	100,0
Тип населеного пункту	Міська місцевість	56,6
	Сільська місцевість	43,4
	Разом	100,0
Стать	Чоловіча	45,4
	Жіноча	53,1
	Інше	1,5
	Разом	100,0

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз соціально-демографічної структури вибірки місцевих мешканців Закарпатської області засвідчує її достатню репрезентативність щодо основних соціальних характеристик респондентів. Найбільшу частку опитаних становили особи віком 26–40 років (36,8%), що свідчить про переважання економічно та соціально активного населення. Водночас у вибірці були представлені й інші вікові групи, що забезпечує можливість комплексного аналізу ставлення до внутрішньо переміщених осіб серед різних поколінь. За статевою структурою переважали жінки (53,1%), тоді як частка чоловіків становила 45,4%, що загалом відображає збалансований характер вибірки.

За статусом зайнятості домінували працюючі респонденти (54,4%), що дозволяє врахувати позицію соціально активної частини населення щодо ВПО. Крім того, до вибірки були включені студенти, пенсіонери, тимчасово непрацюючі та особи інших категорій, що сприяє більш повному відображенню соціальної

структури місцевих громад. Просторовий розподіл респондентів також є відносно збалансованим: 56,6% опитаних проживають у міській місцевості, а 43,4% – у сільській. Це дозволяє врахувати специфіку соціального сприйняття ВПО місцевими мешканцями як у міському, так і в сільському середовищі Закарпатської області.

Соціально-демографічна характеристика вибірки внутрішньо переміщених осіб Закарпатської області подана у таблиці 3.2.3.

Таблиця 3.2.3

**Соціально-демографічна характеристика вибірки внутрішньо
переміщених осіб, n - 216**

Показник	Категорія	Відсоток (%)
Вікова категорія	18–25 років	20,4
	26–40 років	36,8
	41–55 років	28,5
	60 років і старше	14,3
	Разом	100,0
Статус зайнятості	Працюючі	41,6
	Студенти	18,9
	Тимчасово не працюють	14,3
	Пенсіонери	14,0
	Інше	10,3
	Разом	100,0
Тип населеного пункту	Міська місцевість	51,9
	Сільська місцевість	48,1
	Разом	100,0
Стать	Чоловіча	46,0
	Жіноча	54,0
	Інше	-
	Разом	100,0

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз соціально-демографічної структури вибірки внутрішньо переміщених осіб свідчить про переважання респондентів середнього працездатного віку. Найбільшу частку становили особи віком 31–45 років (36,8%), що вказує на домінування соціально та економічно активної категорії населення, яка безпосередньо залучена до процесів адаптації та інтеграції у приймаючі громади.

Водночас у вибірці представлені й інші вікові категорії, що дозволяє врахувати специфіку інтеграційного досвіду різних поколінь ВПО.

За статевою структурою вибірка є відносно збалансованою: жінки становили 54,0%, а чоловіки – 46,0% респондентів. У структурі зайнятості переважали працюючі особи (41,6%), що свідчить про активне включення значної частини ВПО в економічне життя приймаючих громад. Крім того, у дослідженні були представлені тимчасово непрацюючі, студенти, пенсіонери та особи, які мають власну справу, що забезпечує більш комплексне відображення соціального становища переселенців.

За типом населеного пункту переважали мешканці міської місцевості (51,9%), тоді як частка респондентів із сільської місцевості становила 48,1%. Це може бути пов'язано з концентрацією внутрішньо переміщених осіб у міських громадах, де існує ширший доступ до ринку праці, соціальної інфраструктури та гуманітарної підтримки. Загалом структура вибірки забезпечує належну емпіричну основу для аналізу особливостей соціальної інтеграції ВПО та впливу соціальних стереотипів на процеси їх адаптації у приймаючому середовищі.

Важливою особливістю досліджуваної групи є переважання осіб працездатного віку, що має безпосереднє значення для процесів інтеграції. Саме ця категорія найбільш активно взаємодіє з приймаючою громадою через працевлаштування, освіту дітей, користування соціальними послугами та участь у громадському житті. Відповідно, саме представники цієї групи найчастіше стикаються як із позитивними проявами соціального прийняття, так і з можливими стереотипними уявленнями з боку місцевого населення. Аналіз структури зайнятості також свідчить про відносно високий інтеграційний потенціал вибірки. Частка працюючих респондентів становить 41,6%, а разом зі студентами – понад 60%. Це означає, що більшість опитаних ВПО включені до освітнього або економічного простору приймаючих громад, що створює умови для формування міжгрупових контактів та соціальних зв'язків із місцевим населенням. Водночас наявність 14,3% тимчасово непрацюючих осіб та 14,0% пенсіонерів може свідчити про існування окремих соціально вразливих груп серед ВПО. Для таких категорій

ризика соціальної ізоляції та обмеженого доступу до ресурсів інтеграції можуть бути вищими, що потребує додаткової уваги з боку місцевих громад та соціальних інституцій. Окремої уваги заслуговує майже рівномірний розподіл респондентів між міською та сільською місцевістю. Це дає змогу дослідити особливості інтеграції ВПО в різних соціальних контекстах. Якщо у міських громадах інтеграція здебільшого відбувається через ринок праці та освітні інституції, то в сільській місцевості важливу роль відіграють неформальні соціальні зв'язки, міжособистісна довіра та включення до локальних спільнот.

Для виявлення рівня поширення соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб серед місцевих мешканців було проаналізовано медіанні значення відповідей респондентів на твердження, сформовані за результатами якісного етапу дослідження, зокрема дискурсивного аналізу та інтерв'ю з місцевими мешканцями. Зазначені твердження відображають найбільш поширені соціальні уявлення та стереотипні судження щодо переселенців. Результати аналізу наведено у таблиці 3.2.4.

Таблиця 3.2.4

**Показники проявів соціальних стереотипів місцевих мешканців до
внутрішньо переміщених осіб, n - 212**

Питання анкети	Me
Чи згодні ви з думкою, що ВПО отримують занадто багато соціальної допомоги порівняно з місцевим населенням?	2
Чи вважаєте ви, що переселенці створюють черги та перенавантажують інфраструктуру вашого міста/села?	3
На вашу думку, чи забирають ВПО робочі місця, на які могли б претендувати місцеві жителі?	3
Чи вважаєте ви, що релоковані підприємства часто наймають на роботу переважно «своїх» (інших ВПО)?	3
Чи вважаєте ви, що переселенці винні у різкому зростанні цін на оренду та нерухомість?	4
Чи згодні ви з твердженням, що переселенці не прагнуть вивчати місцеву культуру та традиції?	3
Чи вважаєте ви, що багато ВПО «позиціонують себе як жертви» і вважають, що їм всі винні?	3
Поведінка заможних переселенців («на дорогих машинах») викликає у вас роздратування?	4

Чи вважаєте ви, що релокація великих підприємств шкодить екології чи природі Закарпаття?	3
Чи підтримали б ви будівництво соціального житла для ВПО у вашому районі коштом місцевого бюджету?	3
Чи вважаєте ви, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову?	3
Як часто ви особисто вступаєте у дружні чи робочі контакти з переселенцями?	3
Чи доводилося вам мати особистий негативний досвід спілкування з внутрішньо переміщеними особами?	2
Як ви вважаєте, спільні заходи найкраще допоможуть зблизити місцевих та приїжджих (фестивалі, спільна праця, курси мови)?	3

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз медіанних значень відповідей місцевих мешканців дозволяє виявити наявність низки соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб, які формуються переважно у соціально-економічному, культурному та поведінковому вимірах. Найвищі медіанні показники зафіксовано щодо тверджень про вплив ВПО на зростання цін на оренду та нерухомість ($Me = 4$) та роздратування через демонстративну поведінку «заможних переселенців» ($Me = 4$). Це свідчить про поширеність економічно-ресурсних стереотипів, у межах яких переселенці сприймаються як чинник посилення конкуренції за житлові ресурси та джерело додаткового навантаження на регіон.

Досить високі медіанні значення спостерігаються також щодо тверджень про небажання ВПО переходити на українську мову ($Me = 3$), недостатнє прагнення вивчати місцеву культуру та традиції ($Me = 3$), а також шкоду релокованих підприємств для екології Закарпаття ($Me = 3$). Такі результати свідчать про наявність культурно-комунікативних та символічних стереотипів, у межах яких внутрішньо переміщені особи частково сприймаються як «чужа» соціальна група, що недостатньо інтегрується у локальне середовище або демонструє соціальну дистанцію щодо приймаючої громади.

Досить високі значення щодо тверджень про те, що ВПО «позиціонують себе як жертви» ($Me = 3$), забирають робочі місця ($Me = 3$) або що релоковані підприємства наймають переважно «своїх» ($Me = 3$), вказують на поширення

конкурентних та стигматизаційних уявлень. У цьому випадку ВПО розглядаються як група, яка отримує додаткові переваги або створює нерівність у доступі до праці та соціальних ресурсів.

Водночас нижчі середні значення зафіксовано щодо особистого негативного досвіду взаємодії з переселенцями ($M_e = 2$) та твердження про надмірну соціальну допомогу ВПО ($M_e = 2$). Це свідчить про те, що частина стереотипних уявлень формується не стільки на основі безпосереднього досвіду, скільки під впливом ширших соціальних наративів, медійного дискурсу та узагальнених соціальних оцінок. Важливим є також показник підтримки спільних інтеграційних заходів ($M_e = 3$), який демонструє наявність запиту на розширення міжгрупової взаємодії між місцевими мешканцями та ВПО. Це дозволяє припустити, що попри існування певних стереотипів, місцеве населення загалом визнає важливість комунікативних та соціокультурних практик для зниження соціальної дистанції та формування більш інклюзивного середовища.

Загалом результати дослідження свідчать, що соціальні стереотипи щодо ВПО у приймаючих громадах Закарпаття мають переважно соціально-економічний та культурний характер і формуються в умовах конкуренції за ресурси, інформаційного впливу та недостатнього рівня міжгрупової комунікації. Водночас відсутність високих показників особистого негативного досвіду взаємодії вказує на потенційну можливість трансформації таких стереотипів через розвиток спільних інтеграційних практик та міжособистісних контактів.

Для виявлення особливостей процесу інтеграції та поширених форм стереотипізації щодо внутрішньо переміщених осіб було проаналізовано відповіді респондентів із числа ВПО ($n = 216$), що дозволило визначити інтенсивність прояву окремих соціальних установок з боку місцевих мешканців та особливостей адаптації у приймаючих громадах.

Таблиця 3.2.5

Оцінка внутрішньо переміщеними особами процесів адаптації та проявів соціальної стереотипізації у приймаючих громадах, n - 216

Питання анкети	Me
Як ви оцінюєте свій рівень адаптації у новій громаді?	3
Чи відчуваєте ви себе на Закарпатті «як удома», чи залишається відчуття перебування «в гостях»?	3
Як часто ви стикаєтеся з використанням щодо вас чи інших ВПО ярлика «понайхали»?	3
Чи отримували ви відмову в оренді житла через те, що ви ВПО?	2
Чи вважаєте, що ціни на житло в регіоні штучно завищені саме для переселенців?	4
Чи чули ви звинувачення в тому, що переселенці «надмірно навантажують» школи, садочки чи лікарні?	3
Чи згодні ви з твердженням, що соціальні виплати для ВПО є достатніми для покриття ваших базових потреб?	2
Чи доводилося вам чути думку, що переселенці «забирають робочі місця» у місцевих жителів?	3
Як часто ви стикаєтеся зі стереотипом, що ВПО «вважають, що їм всі винні»?	3
Чи відчували ви упереджене ставлення під час влаштування дитини до школи чи садочка (якщо у вас є дитина)?	2
Чи вважаєте ви, що переселенці приносять нові знання та інтелектуальний капітал у розвиток Закарпаття?	4
Чи стикалися ви з конфліктами на ґрунті відмінностей у культурних традиціях чи побутових звичаях?	3
Чи часто ви спілкуєтесь українською у публічних місцях (магазини, державні установи, транспорт тощо)?	3
Чи допомагає українська мова краще ладнати з місцевими?	4
Чи достатня кількість заходів у громаді для спільного дозвілля ВПО та місцевих?	3

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз відповідей внутрішньо переміщених осіб дозволяє констатувати наявність стійкого досвіду стигматизації та соціальної дистанції у процесі інтеграції до приймаючих громад Закарпаття. Найвище значення медіани отримало твердження щодо штучного завищення цін на житло для переселенців (Me = 4), що свідчить про поширене серед ВПО відчуття економічної дискримінації та нерівного доступу до житлових ресурсів. Високі значення також простежуються у відповідях щодо конфліктів на ґрунті культурних та побутових відмінностей (Me = 3), недостатньої кількості інтеграційних заходів у громаді (Me = 3) та переконання, що використання української мови сприяє кращій взаємодії з місцевими мешканцями (Me = 4). Це демонструє, що процес адаптації ВПО значною мірою залежить від

комунікативної взаємодії, мовної інтеграції та рівня відкритості приймаючого середовища.

Помітними є й показники, що відображають поширення негативних соціальних ярликів та упереджених уявлень щодо ВПО. Зокрема, респонденти досить часто стикалися зі стереотипом про те, що переселенці «вважають, що їм усі винні» ($M_e = 3$), а також із твердженнями про надмірне навантаження переселенцями шкіл, лікарень та інших соціальних інституцій ($M_e = 3$). Подібні результати свідчать про наявність у приймаючих громадах елементів символічного виключення, коли ВПО сприймаються як додаткове соціальне навантаження. Водночас середній показник щодо використання ярлика «понаїхали» ($M_e = 3$) демонструє, що прояви вербальної стигматизації мають помірний, але системний характер.

Показники, пов'язані з рівнем адаптації, вказують на неповну інтегрованість ВПО у локальне середовище. Зокрема, оцінка власної адаптації у громаді ($M_e = 3$) та відчуття себе «як удома» ($M_e = 3$) залишаються на середньому рівні, що свідчить про збереження психологічної дистанції між переселенцями та приймаючими громадами. Водночас середній показник щодо твердження про те, що ВПО «забирають робочі місця» у місцевого населення ($M_e = 3$), свідчить про те, що самі переселенці досить часто стикаються саме з таким типом звинувачень. Також відносно низько оцінено достатність соціальних виплат для покриття базових потреб ($M_e = 2$), що вказує на збереження економічної вразливості ВПО навіть після тривалого періоду проживання у приймаючому регіоні.

Загалом результати дослідження підтверджують, що інтеграція ВПО супроводжується не лише матеріальними труднощами, а й впливом стереотипізованих уявлень, які формують соціальну дистанцію, ускладнюють процес адаптації та впливають на відчуття приналежності до приймаючої громади.

Для поглиблення аналізу було здійснено порівняння відповідей місцевих мешканців міської та сільської місцевості щодо найбільш поширених стереотипів стосовно ВПО, виявлених на попередньому якісному етапі дослідження. Отримані результати дозволяють простежити, якою мірою емпіричні дані кількісного етапу

підтверджують наявність виявлених стереотипних уявлень та як відрізняється інтенсивність їх прояву залежно від типу поселення (табл. 3.2.6).

Таблиця 3.2.6

**Порівняльна характеристика проявів соціальних стереотипів щодо ВПО
серед мешканців міської та сільської місцевості
Закарпатської області, n - 212**

Питання	Місце проживання	Me
Чи згодні ви з думкою, що ВПО отримують занадто багато соціальної допомоги порівняно з місцевим населенням?	місто	3
	село	2
Чи вважаєте ви, що переселенці створюють черги та перенавантажують інфраструктуру вашого міста/села?	місто	3
	село	3
На вашу думку, чи забирають ВПО робочі місця, на які могли б претендувати місцеві жителі?	місто	4
	село	3
Чи вважаєте ви, що переселенці винні у різкому зростанні цін на оренду та нерухомість?	місто	4
	село	4
Чи вважаєте ви, що багато ВПО «позиціонують себе як жертви» і вважають, що їм всі винні?	місто	4
	село	3
Поведінка заможних переселенців («на дорогих машинах») викликає у вас роздратування?	місто	4
	село	3
Чи вважаєте ви, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову?	місто	3,5
	село	3

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз показав, що результати кількісного дослідження загалом підтверджують наявність основних стереотипів, виявлених під час дискурсивного аналізу та інтерв'ювання. Зокрема, стереотип про «споживацтво» та надмірну допомогу ВПО («вам усі винні») проявився у відповідях щодо надмірних соціальних виплат та позиціонування переселенців як «жертв». Хоча медіанні значення щодо отримання ВПО «занадто великої соціальної допомоги» є помірними як у місті (Me = 3), так і в селі (Me = 2), твердження про те, що переселенці «вважають, що їм усі винні», отримало вищий показник у міських жителів (Me = 4) порівняно із сільськими (Me = 3). Це свідчить про більшу схильність мешканців міст до сприйняття ВПО крізь призму залежності від соціальної підтримки.

Стереотип про «ресурсну конкуренцію» також знайшов підтвердження у відповідях респондентів, які погоджуються з тим, що переселенці створюють додаткове навантаження на інфраструктуру ($Me = 3$ у місті та 3 у селі). Найбільш вираженим серед міського населення є стереотип, що ВПО «забирають» робочі місця у місцевих жителів ($Me = 4$ проти 3 у сільських жителів). Така тенденція може пояснюватися вищою концентрацією ВПО саме у містах, де конкуренція за житло, робочі місця та доступ до соціальних послуг є більш помітною у повсякденному житті. Крім того, твердження про вплив ВПО на зростання цін на оренду та нерухомість отримало високі показники як серед міських ($Me = 4$), так і серед сільських мешканців ($Me = 4$), що свідчить про поширення економічних стереотипів незалежно від типу поселення.

Підтвердженням мовно-культурного стереотипу стали результати щодо небажання переселенців переходити на українську мову. Водночас у цьому випадку відмінності між містом і селом є мінімальними: медіанне значення у міських мешканців становить 3,5, а у сільських – 3. Це свідчить про відносно однаковий рівень поширення уявлень про культурну «віддаленість» ВПО незалежно від місця проживання респондентів.

Особливо виразним виявився стереотип про «заможних переселенців» («мажори на джипах»). Саме міські мешканці значно частіше демонструють роздратування поведінкою забезпечених ВПО ($Me = 4$), тоді як у сільській місцевості цей показник є помітно нижчим ($Me = 3$). Ймовірно, це пов'язано з тим, що в міському просторі візуальні прояви соціальної нерівності є більш помітними, а контакти з економічно забезпеченими переселенцями – інтенсивнішими.

Загалом результати свідчать, що стереотипні уявлення щодо ВПО більш виражені серед мешканців міст, ніж сільської місцевості. Саме у міському середовищі частіше простежуються уявлення про ресурсну конкуренцію, соціальну несправедливість та демонстративну поведінку переселенців. Водночас окремі мовно-культурні стереотипи мають приблизно однаковий рівень поширення незалежно від типу поселення. Це дозволяє зробити висновок, що інтенсивність стереотипізації значною мірою залежить від рівня щоденної взаємодії з ВПО,

конкуренції за ресурси та особливостей соціального середовища приймаючої громади.

Для виявлення можливих гендерних відмінностей у поширенні соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб було здійснено порівняльний аналіз відповідей місцевих мешканців залежно від статі респондентів (табл. 3.2.7).

Таблиця 3.2.7

**Гендерні особливості проявів соціальних стереотипів щодо ВПО серед
місцевих мешканців, n - 212**

Питання	Стать	Me
Чи згодні ви з думкою, що ВПО отримують занадто багато соціальної допомоги порівняно з місцевим населенням?	чол	2
	жін	2
Чи вважаєте ви, що переселенці створюють черги та перенавантажують інфраструктуру вашого міста/села?	чол	3
	жін	3
На вашу думку, чи забирають ВПО робочі місця, на які могли б претендувати місцеві жителі?	чол	3
	жін	3
Чи вважаєте ви, що переселенці винні у різкому зростанні цін на оренду та нерухомість?	чол	4
	жін	4
Чи вважаєте ви, що багато ВПО «позиціонують себе як жертви» і вважають, що їм всі винні?	чол	3
	жін	3
Поведінка заможних переселенців («на дорогих машинах») викликає у вас роздратування?	чол	4
	жін	4
Чи вважаєте ви, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову?	чол	3
	жін	4

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Порівняльний аналіз медіанних значень засвідчив, що для більшості досліджуваних показників медіанні оцінки чоловіків і жінок збігаються, що свідчить про подібний характер сприйняття ВПО незалежно від статі респондентів. Зокрема, однаковими в обох групах є оцінки щодо надмірного отримання переселенцями соціальної допомоги (Me = 2), створення черг та перенавантаження інфраструктури (Me = 3), конкуренції за робочі місця (Me = 3), впливу ВПО на зростання цін на житло (Me = 4), поширеності уявлення про «позиціонування себе як жертв» (Me = 3), а також роздратування поведінкою заможних переселенців (Me = 4). Єдина помітна відмінність стосується ставлення до мовного питання. Жінки частіше погоджуються з твердженням про те, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову (Me = 4), тоді як серед чоловіків медіанне

значення є нижчим ($M_e = 3$). Це може свідчити про дещо вищу чутливість жінок до мовно-культурних аспектів інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Загалом результати свідчать про відсутність суттєвих гендерних відмінностей у поширенні стереотипних уявлень щодо ВПО. Більшість оцінок є однаковими серед чоловіків і жінок, що дозволяє говорити про відносно однорідний характер сприйняття переселенців незалежно від статі респондентів.

Для поглибленого розуміння проявів соціальних стереотипів, виявлених у результаті якісного етапу дослідження, було здійснено порівняльний аналіз відповідей респондентів внутрішньо переміщених осіб ($n = 216$) залежно від місця проживання (місто/село). Такий підхід дозволяє виявити просторову диференціацію досвіду стигматизації та стереотипізації ВПО у процесі інтеграції (табл. 3.2.8).

Таблиця 3.2.8

**Порівняльна характеристика проявів соціальних стереотипів за оцінками
ВПО у міському та сільському середовищі, $n = 216$**

Питання	Місце проживання	M_e
Як часто ви стикаєтеся з використанням щодо вас чи інших ВПО ярлика «понаїхали»?	місто	3
	село	3
Чи вважаєте, що ціни на житло в регіоні штучно завищені саме для переселенців?	місто	5
	село	4
Чи чули ви звинувачення в тому, що переселенці «надмірно навантажують» школи, садочки чи лікарні?	місто	3
	село	3
Як часто ви стикаєтеся зі стереотипом, що ВПО «вважають, що їм всі винні»?	місто	3
	село	3
Чи стикалися ви з конфліктами на ґрунті відмінностей у культурних традиціях чи побутових звичаях?	місто	3
	село	3
Чи відчували ви упереджене ставлення під час влаштування дитини до школи чи садочка (якщо у вас є дитина)?	місто	2
	село	3
Чи доводилося вам чути думку, що переселенці «забирають робочі місця» у місцевих жителів?	місто	4
	село	3

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз результатів показав, що прояви стереотипізації ВПО через використання ярлика «понаїхали» мають однаковий рівень поширення як у міській,

так і в сільській місцевості ($Me = 3$). Це вказує на наявність вербальної стигматизації переселенців незалежно від типу населеного пункту та свідчить про збереження відповідних стереотипних уявлень серед частини місцевого населення. Суттєвою є різниця у сприйнятті економічного стереотипу щодо штучного завищення цін на житло для переселенців: у міських ВПО він фіксується значно частіше ($Me = 5$), ніж у сільських ($Me = 4$). Це підтверджує, що саме міський простір є осередком найбільш інтенсивного відчуття економічної дискримінації та житлового тиску. Подібна тенденція простежується і щодо стереотипу про те, що ВПО «забирають робочі місця» – вищі показники зафіксовано у містах ($Me = 4$ проти 3 у сільській місцевості), що може свідчити про специфіку локальних ринків праці та менш формалізовані механізми зайнятості. Щодо поширеності звинувачень у «надмірному навантаженні» на соціальну інфраструктуру, істотних відмінностей між міськими та сільськими респондентами серед ВПО не виявлено: в обох групах медіанне значення становить 3 бали ($Me = 3$), що свідчить про подібний рівень поширення таких стереотипних уявлень. Високі значення також отримали показники, пов'язані з міжгруповими конфліктами на ґрунті культурних та побутових відмінностей (місто та село – $Me = 3$) та з упередженим ставленням у сфері освіти (місто – $Me = 2$; село – $Me = 3$). Це свідчить про наявність стійких соціально-культурних бар'єрів інтеграції ВПО в напрямку адаптації дитини до школи чи садочка, які більш виражені в сільському середовищі.

Загалом результати демонструють, що міський простір характеризується вищим рівнем стигматизаційного досвіду ВПО за більшістю показників, особливо у сфері мовних ярликів, житлової політики та соціальних взаємодій. Водночас окремі економічні уявлення, зокрема щодо ринку праці, мають дещо іншу локальну специфіку і можуть посилюватися у сільських громадах.

Для виявлення гендерних особливостей у сприйнятті соціальних стереотипів та досвіду стигматизації внутрішньо переміщених осіб було здійснено порівняльний аналіз відповідей ВПО залежно від статі респондентів (табл. 3.2.9).

Таблиця 3.2.9

**Гендерні особливості проявів соціальних стереотипів за оцінками ВПО,
n - 216**

Питання	Стать	Me
Як часто ви стикаєтеся з використанням щодо вас чи інших ВПО ярлика «понаїхали»?	чол	3
	жін	3
Чи вважаєте, що ціни на житло в регіоні штучно завищені саме для переселенців?	чол	4
	жін	4
Чи чули ви звинувачення в тому, що переселенці «надмірно навантажують» школи, садочки чи лікарні?	чол	3
	жін	3
Як часто ви стикаєтеся зі стереотипом, що ВПО «вважають, що їм всі винні»?	чол	3
	жін	3
Чи стикалися ви з конфліктами на ґрунті відмінностей у культурних традиціях чи побутових звичаях?	чол	3
	жін	3
Чи відчували ви упереджене ставлення під час влаштування дитини до школи чи садочка (якщо у вас є дитина)?	чол	2
	жін	2
Чи доводилося вам чути думку, що переселенці «забирають робочі місця» у місцевих жителів?	чол	3
	жін	3,5

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження

Аналіз показує, для більшості досліджуваних показників медіанні значення у чоловіків і жінок збігаються. Однаковими є оцінки частоти використання ярлика «понаїхали» (Me = 3), поширеності звинувачень у «надмірному навантаженні» на соціальну інфраструктуру (Me = 3), стереотипу про те, що ВПО «вважають, що їм усі винні» (Me = 3), конфліктів на ґрунті культурних відмінностей (Me = 3), а також оцінки штучного завищення цін на житло для переселенців (Me = 4). Певна відмінність спостерігається лише щодо переконання про те, що переселенці «забирають робочі місця» у місцевого населення. Для жінок медіанне значення становить 3,5 бала, тоді як для чоловіків – 3 бали. Це може свідчити про дещо вищу поширеність або помітність такого стереотипу серед жінок-переселенок.

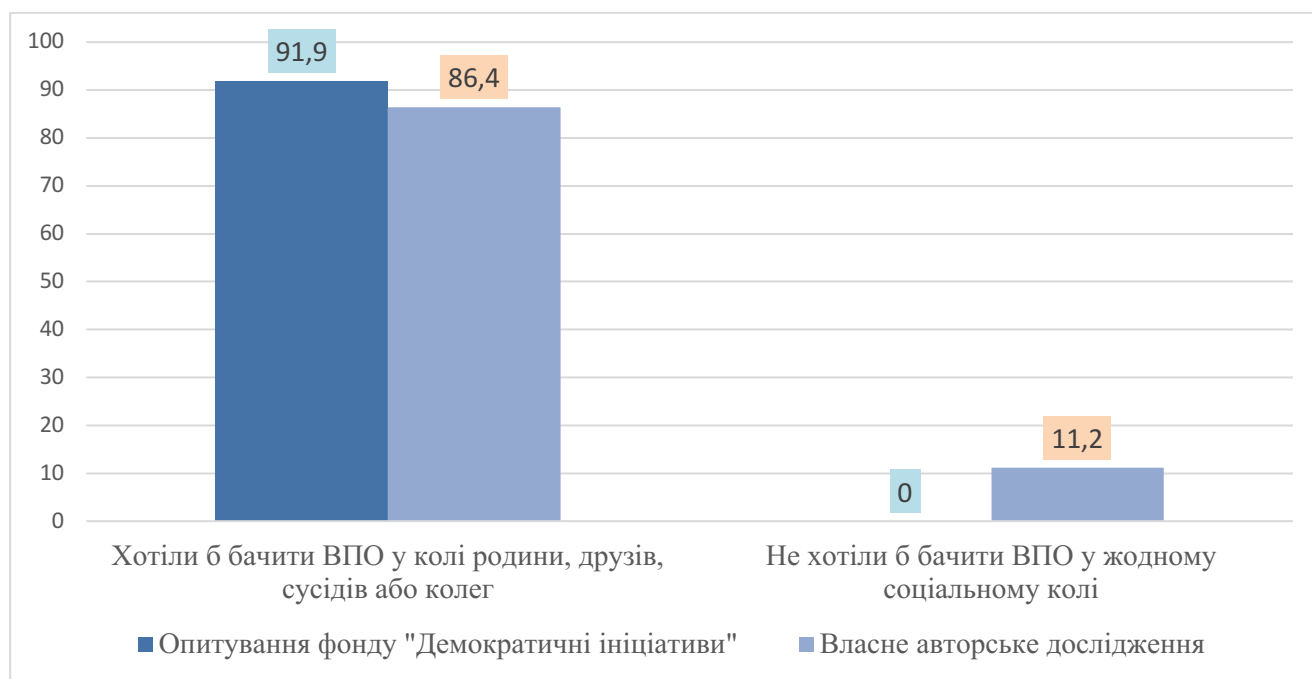
Загалом результати демонструють, що гендерний чинник не є визначальним у формуванні досвіду зіткнення зі стереотипами щодо ВПО. Більшість оцінок є практично однаковими серед чоловіків і жінок, що вказує на відносно рівномірне поширення досліджуваних стереотипів незалежно від статі респондентів.

У межах власного дослідження доцільно зіставити отримані емпіричні результати з даними інших соціологічних опитувань, зокрема з дослідженням «Настрої закарпатців 2025 року: оцінка безпекової ситуації, бачення майбутнього і

ключові виклики регіону», проведеним Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [67]. Загалом було опитано 1002 респондентів із Закарпатської області з використанням методу face-to-face (в 7 містах та 27 селах області). У цьому дослідженні зафіксовано, що значна частина місцевого населення Закарпаття демонструє неоднозначне ставлення до внутрішньо переміщених осіб: понад третина респондентів оцінює їх через призму соціальної дистанції та напруженості, що вказує на наявність стереотипізованих уявлень у регіоні. Подібно до результатів власного дослідження, у якому було виявлено ключові стереотипні конструкти (про «надмірну допомогу», «ресурсну конкуренцію», «мовно-культурну ізоляцію», «заможних переселенців» та дискурс «понаїхали»), дані «Демініціатив» підтверджують наявність як економічно-ресурсних, так і соціокультурних форм стереотипізації ВПО. Порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що в обох дослідженнях домінує стереотип «ресурсного навантаження», який проявляється у сприйнятті ВПО як групи, що створює додатковий тиск на інфраструктуру та соціальні ресурси приймаючих громад. Водночас власне емпіричне дослідження деталізує цю проблему, розкриваючи її багатовимірність (житло, робочі місця, соціальні виплати), тоді як зовнішні дані підтверджують її загальний характер на рівні регіональних настроїв.

Окремі результати свідчать про загалом подібну, але дещо більш нейтральну або помірковано позитивну тенденцію в авторському дослідженні. Зокрема, частка респондентів, які зазначили, що ставляться до ВПО «так само як до місцевих жителів», є вищою (41,3% в авторському дослідженні проти 35,9% в опитуванні Фонду «Демократичні ініціативи»), що може свідчити про поступове зменшення соціальної дистанції в регіоні. Водночас частка негативного ставлення («гірше, ніж до місцевих жителів») також залишається значною в авторському дослідженні (38,6%), хоча є дещо нижчою порівняно з даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» (40,6%). Це може вказувати на специфіку Закарпаття як регіону з відносно вищим рівнем соціальної адаптації ВПО, однак із збереженням стійких стереотипізованих установок. Порівняльний аналіз демонструє загалом високий рівень соціальної прийнятності внутрішньо переміщених осіб як у

опитуванні фонду «Демократичні ініціативи», так і в авторському дослідженні, що свідчить про переважання інтеграційних установок у суспільстві. Водночас у даних авторського дослідження фіксується певне зниження рівня повної соціальної прийнятності (86,4% проти 91,9%) та поява групи респондентів із повною відмовою від соціальної взаємодії з ВПО (11,2%), тоді як у опитуванні фонду «Демократичні ініціативи» такі позиції не зафіксовані (0,0%). Це може свідчити про варіативність соціальних установок у межах Закарпатської області, де поряд із переважно високим рівнем соціальної прийнятності ВПО виявляються окремі групи з більш дистанційованими або негативними позиціями, однак загальна тенденція до позитивного ставлення та готовності до соціальної взаємодії з переселенцями залишається домінуючою (рис 3.2.1).

* Представлені показники в авторському дослідженні охоплювали сукупні показники відповідей респондентів на варіанти відповідей 1-3 та варіант відповіді 4 до питання Q15 анкети для місцевих мешканців

Рис. 3.2.1. Порівняння рівня соціальної прийнятності ВПО (Закарпаття): авторське дослідження та дані опитування Фонду «Демократичні ініціативи»

Джерело: складено автором за результатами емпіричного дослідження та на основі джерела [67]

Так, результати порівняння свідчать про високу конвергентність емпіричних даних: виявлені у власному дослідженні стереотипи не є локальним феноменом, а відображають ширший регіональний тренд сприйняття ВПО, зафіксований у незалежних соціологічних вимірах. Це підсилює валідність отриманих результатів і дозволяє розглядати стереотипізацію як системний соціальний чинник інтеграційних процесів у Закарпатті.

Узагальнення результатів кількісного етапу дослідження дозволяє чітко виокремити найбільш поширені соціальні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах Закарпатської області. Серед місцевого населення домінували насамперед економічно-ресурсні стереотипи. Найвищі показники отримали уявлення про те, що ВПО спричиняють зростання цін на оренду та нерухомість ($Me = 4$), та стереотип про «заможних переселенців», поведінка яких викликає роздратування ($Me = 4$). Досить поширеними були також мовно-культурні стереотипи: переконання, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову ($Me = 3$) та не прагнуть вивчати місцеву культуру і традиції ($Me = 3$). Високими залишалися й показники стереотипу про «споживацтво» та позиціонування ВПО як «жертв», яким «усі винні» ($Me = 3$). Стереотип про конкуренцію за робочі місця мав також помітний рівень поширення ($Me = 3$). Твердження про те, що релоковані підприємства наймають переважно «своїх», та релокація великих підприємств шкодить екології чи природі Закарпаття отримали $Me = 3$. Водночас низький показник особистого негативного досвіду взаємодії з ВПО ($Me = 2$) свідчить, що значна частина стереотипів формується не на основі прямого досвіду, а під впливом суспільних наративів та інформаційного середовища. Особливо вираженими ці стереотипи були серед мешканців міст: саме міські жителі частіше вважали, що ВПО «забирають» робочі місця ($Me = 4$), «позиціонують себе як жертви» і вважають, що їм всі винні ($Me = 4$) та демонструють «роздратовуючу» заможність ($Me = 4$).

Поряд зі стереотипами було виявлено й низку стійких соціальних переконань, характерних як для місцевого населення, так і для самих ВПО. Серед переселенців найбільш поширеним було переконання про штучне завищення цін

на житло саме для ВПО ($Me = 4$), що стало найвищим показником у всьому дослідженні. Важливим переконанням серед ВПО була думка про те, що українська мова допомагає краще взаємодіяти з місцевими мешканцями ($Me = 4$), що свідчить про усвідомлення ролі мовної інтеграції. Водночас підтримка спільних інтеграційних заходів серед місцевого населення ($Me = 3$) демонструє наявність переконання, що саме міжгрупова комунікація та спільна діяльність можуть сприяти зменшенню соціальної дистанції та послабленню стереотипізації.

Отримані результати можуть бути інтерпретовані крізь призму теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела і Дж. Тернера, відповідно до якої люди схильні поділяти соціальний простір на групу «ми» та групу «вони». У контексті Закарпатської області місцеві мешканці виступають носіями сформованої регіональної ідентичності, тоді як внутрішньо переміщені особи сприймаються як нова соціальна група, інтеграція якої потребує адаптації до вже існуючих норм і практик. Поширення стереотипів щодо конкуренції за житлові ресурси, робочі місця, соціальні послуги або культурні відмінності свідчить про наявність механізмів міжгрупового розмежування, характерних для процесів соціальної категоризації. Водночас відносно низький рівень особистого негативного досвіду взаємодії з ВПО ($Me = 2$), підтверджує один із ключових висновків теорії соціальної ідентичності: упередження можуть формуватися навіть за відсутності безпосереднього конфлікту, спираючись на символічні межі між групами та поширені соціальні наративи.

Разом із тим отримані результати можуть бути додатково пояснені через структурно-функціональний підхід Т. Парсонса. Відповідно до концепції соціальної системи, будь-яка спільнота прагне підтримувати стабільність, соціальний порядок і відтворення усталених норм. Закарпатські громади, які історично сформували власні моделі соціальної взаємодії, локальні мережі довіри та механізми соціальної інтеграції, після масового прибуття ВПО зіткнулися з необхідністю включення значної кількості нових членів до вже функціонуючої соціальної системи. У цьому контексті частина виявлених стереотипів може

розглядатися як реакція соціальної системи на зміни, які потенційно сприймаються як виклик усталеному порядку.

Особливо показовими є результати щодо уявлень про навантаження на інфраструктуру, ринок праці та житловий сектор. У термінах моделі AGIL Парсонса це може свідчити про напруження у функції адаптації, коли місцева система змушена перерозподіляти ресурси між більшою кількістю учасників соціальної взаємодії. Одночасно мовно-культурні стереотипи та очікування щодо засвоєння місцевих норм і традицій пов'язані з функцією інтеграції, яка забезпечує згуртованість спільноти та підтримання спільних цінностей. З цієї точки зору певна настороженість частини місцевого населення може бути інтерпретована не лише як прояв упередженості, а й як прагнення зберегти соціальну цілісність уже сформованого соціального середовища.

Водночас результати дослідження не підтверджують наявності глибокого міжгрупового конфлікту. Навпаки, підтримка інтеграційних заходів ($M_e = 3$), готовність до соціальної взаємодії та відносно високий рівень соціальної прийнятності ВПО свідчать про збереження потенціалу для успішної інтеграції переселенців у приймаючі громади.

Таким чином, виявлені в результаті дослідження стереотипи та переконання не є поодинокими уявленнями, а утворюють відносно цілісну систему соціальних значень, яка впливає на характер інтеграції ВПО та визначає межі їх соціальної включеності. Саме тому обґрунтованою є необхідність розробки та впровадження цілісного механізму подолання впливу соціальних стереотипів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Його актуальність зумовлена тим, що наявні інтеграційні практики не забезпечують системної трансформації зазначених стереотипних уявлень, які відтворюються у повсякденному дискурсі та соціальних взаємодіях, що було виявлено під час якісного та кількісного етапів дослідження.

Запропонований механізм дозволить розглядати інтеграцію як керований соціальний процес, у межах якого поєднуються інституційні, комунікативні та практичні інструменти, спрямовані на поступове послаблення виявлених стереотипів, зменшення соціальної дистанції та формування інклюзивних моделей

взаємодії між ВПО та приймаючими громадами. Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб є неможливою без цілеспрямованого впливу на систему соціальних стереотипів, а їх подолання повинно розглядатись ключовою передумовою формування стійкої соціальної згуртованості у приймаючих громадах.

3.3 Механізм подолання впливу соціальних стереотипів та переконань у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб

Соціальна інтеграція ВПО формується в полі взаємодії соціальних інститутів, локальних спільнот і міжгрупових відносин, у межах яких соціальні стереотипи та переконання виконують функцію як символічних маркерів «свого» і «чужого», так і соціальних бар'єрів доступу до ресурсів, участі та визнання. У цьому контексті науково доцільним є перехід від опису впливу соціальних стереотипів до аналізу механізмів їх подолання, що дозволяє розглядати інтеграцію ВПО як керований соціальний процес.

У межах даного дослідження механізм подолання впливу соціальних стереотипів розуміється як цілісна система взаємопов'язаних інституційних, комунікативних та практичних дій, спрямованих на трансформацію стереотипізації щодо ВПО та формування інклюзивних моделей соціальної взаємодії у приймаючих громадах. Запропонований механізм має процесуальний характер і акцентує увагу на причинно-наслідкових зв'язках між соціальними уявленнями, практиками взаємодії та результатами соціальної інтеграції.

Під час розробки механізму подолання впливу соціальних стереотипів та переконань на процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб автором опрацьовано законодавчі документи, що виступають фундаментальною основою, на якій формуються державні та громадські політики, спрямовані на забезпечення рівних прав, соціальної підтримки та сприяння інтеграції [24; 25; 31; 33; 34; 36; 42; 52; 60; 61; 89; 94; 107; 113; 118; 171]. Науковці одностайно підкреслюють, що

внутрішньо переміщені особи переживають комплексний стрес, пов'язаний із втратою дому, соціальних зв'язків і почуття безпеки, що суттєво підвищує ризик розвитку травматичних реакцій та психоемоційних розладів. Тому дослідники наголошують на критичній важливості своєчасної психологічної допомоги та підтримки, яка сприяє адаптації, відновленню емоційної рівноваги й запобігає довгостроковим негативним наслідкам [41; 68; 70; 106; 177; 57; 40; 54]. Дослідження нормативно-правових актів дозволяє встановити взаємозв'язок між формалізованими правовими гарантіями та соціокультурними процесами трансформації стереотипів, що виступають ключовим чинником успішної соціальної інтеграції. У контексті дослідження механізмів подолання соціальних стереотипів автором здійснено аналіз бар'єрів адаптації внутрішньо переміщених осіб, оскільки саме вони визначають стійкість або трансформацію упереджених уявлень у приймаючих громадах. Соціальна робота з ВПО має системоутворювальне значення, адже спрямована не лише на задоволення базових потреб, а й на відновлення соціального статусу, інтеграцію у приймаючі громади та подолання структурних і символічних бар'єрів [2; 3; 8; 23; 28; 46; 49; 63; 64; 75; 84; 87; 92; 104; 178].

У звіті «Internal Displacement Monitoring Centre» подано глобальний аналіз внутрішнього переміщення, який дозволяє розглядати стереотипи та переконання щодо ВПО в широкому міжнародному контексті. Автори аналізують соціальні фактори, які супроводжують переміщення, включно з культурними конфліктами, економічним суперництвом та психологічними реакціями приймаючих громад. У більшості країн стереотипи щодо ВПО формуються за схожими моделями. Найпоширеніші з них – уявлення про конкуренцію за ресурси, зниження безпеки та культурні відмінності. Це дозволяє порівняти український досвід із глобальними тенденціями. Підкреслюється, що подолання стереотипів можливе лише через політики соціальної згуртованості, навчальні програми, а також розвиток міжкультурної взаємодії. Звіт містить успішні приклади з різних регіонів світу, що можуть бути застосовані в Україні [128]. Звіт МОМ «Ukraine Internal Displacement Report. General Population Survey» аналізує настрої як серед ВПО, так і приймаючих

громад, що робить його ключовим для розуміння стереотипів як соціокультурного явища. У документі наведено дані щодо того, як змінюється образ ВПО у свідомості населення залежно від тривалості війни, регіону та рівня контакту. Стереотипи часто виникають через інформаційний вакуум, недостатність особистої взаємодії та вплив масмедіа. Автори звіту зазначають, що негативні переконання поширені там, де люди рідко взаємодіють з ВПО безпосередньо[129].

Структурно механізм подолання соціальних стереотипів у процесі інтеграції ВПО включає низку взаємопов'язаних елементів, що забезпечують його функціонування на локальному рівні.

Таблиця 3.3.1

Структурні елементи механізму подолання впливу соціальних стереотипів

Елемент механізму	Зміст
Вхідні соціальні умови	Наявність стереотипів, соціальна дистанція, обмежені контакти
Соціальні актори	Влада, громадські організації, ВПО, приймаючі громади
Інструменти впливу	Інституційні, комунікативні, освітні, практичні
Процеси	Взаємодія, участь, міжгрупний контакт
Соціальні результати	Зниження стереотипізації, інтеграція

Джерело: авторська розробка

Представлена структура демонструє, що соціальні стереотипи не існують автономно, а вбудовані в певні соціальні умови та практики. Саме тому механізм їх подолання не може бути зведений до інформаційних кампаній або разових інтеграційних заходів. Його ефективність залежить від узгодженої дії всіх елементів: від усвідомлення наявності стереотипів до закріплення нових форм соціальної взаємодії як соціальної норми. Такий підхід дозволяє трактувати інтеграцію ВПО не як результат індивідуальних зусиль, а як соціальний ефект функціонування механізму.

Функціонування механізму передбачає чітко окреслений суб'єктний вимір, у межах якого кожен соціальний актор виконує специфічні функції (табл. 3.3.2). Важливою ознакою механізму є його полісуб'єктність, що унеможливорює одностороннє розуміння інтеграції як обов'язку лише ВПО.

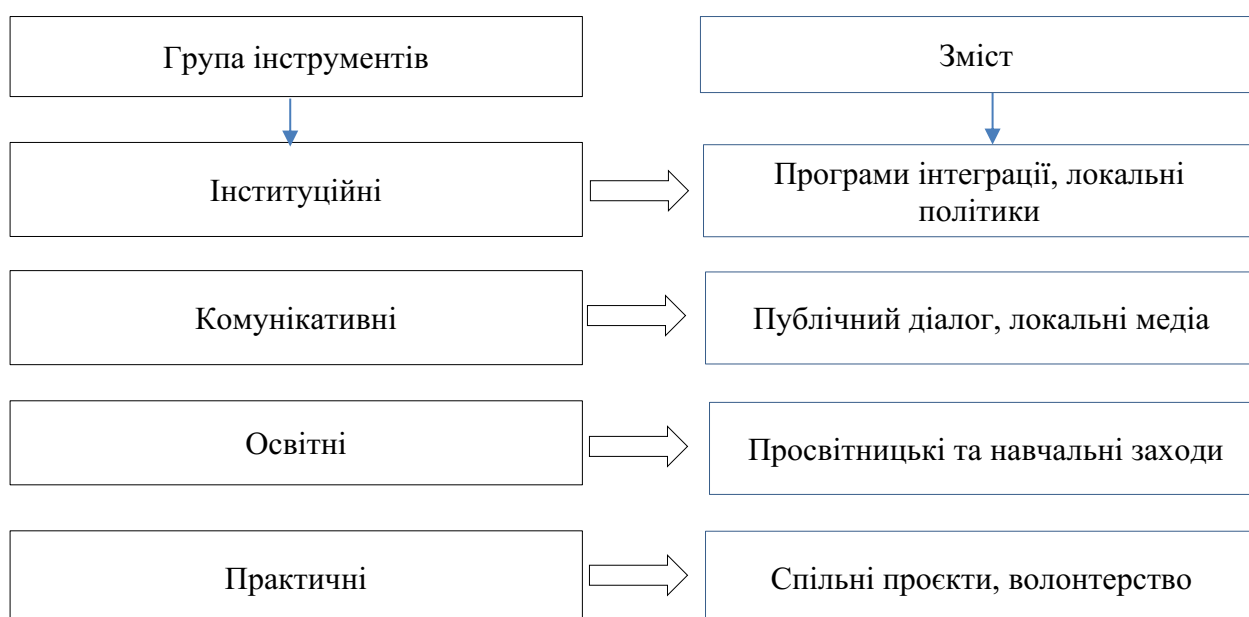
Таблиця 3.3.2

Соціальні актори механізму та їх функціональне навантаження

Соціальний актор	Функції у механізмі
Органи місцевої влади	Нормативна та організаційна координація
Громадські організації	Реалізація інтеграційних практик
Освітні та культурні інституції	Формування інклюзивного дискурсу
ВПО	Активна участь і соціальна самопрезентація
Приймаюча громада	Соціальне прийняття та взаємодія

Джерело: авторська розробка

Розподіл функцій між соціальними акторами свідчить про те, що механізм подолання стереотипів має характер взаємної відповідальності. Залучення ВПО до активної участі у громадському житті змінює їх соціальний статус із пасивних отримувачів допомоги на повноцінних учасників соціальних процесів. Водночас без інституційної підтримки з боку влади та громадських організацій ці процеси залишаються фрагментарними, що підтверджує необхідність системного механізму. Центральне місце в механізмі займає інструментальний блок, який забезпечує практичну реалізацію процесів подолання соціальних стереотипів (рис. 3.3.1)

Рис. 3.3.1. Інструменти механізму подолання соціальних стереотипів

Джерело: авторська розробка

Застосування інструментів у межах механізму має комплексний характер. Використання окремих інструментів без їх поєднання не призводить до стійких змін у соціальних уявленнях. Натомість системна реалізація інституційних, комунікативних та практичних інструментів сприяє поступовій трансформації стереотипів і формуванню довіри між ВПО та приймаючими громадами.

Структурно-логічна схема механізму подолання впливу соціальних стереотипів на соціальну інтеграцію ВПО представлена на рис. 3.3.2:

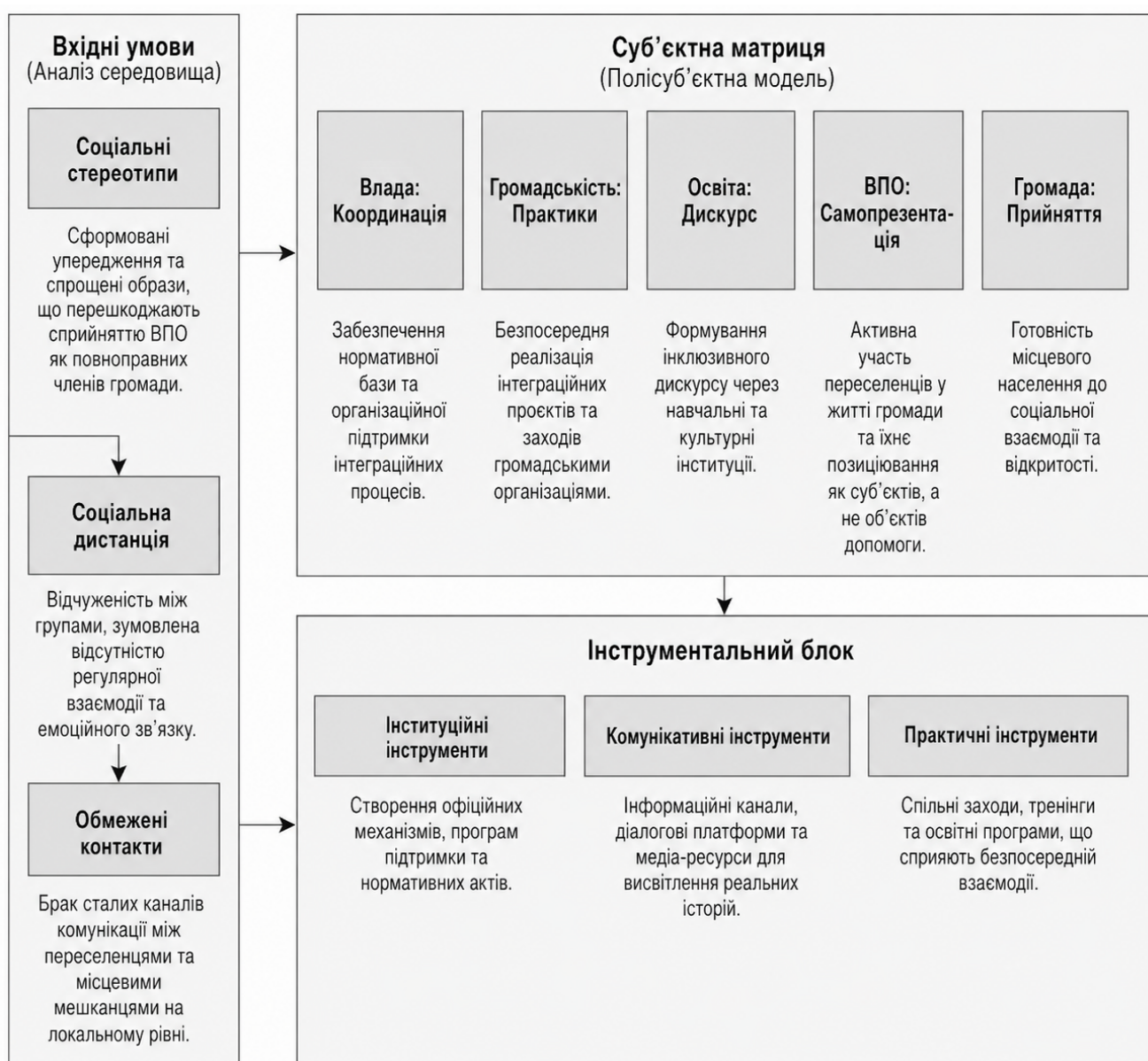

Рис. 3.3.2. Механізм подолання впливу соціальних стереотипів на соціальну інтеграцію ВПО: структурно-логічна схема

Джерело: розроблено автором

Запропонована модель інтегрує сукупність взаємопов'язаних механізмів (блоків) подолання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб. Структура поєднує інституційний, комунікативний та практичний механізми впливу, які в комплексі забезпечують трансформацію стереотипів, зниження соціальної дистанції та посилення інтеграційних процесів у приймаючих громадах. Таким чином, подана модель відображає системний підхід до пояснення та подолання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб і складається з трьох взаємопов'язаних механізмів (блоків): вхідних умов, суб'єктної матриці та інструментального блоку.

Блок «Вхідні умови (аналіз середовища)» фіксує початкові соціальні фактори, що формують проблемне поле: соціальні стереотипи як первинні когнітивні викривлення щодо ВПО; соціальна дистанція, що проявляється у відчуженні, емоційній роз'єднаності та обмеженій взаємодії; обмежені комунікації між місцевими мешканцями та ВПО, що закріплюють інформаційні бар'єри. Вказані умови виступають базовим контекстом, у якому виникають труднощі інтеграції.

Центральний блок «Суб'єктна матриця (полісуб'єктна модель)» моделі відображає ключових акторів інтеграційного процесу: влада (координація) – формує нормативно-правову базу та підтримує інтеграційні процеси; громадськість (практики) – забезпечує реальну взаємодію та соціальні практики включення; освіта (дискурс) – формує інклюзивні наративи через навчальні та культурні інституції; ВПО (самопрезентація) – виступають активними учасниками інтеграції, демонструючи адаптивні стратегії та рівень включеності; громада (прийняття) – відображає рівень готовності місцевого населення до соціальної взаємодії та включення переселенців. Даний блок демонструє, що інтеграція є багатосуб'єктним процесом, а не односторонньою адаптацією ВПО.

Блок «Інструментальний блок (механізми впливу)» визначає засоби подолання стереотипізації: інституційні інструменти – нормативні акти, програми інтеграції, політики підтримки; комунікативні інструменти – інформаційні кампанії, медіа, формування позитивного дискурсу; практичні інструменти –

спільні заходи, волонтерство, освітні та культурні проекти. Вказані інструменти спрямовані на зменшення соціальної дистанції та трансформацію стереотипних уявлень.

Комплексний механізм демонструє, що стереотипізація ВПО не є ізольованим явищем, а формується під впливом середовищних умов, відтворюється через взаємодію ключових соціальних акторів і може бути трансформована через комплекс інституційних, комунікативних і практичних механізмів. Відповідно, інтеграція ВПО постає як керований багаторівневий процес, що потребує узгоджених дій усіх суб'єктів соціальної системи.

Процесуально механізм реалізується через послідовні етапи: усвідомлення стереотипів, інституційне закріплення інтеграційних практик, розширення міжгрупової взаємодії, трансформацію соціальних уявлень та закріплення нових соціальних норм (рис. 3.3.3).

Рис. 3.3.3. Етапи та очікувані результати механізму подолання впливу соціальних стереотипів на соціальну інтеграцію ВПО

Джерело: розроблено автором

Представлена логіка побудови механізму та його етапів дозволяє розглядати інтеграцію ВПО як динамічний процес, результатом якого є зменшення соціальної дистанції та посилення соціальної згуртованості.

Ефективність механізму подолання впливу соціальних стереотипів визначається соціальними показниками: рівнем участі ВПО в громадському житті, доступом до соціальних ресурсів, стабільністю міжгрупових контактів між місцевими мешканцями та ВПО. Таким чином, механізм забезпечує перехід від ситуативних інтеграційних заходів до сталих соціальних процесів.

Важливим підтвердженням ефективності запропонованого механізму є досвід програми Area Based Programming for Protection and Solutions (A2PS), реалізованої UNHCR в Іраку [177]. Особливістю програми стало залучення до спільних локальних проєктів не лише переміщених осіб, а й представників приймаючих громад. У 2023 р. було реалізовано 12 інфраструктурних проєктів, від яких отримали користь 173 540 осіб. Практика засвідчила, що спільна участь різних соціальних груп у вирішенні локальних проблем сприяє зниженню соціальної дистанції, формуванню довіри та подоланню негативних стереотипів. Таким чином, міжнародний досвід підтверджує доцільність включення до авторського механізму інструментів міжгрупової взаємодії та спільної громадської діяльності. У 2023 р. UNHCR констатував, що в більшості країн світу інтеграція біженців стримується не браком гуманітарної допомоги, а *обмеженим доступом до національних систем соціального захисту та недостатньою участю переселенців у прийнятті рішень* [177], саме тому нові інтеграційні моделі роблять акцент на включенні переміщених осіб у місцеві інституції та громадське управління.

У Греції з 2019 року реалізується програма HELIOS (Hellenic Integration Support for Beneficiaries of International Protection), яку впроваджує International Organization for Migration за підтримки ЄС [124]. Програма спрямована на інтеграцію біженців через чотири основні інструменти: мовні курси; підтримку працевлаштування; допомогу з орендою житла; соціальний супровід та взаємодію з місцевими громадами. Найбільш успішними виявилися саме комплексні заходи, де економічна інтеграція поєднувалася з соціальною взаємодією та участю у житті

громади. Доступ до роботи та регулярні контакти з місцевим населенням зменшують упередження і сприяють формуванню почуття належності до громади.

Аналіз сучасних міжнародних практик інтеграції переміщених осіб дозволяє стверджувати, що ефективне подолання соціальних стереотипів досягається завдяки комплексному поєднанню інституційної підтримки, міжгрупової взаємодії та активної участі переселенців у житті приймаючих громад, що підтверджується досвідом Іраку та Греції (табл. 3.3.3).

Таблиця 3.3.3

Використання зарубіжного досвіду в авторському механізмі подолання соціальних стереотипів щодо ВПО

Елемент авторського механізму	Зарубіжний приклад	Практичний результат
Міжгрупова взаємодія	Програма A2PS (Ірак, UNHCR, 2023)	Спільна участь ВПО, біженців та місцевих мешканців у реалізації інфраструктурних проєктів сприяла зміцненню довіри та соціальної згуртованості
Активна участь ВПО	Рекомендації UNHCR щодо залучення переміщених осіб до прийняття рішень	Перехід від моделі «отримувача допомоги» до моделі активного учасника розвитку громади
Інституційна підтримка	HELIOS (Греція)	Координація дій державних органів, міжнародних організацій та місцевих громад
Освітні інструменти	HELIOS (Греція)	Мовна підготовка та адаптаційні курси сприяють соціальному включенню
Практичні інтеграційні інструменти	A2PS (Ірак) та HELIOS (Греція)	Участь у спільних проєктах, працевлаштування, житлові програми та розвиток локальних соціальних зв'язків
Соціальний результат	Обидві програми	Зниження соціальної дистанції, послаблення стереотипів, підвищення рівня інтеграції та довіри між групами

Джерело: складено автором на основі [124; 177]

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що успішне подолання соціальних стереотипів щодо переміщених осіб забезпечується не окремими інформаційними кампаніями, а комплексним поєднанням інституційних, освітніх, комунікативних та практичних інструментів інтеграції. Досвід Іраку та Греції підтверджує, що найбільш стійкі результати досягаються за умови активного залучення переселенців до життя громади, створення умов для регулярної міжгрупової взаємодії та формування спільної відповідальності за розвиток місцевого

середовища. Саме ці принципи покладені в основу запропонованого механізму подолання впливу соціальних стереотипів щодо ВПО.

На основі запропонованого авторського механізму сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на інституціоналізацію інтеграційних практик на локальному рівні, розвиток комунікативних платформ між ВПО та приймаючими громадами, підтримку спільних соціальних ініціатив та залучення ВПО до процесів прийняття рішень. Необхідна комплексна робота, яка включає освітні ініціативи, медіа-кампанії, підтримку громадських організацій та психологічну допомогу. Реалізація цих рекомендацій у межах єдиного механізму сприятиме подоланню впливу соціальних стереотипів та шляхом вдосконалення та поглиблення взаємодії між місцевими мешканцями та ВПО.

У період 2022–2025 років у Закарпатській області було реалізовано значну кількість програм підтримки внутрішньо переміщених осіб, які охоплювали гуманітарну допомогу, інтеграційні заходи, працевлаштування та психосоціальну підтримку. Водночас частина цих проєктів не була продовжена або зазнала трансформації, що свідчить про їх обмежену ефективність.

Дослідження інтеграційних процесів у м. Ужгород демонструє, що адаптація ВПО супроводжується низкою соціально-економічних бар'єрів, а рівень їх включеності у приймаючу громаду залишається недостатнім. Це вказує на те, що реалізовані інтеграційні програми не повною мірою досягли поставлених цілей [82].

Додатково, результати соціологічних опитувань свідчать про наявність соціальної дистанції між місцевим населенням та ВПО: близько 40,6% мешканців регіону демонструють погіршене ставлення до переселенців, що аргументується їх недостатньою інтегрованістю та відмінностями у соціокультурній поведінці. Важливим індикатором ефективності програм є також рівень намірів ВПО залишатися у приймаючих громадах. За результатами досліджень, понад 50% переселенців планують повернутися до місць постійного проживання, тоді як лише близько 10% розглядають можливість довготривалого перебування в регіоні. Така

тенденція свідчить про недостатню ефективність програм довгострокової інтеграції та економічної адаптації [67].

Так, частина проєктів допомоги ВПО на Закарпатті виявилася недостатньо ефективною через:

- відсутність довгострокового впливу;
- слабку інтеграцію ВПО у приймаючі громади;
- низький рівень економічної самостійності переселенців;
- недостатнє врахування регіональної специфіки.

Саме ці фактори зумовили згортання або трансформацію окремих програм та перехід до нових моделей підтримки. У відповідь на ці виклики відбувається перехід від короткострокових і реактивних форм допомоги до більш структурованих і довготривалих програм підтримки, що включають житлові рішення, сприяння зайнятості та розвиток соціальної згуртованості.

Освітні та просвітницькі заходи відіграють центральну роль у трансформації суспільного сприйняття ВПО місцевими мешканцями. З позицій теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера освітній простір сприяє формуванню ширшої спільної ідентичності – громадянської, національної чи локальної, – яка зменшує протиставлення «ми – вони». Таким чином, освіта виступає важливим соціальним інструментом, який не лише інформує, а й трансформує установки, сприяючи інтеграції ВПО та формуванню більш інклюзивного соціального середовища.

У контексті Закарпатської області, де існує значна концентрація переселенців з різних регіонів України, освітні ініціативи дозволяють забезпечити міжкультурний діалог, формують емпатію та зменшують соціальну дистанцію. Практика показує, що інтеграційні освітні програми ефективніші тоді, коли вони передбачають активну взаємодію місцевих жителів і переселенців, замість однонаправленого навчання чи лекційного формату.

Одним із успішних прикладів є шкільні програми інтеграції дітей ВПО у закладах загальної середньої освіти Закарпаття. Ініціативи «Разом сильніші» та «Мости порозуміння» передбачають участь учнів обох категорій у спільних

культурних, спортивних та екологічних проектах. Соціологічне спостереження, проведене у 2023 році серед учнів Мукачівського та Хустського районів, показало, що 72% місцевих дітей, які брали участь у спільних заходах з дітьми ВПО, значно змінили власні оцінки щодо переселенців у бік позитивного сприйняття [90].

Освітні заходи для дорослих також мають значний вплив на подолання стереотипів. У Закарпатті реалізуються тренінги, публічні лекції, дискусійні клуби та воркшопи, де переселенці виступають спікерами та діляться власними історіями. Вважаємо, що подібні інтерактивні формати дозволяють зменшити когнітивну упередженість, оскільки створюють умови для прямої соціальної взаємодії та формування горизонтальних соціальних зв'язків. Практичне залучення ВПО як активних учасників просвітницьких ініціатив дозволяє розвивати соціальну довіру та створювати спільний наратив про взаємну відповідальність у суспільстві.

Не менш важливою є підготовка педагогів, соціальних працівників і медіа-працівників до роботи у багатокультурному середовищі. Кваліфікаційні програми, що впроваджуються у співпраці з Міністерством освіти і науки України та міжнародними партнерами, включають навчання принципам міжкультурної комунікації, медіаграмотності, ненасильницького спілкування та попередження дискримінації. Соціологічні спостереження демонструють, що підготовлені фахівці ефективніше працюють із конфліктами, знижують прояви упередженості серед учнів та громади, а також сприяють формуванню соціально згуртованого середовища [90].

Медіаосвітні ініціативи виступають окремим і важливим напрямом просвітницької роботи. В умовах високого впливу мас-медіа на соціальну свідомість громадян [114], інформаційні кампанії щодо ВПО мають транслювати позитивні приклади інтеграції, показувати переселенців як активних членів громади, а також протидіяти фейковим наративам і стереотипам. У Закарпатті успішно реалізовується ініціатива «Ми з вами», що передбачає підготовку документальних відео та інтерв'ю з ВПО, які започаткували власну справу, ведуть волонтерську діяльність або активно долучаються до соціальних проєктів.

Дослідження ефективності таких кампаній показало, що вони здатні змінювати ставлення місцевого населення навіть у групах із традиційно високим рівнем упереджень (Інститут соціології НАН України, 2023).

Значну роль у зменшенні стереотипізації відіграє також неформальна освіта та соціальні практики спільної діяльності. *Волонтерські програми, громадські акції, культурні та мистецькі проєкти, де ВПО та місцеві жителі працюють на спільний результат, створюють середовище, яке формує нові соціальні норми.* Такий підхід дозволяє долати когнітивні упередження через емпіричний досвід, знижує соціальну дистанцію та сприяє формуванню довіри. Соціологічний аналіз практики Закарпаття підтверджує, що участь у спільних ініціативах значно підвищує соціальну активність ВПО, а також змінює сприйняття їх місцевими жителями у позитивному напрямі [39].

У контексті війни освітні та просвітницькі заходи мають додаткову функцію – формування соціальної стійкості та колективного наративу про спільну відповідальність. За даними опитувань, проведених у 2023 р. у Закарпатській області, громади, які активно залучали ВПО до освітніх і культурних програм, демонстрували більш високий рівень соціальної солідарності та зниження конфліктності у міжгрупових контактах [39, с. 25]. Такий ефект пояснюється тим, що освітні ініціативи одночасно вирішують когнітивну, емоційну та практичну складову інтеграції, що відповідає сучасним соціологічним теоріям інтеграції та соціальної капіталізації.

Важливо зазначити, що ефективність освітніх і просвітницьких заходів залежить від системного підходу та тривалості впливу. *Одноразові лекції чи семінари мають обмежений ефект, тоді як регулярні інтеграційні програми, що включають активну взаємодію, медіа-підтримку та роботу з педагогами і громадами, здатні формувати стійкі зміни у суспільному сприйнятті.* Крім того, важливим є включення переселенців у планування та реалізацію програм, що дозволяє врахувати їхні потреби та уникнути ситуацій «нав'язаної допомоги», яка часто викликає опір та підсилює стереотипи.

В українському контексті освітні заходи для ВПО формуються у кількох ключових напрямках: професійна освіта та перекваліфікація, соціально-психологічна просвіта, правова обізнаність, міжкультурні заходи, розвиток громадянських і комунікативних компетентностей. За даними IREX, програми неформальної освіти, що впроваджуються в Україні, охоплюють тренінги з медіаграмотності, заняття з психологічної підтримки, освітні клуби для жінок, курси самозайнятості та фінансової грамотності [130]. Ці формати спрямовані не лише на задоволення базових інформаційних потреб переміщених осіб, а й на відновлення суб'єктивного відчуття контролю над власним життям, що є критично важливою умовою інтеграції [134, с. 75].

Міжнародні дослідження показують схожі закономірності. Наприклад, німецькі інтеграційні курси (Integrationskurse) поєднують вивчення мови, соціальну орієнтацію та професійні модулі, що дає змогу значно пришвидшити включення переміщених осіб у суспільство [96]. Канадські Settlement Programs включають комплексну освітню підтримку, що охоплює адаптаційні тренінги, професійні курси, мовну підготовку та менторські програми для жінок і молоді [117]. У Норвегії значна увага приділяється психологічній просвіті, розвитку навичок стресостійкості та індивідуальних планів інтеграції, що погоджуються між місцевими громадами та сім'ями переселенців [150]. Усі ці практики націлені на збільшення автономності переселенців, що корелює з українськими ініціативами останніх років.

У межах України важливим аспектом інтеграційної роботи стало залучення приймаючих громад до освітніх і просвітницьких заходів. За даними компаративного аналізу двох хвиль міграції – 2014 та 2022 років – ставлення громад значною мірою залежало від доступності інформації, якості комунікаційних кампаній та рівня взаємодії між місцевими жителями та ВПО [80, с. 89]. Освітні програми «для всіх» – наприклад, тренінги з протидії дезінформації, заняття з соціальної згуртованості, культурні події за участю місцевих жителів і переселенців – показали високу ефективність у формуванні довіри, зменшенні соціальної напруги та подоланні стереотипів [130, с. 32].

Порівняння з міжнародними кейсами показує, що залучення місцевих жителів до освітніх заходів є критично важливим. Зокрема, у Канаді так звані *community-based learning centers* працюють на принципах «освіта як інструмент створення спільноти», коли місцеві та переселенці навчаються разом, виконують спільні проекти, що підвищує рівень інтеграції та незворотності її результатів [117]. У Німеччині подібну роль виконують *Volkshochschulen* – муніципальні освітні центри, де групи часто змішані, що сприяє горизонтальній комунікації та формуванню толерантного соціального середовища [96].

Змішані українсько-міжнародні дослідження свідчать, що комплексні освітні програми мають найбільший інтеграційний ефект. Участь у таких заходах не лише підвищує компетентності та соціальну стійкість ВПО, але й сприяє їхній економічній активності, поверненню до навчання або працевлаштуванню. Це підтверджують і українські звіти, де зазначено, що понад 60% переселенців, які пройшли освітні або просвітницькі програми, продемонстрували швидше професійне та соціальне відновлення [174].

Водночас український досвід показує й низку викликів. Не всі громади мають достатню інфраструктуру для проведення освітніх програм; частина переселенців стикається з психологічним виснаженням, що зменшує мотивацію до навчання; брак правової та цифрової грамотності ускладнює доступ до онлайн-курсів. Міжнародні практики пропонують рішення цих проблем шляхом персоналізованих освітніх планів, гнучких форматів (онлайн + офлайн), індивідуальних менторських програм та довгострокового супроводу переселенців протягом перших 2–3 років після переїзду [175].

Порівняльний аналіз дозволяє виділити головні інтеграційні механізми змішаного підходу: розвиток комунікативних, професійних, громадянських і психологічних компетентностей; залучення місцевої громади; підтримку автономності переселенців; адаптивні й модульні формати навчання; довгостроковість освітніх стратегій. Саме поєднання цих факторів робить освітні та просвітницькі заходи ключовим інструментом інтеграції ВПО в Україні та світі.

Так, змішаний (компаративний) підхід, що поєднує аналіз українських і міжнародних практик, дозволяє не лише глибше зрозуміти ефективність освітніх заходів, а й визначити можливості адаптації успішних моделей до українського контексту. Освіта та просвіта виступають не просто елементом підтримки, а стратегічним ресурсом соціальної стабільності та згуртованості, який здатен забезпечити довготривалу інтеграцію внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, освітні та просвітницькі заходи виступають ключовим соціологічним інструментом подолання стереотипів щодо ВПО у Закарпатській області. Вони спрямовані на формування критичного мислення, емпатії, міжкультурного діалогу та соціальної довіри, а також на створення спільного позитивного наративу щодо участі ВПО у житті громади. Соціологічний аналіз свідчить, що комплексне поєднання формальної, неформальної освіти та медіаосвітніх практик здатне забезпечити тривалий і системний ефект у подоланні упереджень, а також зміцнити соціальну згуртованість у регіоні в умовах воєнного та поствоєнного часу.

З позицій *теорії соціальної ідентичності* Г. Тайфела та Дж. Тернера, вимушене переміщення супроводжується порушенням звичних групових зв'язків і трансформацією соціальної ідентичності, що може посилювати відчуття втрати статусу та невизначеності. У такій ситуації зростає потреба в захисті позитивного образу «своїх» групи, що інколи сприяє формуванню жорсткіших міжгрупових меж і стереотипних уявлень. Психосоціальна підтримка є не лише індивідуальною допомогою, а й структурним елементом інтеграційної політики, що впливає на трансформацію стереотипів та вдосконаленню адаптаційних стратегій у приймаючих громадах.

Важливою є також робота з груповою динамікою серед ВПО, яка часто характеризується підвищеною емоційністю, відчуттям спільної травми та прагненням до внутрішньої замкненості спільноти. У таких умовах зростає ризик формування внутрішньогрупових та міжгрупових стереотипів, що може ускладнювати інтеграцію в нове середовище. Психологічна підтримка має включати методи, які сприяють відкритості, діалогу та прийняттю різноманітності.

Робота з групами ВПО допомагає зменшити внутрішню напругу, збільшити рівень соціальної підтримки та послабити деструктивні когнітивні моделі, які виникають унаслідок травматизації.

Розглянемо основні програми, що забезпечують системне надання психосоціальної підтримки населення, зокрема ВПО.

1. MHPSS – програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (Mental Health and Psychosocial Support).

Програми MHPSS в Україні об'єднують зусилля міжнародних агентств (WHO, UNHCR, UNICEF, IOM) та місцевих організацій для системного надання психологічної та психосоціальної підтримки постраждалому від війни населенню, включно з ВПО. На відміну від одноразових медичних втручань, MHPSS орієнтовані на багаторівневу модель – від первинної допомоги в закладах охорони здоров'я до громадських і індивідуальних психотерапевтичних послуг і профілактичних заходів, спрямованих на зниження тривалих наслідків травми. Такий підхід дозволяє охопити широкий спектр потреб: від загальної підтримки психічного здоров'я до роботи з посттравматичними розладами, що має вирішальне значення для відновлення соціальної функціональності переселенців і приймаючих громад.

Ефективність MHPSS полягає також у трансформації ставлення до психологічних проблем у суспільстві: через просвітницькі кампанії та інтеграцію послуг у первинну ланку медицини знижується стигма й підвищується готовність населення звертатися за допомогою. Практичною перевагою є навчання локальних фахівців (сімейні лікарі, соціальні працівники) методам базової психосоціальної підтримки, що підвищує доступність і стійкість послуг у віддалених громадах. Однак програми стикаються з проблемами сталого фінансування та кадрового дефіциту, що ускладнює масштабування якісних втручань у довгостроковій перспективі [182].

З наукової точки зору, MHPSS є методом не лише медичного, а й соціально-психологічного втручання, оскільки сприяють реконструкції соціальних зв'язків і зниженню міжгрупових напружень – чинників, що опосередковано сприяють

подоланню стереотипного мислення у місцевих громадах. Докази з польових звітів і оцінок вказують на покращення показників функціонування учасників програм і зниження самоізоляції [126; 182]. Отже, МНПСС є фундаментальним компонентом інтеграційних стратегій, що вимагає узгодженої політичної підтримки та стабільного фінансування.

2. WHO mhGAP (Mental Health Gap Action Programme) – адаптація в Україні.

Програма mhGAP Всесвітньої організації охорони здоров'я спрямована на розширення спроможностей первинної медичної ланки щодо виявлення та лікування поширених психічних розладів. В Україні mhGAP впроваджується як частина реформи системи охорони психічного здоров'я з 2019 року; з початком широкомасштабної агресії програма була масштабовано для реагування на масові потреби населення, включно з ВПО [182]. Основний метод – навчання сімейних лікарів і психологів базовим алгоритмам виявлення, скринінгу та направлення пацієнтів, що дозволяє забезпечити раннє втручання й знизити навантаження на спеціалізовані служби.

Роль mhGAP у контексті подолання стереотипів полягає у формуванні професійної, ненаправленої на стигму системи допомоги: коли психічне здоров'я стає предметом рутинної медичної практики, зменшується уявлення про нього як про «табу», що сприяє відкритішому діалогу у громаді [182]. Крім того, навчання місцевих фахівців містить модулі з міжкультурної чутливості та роботи з наслідками насильства, що дозволяє краще розуміти потреби ВПО і працювати зі стереотипами приймаючих спільнот.

Проте для тривалого впливу необхідні системні кроки: інтеграція mhGAP у національні стандарти, забезпечення політики мотивації фахівців та механізмів реферальних ланцюгів. Досвід впровадження в Україні демонструє позитивні результати у доступності послуг та підвищенні професійних компетенцій, але підкреслює потребу в додаткових інвестиціях у кадри та супровідні соціальні програми [181; 182].

6. Right to Protection (R2P) – community-based protection і правова допомога.

БФ «Право на захист» (R2P) пропонує комплексні моделі інтеграції, де правова допомога поєднується з кейс-менеджментом, психосоціальним супроводом і адвокацією політик. Виключення правових бар'єрів (реєстрація, доступ до соціальних виплат, документальне оформлення) дозволяє ВПО отримати доступ до житла, медичних і освітніх послуг, що є базисом для подальшої соціальної інтеграції. Комплексний характер програм дає можливість одночасного вирішення структурних і індивідуальних факторів вразливості. Оцінки діяльності R2P показують, що індивідуалізований кейс-менеджмент підвищує шанси на самоокупність родин і зменшує довгострокову вразливість; водночас адвокаційні кампанії сприяють змінам у політиці, що полегшують доступ ВПО до державних послуг (R2P annual report, 2024). Тобто, правова інтеграція є передумовою успішної соціальної інтеграції і суттєво зменшує підґрунтя для негативних стереотипів, пов'язаних із «злочинністю» чи «зайвими витратами» на переселенців.

З наукової перспективи модель R2P є прикладом «інституційної інтеграції»: забезпечення прав і доступу до послуг змінює зовнішні умови, які породжують упередження. Проте масштаби впливу залежатимуть від інтеграції таких ініціатив у державні системи та від обсягу ресурсів на адвокацію системних змін.

7. Caritas Ukraine – житлова підтримка та соціальний супровід. Caritas Ukraine реалізує проекти ремонту тимчасових притулків, надання компенсацій за оренду, облаштування місць для проживання і супровідних соціальних послуг. Житлова безпека значно сприяє процесу інтеграції: надійне житло дає змогу ВПО планувати освіту, роботу і брати участь у житті громади, що руйнує стереотипи щодо переселенців як «перешкоди» для локального розвитку. Крім того, Caritas велику увагу приділяє супроводу сімей, що включає юридичну та психологічну допомогу.

Аналітичні матеріали організації демонструють: навіть тимчасова підтримка оренди значною мірою підвищує стійкість родин і знижує соціальний тиск у громадах, оскільки переселенці менше залежать від екстреної допомоги і можуть більш активно долучатись до місцевих економічних та соціальних процесів [100]. Таким чином, житлова політика у поєднанні з соціальним супроводом є важливим механізмом перехідної стабілізації.

Однак виклики полягають у масштабуванні програми за обмежених фінансових ресурсів та дефіциту доступного житлового фонду. Для сталих результатів необхідні партнерства з муніципалітетами, приватним сектором та міжнародними донорами – практика, яку Caritas успішно використовує у своїх проєктах.

9. La Strada (тренінги, просвітницькі програми) – робота з упередженнями та захист прав.

La Strada-Ukraine – правозахисна організація, яка, окрім прямого захисту прав жертв насильства і торгівлі людьми, проводить просвітницькі та тренінгові програми, що сприяють підвищенню компетенцій соціальних працівників, педагогів і журналістів у питаннях ненасильницької комунікації, протидії дискримінації та формування толерантного дискурсу [137]. Навчальні ініціативи організації сприяють тому, що ключові локальні актори змінюють практики й мову, якою описують уразливі групи, включно з ВПО.

Результатом таких інтервенцій є зниження випадків шкідливого інформаційного впливу (мова ворожнечі) і підвищення якості медіа-покриття, що, у свою чергу, впливає на громадську думку і допомагає руйнувати стереотипи (La Strada reports; Council of Europe co-publications). Просвітницький фокус на тренінгах для медіа й освітян має багатообіцяючий потенціал у довгостроковій трансформації суспільних наративів.

Проте для системного впливу потрібно ширше впровадження таких тренінгів у державні освітні та інформаційні політики та сталі механізми підвищення кваліфікації – лише тоді позитивні зміни в комунікації і ставленні до ВПО стануть масовими [137].

У сучасних умовах повномасштабної війни питання подолання стереотипів щодо ВПО набуває особливої актуальності. Психосоціальна підтримка, спрямована на корекцію стереотипізації у суспільстві, стає важливим інструментом побудови довіри, підвищення самооцінки, зниження рівня стигматизації ВПО.

У межах теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера вимушене переміщення може супроводжуватися відчуттям втрати статусу й

невизначеності, що впливає на самоідентифікацію людини та її взаємодію з новою громадою. Підтримка інтеграції, підкреслення спільних цінностей і включення ВПО в життя громади сприяють формуванню спільної соціальної ідентичності, що знижує міжгрупову дистанцію.

Отже, поєднання психологічної підтримки, міжгрупової взаємодії та ефективної соціальної політики відповідає ключовим теоретичним підходам і створює умови для зниження стереотипізації та успішної інтеграції ВПО.

Масовість вимушеної міграції сформувала нові соціальні динаміки, які потребують якісного реагування не лише на рівні забезпечення базових потреб, а й у площині формування довіри, взаємоприйняття та запобігання дискримінаційним практикам. *Саме тому ефективні програми інтеграції ВПО набувають особливої ваги як інструменти подолання стереотипів, посилення соціальної згуртованості та підтримки локального розвитку, оскільки вони забезпечують взаємодію між приймаючими громадами й переселенцями, сприяють розширенню можливостей у сфері освіти, зайнятості та участі у суспільному житті.*

Аналіз таких програм дає змогу виявити механізми, що реально впливають на зміну соціальних стереотипів, розвиток міжособистісного порозуміння та формування тривалих моделей соціальної інтеграції, що є критично важливим у процесах післявоєнної відбудови України:

1. Мульти-цільова грошова допомога та житлова підтримка (UNHCR). Впровадження мульти-цільової грошової допомоги (multipurpose cash assistance) UNHCR у відповідь на кризу в Україні стало одним із основних швидких механізмів надання підтримки внутрішньо переміщеним особам. Грошові трансфери спрямовані на покриття негайних потреб – оренди житла, харчування, медичних витрат і транспортних витрат – що дозволяє сім'ям швидко стабілізуватися після переміщення. Така гнучкість допомоги підвищує здатність домогосподарств самостійно приймати рішення щодо пріоритетів, знижуючи адміністративні бар'єри доступу до послуг і мінімізуючи ризик витрачання ресурсів на менш пріоритетні потреби. Емпіричні дані UNHCR демонструють, що мульти-цільова допомога сприяє швидшій економічній адаптації: отримувачі менш

залежні від позикових ресурсів, мають більше шансів знайти роботу або підтримати дітей у школі [176]. Окрім економічного ефекту, надання грошової допомоги знижує соціальну напругу у громадах-реципієнтах, оскільки вирішуються критичні потреби, що часто стають джерелом конфлікту між місцевими мешканцями та переселенцями.

2. Програми працевлаштування та відновлення засобів до існування (ІОМ і партнери). Програми ІОМ, орієнтовані на професійне перенавчання, сприяння працевлаштуванню та підтримку мікропідприємництва, виступають ключовим компонентом стратегій економічної інтеграції ВПО. Ці ініціативи поєднують тренінги з технічних навичок, бізнес-підтримку та посередництво між учасниками і роботодавцями, що підвищує шанси переселенців на гідну зайнятість [127]. Крім економічного виміру, професійні програми сприяють відновленню самооцінки та соціального статусу переселенців, що безпосередньо впливає на їхню активну участь у громадському житті.

3. Житлова підтримка та соціальна оренда (Caritas та інші NGO). Житлова компонента інтеграційних стратегій відіграє вирішальну роль у створенні передумов для довгострокової адаптації ВПО: Caritas та інші НГО забезпечують ремонт житлових об'єктів, тимчасове розміщення та програми компенсації орендної плати, що дає сім'ям необхідний час та ресурси для укорінення в громаді. Ці заходи значно знижують ризик безпритульності й сприяють доступу до освіти та послуг охорони здоров'я, які часто залежать від адресної прив'язки до місця проживання [101].

4. Комплексні програми реінтеграції і правова допомога (БФ «Право на захист»). БФ «Право на захист» (Right to Protection, R2P) реалізує комплексні програми, де юридична допомога поєднується з соціальним супроводом, психологічною підтримкою та адвокаційною діяльністю. Усунення правових бар'єрів – відсутність документів, проблеми з реєстрацією, доступ до соціальних виплат – часто є фундаментальною перешкодою для інтеграції ВПО; саме тому поєднання юридичного супроводу з кейс-менеджментом підвищує загальну

ефективність інтеграційних заходів [160]. Такий системний підхід знижує ризики довготривалого юридичного та соціального виключення.

5. Підтримка місцевих громад і розвиток спроможностей (U-LEAD та партнери). Програми підтримки місцевого самоврядування (наприклад, U-LEAD with Europe) спрямовані на підвищення спроможності муніципалітетів розробляти і впроваджувати локальні стратегії інтеграції ВПО: від планування житлових рішень до створення процедур соціального супроводу і залучення місцевого бізнесу. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку кожної громади й адаптувати інструменти інтеграції до місцевих ресурсів та потреб [173].

6. Ініціативи громадських рад ВПО та локальні проєкти (CEDOS, Help Platform та ін.). Community-led ініціативи та діяльність громадських рад ВПО є одними з найважливіших елементів інтеграційної екосистеми, оскільки вони створюють платформи прямої взаємодії між переселенцями та місцевими мешканцями. Такі ініціативи включають культурні заходи, спільні освітні проєкти, фокус-групи і медіакампанії, що спрямовані на руйнування стереотипів і налагодження міжособистісних зв'язків. Саме на локальному рівні відбувається найбільш безпосереднє формування прийняття та довіри. Аналітика CEDOS і практичні кейси демонструють, що ініціативи, організовані самими ВПО у партнерстві з місцевими НГО, ефективно створюють простір для взаємного пізнання та колективної діяльності, що знижує рівень дискримінації та напруги [103]. Платформи на кшталт Help Platform дозволяють координувати потреби та ресурси, швидше реагувати на виклики й масштабувати успішні мікро-проєкти [123].

Локальні проєкти часто мають високу адаптивність: вони оперативно підлаштовуються під актуальні потреби громади і залучають волонтерський та громадський капітал. Це дає змогу реалізовувати проєкти з низькими витратами, але з високим соціальним ефектом – наприклад, інтеграційні ярмарки праці, культурно-освітні зустрічі, спільні простори для дитячих та молодіжних програм [103; 123]. Для масштабування позитивного впливу необхідна підтримка (грантова, методична, мережова) від донорів і органів місцевого самоврядування, а також

механізми документування ефектів і обміну кращими практиками між громадами, щоб локальні ініціативи могли стати моделями для інших регіонів.

З урахуванням проведеного аналізу інтеграційних програм міжнародних організацій, національних інституцій та локальних ініціатив, доцільно сформулювати комплекс рекомендацій, спрямованих на підвищення їхньої ефективності та забезпечення стійкого впливу на зменшення стереотипізації щодо ВПО. Запропоновані рекомендації ґрунтуються на логіці міжсекторальної взаємодії, враховують соціально-психологічні механізми подолання стереотипів і відповідають стратегічним завданням післявоєнного відновлення України:

1. Розгортання системи інтеграційних індикаторів та стандартизація підходів.

Для подолання фрагментарності у підходах до інтеграції ВПО необхідно впровадити *національну систему моніторингу інтеграції*, яка включатиме єдині індикатори у сферах соціальної, економічної та культурної інтеграції. Стандартизація індикаторів дозволить розробляти превентивні заходи щодо подолання негативних стереотипів. Особливо важливо включити показники рівня міжгрупової довіри, соціальної дистанції та досвіду взаємодії ВПО й місцевих мешканців.

2. Впровадження когнітивно-орієнтованих програм міжкультурного діалогу.

Стереотипи є насамперед когнітивними конструкціями, тому інтеграційна політика потребує системного використання інструментів, які спрямовані на:

- деконструкцію хибних узагальнень;
- формування коректної соціальної інформації;
- підвищення здатності громад до критичного сприйняття медіаконтенту.

Доцільним є створення тренінгових програм для представників місцевого самоврядування, педагогів, соціальних працівників і журналістів, що включатимуть практики інклюзивної комунікації. Такі програми повинні бути включені до структур підвищення кваліфікації, щоб забезпечити їхню системність та обов'язковість.

3. Переорієнтація комунікаційних кампаній на досвід реальної взаємодії.

Інформаційні кампанії, до прикладу «Ти вдома», є ефективними, але вони мають бути доповнені або трансформовані у формат *практик «контактної інтеграції»*, які ґрунтуються на теорії соціальної ідентичності. Рекомендовано:

- розробити моделі спільної діяльності, які формують позитивний досвід взаємодії: локальні волонтерські проєкти, шкільні партнерства, культурні гуртки, громадські хаби;
- створити інтерактивні сервіси збору історій успішної інтеграції, які б використовувалися у медіа та освітніх програмах;
- запровадити компонент «інтеракційного бюджету» у місцевих програмах інтеграції, який передбачає фінансування заходів, що сприяють безпосередньому знайомству груп населення.

4. Посилення економічної інтеграції через моделі «подвійного включення».

Більшість програм працевлаштування орієнтовані майже виключно на ВПО. Однак для подолання стереотипів доцільно застосовувати *модель подвійного включення*, за якої інструменти підтримки спрямовуються одночасно на ВПО і місцеве населення:

- спільні тренінги з професійних навичок;
- мікрогрантові програми для змішаних команд;
- інкубатори малого бізнесу, де співпраця між ВПО та місцевими є умовою участі.

Такий підхід усуває конкуренцію за ресурси, яка є одним із ключовим джерелом стереотипів, і формує відчуття спільності інтересів.

5. Розвиток соціальної інфраструктури.

Інтеграція ВПО не може бути відокремлена від ширшого питання розвитку соціальної інфраструктури. Необхідно:

- забезпечити *просторову недискримінаційність* – уникнення ситуацій, коли ВПО проживають у відокремлених локаціях;
- впровадити *модель «громадських просторів інтеграції»* (соціальні хаби, центри надання адміністративних послуг, освітні простори), де відбуватиметься взаємодія різних соціальних груп.

Розвиток такої інфраструктури створює матеріальні передумови для зниження соціальної дистанції.

Запропоновані рекомендації окреслюють необхідність переходу від фрагментарних та переважно реактивних заходів підтримки внутрішньо переміщених осіб до цілісної проактивної інтеграційної політики, яка має орієнтуватись на довгостроковий вплив. Такий підхід передбачає, що інтеграція ВПО перестає бути суто соціальною або гуманітарною практикою та набуває функції структуроутворювального елемента суспільного розвитку, що здатен змінювати характер взаємодії між різними соціальними групами.

У межах запропонованих рекомендацій інтеграція розглядається як процес, спрямований не лише на вирішення поточних життєвих труднощів переселенців, але й на формування єдиного соціального простору, де принципи рівності, взаємної поваги та участі є визначальними. У такому просторі *стереотипи поступово втрачають свою функцію маркерів поділу на «своїх» та «чужих», а отже, перестають бути чинниками соціальної напруги, недовіри чи відчуження.*

Ключовим результатом впровадження таких підходів має стати посилення спроможності громад. Йдеться про здатність локальних спільнот не лише оперативно реагувати на виклики, пов'язані з переміщенням населення, але й забезпечувати умови для довготривалого співіснування, економічної активності та взаємної підтримки.

Важливим наслідком проактивних інтеграційних заходів є зміцнення соціальної згуртованості. Цей процес передбачає підвищення рівня міжгрупової довіри, формування спільної ідентичності, розвиток комунікативних практик, орієнтованих на діалог, а не протиставлення. *Умовно кажучи, інтеграція перестає бути питанням «адаптації ВПО» та стає питанням взаємної адаптації всіх членів громади до нових соціальних реалій.* Такий підхід нівелює домінування асиміляційних моделей, що в минулому нерідко посилювали стереотипи. Крім того, ефективна інтеграційна політика слугує інструментом формування основ сталого розвитку суспільства у післявоєнний період. Вона сприяє:

- запобіганню соціальним конфліктам, спричиненим конкуренцією за ресурси;

- розвитку локальних економік завдяки включенню ВПО в ринки праці та підприємницькі екосистеми;
- зміцненню демократичних інститутів через розширення участі громадян у прийнятті рішень;
- відновленню соціальних зв'язків та формуванню моделі взаємодії, заснованої на солідарності й відповідальності.

Відповідно, механізм подолання соціальних стереотипів та переконань щодо ВПО є комплексним і спрямований не на окремі упередження, а на всю систему їх відтворення. Водночас кожен із стереотипів, які виявлені на якісному та кількісному етапах дослідження, «закривається» конкретними елементами механізму через відповідні інструменти впливу, соціальні актори та типи взаємодії.

Передусім, *стереотип про «споживацтво»* та надмірну залежність від допомоги долається через інструменти практичної та комунікативної взаємодії, зокрема працевлаштування, участь у місцевих економічних процесах, волонтерські та громадські ініціативи. Ключову роль тут відіграють роботодавці, органи місцевої влади та громадські організації. Практичне включення ВПО у ринок праці та публічна видимість їхньої економічної активності змінює первинну установку «пасивного отримувача допомоги» на образ «активного учасника економічного життя громади». Таким чином, цей стереотип долається через процеси участі та соціальної самопрезентації.

Стереотип «ресурсної конкуренції» нейтралізується через інституційні механізми управління ресурсами та комунікативну політику прозорості. Органи місцевої влади та адміністрації виступають ключовими акторами, які забезпечують справедливий розподіл житла, соціальних послуг та можливостей доступу до інфраструктури. Одночасно важливими є інформаційні практики, що демонструють реальний вплив ВПО на економіку громади (зокрема, їх внесок у ринок праці та розвиток малого бізнесу). Це зменшує рівень соціальної напруги та переводить взаємини від конкуренції до кооперації.

Мовно-культурний стереотип («небажання інтегруватися») долається через освітні та культурні інструменти, а також через міжгруповий контакт.

Освітні заклади, культурні інституції та громадські організації формують інклюзивний дискурс, у якому українська мова та локальні практики подаються як спільний простір взаємодії, а не як інструмент виключення. Практики спільних заходів, мовної адаптації, культурних подій і неформального спілкування зменшують соціальну дистанцію та руйнують образ «чужого».

Стереотип про «заможних переселенців» («мажори на джипах») долається через механізми вирівнювання інформаційного поля та формування збалансованого соціального уявлення про ВПО як неоднорідну групу. Тут важливу роль відіграють медіа, громадські організації та місцеві ініціативи, які демонструють різні соціально-економічні профілі переселенців. Крім того, прозорість у реалізації бізнес-проектів та екологічних рішень зменшує емоційну напругу та ефект відносної депривації у приймаючих громадах.

Стереотип «понаїхали» (дискурс виключення) долається через довгострокові практики включення ВПО у соціальне життя громади. Найбільш ефективними є інструменти участі у прийнятті рішень, громадських слуханнях, локальних ініціативах та місцевому самоврядуванні. Коли ВПО перестають сприйматися як «тимчасові гості» і набувають статусу повноцінних учасників громади, відбувається трансформація ідентичності від «чужих» до «своїх у новому соціальному просторі».

Окремо слід зазначити, що стереотип недовіри та потенційної небезпеки долається через тривалий процес формування соціального капіталу. Тут ключовими є регулярна взаємодія, спільні проекти, особистісні контакти та позитивний досвід співпраці між ВПО і приймаючою громадою. Саме цей тип стереотипу є найбільш стійким, тому його подолання потребує не разових заходів, а системної та довготривалої взаємодії всіх соціальних акторів.

Узагальнюючи, запропонований механізм спрямований на подолання всіх ключових типів стереотипів – економічних (споживацтво, конкуренція), соціально-статусних (заможні переселенці), культурно-ідентичнісних (небажання інтегруватися) та виключаючих (дискурс «понаїхали»). Його основна логіка

полягає у переході від символічного сприйняття ВПО до практик їх реальної соціальної інтеграції через участь, взаємодію та інституційну включеність.

Таким чином, реалізація запропонованих рекомендацій не лише сприятиме зниженню стереотипізації та ефективнішій інтеграції внутрішньо переміщених осіб, але й створить підґрунтя для перетворення викликів війни на можливості суспільної консолідації. Інтеграція стає не просто реакцією на кризу, а інструментом модернізації соціального середовища, посилення стійкості громад та вибудовування довготривалої моделі соціальної єдності, необхідної для відновлення й розвитку України в умовах постконфліктної реконструкції.

Висновки до розділу 3

Отже, проведений дискурс-аналіз дозволив встановити, що процес конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб є багатовимірним і безпосередньо залежить від характеру публічних та повсякденних комунікативних практик. Застосування підходу SKAD у поєднанні з аналізом медійних матеріалів, соціальних мереж та інтерв'ю дало змогу виявити основні дискурсивні моделі репрезентації ВПО, які формують суспільні уявлення про переселенців у приймаючих громадах. Встановлено, що у публічному інформаційному просторі переважають дискурси солідарності, інклюзії та інституційної підтримки, тоді як у неформальному спілкуванні та коментарях у соціальних мережах значно частіше актуалізуються дискурси виключення, ресурсної конкуренції та недовіри. Це свідчить про наявність розриву між офіційними інтеграційними наративами та реальними практиками міжгрупового сприйняття. У результаті дослідження виокремлено систему ключових соціальних стереотипів щодо ВПО, які визначають специфіку їхньої інтеграції у приймаючі громади. Негативні стереотипи, пов'язані зі «споживацтвом», конкуренцією за ресурси, культурною відмінністю чи недовірою, формують соціальну дистанцію та ускладнюють включення переселенців у локальні соціальні мережі. Водночас позитивні дискурси солідарності, інклюзії та суб'єктності виконують інтеграційну

функцію, сприяючи формуванню підтримувального соціального середовища. Отримані результати підтверджують, що дискурсивні практики виступають одним із визначальних чинників формування соціальних установок щодо ВПО, а отже, безпосередньо впливають на характер і результативність інтеграційних процесів у сучасному українському суспільстві.

У результаті дослідження сформовано авторську систему координат дискурсивного поля, яка дала змогу ідентифікувати десять основних форм дискурсів: солідарності, жертви, інклюзії, виключення, ресурсної конкуренції, недовіри, суб'єктності, нейтральний інформаційний, тимчасовості та інституційний. Встановлено, що кожен із них виконує окрему функцію у процесі формування суспільних уявлень про внутрішньо переміщених осіб. Кількісний аналіз показав переважання у публічному просторі нейтрального інформаційного дискурсу (78,8%), дискурсу солідарності (58,7%) та дискурсу інклюзії (46,4%), що свідчить про домінування офіційної моделі підтримки та суспільної єдності. Водночас значна поширеність дискурсу недовіри (34,3%), ресурсної конкуренції (25,4%) та виключення (23,5%) демонструє наявність прихованих механізмів соціального дистанціювання та стигматизації ВПО. Доведено, що між офіційним медійним дискурсом і повсякденними практиками взаємодії існує суттєва невідповідність. Якщо у публічному просторі переважають наративи солідарності, інклюзії та підтримки, то у соціальних мережах, коментарях та міжособистісній комунікації значно частіше відтворюються дискурси конкуренції, недовіри та символічного виключення. Це свідчить про наявність прихованої соціальної напруги, яка не завжди відображається в офіційних інформаційних повідомленнях. Установлено, що найбільш поширеними позитивними стереотипами є образи «взаємодопомоги» та «нового мешканця громади», які сприяють соціальній згуртованості та розглядають ВПО як повноправних учасників суспільного життя. Натомість негативний стереотипний комплекс представлений уявленнями про «споживацтво», «ресурсну конкуренцію», «небажання інтегруватися», «заможних переселенців», «понаїхали» та дискурсом недовіри, які формують бар'єри соціальної адаптації та інтеграції. Визначено, що негативні стереотипи впливають

на інтеграційні процеси через механізми зниження соціальної довіри, посилення міжгрупової дистанції, обмеження доступу до ресурсів та формування відчуття символічного виключення. Натомість дискурси солідарності, інклюзії та суб'єктності виконують компенсаторну функцію, сприяючи формуванню сприятливого соціального середовища та зміцненню інтеграційного потенціалу приймаючих громад.

Аналіз показав просторову та частково гендерну диференціацію проявів стереотипів: у міських громадах їх інтенсивність є вищою, особливо в економічній та житловій сферах, тоді як у сільських громадах вони менш виражені. Теоретично отримані результати узгоджуються з положеннями теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, згідно з якою стереотипи виникають як наслідок поділу на «власну» та «зовнішню» групи та слугують механізмом підтримання позитивної ідентичності «своїх». Отримані дані підтверджують, що стереотипізація є ключовим бар'єром інтеграції ВПО та потребує цілеспрямованих соціальних і комунікативних механізмів її подолання.

На підставі узагальнення результатів кількісного та якісного етапів дослідження розроблено механізм подолання впливу соціальних стереотипів на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, який дає змогу розглядати інтеграційні процеси як цілісну систему багаторівневої взаємодії соціальних акторів, інституційних інструментів і практичних дій, спрямованих на поступову трансформацію стереотипних уявлень у приймаючих громадах. Запропонований механізм доводить, що ефективна інтеграція ВПО можлива лише за умови поєднання інституційної підтримки, міжгрупової взаємодії, освітньо-комунікативних впливів та економічного включення. Центральним результатом його реалізації є трансформація соціальної дистанції між ВПО та приймаючими громадами, що проявляється у зниженні рівня стереотипізації, зростанні довіри та формуванні спільних практик участі у житті громади. Доведено, що найбільш стійкі зміни у ставленні до ВПО формуються не через інформаційні кампанії, а через *безпосередній контакт і спільну діяльність*, що підтверджується як міжнародними програмами (A2PS, HELIOS), так і українськими локальними

практиками. У цьому контексті особливого значення набуває залучення ВПО до процесів прийняття рішень, економічної активності та громадських ініціатив. Окремо встановлено, що ефективність інтеграційних процесів значною мірою залежить від узгодженості дій різних соціальних акторів. Відсутність такої узгодженості призводить до фрагментації політик і зниження довгострокового ефекту програм підтримки. Натомість полісуб'єктна модель механізму забезпечує взаємну відповідальність і сталий характер інтеграції. Таким чином, інтеграція ВПО у запропонованій моделі розглядається не як односторонній процес адаптації переселенців, а як двостороння трансформація соціальної системи приймаючої громади, що передбачає зміну норм, практик і уявлень усіх учасників взаємодії.

Запропоновано рекомендації, спрямовані на удосконалення інтеграційної політики, зокрема перехід від ситуативної допомоги до системної моделі, яка ґрунтується на доказовості, міжсекторальній взаємодії та формуванні спільного соціального простору для ВПО й приймаючих громад. Таке спрямування дозволяє розглядати інтеграцію не як окремий вид соціальної підтримки, а як інструмент зниження соціальної дистанції та трансформації настанов, у межах яких стереотипи перестають виконувати функцію розмежування «свій–чужий». Програми, які включають економічну підтримку, освітні можливості, соціальні й культурні ініціативи, а також комунікативні платформи для взаємодії, створюють умови для формування позитивного досвіду контактів. Саме цей досвід, підсилений реалізацією комплексних рекомендацій, сприяє подоланню поверхових узагальнень і зміцненню довіри. Визначено, що довготривала інтеграційна політика охоплює як індивідуальний рівень адаптації ВПО, так і ширший суспільний контекст, формуючи передумови для сталих трансформацій у громадській свідомості. Таким чином, інтеграційні практики у поєднанні із запропонованими рекомендаціями відіграють подвійну роль: з одного боку, вони підтримують відновлення та соціальну стабільність ВПО, а з іншого – сприяють подоланню соціальних стереотипів, посилюючи соціальний капітал і створюючи фундамент для сталого розвитку українського суспільства в поствоєнний період.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано узагальнені результати теоретико-емпіричного дослідження соціальних стереотипів та їх впливу на процеси інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Поставлену мету дослідження досягнуто шляхом поєднання теоретичного аналізу та результатів емпіричного дослідження, що дало змогу обґрунтувати механізм подолання впливу соціальних стереотипів і переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, а також визначити напрями практичного застосування даного механізму в умовах приймаючих громад.

Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що *соціальні стереотипи є відносно стабільними когнітивними структурами, які узагальнюють уявлення про соціальні групи, явища або події, при цьому спрощуючи складність соціальної дійсності*. Їхня соціальна функція полягає у забезпеченні когнітивної економії: вони дозволяють людині швидко орієнтуватися в соціальному середовищі та приймати рішення на основі узагальнених образів. Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових підходів засвідчив, що соціальні стереотипи не можуть розглядатися виключно як сукупність упереджених уявлень або індивідуальних установок. Вони виступають соціальними конструктами, які виконують функції категоризації соціальної реальності, водночас визначаючи межі соціального включення та виключення окремих груп. Стереотипи тісно пов'язані з процесами формування соціальної ідентичності та групової взаємодії, адже відображають прагнення індивіда розрізняти «своїх» і «чужих» крізь призму історичних, культурних та соціальних значень. Механізми їх виникнення є багатовимірними й включають когнітивні, соціально-психологічні, культурні та інституційні чинники. Автоматичне категоризування й узагальнення інформації, особливо у стані інформаційного перевантаження, підсилює формування стереотипів. Інституційні чинники – система освіти, медіа та політичні дискурси – сприяють закріпленню певних уявлень, надаючи їм соціальної легітимності. Отже, визначено, що

соціальні стереотипи постають як інтегрований елемент соціальної структури, що формується під впливом взаємодії мікро- та макросоціальних факторів.

Визначено, що переконання є більш глибинним рівнем соціальної свідомості порівняно зі стереотипами. Вони формуються на основі особистого досвіду, ціннісних орієнтацій та соціального знання. Саме переконання визначають загальне ставлення індивіда до соціальних явищ і груп. На відміну від стереотипів, вони є більш усвідомленими та здатними до зміни під впливом нової інформації. У контексті дослідження ВПО переконання виступають основою, яка опосередковано впливає на формування або трансформацію соціальних стереотипів.

Встановлено, що соціальні стереотипи та переконання активно впливають на формування суспільної свідомості, визначаючи способи інтерпретації соціальних явищ та регулюючи поведінку індивідів і груп. Вони виконують як когнітивну, так і соціально-регулятивну функцію: задають очікування щодо інших людей, моделюють взаємодію в соціумі та закріплюють певні моделі поведінки. Стереотипи можуть як зміцнювати соціальну згуртованість, так і провокувати упередженість, дискримінацію та соціальну напруженість. Через систему переконань стереотипи інтегруються у ціннісні орієнтири суспільства та формують рамки нормативного мислення. Відомо, що вони здатні впливати на політичні рішення, соціальні програми, механізми інтеграції та державне управління, особливо щодо вразливих груп населення. *Визначено, що особливо інтенсивно стереотипи проявляються в умовах соціальної кризи, війни, вимушеної міграції або інформаційної нестабільності, коли суспільство схильне до спрощення складних явищ, конструювання образу «іншого» та пошуку винних за колективні труднощі.* Це підтверджує, що стереотипи мають вагомий вплив на соціальні настрої та процеси інтеграції ВПО.

Огляд наукових підходів засвідчує, що як українська, так і міжнародна традиції приділяють значну увагу феномену стереотипів, проте з різним акцентом. Вітчизняні дослідження зосереджуються на міждисциплінарному підході, підкреслюючи роль історичної пам'яті, політичних наративів, медіадискурсів та

соціальної динаміки. Особлива увага приділяється темі внутрішньо переміщених осіб, війни та соціальної згуртованості, де стереотипи виступають чинником соціальної напруги та бар'єром інтеграції. У західних дослідженнях стереотип розглядається як результат взаємодії когнітивної економії та соціального навчання, підкріплений культурними механізмами та структурою соціальних інститутів. У межах методологічної традиції теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера пояснює формування упереджень через механізми категоризації та захисту позитивного образу «своїх» групи, теорія міжгрупового контакту Г. Олпорта акцентує на структурних умовах взаємодії як чинниках посилення або зниження стереотипізації, концепція мотивованого мислення З. Кунди розкриває когнітивні механізми раціоналізації упереджень, символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Г. Блумер) інтерпретує стереотипи як результат комунікативного конструювання значень, теорія соціального конфлікту (Р. Дарендорф, Л. Козер) пов'язує їх із ресурсною конкуренцією та структурною нерівністю, а підхід П. Бурдьє дозволяє розглядати стереотипізацію як механізм відтворення соціальної ієрархії та символічного домінування в приймаючих громадах. Синтез українського та міжнародного досвіду дозволяє констатувати, що стереотипи є універсальним і багатовимірним феноменом, який не зводиться лише до когнітивних схем чи культурних наративів. У різних соціокультурних умовах увага може зміщуватися від індивідуальних механізмів сприйняття до політичного, медійного та інституційного впливу. Водночас усі підходи визнають динамічну природу стереотипів, які трансформуються під впливом соціальних змін, розвитку комунікаційних технологій та державної політики.

Встановлено, що категорія внутрішньо переміщених осіб має розглядатися не лише як адміністративно-правовий або демографічний феномен, а як специфічна соціальна група, становище якої характеризується проміжною позицією між інтеграцією та відчуженням. Теоретичний потенціал концепцій Г. Зіммеля, Е. Дюркгейма, М. Вебера, Р. Парка, Е. Гофмана, П. Бурдьє, Е. Гідденса та Дж. Беррі дозволив обґрунтувати, що соціальне становище ВПО формується під впливом взаємодії процесів стигматизації, символічного маркування, нерівного доступу до

соціальних ресурсів, трансформації соціального капіталу та адаптації до нових соціокультурних умов. Застосування зазначених підходів дало змогу розглядати інтеграцію ВПО як динамічний процес взаємного пристосування переселенців і приймаючого середовища, у межах якого відбувається постійне переосмислення соціальних ролей, статусів та групових ідентичностей.

Встановлено, що формування соціальних уявлень про ВПО значною мірою залежить від поширених суспільних наративів, особливостей міжгрупової взаємодії, доступу до соціальних ресурсів та рівня розвитку соціального капіталу. З'ясовано, що приймаюча громада виступає активним суб'єктом інтеграційних процесів, оскільки саме її соціальне середовище, рівень довіри, характер соціальних зв'язків та інституційна спроможність визначають можливості включення або виключення внутрішньо переміщених осіб із суспільного життя. Водночас соціальні стереотипи можуть суттєво обмежувати ефективність інтеграції, посилюючи соціальну дистанцію та відтворюючи практики прихованої дискримінації. Визначено, що подолання соціальних стереотипів щодо ВПО є багаторівневим процесом, який охоплює зміну суспільних уявлень, розвиток міжгрупової взаємодії, зміцнення довіри та розширення соціального капіталу. Найбільш ефективними механізмами виступають міжгруповий контакт, партисипативні форми комунікації, інклюзивні практики взаємодії, освітні заходи, діяльність медіа та інституційна підтримка інтеграційних процесів. У результаті систематизації сучасних наукових підходів обґрунтовано, що механізм подолання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб доцільно розглядати як комплексний процес, який реалізується одночасно на когнітивному, інтеракційному, структурному та інституційному рівнях.

Досліджено особливості адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах на прикладі Закарпатської області. Встановлено, що інтеграція ВПО є багатовимірним і тривалим процесом, який охоплює соціально-економічні, культурні, комунікативні та психологічні аспекти включення особи до нового соціального середовища. Обґрунтовано, що успішність інтеграції визначається не лише рівнем задоволення базових потреб переселенців, а й

характером міжгрупової взаємодії, ступенем соціальної довіри та особливостями сприйняття ВПО у приймаючій громаді. Виявлено, що адаптація внутрішньо переміщених осіб має поетапний характер та проходить через стадії забезпечення безпеки і базових потреб, соціально-економічної стабілізації та соціокультурної інтеграції. Доведено, що більшість ВПО в Закарпатській області перебувають на етапі часткової інтеграції, коли основні адаптаційні потреби вже вирішені, однак повноцінне включення у соціальний простір громади ще не завершене. З'ясовано, що ключовими бар'єрами інтеграції залишаються житлові проблеми, економічна нестабільність, труднощі працевлаштування, недостатня участь у громадському житті та збереження окремих форм соціальної дистанції між переселенцями й місцевим населенням. Водночас вагомими чинниками інтеграції виступають діяльність громадських організацій, волонтерські практики, розвиток горизонтальних соціальних зв'язків та залучення ВПО до спільної громадської діяльності. Доведено, що соціальні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб формуються під впливом економічних, інформаційних та соціально-психологічних чинників і суттєво впливають на характер інтеграційних процесів. Встановлено, що навіть за умов загалом позитивного ставлення до переселенців стереотипні уявлення продовжують підтримувати окремі форми соціального дистанціювання, що уповільнює формування стійких відносин довіри та відчуття приналежності до громади. Виявлено, що багатокультурність Закарпаття створює сприятливе підґрунтя для міжгрупової взаємодії, однак сама по собі не усуває ризиків стереотипізації нових соціальних груп. *Попри історично сформований досвід співіснування різних етнічних спільнот, внутрішньо переміщені особи продовжують сприйматися частиною населення як окрема соціальна категорія, що свідчить про визначальну роль соціальної включеності та повсякденної взаємодії у процесі формування відносин прийняття.* Відповідно, одержані результати підтверджують, що інтеграція ВПО є двостороннім процесом, успішність якого залежить як від адаптаційних ресурсів переселенців, так і від готовності приймаючого середовища до соціального включення нових членів громади.

У ході дослідження автором розроблено структурно-логічну модель етапів адаптації ВПО, яка відображає послідовний перехід від забезпечення базових потреб і безпеки до соціально-економічної стабілізації та повноцінної інтеграції у громаду. Встановлено, що *значна частина переселенців і надалі перебуває у стані часткової інтеграції, що зумовлено житловою нестабільністю, труднощами працевлаштування, економічною вразливістю та недостатнім рівнем соціальної включеності.*

Визначено, що поширення стереотипів про переселенців як про «чужих» або конкурентів за ресурси формує соціальну дистанцію та ускладнює міжгрупову взаємодію. Водночас діяльність громадських організацій, волонтерських ініціатив та поширення дискурсів солідарності сприяють формуванню інклюзивного середовища, що узгоджується з положеннями теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, згідно з якими механізми поділу на «своїх» і «чужих» визначають специфіку міжгрупового сприйняття та рівень інтеграції ВПО у приймаючі громади.

Соціальні стереотипи щодо внутрішньо переміщених осіб виступають складним багаторівневим явищем, яке поєднує когнітивні, емоційні та інституційні компоненти. Вони функціонують як механізми спрощеної інтерпретації соціальної реальності, однак у кризових умовах війни набувають особливої ваги, оскільки безпосередньо впливають на формування ставлення до ВПО, характер міжгрупової взаємодії та рівень соціальної інтеграції. Встановлено, що стереотипи щодо ВПО мають дуалістичний характер і можуть як ускладнювати інтеграційні процеси через стигматизацію, соціальну дистанцію та відтворення уявлень про «чужість» і «залежність», так і сприяти адаптації у випадку домінування позитивних образів, пов'язаних зі стійкістю, активністю та ресурсністю переселенців. При цьому ключовим каналом їхнього відтворення виступає медіасередовище, яке не лише інформує, але й конструює соціальні уявлення через фреймінг, тематизацію та праймінг, формуючи відповідні когнітивні рамки сприйняття війни та її наслідків. Доведено, що в умовах масового переміщення населення та високого рівня соціальної невизначеності стереотипи набувають системного характеру,

закріплюючись у колективній свідомості через повторювані комунікативні практики, інституційні дискурси та міжособистісні взаємодії. Вони впливають не лише на ставлення приймаючих громад, а й на самосприйняття ВПО, сприяючи або їхній соціальній активізації, або внутрішній стигматизації та зниженню адаптаційного потенціалу.

Здійснено дискурс-аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Доведено, що дискурсивний простір виступає самостійним механізмом конструювання соціальної реальності, через який відтворюються як підтримувальні наративи солідарності та інклюзії, так і негативні практики символічного виключення, недовіри та ресурсної конкуренції. На основі дискурс-аналізу виявлено домінування у публічному просторі позитивних та нейтральних моделей репрезентації внутрішньо переміщених осіб, тоді як у неформальних комунікативних практиках поширеними залишаються негативні стереотипні уявлення, що створюють додаткові бар'єри соціальної інтеграції. Проведене дослідження дозволило виявити, що *дискурсивне поле навколо внутрішньо переміщених осіб формується під впливом суперечливих наративів: поряд із дискурсами солідарності, підтримки та інклюзії функціонують дискурси виключення, недовіри та ресурсної конкуренції, які відтворюють упередження та формують бар'єри інтеграції.*

У межах дослідження було сформовано авторську модель дискурсивного конструювання соціальних стереотипів щодо ВПО, що базується на системі координат «орієнтація на себе – орієнтація на соціум», «інклюзивність – виключення» та «соціальність – ресурсна конкуренція». Це дало змогу систематизувати основні форми дискурсів та визначити механізми їх впливу на суспільне сприйняття переселенців. Встановлено, що негативні стереотипи щодо «споживацтва», «небажання інтегруватися», «ресурсного навантаження» чи «чужості» безпосередньо впливають на рівень соціальної довіри, характер комунікації та доступ ВПО до соціальних ресурсів. Водночас позитивні дискурси суб'єктності, солідарності та взаємодопомоги сприяють формуванню

підтримувального середовища та посиленню соціальної згуртованості. Отримані результати підтверджують, що характер суспільного дискурсу є одним із визначальних чинників інтеграції ВПО, а подолання стереотипів виступає важливою передумовою формування соціально згуртованого, інклюзивного та стійкого суспільства. У цьому контексті результати дослідження узгоджуються з основними положеннями теорії соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, відповідно до якої процеси міжгрупового сприйняття ґрунтуються на поділі соціального простору на категорії «свої» та «чужі». Саме через механізми соціальної категоризації, ідентифікації та міжгрупового порівняння у приймаючих громадах формуються як інтеграційні, так і виключальні моделі ставлення до внутрішньо переміщених осіб. Посилення спільної громадянської ідентичності, орієнтованої на колективні цінності солідарності, взаємопідтримки та спільного досвіду, сприяє зниженню соціальної дистанції та трансформації негативних стереотипів у напрямі більш інклюзивних форм суспільної взаємодії.

Автором проведено кількісне емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб, а також на аналіз особливостей їх впливу на процеси соціальної інтеграції у приймаючих громадах Закарпатської області. Встановлено, що у свідомості місцевих мешканців домінують соціально-економічні та культурні стереотипи щодо ВПО. Зокрема, найбільш вираженими є уявлення про вплив переселенців на зростання цін на житло та оренду, перевантаження інфраструктури, конкуренцію на ринку праці, а також екологічні ризики, пов'язані з релокацією підприємств. Зафіксовано наявність мовно-культурних стереотипів, що проявляються у переконанні про небажання ВПО інтегруватися у мовне та культурне середовище приймаючих громад. Додатково виявлено, що стереотипи про «соціальну залежність» ВПО (надмірне отримання допомоги, позиціонування себе як жертв) мають помірний рівень поширення, однак не є домінуючими.

Аналіз відповідей ВПО та місцевих мешканців засвідчив наявність суттєвої асиметрії у сприйнятті процесів інтеграції. ВПО частіше фіксують прояви стигматизації, економічної дискримінації та символічного виключення, зокрема

через мовні ярлики, обмежений доступ до житла та соціальну напругу у сфері освіти і побутових взаємодій. Водночас місцеві мешканці загалом демонструють помірний рівень негативних установок, що свідчить про латентний характер частини стереотипів. Виявлено також просторову диференціацію стереотипізації: у міському середовищі рівень її прояву є вищим, особливо щодо житлових, економічних та інфраструктурних аспектів, тоді як у сільських громадах відповідні уявлення є менш інтенсивними, але зберігають окремі форми прояву. Гендерний аналіз засвідчив незначні відмінності між чоловіками та жінками, які стосуються переважно акцентів у сприйнятті окремих типів стереотипів, без суттєвих розбіжностей у загальному рівні їх поширення. Окремо встановлено, що ВПО в цілому оцінюють свій рівень адаптації як середній, зберігаючи певну психологічну дистанцію щодо приймаючого середовища. Найбільш вираженим серед них є відчуття економічної нерівності, зокрема у сфері житлового забезпечення, а також досвід культурних і комунікативних бар'єрів, що підтверджує наявність структурних труднощів інтеграційного процесу.

Поряд зі стереотипами виявлено низку стійких соціальних переконань, характерних як для місцевого населення, так і для самих ВПО. Серед переселенців домінує переконання про наявність економічних труднощів, зокрема щодо доступності житла та його вартості для ВПО, що формує відчуття соціальної нерівності. Водночас серед ВПО поширеним є усвідомлення важливості мовної інтеграції як ключового чинника успішної взаємодії з місцевими мешканцями, а також розуміння необхідності адаптації до соціокультурного середовища громади. З боку місцевого населення простежується переконання, що розвиток спільних інтеграційних заходів та міжгрупової комунікації є важливим інструментом подолання соціальної дистанції та покращення взаєморозуміння між громадами.

Виявлено, що стереотипи щодо ВПО (економічне навантаження, культурна відмінність, мовна ізоляція) виступають типовими когнітивними узагальненнями, які, згідно з теорією соціальної ідентичності Г. Тайфела та Дж. Тернера, слугують інструментом підтримання позитивної соціальної ідентичності «своїх» групи шляхом часткового знецінення «іншої». Таким чином, емпіричні результати

дослідження підтверджують положення соціально-ідентичнісного підходу про те, що стереотипізація є структурним елементом міжгрупових відносин і посилюється в умовах конкуренції за ресурси та соціальну легітимність. Отримані дані додатково узгоджуються з окремими положеннями структурно-функціонального підходу Т. Парсонса, відповідно до якого сформована соціальна система прагне зберігати власну стабільність, норми та цінності. У цьому контексті окремі стереотипи можуть розглядатися як прояви адаптації місцевих громад до включення нової соціальної групи.

Узагальнення результатів дозволяє констатувати, що виявлені соціальні стереотипи утворюють відносно цілісну систему уявлень, яка впливає на характер взаємодії між ВПО та місцевими мешканцями, формуючи соціальну дистанцію та ускладнюючи процеси повної інтеграції. У цьому контексті підтверджено необхідність розгляду стереотипізації як одного з ключових бар'єрів соціальної інтеграції та розробки механізму подолання впливу соціальних стереотипів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Розроблено та запропоновано механізм подолання впливу соціальних стереотипів та переконань на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, який дозволяє розглядати інтеграційні процеси як системно організовану, багаторівневу та інституційно забезпечену взаємодію соціальних акторів, інструментів і практик, спрямованих на трансформацію стереотипів у приймаючих громадах. Реалізація механізму спрямована на ефективне зниження рівня стереотипізації, що можливо за умови комплексного поєднання інституційного регулювання, комунікативних стратегій та практик міжгрупової взаємодії, що поступово змінюють як зовнішні соціальні установки, так і внутрішні самоідентифікаційні моделі ВПО. Інтеграція набуває сталого характеру не як наслідок окремих заходів підтримки, а як результат функціонування цілісного механізму, який забезпечує перехід від стереотипного сприйняття до інклюзивних форм соціальної взаємодії, посилюючи згуртованість громад та адаптаційний потенціал переселенців.

Цінність запропонованого механізму полягає також у його здатності трансформувати саму логіку державної та громадської політики щодо ВПО – від реактивної (орієнтованої на подолання наслідків переміщення) до проактивної (спрямованої на запобігання соціальній ізоляції, стереотипізації та конфліктам у приймаючих громадах). Механізм забезпечує перехід від індивідуалізованого розуміння адаптації до системного бачення взаємної адаптації всіх соціальних акторів, що формує основу довгострокової соціальної згуртованості та інклюзії.

Окремою науковою цінністю є те, що механізм базується на інтеграції провідних міжнародних підходів і моделей, адаптованих до українського контексту воєнних і післявоєнних викликів. Його концептуальне підґрунтя сформовано на основі аналізу таких міжнародних практик і програм, як:

- UNHCR Area-Based Programming (A2PS), що демонструє ефективність територіально орієнтованого підходу, заснованого на спільній участі ВПО та приймаючих громад у вирішенні локальних проблем і відновленні інфраструктури;

- IOM HELIOS (Греція), яка поєднує мовну, професійну та житлову інтеграцію з активною соціальною взаємодією, формуючи комплексну модель включення бенефіціарів міжнародного захисту у життя громади;

- UNHCR community-based protection approach, що акцентує на залученні переміщених осіб до прийняття рішень та розвитку місцевих громад як ключової умови подолання соціальної ізоляції;

- MHPSS (Mental Health and Psychosocial Support) та WHO mhGAP, які забезпечують багаторівневу модель психосоціальної підтримки та деконструкції стигматизації психічного здоров'я, що опосередковано впливає на зменшення міжгрупової напруги;

- Right to Protection (R2P) case-management model, який інтегрує юридичну, соціальну та психологічну допомогу в єдину систему індивідуального супроводу, усуваючи структурні бар'єри інтеграції;

- Caritas housing and social support models, що доводять критичну роль житлової стабільності як базової передумови соціальної інтеграції та зниження конфліктності у громадах;

– європейські інтеграційні програми (зокрема HELIOS та муніципальні моделі інтеграції в ЄС), які підтверджують ефективність поєднання економічної інтеграції, мовної адаптації та участі у місцевих спільнотах як єдиного процесу.

Синтез зазначених підходів дозволив сформувати цілісну модель, у якій ключовим принципом є перехід від сегментованих програм підтримки до інтегрованої системи соціальної взаємодії, що одночасно впливає на поведінковий, когнітивний та інституційний рівні формування стереотипів.

Встановлено, що комплексні програми інтеграції ВПО мають значний потенціал у зменшенні стереотипів та формуванні соціального порозуміння, проте їхня ефективність залежить від проактивного, довгострокового і міждисциплінарного підходу. *У роботі запропоновано рекомендації щодо удосконалення інтеграційної політики, зокрема перехід від ситуативної допомоги до системної моделі, що базується на міжсекторальній взаємодії та створенні спільного соціального простору для ВПО та мешканців місцевих громад. Таким чином, інтеграційні практики у поєднанні з рекомендаціями виконують подвійну функцію: підтримують відновлення та соціальну стабільність ВПО й одночасно сприяють подоланню соціальних стереотипів, зміцнюють соціальний капітал та створюють основу для сталого розвитку українського суспільства в поствоєнний період.*

Запропонований механізм демонструє, що інтеграція ВПО не є результатом індивідуальних зусиль або разових інтеграційних заходів, а постає соціальним ефектом узгодженої діяльності органів влади, громадських організацій, освітніх і культурних інституцій, приймаючих громад та самих ВПО. Його ефективність виявляється у поступовій трансформації стереотипів, зменшенні соціальної дистанції, зростанні участі ВПО у громадських практиках і закріпленні інклюзивних моделей взаємодії як соціальної норми, що дозволяє трактувати інтеграцію ВПО як керований і відтворюваний соціальний процес.

Практичні рекомендації, розроблені в межах дослідження, мають міжсекторальний характер і можуть бути використані як на національному, так і на регіональному рівнях. Зокрема, вони є релевантними для:

– органів виконавчої влади та Кабінету Міністрів України при розробленні, оновленні та вдосконаленні державної стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також при формуванні міжвідомчих політик соціальної згуртованості;

– органів місцевого самоврядування при плануванні регіональних програм інтеграції, розвитку соціальної інфраструктури, житлової політики та програм зайнятості;

– освітніх і наукових установ при розробці програм міжкультурної освіти, громадянської просвіти, підготовки фахівців соціальної сфери та формування інклюзивного освітнього середовища;

– громадських організацій та локальних ініціатив при реалізації практичних проєктів соціальної інтеграції, розвитку громадських просторів взаємодії та подолання дискримінаційних практик.

Окремо встановлено, що запропонований механізм має стратегічне значення для формування довгострокової державної політики у сфері міграції та соціальної інтеграції, оскільки може бути використаний як концептуальна основа для розроблення стратегій адаптації зовнішніх мігрантів і біженців, а також для гармонізації національних підходів із європейськими та міжнародними стандартами інтеграційної політики. Його застосування дозволяє перейти від реактивної моделі управління міграційними процесами до проактивної, превентивної та інституційно стабільної моделі, в якій інтеграція розглядається як складова соціального розвитку, економічної стійкості та демократичної консолідації суспільства.

Таким чином, результати дослідження можуть бути використані як теоретико-методологічна та прикладна основа для формування державної політики у сфері інтеграції ВПО, удосконалення стратегічних документів Кабінету Міністрів України, а також для розроблення комплексних програм адаптації внутрішньо переміщених осіб і зовнішніх мігрантів у контексті післявоєнного відновлення та європейської інтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичний огляд за результатами оцінки 2024 р. Потреби внутрішньо переміщених осіб. URL: https://sociocon.org/wp-content/uploads/2025/02/Zvit_Otsinka_potreb_VPO.pdf (дата звернення: 28.10.2025)
2. Андріяш В., Громадська Н., Малікіна О. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4(70). С. 5-12.
3. Афанасьєв Д., Зверєв О., Зверєв Д. Потреби внутрішньо переміщених осіб як сфера реагування гуманітарних організацій (на прикладі товариства Червоного Хреста України). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. № 1(56). С. 18-22.
4. Бірюкова М. Соціальний капітал та ресурси незламності українців у першій фазі війни 2022 року. Біженці та внутрішньо переміщені особи України на шляхах війни: кроки незламності: монографія. Львів: СПОЛОМ. 2023. С. 32-59.
5. Бірюкова М, Рущенко І, Ляшенко Н, Григор'єва С. Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни: соціальні характеристики й практики. *Грані*. 2022. № 25 (6). С. 143-156.
6. Блінова О. Є. Роль соціальних стереотипів у регуляції поведінки особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. За ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокімової. 2013. Т.2. Вип. 10(91). С. 37-42.
7. Бльок Н. Про сутність поняття «внутрішньо переміщена особа». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2024. № 11 (3). С. 26–31. DOI: 10.23939/law2024.43.026
8. Борисова О. В., Кульга О. О., Знаткова О. М., Нікітіна В. В. Соціальна робота з вимушеними переселенцями в сучасній Україні: монографія. Київ: Кондор, 2019. 468 с.

9. Бровдій М. Ю. Виклики для внутрішньо переміщених осіб у суспільному вимірі історії та шляхи їх подолання. Збірник VII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2025: історія, археологія, міжнародні відносини та перспективи повоєнного відновлення». Секція 7. Українське суспільство: ментальність та ідентичність. ДонНУ ім. В. Стуса. 2025. С. 218-219.
10. Бровдій М. Ю. Стереотипи внутрішньо переміщених осіб щодо війни в Україні: теоретичний аспект. Масова свідомість воєнного часу: методологічні та етичні аспекти її соціологічного вивчення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції інтернет-конференції (м. Лубни, 10 квітня 2025 р.). 2025. С. 26-28.
11. Бровдій М. Ю. Стереотипи як бар'єр та ресурс у процесі інтеграції ВПО. Матеріали доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток територіальних громад крізь призму міжсекторної взаємодії: виклики сучасності». Ужгород. 2024. С. 13-16.
12. Бровдій М. Ю. Стереотипи як чинник формування стійкості у процесі інтеграції ВПО. XIV Львівський соціологічний форум. Інституціональна стійкість українського суспільства: теоретизування й емпіричні дослідження на тлі війни. 2025. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/Prohrama-LSF-2025.pdf>
13. Бровдій М. Ю. Стереотипи, переконання та сприйняття війни: виклики для внутрішньо переміщених осіб та стратегії подолання. *Габітус*. Випуск 69, Том 1. 2025. С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.1>
14. Бровдій М. Ю., Безносько В. В. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни. Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. World trends in the development of modern scientific trends. Sociology. 2025. Pp. 199-202. URL: <https://eu-conf.com/en/events/world-trends-in-the-development-of-modern-scientific-trends/>

15. Бровдій М. Ю., Безносько В. Стереотипи та переконання ВПО у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни: виклики та практики адаптації. *Габітус*. Випуск 72, Том 1. 2025. С. 9-13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.1.1>
16. БФ Карітас, 2025. URL: <https://caritas.ua/> (дата звернення: 03.12.2025)
17. Бідзіля Ю. М. Медіа полінаціонального закарпаття: проблеми формування етнічної та громадянської ідентичності. *Обрії друкарства: науковий журнал*. 2018. №1 (6). С. 23-39.
18. ВОНА хаб, 2025. URL: <https://vonahub.org.ua/> (дата звернення: 03.12.2025)
19. ГО «Неємія», 2025. URL: <https://nehemiah.org.ua/> (дата звернення: 03.12.2025)
20. Грицай І. Правове регулювання праці внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 34–39.
21. Грузинова К. М. Психологічне благополуччя осіб із різним типом світогляду. *Габітус*. 2023. № 45. С. 128–135. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.21>
22. Гуманітарний центр «Совине гніздо», 2025. URL: <https://sovyne.com.ua/> (дата звернення: 03.12.2025)
23. Гундертайло Ю. Д. Проблеми стигматизації і самостигматизації внутрішньо переміщених осіб у процесі відновлення життєвої неперервності після переживання травматичних подій. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. № 42. С. 160-169.
24. Директива 2000/43/EC (Racial Equality Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj/eng> (дата звернення: 10.09.2025)
25. Директива 2000/78/EC (Employment Equality Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/78/oj/eng> (дата звернення: 10.09.2025)
26. Дослідження ІМІ. Майже половину контенту онлайн-медіа становлять новини про війну та політику. 2025. URL: <https://imi.org.ua/news/majzhe-polovynu-kontentu-onlajn-media-skladayut-novyny-pro-vijnu-ta-polityku-doslidzhennya-imi-i66538> (дата звернення: 23.11.2025)

27. Європейська конвенція з прав людини. 1950 р. (ECHR). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 28.10.2025)
28. Жиленко Р., Афанасьєв Д. Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад Ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 2(51). С. 54–57.
29. Закарпатська обласна державна адміністрація. (2024). *Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2027 року*. https://zakarpat-rada.gov.ua/docs/rishennya/8/17_sesion/rish1216.pdf
30. Закон України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17 січня 2019 р. URL: Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 23.11.2025)
31. Закон України «Про доступ до публічної інформації». 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 23.11.2025)
32. Закон України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI від 19 квітня 2011 р. URL: Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 23.11.2025)
33. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 23.11.2025)
34. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV від 8 вересня 2005 р. 2005. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 13.09.2025).
35. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» № 2862-VI від 23 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17> (дата звернення: 23.11.2025)
36. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» № 5207-VI від 6 вересня 2012 р. 2012. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 11.08.2025)

37. Закон України «Про громадські об'єднання» № 4572-VI від 22 березня 2012 р. 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 23.11.2025)
38. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні: опитування загального населення. Раунд 16, квітень 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 16.11.2025)
39. Інститут соціології НАН України. Українське суспільство в умовах війни. 2023: колективна монографія. За ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. 410 с.
40. Каменщук Т. Д. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2022. No 1. С. 21–27
41. Кердивар В. В., Христенко В. Є. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту. Монографія. Харків, 2021. 143 с.
42. Керівні принципи ООН щодо внутрішньо переміщених осіб (Guiding Principles on Internal Displacement, 1998. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/kerivni-principi-oon-z-pitan-vnutrishnogo-peremishchennya-vseredini-krayini> (дата звернення: 28.10.2025)
43. Кисильова К. В. Проблематика гендерних стереотипів сучасного суспільства: питання теорії і практики. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 238–243.
44. Коваліско Н., Бубняк С. Соціальне самопочуття внутрішньо переміщених осіб в Україні: соціологічний дискурс: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 294 с.
45. Коваліско Н., Ілик Х. Сучасні міграційні процеси і соціальне сирітство: соціологічний дискурс: монографія. Львів: ТзОВ «Ліга -Прес», 2019. 234 с.

46. Ковальова О. В., Кирашек Н. О. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам. *Габітус*. 2024. № 61. С. 187-190.
47. Колосок А., Буднік С. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Humanitas (Ввічливість). Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 13–31. DOI: 10.32782/humanitas/2024.4.13
48. Корнієнко О. Соціальні стереотипи як феномен сучасного суспільства. *Світогляд - Філософія - Релігія*. Суми: СумДУ. 2017. Вип. 12. С. 54-64.
49. Кошова С., Макаренко О. Проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб в українське суспільство. *Наукові перспективи*. 2024. № 12 (54). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/18242/18293> (дата звернення: 25.01.2025)
50. Колісник О. В. Соціальні стереотипи в реаліях сучасного суспільства. *Грані*. 2015. № 7. С. 10-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_7_4. (дата звернення: 31.01.2026)
51. Красівський О., Красівський Д. Міжкультурна комунікація в контексті глобалізації та її вплив на самовизначення українців Закарпаття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 1. С. 8-13.
52. Кримінальний кодекс України. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.11.2025)
53. Кузьмін В. В., Стрижак Г. В. Соціальні наслідки російсько-української війни: адаптація внутрішньо переміщених осіб в українському суспільстві. *Соціополіс: журнал соціальних та політичних наук*. 2024. № 1. С. 58–75.
54. Кулініченко В. В. Особливості надання психологічної допомоги вимушено переміщеним особам із наслідками травматизації. *Габітус*. 2023. № 49. С. 124–128
55. Лист МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06.03.2022 № 1/3371-22. URL: <https://grm.osv.org.ua/news/1652699371/> (дата звернення: 23.11.2025)

56. Максименко О. Освіта як соціальний інститут: історія, соціологічні дослідження, виклики воєнного часу. *Українське суспільство в умовах війни*. 2022: Колективна монографія. За ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. С. 131-141.
57. Максименко С. Д., Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам. ФОП Мезіна В.В., м. Харків. 2017. С. 351-368.
58. Мирвода К. Г. Стереотипи у роботі соціальних служб. *Науковий вісник Київського політехнічного інституту*. 2024. URL: <https://ela.kpi.ua> (дата звернення: 16.11.2025)
59. Михайлич О. В. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Психологія та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 15–27. DOI: 10.32782/2707-0409.2023.2.3
60. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1963 р. (ICERD). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/convention-on-the-elimination-of-racism-and-discrimination> (дата звернення: 28.10.2025)
61. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. 19.12.1966 р. (ICCPR). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-international-covenant-on-civil-and-political-rights> (дата звернення: 28.10.2025)
62. Недря К. М., Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя. 2022. С. 40–43.
63. Нікітіна В. Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. № 2(49). 2025. С. 120–123.
64. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. та ін. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія. Київ, 2016. 448 с.

65. Овчарова Л. М., Пашкова Є. Р. Напрями соціальної роботи з адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Вісник Приазовського технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2019. Випуск 4. С.42–47.
66. Опитування щодо потреб ВПО у всіх областях України, вересень 2024. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2024/10/Презентація-Опитування-.pdf> (дата звернення: 28.10.2025)
67. Опитування «Настрої закарпатців 2025 року: оцінка безпекової ситуації, бачення майбутнього і ключові виклики регіону». Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/7450373716911f8f7c9a417.50930631.pdf> (дата звернення: 23.02.2025)
68. Плєскач Б. В., Уркаєв В. С. Складові технології психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам спрямованої на подолання травматичного досвіду. 2019. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721444/1/Pleskach_Urkaev2019_T3_V15.pdf (дата звернення: 23.11.2025)
69. Портрет ветерана: проблеми адаптації та стереотипи. Український ветеранський фонд; Мінветеранів. Київ: Український ветеранський фонд, 2023. 32 с. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/11/portrait-of-veteran.pdf>.
70. Пундєв В. В., Вольська К. В. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам: особливості адаптації до нових умов життя. *Журнал «Психологічна і соціальна робота»*. 2024. № 3. С. 68-73.
71. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин 1998 р. (FCNM). URL: <https://rm.coe.int/fcnm-leaflet-ua-version-final/1680a26402> (дата звернення: 28.10.2025)
72. Рюль В. О., Варга Н. І. Роль міжнародних організацій як інститутів адаптації та інтеграції ВПО та їх родин. Соціально-правовий захист населення в умовах

- воєнних конфліктів та терористичних загроз: Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції. За ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород: ПП Данило С.І., 2017. С. 82-83.
73. Романова О. М. Правові реалії регулювання соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 60–63. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2023.12
 74. Рюль В., Рюль К. Соціальна адаптація жінок ВПО в закарпатській області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. № (1(54)). С. 189–194. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.189-194>.
 75. Рюль О. В. Особливості соціальної роботи з мігрантами та їх сім'ями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 36. С. 159-161.
 76. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 1(84). С. 103-108.
 77. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 21 квітня 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. № 4(1). 2022. С. 1-11. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4124>
 78. Спринська З. Особливості емоційних переживань внутрішньо переміщених осіб. *Журнал якісних методів та горизонтальних трансферів*. 2023. № 6. С. 48–56.
 79. Слюсаревський М. М., Найдьонова Л. А., Кириченко К. В. та ін. Політико-психологічні проблеми соціалізації внутрішньо переміщених осіб: монографія. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. 2016. 200 с.
 80. Стаднік О. Ф., Іванець Т. М., Істомін О. В. Особливості сприйняття приймаючими громадами ВПО в межах міграційних хвиль 2014 та 2022

- років: компаративний аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2023. Вип. 26. С. 86–94.
81. Субашкевич І. Р. Медіа-стереотипи у сприйнятті соціальних груп: вплив на міжособистісні стосунки. *Гуманітарний форум*. Том 3. № 2. 2025. С. 45-51.
 82. Токар П., Зуб С. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у міське середовище Ужгорода в умовах війни: виклики, досвід та перспективи. 2025. URL: <https://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/333319> (дата звернення: 25.03.2025)
 83. Токар Д., Серeda Л. Дослідження проблеми інклюзії українських біженців та переселенців до територіальних громад: досвід ЄС та України. *Міжнародний науковий вісник*. 2025. Випуск 2 (30). С. 68-87. DOI: 10.24144/2218-5348.2025.2(30).68–87
 84. Тверезовська Н., Головаш Д. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб та шляхи їх подолання. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2023. Т. 14. № 3. С. 116–130.
 85. Токар М. Вплив російсько-української війни на регіональну соціокультурну мозаїку України: приклад багатокультурного Закарпаття. *Мови та культури під час війни: колект. моногр. Ужгор. нац. ун-т; НДЦ соціології мови*. Ужгород: РІК-У. 2025. С. 107-132.
 86. Ти вдома. Кампанія проти стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб на ринку праці. URL: <https://social.happymonday.ua/athome> (дата звернення: 25.01.2025)
 87. Терещенко Д., Бірюкова М. Державна політика України щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: напрями реформування. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2023. № 17. С. 78-95.
 88. Українське суспільство в умовах війни. 2022: колективна монографія. За ред.: Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
 89. Хартія основних прав ЄС. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/6211/sp:java-> (дата звернення: 28.10.2025)

90. Центр гуманітарних інновацій. Соціальні практики інтеграції ВПО в Закарпатській області: аналітичний звіт. Ужгород, 2024. 68 с.
91. Чи бачили ви Буратіно? Експрес-дослідження стереотипів про ВПО. Організація «STAN», 2017. URL: <https://platforma.stan.org.ua> (дата звернення: 16.11.2025).
92. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 11(2). С. 34–42.
93. Шелемба М., Шелемба М. Соціальний феномен міграції в контексті транснаціональної концепції та проблеми асиміляції мігрантів. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. № 2(27). С. 45-54.
94. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Історичні обставини формування етнотолерантності закарпатських медіа. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 2. С. 235–242.
95. Allport G. W. *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley. 1954. URL: https://faculty.washington.edu/caporaso/courses/203/readings/allport_Nature_of_prejudice.pdf (дата звернення: 15.01.2026)
96. BAMF. Jahresbericht 2020 des Forschungszentrums Migration, Integration und Asyl. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2020. URL: https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/JahresberichtForschungszentrum/jahresbericht-forschungszentrum-2020.pdf?__blob=publicationFile&v=7 (дата звернення: 19.11.2025).
97. Blynova O., Derevianko S., Ivanova O., Popovych I., Estay Sepulveda J. G. Professional relevance of potential labor emigrants. *Revista Notas Históricas y Geográficas*. 2022. Vol. 29. P. 88–106. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/435>

98. Batychko D. Representation of Internally Displaced Persons (IDP) in the Ukrainian Media Discourse. Stability and Transformation. 2025. URL: <https://kb.osu.edu/server/api/core/bitstreams/1b008dfe-50dd-4b31-b72d-7e3023f1d96f/content> (дата звернення: 25.01.2026)
99. Bourdieu P. The Forms of Capital (1986). URL: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf (дата звернення: 25.02.2026)
100. Caritas Ukraine annual report 2024/2025. 2025. URL: <https://caritas.ua/wp-content/uploads/2025/07/zvit2024.pdf> (дата звернення: 18.10.2025).
101. Caritas Ukraine. *Programs: housing support and rental assistance*. 2024. URL: <https://caritas.ua> (дата звернення: 15.10.2025).
102. Coser L. A. The Functions of Social Conflict. 1956. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Functions_of_Social_Conflict.html?id=8roSUUrL_-8C&redir_esc=y (дата звернення: 15.10.2025).
103. CEDOS. *Cases of successful IDP integration; integration index*. 2021. URL: <https://cedos.org.ua> (дата звернення: 15.08.2025).
104. Cotroneo A. Specificities and challenges of responding to internal displacement. *International Review of the Red Cross*. 2017. Vol. 99, No. 904. P. 283–318.
105. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. 1959. URL: <https://ia801901.us.archive.org/26/items/in.ernet.dli.2015.187441/2015.187441.Class-And-Class-Conflict-In-Industrial-Society.pdf> (дата звернення: 15.08.2025).
106. Durkheim É. The Elementary Forms of Religious Life. New York: Free Press, 1995. URL: https://monoskop.org/images/a/a2/Durkheim_Emile_The_Elementary_Forms_of_Religious_life_1995.pdf (дата звернення: 19.11.2025)
107. Equality Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents> (дата звернення: 17.10.2025)

108. Faran Y., Slonim-Nevo V. Perceived discrimination as a moderator between living difficulties and psychological distress among asylum seekers from Darfur. *Journal of Refugee Studies*. 2022. Vol. 35(1). P. 36–50. <https://doi.org/10.1093/jrs/feab09>
109. Faran Y., Zanbar L., Slonim-Nevo V. Does social capital reduce the psychological distress and improve the wellbeing of asylum seekers? Evidence from Israel. *International Journal of Intercultural Relations*. 2023. 93. 101777. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2023.101777>
110. Fazel M., Wheeler J., Danesh J. Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: A systematic review. *Lancet*. 2005. Vol. 365(9467). P. 1309–1314. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(05\)61027-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(05)61027-6)
111. Fowler Bridget. Pierre Bourdieu's sociology of culture: critical investigations. 1995. URL: https://www.academia.edu/110885656/Pierre_Bourdieu_s_sociology_of_culture_critical_investigations (дата звернення: 03.12.2025)
112. Gelpí R. A., Tang Y., Jackson E. C., Cunningham W. A. Social coordination perpetuates stereotypic expectations and behaviors across generations in deep multi-agent reinforcement learning. *arXiv preprint*. 2024. arXiv:2410.01763. 14 p.
113. General Act on Equal Treatment (AGG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_agg/englisch_agg.html (дата звернення: 11.10.2025)
114. Goldber M. Mass Media and Social Perception. New York: Palgrave Macmillan, 2020. 276 p.
115. Golubickis M., Persson L. M., Falbén J. K., Seow S. H., Jalalian P., Sharma Y., Ivanova M., Macrae C. N. Facial misfits accelerate stereotype-based associative learning. *Scientific Reports*. 2024. No.14. P. 19320. DOI: 10.1038/s41598-024-67770-8
116. Gomula A., Koziel S. Post-migration adaptation and age at menarche in the second generation of migrants. *Anthropologischer Anzeiger*. 2015. Vol. 72(2). P. 245–255. <https://doi.org/10.1127/anthranz/2015/0518>
117. Government of Canada. Settlement Outcomes Highlights Report: Summary Findings from IRCC's First Settlement Outcomes Report 2021. Ottawa:

- Immigration, Refugees and Citizenship Canada, 2021. URL: <https://publications.gc.ca/site/eng/9.899279/publication.html> (дата звернення: 19.11.2025).
118. Governmental Ordinance No. 137/2000 on preventing and sanctioning all forms of discrimination (Румунія). URL: https://main.components.ro/uploads/1d3a0bf8b95391b825aa56853282d5da/2017/02/Ordinance_No_137_of_2000.pdf (дата звернення: 17.10.2025)
119. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Anchor Books, 1959. URL: <https://archive.org/details/presentationofse0000goff> (дата звернення: 18.10.2025).
120. Giddens A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Berkeley: University of California Press, 1984. URL: <https://archive.org/details/constitutionofso0000gidd> (дата звернення: 17.10.2025)
121. Hanssens L. G., Detollenaere J., Hardyns W., Willems S. J. Access, treatment and outcomes of care: A study of ethnic minorities in Europe. International Journal of Public Health. 2016. Vol. 61(4). P. 443–454. <https://doi.org/10.1007/s00038-016-0810-3>
122. Hansson S., Kati O., Andra S., Asta B. Communication-related vulnerability to disasters: A heuristic framework. International Journal of Disaster Risk. 2020. № 51. URL: DOI:10.1016/j.ijdr.2020.101931
123. Help Platform. *Coordination and local support initiatives*. 2021. URL: <https://www.help-platform.in.ua> (дата звернення: 18.10.2025).
124. HELIOS+ Programme Greece. URL: <https://greece.iom.int/helios> (дата звернення: 18.04.2026).
125. IDMC. Global Report on Internal Displacement 2024. Geneva: IDMC, 2024. 150 p. URL: <https://www.internal-displacement.org> (дата звернення: 16.11.2025).
126. International Medical Corps. MHPSS success stories 2024. 2024. URL: https://cdn1.internationalmedicalcorps.org/wp-content/uploads/2024/MHPSS_Success-Stories_2024.pdf (дата звернення: 14.07.2025).

127. IOM. *Ukraine Crisis Response Plan; livelihoods and displacement support*. International Organization for Migration. 2024. URL: from <https://www.iom.int> (дата звернення: 09.11.2025).
128. IOM. *Ukraine Internal Displacement Report. General Population Survey, Round 16*. April 2024. Kyiv: IOM, 2024. 45 p. URL: <https://displacement.iom.int> (дата звернення: 16.11.2025).
129. IREX. *Робота медіа з ВПО: дослідження, стереотипи та робота з чутливими темами*. 2023. 15 с.
130. IREX. *Ставлення, виклики та можливості інтеграції ВПО у вибрані приймаючі громади: дослідження*. Київ: IREX, 2023. 44 с.
131. Jabbarov R. V. Mechanisms of socio- psychological adaptation of refugees. *Journal of Interdisciplinary Debates*. 2020. Vol. 1(1). <https://doi.org/10.29327/217379.1.1-3>
132. Kieseppä V., García Velázquez R., Vehko T., Castaneda A., Kuusio H. Satisfaction with primary care among the foreign-born and the general population in Finland: A Survey- Based study. *Inquiry: A Journal of Medical Care Organization, Provision and Financing*. 2024. Vol. 61. 469580241252567. <https://doi.org/10.1177/00469580241252567>
133. Kinash O. Social adaptation of internally displaced persons under martial law as a scientific problem. *Social Work and Education*. 2024. Vol. 11(1). P. 135–141. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11>
134. Kondrat L., Roberts B. *Educational Resilience among Displaced Populations*. Oxford: Oxford University Press, 2021. Pp. 1–256.
135. Kunda Ziva. Case for Motivated Reasoning. Princeton University. *Psychological Bulletin*. 1990. Vol. 108, No. 3, Pp. 480-498. https://www.researchgate.net/publication/20886311_The_Case_for_Motivated_Reasoning
136. Keller R. *Sociology of Knowledge Approach to Discourse Analysis. A Research Programme for the Analysis of Social Relationships of Knowledge and Politics of*

- Knowledge. URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10746-011-9175-z#page-1> (дата звернення: 12.12.2025).
137. La Strada – Ukraine. Training centre and educational programs. 2023. URL: <https://la-strada.org.ua/en/> (дата звернення: 12.06.2025).
 138. Lippmann W. Public Opinion. New York: Harcourt, Brace & Co. 1922. URL: <https://archive.org/details/publicopinionhar0000walt/page/n7/mode/2up> (дата звернення: 12.12.2025).
 139. Lypiatska M. Integration of IDPs into the host communities of Ukraine in the context of representation theory and participatory communication: Master Thesis. Stockholm University. 2018. URL: <https://www.diva-portal.org> (дата звернення: 16.11.2025).
 140. Mead G. H. Mind, Self, and Society. Chicago: University of Chicago Press. 1934. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275359/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 16.11.2025).
 141. Maystadt J.-F., Hirvonen K., Mabiso A., Vandecasteele J. Impacts of hosting forced migrants in poor countries. Annual Review of Resource Economics. 2019. 11. P. 439–459. <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-090518-095629>
 142. McEwen F. S., El Khatib H., Hadfield K., Pluess K., Chehade N., Bosqui T., Skavenski S., Murray L., Weierstall-Pust R., Karam E., Pluess M. Feasibility and acceptability of phone-delivered psychological therapy for refugee children and adolescents in a humanitarian setting. Conflict and Health. 2024. Vol. 18(1). 7. <https://doi.org/10.1186/s13031-023-00565-2>
 143. McGarty C., Yzerbyt V., Spears R. Stereotypes as explanations: the formation of meaningful beliefs about social groups. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 270 p.
 144. Media Coverage of IDPs: Research, Stereotypes and Handling Sensitive Topics. 2023. URL: <https://yednanniazaradydii.org.ua/en/publications/media-coverage-of-idps-research-stereotypes-and-handling-sensitive-topics/> (дата звернення: 16.11.2025)

145. Meneghini A. M., Morandini S., Sánchez-Castelló M., Colledani D., López-Rodríguez L., Navas M. The distinctive role of morality in fostering behavioural tendencies of facilitation towards Romanian Roma and immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*. 2023. Vol. 94. 101787. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2023.101787>
146. Mishchuk I., Grishnova O., Soloviova T. Social integration of internally displaced persons in Ukraine. *Economics & Sociology*. 2024. Vol. 17, No. 1. P. 11–25.
147. Moscovici S. *Social Representations: Explorations in Social Psychology*. London: Wiley. 2000. URL: <https://archive.org/details/socialrepresenta0000mosc> (дата звернення: 16.12.2025)
148. Neugarten B. L., Havighurst R. J., Tobin S. S. The measurement of life satisfaction. *Journal of Gerontology*. 1961. Vol. 16(2). P. 134–143. <https://doi.org/10.1093/geronj/16.2.134>
149. Nickerson A., Bryant R. A., Schnyder U., Schick M., Mueller J., Morina N. Emotion dysregulation mediates the relationship between trauma exposure, post-migration living difficulties and psychological outcomes in traumatized refugees. *Journal of Affective Disorders*. 2015. 173. P. 185–192. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.10.043>
150. Norwegian Directorate of Integration. *Integration Programs for Migrants in Norway*. Oslo: Directorate of Integration, 2022. URL: <https://norway.iom.int/migrant-training-integration-and-social-inclusion>. (дата звернення: 19.11.2025).
151. Numan T., Bediha İ., Mehmet Y. Y. Self-determination and psychological adaptation in forcibly displaced people. *New England Journal of Public Policy*. 2019. Vol. 31(2). <https://scholarworks.umb.edu/nejpp/vol31/iss2/11>
152. Nychkalo N., Muranova N., Voliarska O. Psychological and pedagogical support for forcibly displaced persons in refugee centers. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Paedagogia-Psychologia*. 2023. Vol. 36(3). P. 121–130. <https://doi.org/10.17951/j.2023.36.3.121-130>

153. OCHA Situation Report. Humanitarian Crisis in Ukraine. Key Figures (2023).
URL: <https://reliefweb.int/country/ukr?figures=all#key-figures> (дата звернення: 30.07.2023).
154. Okhrimenko I. M., Okhrimenko S. S., Yarovy K. V., Melnykov I. M., Kudinov V. A., Marchenko O. G., Bordiyan Y. I. Motivational orientations of students towards internet dependent behavior and measures for its prevention. *Polski Mercuriusz Lekarski*. 2024b. Vol. 52(3). P. 319–325.
<https://doi.org/10.36740/Merkur202403108>
155. Parsons T. Structure and Process in Modern Societies.
URL: <https://ia801403.us.archive.org/22/items/in.ernet.dli.2015.130821/2015.130821.Structure-And-Process-In-Modern-Societies.pdf> (дата звернення: 30.07.2023).
156. Pettigrew T. F. Intergroup Contact Theory. Oxford: Blackwell, 1998. 198 p.
157. Popovych I., Blynova O., Halian I., Savchuk O. Self-efficacy of future athletes with different levels of psychological safety. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20(5). P. 2718–2724. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.05370>
158. Park R. E. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952. URL: <https://archive.org/details/humancommunities0000park> (дата звернення: 12.03.2026).
159. R2P. Annual report 2024. URL: <https://r2p.org.ua/en/page/2024-annual-report-cf-right-to-protection-r2p/> (дата звернення: 15.04.2025).
160. Right to Protection (R2P). *Annual report; legal aid and IDP integration activities*. 2023. URL: <https://r2p.org.ua> (дата звернення: 12.07.2025).
161. Robertsson T., Kokko S., Lilja E., Castañeda A. E. Prevalence and risk factors of psychological distress among foreign-born population in Finland: A population-based survey comparing nine regions of origin. *Scandinavian Journal of Public Health*. 2023. Vol. 51(3). P. 490–498.
<https://doi.org/10.1177/14034948221144660>

162. Rogers C. R., Dymond R. F. Psychotherapy and personality change. Coordinated research studies in the client-centered approach. Chicago, IL: University of Chicago Press. 1954. <https://scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1583949>
163. Ruan Y. X., Cheung M. C. Systematic review of factors influencing loneliness in older-adult migrants. *Aging & Mental Health*. 2024. Vol. 28(8). P. 1129–1141. <https://doi.org/10.1080/13607863.2024.2340736>
164. Schultner D. T., Stillerman B. S., Lindström B. R., Hackel L. M., Hagen D. R., Jostmann N. B., Amodio D. M. Transmission of societal stereotypes to individual-level prejudice through instrumental learning. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2024. № 121(45). C. 25.
165. Schwartzberg T. G., Huss E. P., Slonim-Nevo V. Exploring the concept of social art through a single session art activity with asylum seekers. *Arts in Psychotherapy*. 2021. 72. 101729. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101729>
166. Scott K., Williams E. N. Art therapy with adult refugees: A systematic review of qualitative research. *Arts in Psychotherapy*. 2024. 88. 102126. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2024.102126>
167. Steblyna N. Refugees, IDPs or just Ukrainians? Local online media and perceptions. *Central and Eastern European Migration Review*. 2023. Vol. 12, No. 1. P. 89–105.
168. Stereotypes in Ukrainian Society Related to Internally Displaced Persons from Donbass. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/335425595_Stereotypes_in_Ukrainian_Society_Related_to_Internally_Displaced_Persons_from_Donbass (дата звернення: 16.11.2025).
169. Simmel G. The Sociology of Georg Simmel. New York: Free Press, 1950. URL: <https://archive.org/details/sociologyofgeorg0000simm> (дата звернення: 16.11.2025).

170. Tajfel H., Turner J., Social Identity Theory. 1979. URL: https://www.age-of-the-sage.org/psychology/social/social_identity_theory.html (дата звернення: 23.11.2025)
171. Title VII, Civil Rights Act of 1964, as amended. URL: <https://www.dol.gov/agencies/oasam/centers-offices/civil-rights-center/statutes/title-vii-civil-rights-act-of-1964> (дата звернення: 17.10.2025)
172. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 23 (May 2026). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-23-may-2026> (дата звернення: 30.07.2023).
173. U-LEAD with Europe. *IDP integration initiatives and municipal capacity building*. 2024. URL: <https://u-lead.org.ua> (дата звернення: 14.08.2025).
174. UNDP Ukraine. Оцінка впливу війни на людей (Human Impact Assessment). Київ: UNDP, 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf> (дата звернення: 19.11.2025).
175. UNHCR. Ukraine Situation: Supplementary Appeal 2023. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2023. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2023-03/UNHCR%20Ukraine%20Situation%20Supplementary%20Appeal%202023.pdf> (дата звернення: 19.11.2025).
176. UNHCR. *UNHCR Ukraine cash assistance factsheet; operational updates*. 2024. URL: <https://www.unhcr.org/ua> (дата звернення: 19.11.2025).
177. UNHCR Iraq 2023 Achievements. United Nations High Commissioner for Refugees, 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/110551> (дата звернення: 02.05.2026).
178. Voznyak H., Kovalchuk H., Kovalchuk I. Challenges of ensuring the integration of internally displaced persons into host communities: Behavioral determinants. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. Vol. 22, Issue 3. С. 17–27.

179. Woonchul Kim. Preferred refugees: Revisiting stereotypes of Muslim refugees and new depictions of Ukrainian displaced people from gender and racial perspectives. 2025. URL: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2024.117067> (дата звернення: 17.04.2026)
180. Weber M. Economy and Society. Berkeley: University of California Press, 1978. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Economy_and_Society.html?id=MILOksrhgrYC&redir_esc=y (дата звернення: 11.04.2026).
181. WHO / ReliefWeb. mhGAP task team – Ukraine (technical working group resource page). 2024. URL: <https://response.reliefweb.int/ukraine/mental-health-and-psychosocial-support-technical-working-group/task-team-mhgap> (дата звернення: 18.03.2025).
182. WHO mhGAP Task Team – Ukraine. WHO support to Ukraine: mhGAP and MHPSS overview. 2024. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/mental-health/special-initiative/who-mhpss-support-to-ukraine_feb_2023.pdf (дата звернення: 11.04.2025).
183. Zhang X., Zhou W. Life satisfaction of rural-to-urban migrants: Exploring the influence of socio-demographic and urbanisation features in China. International Journal of Public Health. 2022. Vol. 67. 1604580. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604580>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій за темою дисертації

Наукові праці, у яких відображені основні наукові результати дисертації:

1. Бровдій М. Ю. Стереотипи, переконання та сприйняття війни: виклики для внутрішньо переміщених осіб та стратегії подолання. Габітус. Випуск 69, Том 1. 2025. С. 11-15.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.1>

URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/69-2025/part_1/3.pdf

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку)

2. Бровдій М. Ю., Безносько В. Стереотипи та переконання ВПО у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни: виклики та практики адаптації. Габітус. Випуск 72, Том 1. 2025. С. 9-13.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.72.1.1>

URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/72-2025/part_1/3.pdf

(Здобувачці належить провідна роль у формулюванні дизайну дослідження, організації та реалізації всіх етапів дослідження, аналізі та інтерпретації отриманих результатів, а також у підготовці публікації до друку. Аспірант Безносько В. В. взяв участь у рецензуванні тексту статті, уточненні методологічних аспектів дослідження)

3. Бровдій М. Соціально-психологічні особливості сприйняття внутрішньо переміщених осіб у період війни в Україні. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2025. № 19.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/10.30970/VSO.2025.19.13>

URL:

<https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/13901>

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку.)

4. Бровдій М. Ю. Психосоціальні наслідки стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2025. № 57.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.19>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/57_2025/22.pdf

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бровдій М. Ю. Виклики для внутрішньо переміщених осіб у суспільному вимірі історії та шляхи їх подолання. Збірник VII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2025: історія, археологія, міжнародні відносини та перспективи повоєнного відновлення». Секція 7. Українське суспільство: ментальність та ідентичність. ДонНУ ім. В. Стуса. 2025. С. 218-219.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку.)

6. Бровдій М. Ю. Стереотипи внутрішньо переміщених осіб щодо війни в Україні: теоретичний аспект. Масова свідомість воєнного часу: методологічні та етичні аспекти її соціологічного вивчення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції інтернет-конференції (м. Лубни, 10 квітня 2025 р.). 2025. С. 26-28.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку.)

7. Бровдій М. Ю. Стереотипи як бар'єр та ресурс у процесі інтеграції ВПО. Матеріали доповідей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток територіальних громад крізь призму міжсекторної взаємодії: виклики сучасності». Ужгород. 2024. С. 13-16.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку)

8. Бровдій М. Ю. Стереотипи як чинник формування стійкості у процесі інтеграції ВПО. XIV Львівський соціологічний форум. Інституціональна стійкість українського суспільства: теоретизування й емпіричні дослідження на тлі війни. 3 жовтня 2025 р.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку)

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Бровдій М. Ю., Безносько В. В. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб у контексті трансформації системи соціальних послуг під час війни. Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. World trends in the development of modern scientific trends. Sociology. 2025. Pp. 199-202.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації)

10. Бровдій М. Ю., Якубишин С. В. Інтеграційний потенціал освітніх і просвітницьких заходів у роботі з ВПО. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. Sociology. Zaragoza, Spain. 2025. Pp. 272-274.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації)

11. Бровдій М. Ю. Вплив соціальних мереж на формування віртуальної ідентичності підлітків. Матеріали підсумкової студентської конференції (16-20 травня 2022 р.). Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету. Секція: Соціологія. Соціальна робота. 2022. № 11. С. 98-100.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку)

12. Бровдій М., Реш Д. Вплив програм інтеграції ВПО на подолання когнітивної стереотипізації. Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference. Sofia, Bulgaria. 2025. Pp. 243-246.

(Здобувачці належить провідна роль в наборі фактичного матеріалу, опрацюванні теоретичних даних, їх структуруванні та написанні публікації)

13. Бровдій М. Ю. Онлайн- та офлайн-стереотипи як чинники стійкості у процесі соціальної адаптації та інтеграції ВПО. V Конгрес САУ: Збірник доповідей «Суспільство та соціологія в експоненційному світі: дослідницькі виклики, можливості, перспективи». 20 – 21 листопада 2025 року.

(Здобувачка самостійно розробила концептуальну основу дослідження, провела всі етапи дослідження та підготувала публікацію до друку)

**Програма якісного соціологічного дослідження на тему:
«Дискурсивний аналіз конструювання соціальних стереотипів щодо
внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах»**

Сутність наукової проблеми. Для сучасного суспільства характерними є трансформації у сфері формування цінностей і соціальних уявлень. Поряд із традиційними соціальними інститутами дедалі більшого значення набувають нові комунікативні середовища, зокрема медіа, соціальні мережі та діяльність громадських організацій. У цих умовах особливої ваги набуває інформаційний дискурс, який суттєво впливає на процеси соціалізації та формування суспільних уявлень. Одним із ключових об'єктів такого впливу є внутрішньо переміщені особи, образ яких активно конструється в публічному просторі.

Проблемна ситуація полягає в тому, що різні типи дискурсів, поширювані через медіа, соціальні мережі та інші комунікативні канали і платформи, формують уявлення про внутрішньо переміщених осіб. Це, у свою чергу, безпосередньо впливає на ставлення приймаючих громад, визначає характер соціальної взаємодії та сприяє формуванню певних дискурсивних практик сприйняття і поведінки щодо ВПО.

Метою дослідження є виявлення та типологізація дискурсів, у межах яких відбувається конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Завдання дослідження:

- визначити, які типи дискурсів формуються та функціонують у процесі конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах;
- встановити, яким чином ці дискурси впливають на формування ставлення, сприйняття та практик взаємодії з внутрішньо переміщеними особами у приймаючих громадах.

Час дослідження – червень 2024 року – листопад 2025 року.

Методологія дослідження

Дослідження дискурсів конструювання соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах у методологічній перспективі дискурс-аналізу. Ціль дослідження полягає у виявленні домінантних дискурсів, у межах яких формуються уявлення про ВПО.

Об'єкт дослідження – новинні публікації, тексти відеоконтенту з платформи YouTube, матеріали громадських організацій, дописи в соціальних мережах, коментарі користувачів стосовно ВПО у приймаючих громадах, а також тексти власних інтерв'ю, в період з 2022 по 2025 рік.

Обґрунтування відбору випадків (емпіричних матеріалів):

- обрані джерела (новинні публікації, відеоконтент платформи YouTube, матеріали громадських організацій, дописи в соціальних мережах та коментарі користувачів) формують значну частину інформаційного простору, у межах якого відбувається конструювання уявлень про внутрішньо переміщених осіб, а отже забезпечують широкий спектр впливу на громадську думку в приймаючих громадах;

- у результаті попереднього аналізу матеріалів було виокремлено основні типи джерел, що репрезентують різні комунікативні майданчики (медіа, соціальні мережі, громадський сектор, індивідуальні висловлювання), що дозволяє охопити багатовимірність дискурсивного поля;

- наступним етапом формування вибірки став відбір матеріалів відповідно до таких критеріїв: тематична релевантність (наявність згадок про ВПО та приймаючі громади), інтенсивність поширення (кількість переглядів, поширень, коментарів), а також репрезентативність для різних типів джерел. У межах дослідження здійснювався систематичний дискурс-аналіз матеріалів за період 2022–2025 років.

Оптимальний обсяг досліджуваних матеріалів було визначено шляхом попереднього моніторингу інформаційного простору, зокрема аналізу інтенсивності появи нових повідомлень, пов'язаних із внутрішньо переміщеними особами у приймаючих громадах. У межах дослідження було проаналізовано корпус джерел, що включає новинні публікації, тексти відеоконтенту з платформи

YouTube, матеріали громадських організацій, дописи в соціальних мережах, коментарі користувачів щодо ВПО у приймаючих громадах, а також тексти власних інтерв'ю. Відповідно було проаналізовано 118 матеріалів.

Предмет дослідження. Процес формування дискурсів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Метод дослідження – дискурс-аналіз.

Інтерпретація основних понять.

Дискурс – соціолінгвістичне явище, що функціонує в межах певного комунікативного простору і формується під впливом різноманітних чинників – соціокультурних, політичних, психологічних та інших. Йому властива подвійна структура: з одного боку, це явна, лінгвістична складова, яка проявляється у вигляді зв'язного тексту, його фрагментів або навіть візуальних образів; з іншого – прихована, екстралінгвістична частина, що охоплює наміри, установки, цілі автора та інші смислові передумови, необхідні для адекватного розуміння. Водночас дискурс передбачає формування спільної картини світу, яка створюється автором у процесі комунікації та інтерпретується адресатом.

Дискурсивна практика являє собою сукупність індивідуальних уявлень і припущень реципієнта, що виникають під впливом дискурсу. Вона є результатом поєднання інформації, отриманої з дискурсивних повідомлень, із попереднім досвідом, знаннями про умови їх виникнення та особистісним сприйняттям, яке формує внутрішній ментально-емоційний простір індивіда.

Інтертекстуальність означає взаємопереплетення та взаємодію різних дискурсів у межах одного комунікативного поля.

Соціальна практика постає як наслідок дискурсивної взаємодії, у процесі якої відбувається трансформація змістів, смислів і значень.

Контекст дискурсивної події – це сукупність характеристик соціального й фізичного середовища, що мають значення для створення та інтерпретації тексту і впливають на його структуру та змістове наповнення.

Реципієнт – це учасник комунікативного процесу, який сприймає дискурс і зазнає його впливу, інтерпретуючи закладені в ньому смисли.

Вивчення поля соціальних стереотипів щодо внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах

	Назва матеріалу	Види дискурсів	Посилання
1.	Як село на Закарпатті приваблює малий бізнес і ВПО	1. Дискурс суб'єктності Зустрічається 4 рази: «...переселенці... один за одним відкривають власні справи». «...знайти тут свою нову зайнятість і реалізувати себе в тій чи іншій сфері». Наталя із Шостки, яка «бачить можливості для відродження свого бізнесу» та вже насадила понад сто дерев. Бажання переселенців мати власне: «...хочеться своє, розумієте? От хочеться своє». 2. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: «Кошти на ремонт будівлі [шелтера] шукали по всьому світу». «Команда дуже сильно нам допомогла... і з меблями, і з посудом». «...нам допомогли з землею, взяти в оренду землю». 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: «...50% дорослих членів родини зобов'язуються працювати десь у громаді» (школа, садочок, пекарня тощо). Вимога, щоб «діти мали ходити в школу, в садочок фізично тут», а не онлайн, для кращої адаптації. 4. Дискурс жертви Скільки разів: Зустрічається 2 рази: «Люди жили в школах... вони спали на матрацах, на підлозі в спортивних актових залах». Опис міст, що зазнають «постійних атак РФ» (Суми, Куп'янськ). 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: «У селі проживало близько трьох тисяч людей... приїхали ще майже півтори тисячі». Перелік бізнесів: «Є пилорама, є курятник... є млин... є пекарня». Дати та історичні факти про кооператив «Лонго Май». 6. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази:	https://www.dw.com/uk/ak-kolis-depresivne-selo-na-zakarpatti-privablue-malij-biznes-i-vpo-22122025/video-74989444

		«Закарпатська асоціація місцевого розвитку» та кооператив «Лонго Май» координують фінансування. «...викупувають у місцевих жителів і ремонтують [будинки] для родин-переселенців коштом донорів». Відсутні дискурси: У відео зовсім не представлені дискурси виключення, ресурсної конкуренції, недовіри та тимчасовості. Навпаки, громада декларує бажання, щоб нові люди «могли тут залишитися» та «приносили щось нове в село».	
2.	Працевлаштування ВПО: що пропонує закарпатський ринок праці та які перспективи очікують на шукачів роботи. Закарпатський обласний центр зайнятості	1. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: «Закарпаття як найбільш тилловий регіон нашої держави стало надійним прихистком для сотень тисяч українців» Позиція представників громад: «Громада мусить робити свій внесок у Перемогу, ми даємо прихисток» 2. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: «...українців, які з 24 лютого 2022 року приїхали сюди, рятуючись від повномасштабного вторгнення» Опис досвіду переселенців: «Оговтування від переїздів і засилля страшних новин... з усіма цими випробуваннями зіткнулися люди» Згадка про надання першочергової допомоги: «...громади... надають гуманітарну допомогу» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: «...громади реалізують різні соціальні проекти, щоб інтегрувати внутрішньо переміщених осіб» Залучення ВПО до місцевих структур: «...шляхом працевлаштування ВПО у своїх виконавчих комітетах, місцевих школах, інших закладах...» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 4 рази: «88% опитаних ВПО на Закарпатті готові починати працювати протягом двох тижнів» Мета громад: «...аби внутрішньо переміщені особи могли себе реалізувати на території нашої області» «Юрій Фушич розповідає про успішні приклади працевлаштування внутрішньо переміщених осіб» Розвиток власного потенціалу: «...підтримку розвитку власної справи для ВПО... щоб на	https://zak.dcz.gov.ua/publikaciya/prac-evlashtuvannya-vpo-shcho-proponuye-zakarpatsky-rynok-praci-ta-yaki-perspektyvy

		новому місці люди могли ефективно розпочати свою власну справу» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази: Статистика вакансій: «...станом на 1 травня 2023 року є 561 актуальна вакансія» Дані про працевлаштування: «...кількість працевлаштованих за сприяння служби зайнятості становить 495 осіб» Показники безробіття: «...загалом 34% ВПО наразі не мають роботи» Економічні факти: «Закарпаття стало другою областю за кількістю релокованих підприємств – 14,5%» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: «...є категорія людей, яка, можливо, очікує на повернення назад до себе в громади» Плани на майбутнє: «...що вони планують виїхати до іншої місцевості» (причина відмови від пошуку роботи) 7. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: «...можливості отримувати компенсацію від держави за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб» Офіційні заходи: «Активні програми сприяння зайнятості розроблені для всіх категорій населення, зокрема і для ВПО» Державна та міжнародна підтримка: «...обласна влада, громади... разом із міжнародними організаціями реалізують низку проектів»	
3.	Діючі програми для ВПО на Закарпатті	1. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Опис цільової аудиторії: «...підтримки населення, постраждалого від російської агресії» Орієнтація на першочергові потреби: «Гуманітарна допомога, Допомога нужденним, одяг, взуття...» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Участь переселенців у самоврядуванні: «До складу Ради ВПО входять 23 особи, з яких 16 – ВПО» (Це свідчить про активну роль самих переміщених осіб у формуванні політики підтримки). 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази:	https://to4ka.fun/diyuchi-programy-dopomogy-dlya-vpo-na-zakarpatti/#google_vignette

		Констатація фактів: «Раду ВПО при Закарпатській ОВА було створено у вересні 2023 року» Інформування про ресурси: «...розробила інформаційний довідник з доступними місцями тимчасового проживання» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Акцент на терміновості проживання: «Програма облаштування місць для тимчасового перебування переселенців...» Використання аббревіатур статусу: «...ознайомитися з інформацією про МТП [місця тимчасового проживання]» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Державне інформування: «Мінреінтеграції інформує про діючі програми підтримки переселенців...» Нормативно-правове регулювання: «Комплексна програма підтримки ВПО в регіоні на 2023-2025 роки» Посилання на державні інструменти: «...на умовах державної програми «ЄОселя»» Спеціалізовані кредитні програми: «...шляхом пільгового кредитування «Власний дім»	
4.	Представництво Уповноваженого ВРУ з прав людини в Закарпатській області. Закарпаття приймає нові родини внутрішньо переміщених осіб	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: «...забезпечено теплу зустріч і перевезення родин...». «Вкрай важливо об'єднати зусилля влади, громадськості, волонтерів і партнерських організацій, аби кожна евакуйована людина почувалася у безпеці та мала підтримку». «Підтримка ВПО – це прояв єдності та взаємної допомоги, які наближають нас до спільної мети...». 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: «...дві родини (7 осіб, серед них 5 дітей), евакуйовані з населених пунктів Дніпропетровської області». «...аби кожна евакуйована людина почувалася у безпеці та мала підтримку». 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: «До Закарпаття прибули дві родини (7 осіб, серед них 5 дітей)...». «Станом на 12 листопада 2025 року в Закарпатській області на обліку перебуває 123 715 внутрішньо переміщених осіб, з них 7766 осіб стали на облік лише у 2025 році».	https://www.facebook.com/zakarpattia.ombudsman/posts/-zakarpattia-priймає-нові-родини-внутрішньо-переміщених-осіб/сьогодні-12-листопада/828429363484117/

		4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: «...перевезення родин до місця тимчасового проживання для ВПО в Полянській територіальній громаді». 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Офіційне представництво: «...регіональний координатор... Мирослава Тарабій, за дорученням Представника Уповноваженого Андрія Крючкова, зустріла евакуаційний потяг...». Координація відомств: «Спільно з Департамент соціального захисту населення Закарпатської ОДА та представниками Проліска, Червоний Хрест та Головне управління ДСНС...». Державне планування: «Закарпатська обласна державна адміністрація спільно з органами місцевого самоврядування продовжує роботу над збільшенням кількості місць...».	
5.	Безоплатні ліки та житло для ВПО: де можна отримати в Ужгороді	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 5 разів: Перелік адрес та місткості прихистків: «прихисток від ГО “Неємія” на 25 місць, вулиця Верховинська, 36; центр “Дорога життя” на 18 місць...» Конкретизація послуг: «комплексну медичну допомогу; фармацевтичну допомогу; соціальну допомогу; консультацію психолога». Довідкові дані: «Звернутися... можна за адресою: площа Шандора Петефі, 24Б. Або за телефонами +380 (31) 261 6472...». Медична інформація: «Пацієнти зі статусом ВПО можуть отримати... призначення лікування; надання медикаментів». Статистика: «Цей прихисток розрахований на 105 людей». 2. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: «...соціальний супровід сімей та людей, які перебувають у складних життєвих обставинах». Допомога в критичних станах: «консультативний кризовий телефон». Термінова допомога: «екстрене кризове втручання». 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: «соціальна адаптація». «соціальна інтеграція». 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 3 рази: «...відділення тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб».	https://bahmut.in.ua/bezoplatni-liky-ta-zhytlo-dlya-vpo-de-mozhna-otrymaty-v-uzhgorodi/

		«...розміщують у тимчасових прихистках комунальних і приватних форм власності». «надання тимчасового притулку». 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Звернення до офіційних структур: «Редакція звернулася за інформацією до Ужгородської міської ради...». Офіційні установи: «...на базі Ужгородського міського центру соціальних служб». Форми власності: «...у тимчасових прихистках комунальних і приватних форм власності».	
6.	Розпочато проєкт для ВПО та місцевих мешканців міста Ужгорода у сфері медицини. Громадський простір	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази: Загальна статистика: «...в області станом на 01.12.2024 перебувають понад 300 тис. внутрішньо переміщених осіб». Деталізація категорій: «...інформація про 134 554 особу (в тому числі 43 414 дітей, 4 588 осіб з інвалідністю, 18 056 осіб похилого віку) внесена до Єдиної інформаційної бази...». Локальні дані: «Близько 30 000 ВПО перебувають безпосередньо у місті Ужгороді...». Демографічні показники: «...якщо у 2017 році це було понад 14000 дітей, то у 2023 році – 9,5 тисяч дітей». 2. Дискурс ресурсної конкуренції (у формі тиску на систему) Зустрічається 2 рази: Системне навантаження: «...спричиняє тиск на всі сфери суспільного життя та створює фактори перенавантаження для соціальної сфери». Галузевий виклик: «Однією зі сфер, яка зіткнулася з найбільшим навантаженням... – є медична сфера міста Ужгорода». 3. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Активна роль релокованої організації: «...громадська організація є релокованою з тимчасово окупованої території... і про проблеми ВПО знають особисто». Власна ініціатива ВПО: «...як голова громадської організації, і як ВПО, ставлю перед собою мету максимально покращувати умови...». Проектування змін: «...у менеджерів ГО «Платформа Суспільної Взаємодія» виникла ідея реалізувати проєкт...». 4. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази:	https://www.prostir.ua/?news=rozpochato-projekt-dlya-vpo-ta-mistsevyh-meshkantsiv-mista-uzhgoroda-u-sferi-medytsyny

		Посадові особи: «За словами заступниці начальника відділу Державної реєстрації актів цивільного стану...». Механізми координації: «Ідею проєкту було заслухано на засіданні Координаційної ради з питань ВПО міста Ужгороду». Прийняття рішень владою: «“За” її реалізацію у громаді проголосувало 17 осіб зі складу Координаційної ради». Політична підтримка: «...азначив депутат Ужгородської міської ради, член Координаційної ради...». 5. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Ціннісний орієнтир: «Ми маємо розуміти, що діти наша найбільша цінність». Міжнародна підтримка: «...за сприяння Програми розвитку ООН (ПРООН)... та за фінансової підтримки Уряду Франції». 6. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Причина переміщення: «...які внаслідок російсько-української війни перемістилися на територію Закарпаття».	
7.	В Ужгороді відновили виплати за безкоштовне розміщення ВПО. Zaholovok.com.ua	1. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Спільна діяльність органів влади: «Завдяки спільним зусиллям Офісу Президента і Мінреінтеграції представництво Управління Верховного комісара ООН...». Дії мешканців громади: «...ужгородцям – власникам житла, які безкоштовно прихистили внутрішньо переміщених осіб...». 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Причина надання допомоги: «...територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій». Оцінка стану майна: «...якщо є довідки про те, що житло зруйноване або пошкоджене». 3. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Періодичність фінансування: «...продовжити фінансування проєкту за вересень-грудень 2024 року». Обмеження за термінами: «У листопаді заяви-підтвердження за вересень не прийматимуться». (Це підкреслює тимчасовий характер кожної окремої виплати та необхідність регулярного підтвердження статусу). 4. Інституційний дискурс 3 устрічається 4 рази:	https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://zaholovok.com.ua/v-uzhhorodi-vidnovyly-vyplaty-za-bezkoshtovne-rozmishchennya-vpo&ved=2ahUKEwj0h9bphMqTAXVn5AIHHXM0BYsQFnoECAYQAg&usg=AOvVaw1J2u8mF77GfluxvnxgcDku

		Державні та міжнародні інституції: «...завдяки спільним зусиллям Офісу Президента і Мінреінтеграції представництво Управління Верховного комісара ООН у справах біженців...». Органи місцевого самоврядування: «...надати у ЦНАП Ужгородської міської ради...». Законодавча база: «...згідно з внесеними постановою КМУ № 1413... та відповідно до наказу Мінреінтеграції України №309...». Офіційний статус осіб: «...копії ДОВІДОК про взяття на облік ВПО (без довідок заяви не приймаються)...».	
8.	Життя переселенці в у Карпатах. Жити в горах. Село Волосянка. Закарпаття. Захід України зараз.	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Підтримка від місцевих: «...той молоко несе той яйця несе той сало несе... картошки мішок» Безкоштовне житло від власників: «...господарі на чехах... взагалі нічого не платимо [за оренду]... А так пока нічого з нас не требують» Допомога переселенців фронту та сусідам: «в'язала носочки отправила на фронт 10 пар обв'язала всіх сусідів... розводю [квіти] а потім сусідам усім роздаю» Релігійна спільнота: «...тут є церква, що тут є брати і сестри... пристосовуватись набагато легше, коли ти знаєш, що тут є такі самі, як ти» 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Спогади про обстріли: «...летіли ці чи бомби чи ракети... Ми летимо, а осколки ззаді нас» Стан дітей: «...ви застужені... дітки... хворіють» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Адаптація в громаді: «Ми вже обжилися» Інтеграція через освіту та мову: «...дітки ходять в школу тут у волосянці... старший розмовляє українською» Мовна адаптація дорослих: «...мені якось воно не було проблемою перейти на українську... процес іде у позитивному напрямку» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Творча самореалізація: «...малюночки це ви малювали да це лично мої малюночки... все Мої вірші які писані мною лично» Господарність та активність: «...яблука... Урожай зібрали так і роздавали... це Тут іще ж є друзі менш [пташки]... для них натуральна годівничка» Самозабезпечення: «...платимо за свет за дрова самі купляємо»	https://www.youtube.com/watch?v=sfHM6zFgZqI

		5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Факти про родину та переїзд: «...з Миколаєва Ми виїхали у березні... 26-го 22-го року... дочка В мене троє діток» Інформація про побут: «...у волосянці збираються віруючі в ставному баптисти... газу нема, але слава богу є дрова» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус проживання: «...вас тимчасово сюди поселили» 2 7. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Соціальні виплати: «...получаємо і пенсію і переселенчеські» 8. Дискурс виключення (згадка про бар'єри) Зустрічається 1 раз: Складність у стосунках: «...переселенці не всі пускають розумієте»	
9.	Замість туристів – переселенці : Ужгород тримає високі ціни на житло. Mukachevo.net	1. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Причина переміщення: «Люди, які втратили домівки або тимчасово переїхали з більш небезпечних регіонів...» 2. Дискурс ресурсної конкуренції Зустрічається 2 рази: Вплив на ціни: «Основна причина такого стрибка – не відпочинок, а внутрішня міграція» Домінування на ринку: «Головні орендарі в 2025 році – це не турист, а внутрішньо переміщені особи...» 3. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Формування ринку: «...[ВПО] сформували новий тип попиту: житло потрібно «на тиждень-два», «на місяць»...» Характеристика групи: «Це стабільний, але новий тип аудиторії...» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Запит на житло: «...житло потрібно «на тиждень-два», «на місяць», «поки не влаштуються»» Мета перебування: «...місто-форпост для тих, хто шукає тимчасовий спокій» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Зв'язок статистики та міграції: «...ціни на подовову оренду в Ужгороді у 2025 році зросли	https://mukachevo.net/news/zamist-turystiv-pereselentsi-uzhorod-trymaye-vysoki-tsiny-na-zytlo_6273825.htm 1

		приблизно на 6–8%... Основна причина такого стрибка – ... внутрішня міграція»	
10.	Закарпатська область прийняла близько 400 тис. переселенців – депутат облради Цебер	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Статистика на основі даних мереж: «...за даними мобільних операторів, їх може бути близько 400 тисяч» Розподіл по локаціях: «...Ужгород – 130 тисяч, Ужгородський район – ще 80 тисяч...» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Емоційний зв'язок з регіоном: «Закарпаття не відпускає. Я не бачив жодної людини, яка б поїхала звідси без бажання повернутися – тут щось тримає» Акцент на піклуванні: «Якщо є медицина – є турбота» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Діяльність обласної влади: «...обласна влада допомагає переміщенню підприємств, будує нові містечка, створює умови для життя і роботи людей» Забезпечення базових прав: «...ми маємо дати людям... якісні правосуддя, медицину, освіту, роботу» 4. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Втрата можливості повернутися: «На жаль, для багатьох цієї змоги [повернутися додому] вже немає» 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Мета адаптації: «...ми маємо дати людям... щоб вони не просто залишалися, а почувалися вдома» 6. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Економічна незалежність: «Якщо людина знає, що завтра піде на роботу та отримає за це кошти – вона почуватиметься захищеною» 7. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Питання міграції: «На питання, чи повернуться переселенці додому після війни... Звісно, багато хто захоче повернутися додому»	https://interfax.com.ua/news/general/1117566.html
11.	Поїхати не можна залишитися . 30% переселенців	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Допомога від місцевих мешканців: «Перші три дні роботи центру пережили за рахунок	https://zaholovok.com.ua/poyikhaty-ne-mozhna-zalyshytysya-30-pereselentsiv-

	в осядуть на Закарпатті.	ужгородців, наступний тиждень - за рахунок найближчих сусідів» Волонтерська самопожертва: «У ті непрості дні волонтери тут «жили»: центр працював цілодобово» Міжнародна підтримка: «Зараз маємо гуманітарну допомогу на постійній основі за рахунок наших німецьких партнерів... міжнародних організацій» 2. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Вимушеність переміщення: «...ті, хто змушений був залишити свою домівку... які через війну є небезпечними для життя» Особисті трагедії: «82-річна жінка... Мені повертатися нема куди, родичі пішли... все було зрівняне із землею» Вразливі категорії: «...хто тримався з останніх сил... Інваліди, старші люди» Порятунок від бойових дій: «...ті, хто рятувався від наступу російських військ» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Соціалізація дітей: «...важливо, щоб дитина ходила в садочок... отримувала досвід спілкування, знаходила нових друзів» Комплексна адаптація: «...запровадили комплексну допомогу в адаптації, яка включає в себе і соціальний супровід, і допомогу психологів, юриста» Перехід від матерії до інтеграції: «...думають і про розвиток... підтримку вже не стільки матеріальну, як адаптаційну, психологічну, освітню» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 5 разів: Стимулювання до змін: «...іноді краще дати «вудку, ніж рибу», щоб підштовхнути людей до активних змін» Активна позиція літніх людей: «Бабуся Зоя... пече пиріжки для поранених військових... тут відчуває себе більш впевнено і потрібною» Економічна активність: «Є багато таких, хто розпочинає власну справу» Навчання новим навичкам: «...курси фінансової грамотності, програмування, курси мобільної грамотності, курси крою та шиття» Самостійність: «...хтось осів на Закарпатті, але розпочав своє життя окремо, власними силами» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази:	zalyshatsya-na-zakarpatti
--	---------------------------------	---	----------------------------------

		Кількість закладів: «Сьогодні на Закарпатті діє 104 шелтери» Статистика ВПО: «За офіційними даними в Ужгороді 27 000 переселенців» Дані реєстрації: «...офіційно зареєстровано... трошки більше як 130 000 [ВПО]» Моніторинг мереж: «...за даними мобільних операторів ВПО нараховували на території області більше як 300 000» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 3 рази: Перші хвилі міграції: «На початку були такі можна сказати «туристи», то там отримують, то тут» Характер проживання: «...місця тимчасового перебування, все-таки це короткострокове рішення» Плани на майбутнє: «...близько 30% переселенців... взагалі не планують додому» 7. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Офіційні структури: «...директор Департаменту соціального захисту населення Закарпатської ОВА» Державні програми: «...через програму «ЄОселя», яка передбачає сплату частини відсоткової ставки обласним бюджетом» Релокація установ: «...сюди релокують цілі заклади, як от центр психосоціальної підтримки з Покровська»	
12.	На Закарпаття прибули вимушені переселенці з Донецької області. ДСУНС	1. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: «У їхніх поглядах – смуток за рідною домівкою, яку розбомбили вороги» «...вимушені шукати свій прихисток на Закарпатті» Акцент на вразливості: «...6 осіб, старшій з яких 81 рік» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: «...поряд з цим є незламна надія, що тут вони знайдуть спокій та розраду» Турбота громади: «Як завжди, людей зустріли, перенесли багаж, нагодували...» 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: «...в Ужгород прибув черговий евакуаційний потяг з Донеччини» Чисельність групи: «Цього разу... 6 осіб» 4. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: «На вокзалі в Ужгороді їх зустрічали представники соціального захисту, громадських організацій, рятувальники й психологи»	https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/na-zakarpattia-pribuli-vimuseni-pereselenci-z-doneckoyi-oblasti

		5. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: «...автобуси, які доставлять їх до місць тимчасового проживання»	
13.	У Мукачеві переселенка розвиває власну справу у сфері подології за підтримки держави. Новини Закарпаття	1. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: «Тетяна Гончарова – приватний підприємець... яка працює у сфері нігтьового сервісу з 2004 року». «Підприємниця також створила два нові робочі місця, взявши на роботу внутрішньо переміщених осіб»¹. 2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: «Дізнавшись про можливість отримати мікрогрант для розвитку бізнесу...». «Отримані кошти [гранту] були спрямовані на закупівлю сучасного обладнання для кабінету...». «Фахівці служби зайнятості запропонували компенсацію на оплату праці за працевлаштування ВПО...». 3. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Працевлаштування інших переселенців: «...взявши на роботу внутрішньо переміщених осіб». Соціальна місія: «...підтримувати тих, хто потребує професійної допомоги». 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: «...переселенка з Кривого Рогу відкрила власну справу в Мукачеві». «Тетяна... працює у сфері нігтьового сервісу з 2004 року». Статистика робочих місць: «...створила два нові робочі місця». 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Інтеграція в ринок праці міста: «...після переїзду до Мукачева – у приватних клініках міста». Взаємодія з місцевою громадою: «Сьогодні Тетяна успішно працює з клієнтами, надаючи послуги людям з різними потребами...».	https://banosh.com.ua/novyny-zakarpattya/u-mukachevi-pereselenka-rozvyvaye-vlasnu-spravu-u-sferi-podologiyi-za-pidtrymky-derzhavy/
14.	Займаються рукоділлям та скандинавською ходьбою: у Мукачеві працює	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Формування нової спільноти: «Це моє життя, це мої друзі... війна нас всіх розлучила... Тому це моя сім'я» Підтримка від місцевої установи: «Нам назустріч пішла бібліотека, яка надає нам приміщення, де ми в читальному залі збираємося і працюємо»	https://suspilne.media/uzhhorod/1132404-zajmautsa-rukodillam-ta-skandinavskou-hodbou-u-mukacevi-pracue-klub-za-interesami-

	клуб за інтересами для вимушених переселено к. Суспільне Ужгород	Доброзичливе ставлення персоналу: «Ми дозволяємо жінкам приходити, ми дуже раді, що вони приходять... Це повністю безкоштовно» 2. Дискурс суб'єктності 3 зустрічається 4 рази: Продовження діяльності після завершення гранту: «Ми вирішили своєю маленькою групою продовжити наше спілкування. І знайшли себе в скандинавській ході, в малюнках, творчості» Самоорганізація: «Уже близько двох місяців немає фінансування. Ми вирішили так, що нам потрібне спілкування, тому ми вирішили зустрічатися самі» Творча активність: «Сидимо, займаємося творчістю, вишиваємо, малюємо, вишиваємо стрічками, хрестиком. Хто чим хоче, тим і займається» Спільна підтримка дозвілля: «Тут займаються своїми виробами, своїм дозвіллям. Вони тут спілкуються...» 3. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Наслідки війни: «...війна нас всіх розлучила і я залишилася самотня тут, в місті Мукачєво» Травматичний досвід: «Ми там [у Маріуполі] були понад двадцять днів. Поки все оточили, ми там сиділи, постійно думали, як вибратись...» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази: Тривалість та напрямки роботи: «У Мукачєві впродовж двох років працює клуб за інтересами... учасниці займаються рукоділлям та скандинавською ходьбою» Кількість учасниць: «Наразі в клубі двадцять жінок» Графік зустрічей: «Зустрічаються з понеділка по п'ятницю в бібліотеці» Дати завершення проєктів: «1 вересня вже програму "Help Age" закрили...» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Організація проєкту: «Клуб... організували представники міжнародної неурядової організації "Help Age"» Забезпечення ресурсами: «Тоді учасницям придбали інвентар для рукоділля та палички для скандинавської ходьби...» Облік та правила користування: «Оскільки весь їхній інвентар здався на баланс бібліотеки... У нас є такі формуляри користувачів... вона розписується»	dla-vimusenih-pereselenok/
--	---	--	-----------------------------------

15.	В Мукачеві переселенці зможуть отримати екстерну грошову багатоцільову допомогу. Мукачівська міська рада	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Чисельність переселенців: «За місяць Мукачево прийняло понад 14 тис. переселенців, з них майже 4 тисячі це діти» Фінансові параметри: «...допомогти збираються 15 тис. родин переселенців, для однієї особи сума допомоги становить 2220 гривень на місяць» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Міжнародна та місцева співпраця: «Агентство ООН у справах біженців спільно з Міжнародним фондом «Регіон Карпат» та місцевою владою створюють Центр...» Місце надання послуг: «...діятиме він у міському ЦНАПі» 3. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Орієнтація на підтримку: «...надання екстреної грошової багатоцільової допомоги українським переселенцям» Акцент на незахищеності: «В першу чергу гроші виділятимуть вразливим категоріям переміщених осіб» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Обмеженість проекту в часі: «Пілотний проєкт розрахований на 3 місяці...»	https://mukachevora.gov.ua/news/v-mukachevi-pereselenci-zmozhut-otrimati-eksternu-groshovu-bagatocilovu-dopomogu
16.	Різдвяну зірку в кожну домівку": переселенка Тетяна Федосенко в Мукачеві продовжує традиції вертепу. Суспільне Ужгород	1. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Пошук шляхів самореалізації: «Я не знайшла роботи... я проводила майстер-класи з мотанки з писанки» Розвиток власного бренду: «Я отримала величезний запит на мою творчість... в умовах війни, коли у нас виріс запит на наші традиції» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Підтримка своїх: «Тетяна Федосенко наймає в собі помічників серед переселенців... оточити себе також переселенками, які швачки, які художники» Родинна підтримка: «Чоловік мене в цьому і діти підтримали і ми почали робити зірки» Дар громаді: «Дарую цю фразу Україні: «Користуйтеся, нехай вона завіруситься» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Зв'язок із регіоном: «Мама Тетяни родом із Закарпаття... це надало їй силу, коли переїхала сюди»	https://www.youtube.com/watch?v=31cAkAOW8Xo

		Професійна інтеграція: «Тетяна Федосенко постійно спілкується з іншими майстрами... Це Звіздарі Львівська область... зараз відвідую [ix] кожен рік» 4. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: Вимушений переїзд: «З початком війни ми опинились в Мукачева, тому що тут служить мій чоловік» Втрати війни: «Зірка пазл Чубарая – на честь загиблого воїна... захисників і захисниць, які віддали своє життя за нашу незалежність» Особиста тривога: «Донька... також пішла служити. Молимося за неї, чекаємо перемоги» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Професійний статус: «Тетяна Федосенко – дизайнерка, майстриня зі звіздарства, членкиня Спілки народних майстрів України, підприємця» 6. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Визнання спадщини: «Мацьківська зірка увійшла до національного переліку нематеріальної культурної спадщини України»	
17.	Всеукраїнський соціальний проєкт для переселенців в «Ми українці – всі одна родина». М-Студіо	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Головна мета: «...об'єднати українців у велику дружню спільноту». Емоційний стан: «...тут вони можуть відчувати справжню народну єдність». Вдячність: «...тут вони можуть подякувати громаді». Результат ініціативи: «Завдяки таким ініціативам переселені родини можуть відчувати себе бажаними та потрібними». 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Внутрішня стійкість: «...сили духу й непохитної віри в краще, що лунають зі сцени». Публічне волевиявлення: «Мікуцкі змогли розказати свою історію зі сцени». 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Системний підхід: «...інтегрувати родини ВПО у життя громади». Ставлення громади: «...важливо аби нові члени суспільства почувалися комфортно та активно приймали участь у житті спільноти». Процес адаптації: «...пройшли шлях інтеграції в нове суспільство». 4. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази:	https://www.facebook.com/mstudio.tv/videos/vseukraїнський-соціальний-проєкт-для-переселенців/764338286203466/

		Пережите минуле: «...8 різних історій болю, втрат...». Складність досвіду: «...пройшли важкий шлях...». 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: Побутові факти: «Рік жили в таборі для переселенців...». Масштаб проекту: «...з моменту започаткування він охопив вже майже 130 громад України». Кількість учасників: «8 родин, 8 різних історій...». 6. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Статус проекту: «Всеукраїнський соціальний проект для переселенців «Ми українці – всі одна родина» завітав до Мукачєва». Партнерська підтримка: «...завдяки ініціативі івент-агенції “Sadyba Musik” у партнерстві з Національним онлайн-кінотеатром SWEET.TV». 7. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Офіційний стан: «...продовжують будувати своє життя у статусі ВПО».	
18.	Чи готове Закарпаття до нової хвилі переселенців? М-Студіо	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази: «За останніми даними на обліку в Закарпатській області перебувають 127 тисяч внутрішньо переміщених осіб» «...кількість ВПО в Закарпатті може досягати до 400 тисяч осіб» «На території синагоги щоденно годують близько 200 людей» «Наразі кожного дня з лінії фронту на Донеччині евакуюється більше 1000 осіб» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: «Окрім місць допомоги, що надає ОВА, на території області діють і волонтерські організації» «Тут ладні допомогти переселенцям у всіх життєвих аспектах: організувати трансфер, надати одяг, допомогти з оформленням документів тощо» «Закарпаття – один з найлояльніших регіонів для ВПО» 3. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: «Наразі очікується нова хвиля евакуйованих» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази:	https://www.facebook.com/mstudio.tv/videos/чи-готове-закарпаття-до-нової-хвилі-переселенців/405611108897294/

		«...шелтером, де можна безкоштовно тимчасово зупинитися переселенцям» «В цілому, житло надається на 10 діб, але за потреби можна лишитися на довше» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: «Адже, як наголошують в ОВА, багато переселенців не реєструється» «Один з таких прихистків – на базі ДНЗ «Мукачівський центр професійно-технічної освіти»» «...благодійний фонд Регіон Карпат Ніка Юкрейн, який забезпечує супровід ВПО» 6. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: «Жінка каже, в Мукачеві живеться комфортно» «...тут надають все необхідне для комфортного проживання переселенців»	
19.	У Мукачеві прийняли дві родини переселенці в із Дніпропетровської області. Закарпаття онлайн	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Роль регіону: «Закарпаття продовжує залишатися надійним прихистком для українців...» Емоційна підтримка: «...важливо забезпечити людям емоційне відновлення, адже вони пережили тривалий і складний шлях» Ціннісний аспект: «Волонтери наголошують, що кожна така історія – це не просто евакуація, а порятунк людських долі» 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Причина переїзду: «...які змушені залишати свої домівки через війну» Стан після евакуації: «...адже вони пережили тривалий і складний шлях» 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Склад групи: «Усього прибуло вісім людей, серед яких – п'ятеро дітей і домашній улюбленець, кіт» Географія: «...дві родини з Дніпропетровської області» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус розміщення: «Родини тимчасово розмістять у місцях проживання...» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Служби порятунку: «Відразу після прибуття переселенцям надали допомогу психологи ДСНС»	https://zakarpattya.net.ua/News/238635-U-Mukachevi-priynialy-dvi-rodyny-pereselentsiv-iz-Dnipropetrovskoi-oblasti-FOTO

		Забезпечення умов: «...де їм забезпечать усі необхідні умови для життя»	
20.	Переселенка з Одеси косметологиня Наталя Чіпко раз у місяць безплатно надає свої послуги в Мукачеві. Суспільне Ужгород	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Взаємодопомога: «Мені іншим переселенкам переселенцям дуже допомагало місцеве населення організації різні нас і підтримували» Бажання віддячити: «Так як мені допомогли, то я хотіла допомагати далі людям теж» Безплатна допомога вразливим групам: «...надавати послуги... маломобільним людям та тим, кому такі послуги недоступні через брак грошей» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Ініціативність: «Я прямо обривала Руслану з громадської організації телефон... що я хочу приймати участь в цьому» 3. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Травма війни та втрати стабільності: «Мені було страшно починати все спочатку... мало того, що війна, так ще нову діяльність... це було дуже стресово» Стан переселенців: «Тамара – вимушена переселенка із Слов'янська... Перший раз [у косметолога], дико звісно у сучасному світі, але так вийшло» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Локація та контакти: «Дізнатися більше про роботу... можна на сторінці громадської організації "Безбар'єрне Закарпаття" у Фейсбукі» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Організаційні структури: «...зініціювала його з квітня у Мукачеві громадська організація «Безбар'єрне Закарпаття»» Фінансові механізми підтримки: «...отримала два гранти від громадських організацій на купівлю необхідного інвентаря» 6. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Створення доступного середовища: «Доеднлася до благодійного проєкту «Безбар'єрний салон»... до маломобільних майстри приїжджають додому» 7. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Стан неозначеності: «Коли тобі 40+ років, у тебе все в житті встановлено... [а тепер треба]	https://www.youtube.com/watch?v=XYVGwTk_Gk8

		починати щось заново, із зони комфорту вилазити»	
21.	Жінки у війні. М-Студіо	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: «...аби сьогодні підтримувати в Мукачеві тих, хто найбільше цього потребує» «Волонтерить, допомагає тим, хто опинився в скрутних обставинах...» «...зібратися з силами, аби допомогти своїм дітям та всім, хто потребує піклування...» «...абсолютна впевненість – разом ми подолаємо все!» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 4 рази: «Сьогодні ж, своєю основною метою вбачає приносити користь» «...з посмішкою дивиться вперед та планує нові проекти» «...влаштовує різноманітні івенти, майстер-класи тощо...» «Жінки можуть все, впевнена пані Яна» 3. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: «Жінка пройшла безліч випробувань...» «...її рідне місто першим в Україні прийняло на себе рашистську навалу» «Про той час, пані Олена згадує з болем...» «...зокрема, тих, хто зазнав травм війни» 4. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: «...аби найменші українці не відчували на собі тяжби воєнного стану» «...влаштовує й заходи для жінок...»	https://www.facebook.com/mstudio.tv/videos/жінки-у-війні/946754514282386/
22.	У Хусті надають допомогу переселенцям. Карпатський об'єктив	1. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Активність місцевих мешканців: «Населення Хустської ТГ активно почало приносити речі, зокрема найнеобхіднішими були продукти та засоби гігієни» Підтримка оборони: «...у пункті прийому збирають і допомогу для тероборони» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: ВПО як активні діячі: «...внутрішньо переміщені особи вже поповнюють ряди волонтерів» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Створення системи підтримки: «Пункт прийому в Хусті облаштували одразу після початку війни» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс	https://life.ko.net.ua/?p=124795

		Зустрічається 2 рази: Методи комунікації: «Поширювали в соцмережах, що готові приймати внутрішньо переміщених осіб» Конкретизація потреб: «...найнеобхіднішими були продукти та засоби гігієни»	
23.	Студентський гуртожиток в Хусті став другою домівкою для вимушених переселенців. Перший Закарпатський	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Побутова допомога від мешканців: «...місцеве населення дуже дуже добре Вони почали все зносити посуд хто що міг їжу» Особиста щедрість: «...я вам дам плаття вона мені дала його... які добрі люди живуть у Хусті» Безоплатна праця задля інших: «...наші ненці [працівниці] там працювали безкоштовно... зробили теж завдяки волонтерам» Співпереживання: «...зачаровано закарпаттям і ще тим що тут люди говорять Чим вам допомогти» 2. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: Раптова евакуація: «...в чому стояли в тому поїхала 5грн у 10 грн було... приїхала із десятима гривнями в кишені» Втрата звичного рівня життя: «...ми мусили вдома що трикімнатних квартирах потрапити в гуртожиток трошки складно» Пережите насильство: «...прихистком який зібрав сотні українців кожен з яких пережив страшні воєнні події» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Міжнародні організації: «...кілька поверхів планують відремонтувати представники Організації Об'єднаних Націй... які уже повинні десь 15 червня прийти» Адміністрація закладу: «...дуже вдячні і директору і Мар'яни Михайлівни... встановили нові пічки і з бойлера... питання вирішили» Благодійні структури: «...ми почали домовлятися з благодійними фондами організаціями... за волонтерські кошти» Перелік покращень: «...купити холодильники духовки мікрохвильовки для людей... поміняють батареї» 5. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Статус закладу: «...студентський гуртожиток переобладнали під друга домівка... прихисток»	https://www.youtube.com/watch?v=SkKBZ9F-_8

		Невизначеність майбутнього: «...якщо ми тут затримаємося надовго а воно так Нажаль складається що ми тут Мабуть затримаємося» 6. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Спільне майбутнє в громаді: «...тут зможуть проживати студенти і внутрішньо переміщені особи»	
24.	У місті Хуст, що на Закарпатті, готують житло для переселенці в. Трибун	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: Технічні характеристики: «Гуртожиток розрахований на 185 місць» Фінансові параметри та масштаби: «...у 2025 році на Закарпатті планують створити 7 таких об'єктів з ремонтом у 17 млн грн. І ще понад 5 млн грн планують витратити на закупівлю туди сучасної меблів та техніки» Опис об'єкта: «...перетворити гуртожиток одного з навчальних закладів на сучасний та затишний об'єкт» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Діяльність організацій: «Про це повідомляє Гуманітарна місія "Проліска"» Фінансова підтримка фондів: «Завдяки фінансуванню Гуманітарного фонду для України...» Стратегічне планування: «В організації зазначили, що вони планомірно працюють над тим, аби збільшити кількість закладів для поселення ВПО на Закарпатті» 3. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Обставини переміщення: «...відкривають місце тимчасового перебування для тих, хто рятується від війни» Походження осіб: «...заселитися українці, евакуйовані із прифронтових та прикордонних регіонів» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус перебування: «...відкривають місце тимчасового перебування» 5. Дискурс солідарності Зустрічається 1 раз: Командна допомога: «Один з проєктів команда реалізує в місті Хуст»	https://tribun.com.ua/uk/120160-u-misti-xust-scho-na-zakarpatti-gotujut-zhitlo-dlja-pereselentsiv
25.	У Хусті на Закарпатті за понад 4 млн грн відремонту	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Статистика мешканців: «...покращили умови проживання для 160 ВПО. У гуртожиткові живуть близько 30 дітей»	https://recovery.wi.n/novyny/u-husti-na-zakarpatti-za-ponad-4-mln-grn-vidremontuvaly-

	ва-ли гуртожиток для ВПО (ФОТО)	2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Організації-виконавці: «Реалізувала це Гуманітарна місія «Проліска» за фінансової підтримки Гуманітарного фонду для України (UNH)» Джерела інформації: «Про це повідомили на Facebook-сторінці Гуманітарної місії «Проліска»» Державні ініціативи: «...повідомляли, що переселенці отримуватимуть субсидію на оренду житла» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Створення умов для розвитку дітей: «Для них створили інформаційний простір з ноутбуками, принтерами, навушниками, а також з доступом до Інтернету» Забезпечення зв'язку: «Завдяки цьому діти зможуть навчатися, проводити дозвілля та підтримувати зв'язок із близькими» 4. Дискурс солідарності Зустрічається 1 раз: Гуманітарна підтримка: «...відремонтували та облаштували додаткові місця для переселенців... за фінансової підтримки Гуманітарного фонду для України»	gurtzhytok-dlya-vpo-foto
26.	На Хустщині запрацював прихисток для переселенці в. Район Хуст	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Регіональний масштаб: «Загалом в регіоні діє 15 прихистків для ВПО» Географія розселення: «...такі місця компактного проживання з'явилися в різних громадах чотирьох районів краю» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Представники влади: «...передали Петро Добромільський – заступник голови Закарпатської ОДА та керівниця обласної організації Товариства Червоного Хреста Інна Сабо» Проектна діяльність: «...Червоний Хрест Закарпаття здійснив у межах реалізації проекту «ShelterPlus»» Міжнародне партнерство: «...за підтримки Австрійського Червоного Хреста (партнерів «Neighbour in Need» та «Austrian Development Cooperation»))» 3. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Системна допомога: «Від початку повномасштабного вторгнення наші партнери	https://khust.rayon.in.ua/news/664320-na-khustshchini-zapratsyuvav-prikhistok-dlya-pereselentsiv

		надають різноманітну допомогу тисячам краян і вимушених переселенців» Спільні зусилля: «Спільно ми працюємо над створенням безпечних і комфортних місць проживання...» Різнопланова підтримка: «Йдеться про гуманітарну, медичну, фармацевтичну, психосоціальну та іншу підтримку» 4. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Створення стандартів життя: «В осередках створили комфортні та безпечні умови для родин з дітьми, осіб поважного віку та людей з інвалідністю...» Побутове забезпечення: «...усі приміщення обладнали зручними меблями, спальними наборами, сучасною побутовою технікою...» Соціальні простори: «...облаштували простори для занять спортом та психосоціальної підтримки» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Вразливі категорії: «...людей з інвалідністю, які перемістилися з небезпечних регіонів країни» Нагальність потреб: «...саме це [проживання] є першочерговою потребою для ВПО» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Формат житла: «...місця компанного проживання» Тип установи: «...підготовчі роботи в шелтерах»	
27.	Законсервований готель на Закарпатті перетворили на житло для переселенців	1. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Створення умов для повноцінного життя: «...має чотири типи номерів... нову кухню, а також зони для відпочинку і роботи... гральний майданчик для дітей... дозволено заселятись з домашніми тваринами» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 1 раз: Соціальні пільги: «Для дітей до 12 років проживання безкоштовне» 3. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Формат житла: «...відкрили житловий комплекс «Хуст Хостел»... за умови бронювання на тиждень і більше» 4. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Визначення потреби: «...щоб забезпечити переселенців житлом»	https://hmarochos.kiev.ua/2022/04/15/zakonservovanyj-gotel-na-zakarpatti-peretvoryly-na-zhytlo-dlya-pereselencziv/

28.	Як у закарпатськ ому Хусті вчать «стартуват и» знову Після втрати дому та звичного життя	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Об'єднання заради допомоги: «...навколо себе я зібрала людей, котрі хотіли мені допомогти. Почали звозити допомогу» Підтримка місцевого бізнесу: «Власник [еко-ферми] розповідав детально, з чого починав, що треба враховувати» Допомога знайомих: «Знайшлись добрі люди, знайомі через знайомих, допомогли облаштуватись тут у Хусті» Міжрегіональний зв'язок: «...допомагала сестра Олена, яка працює масажисткою у Солотвині, і пропонувала спробувати послуги масажного кабінету у Хусті» 2. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Мета проєкту: «...отримали додаткові можливості інтеграції в громади, де вони зараз знаходяться» Соціалізація дітей: «Діти тут пішли до школи, вже і соціалізація, нарешті стали з дітьми нормально спілкуватися» Залучення до спільноти: «...дівчата ще часто організовують зустрічі з представниками центру зайнятості, інших фондів, з пенсійного фонду... Щоб ми були у курсі всіх подій» 3. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Втрата майна: «Житло наше у напівзруйнованому стані» Травма війни: «...жінка з донькою бігали до сховища під кулями» Вразливі категорії: «10% з них – люди з інвалідністю» Психологічний стан: «Багато людей все одно не можуть побороти стресові стани... не можуть себе знайти взагалі в житті» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Статистика переміщення: «...у Хуст прибуло понад 8000 переселенців... Зараз з тих 8000 постійних активних у нас десь 800 залишилося» 5. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Відкладання життя: «...я ще трішки почекаю, закінчиться війна і ось почну щось робити, планувати» Надія на повернення: «Ми зберігаємо надію, що колись через рік - другий війна закінчиться і все повернеться»	https://zaholovok.com.ua/longread/yak-u-zakarpatskomu-khusti-vchat-startuvaty-znovu
-----	---	---	--

29.	Карітас Св. Йосифа у м.Хуст також допомагає переселенцям	1. Дискурс солідарності Зустрічається 5 разів: Місцева підтримка: «...завдяки турботі місцевих жителів легше переносити цей важкий період» Міжнародна допомога: «...пожертви надходять до нас від наших закордонних партнерів з Угорщини та Словаччини» Приватна ініціатива бізнесу: «Ці складські приміщення для потреб благодійної організації запропонував один з місцевих підприємців» Адресна допомога речами: «...люди дали і коляску дали, і молоковідсмоктувач дали, і пюрешки, і Памперси» Релігійна співпраця: «...разом з Мукачівською греко-католицькою єпархією працює над тим, щоб... охопити якомога більше потребуючих» 2. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Вразливі групи: «Заклад приймає інвалідів, а також людей похилого віку, які потребують догляду» Пережите насильство: «...перші дні військову частину бомбили... ракети Іскандер пролетіли» Втрата майна: «Я приїхала, в мене був один чемоданчик і був рюкзак... Чесно, в мене не було нічого» Психологічний стан: «Ми приїхали сюди, конечно, були такі розгублені» 3. Дискурс суб'єктності 3 зустрічається 1 раз: Взаємодопомога між переселенцями: «...вже навіть Я почала там мамочкам, які приїжджають сюди з інших місць, підказувати... стараюсь навіть я допомогти іншим людям» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Надія на повернення: «Я надіюся, що скоро все закінчиться... і поїдемо додому» Використання приміщень не за призначенням: «У будівлі поки не діючого угорського мовного дитсадка... розміщені дві родини» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Благодійні структури: «...опікується Карітас святого Йосипа – місцева благодійна організація» Спеціалізовані заклади: «Це вже Хустський районний навчально-реабілітаційний центр» Державна підтримка будівництва: «...закладі, побудованому за підтримки уряду Угорщини»	https://www.youtube.com/watch?v=pk64JHQD4-M
30.	У Хусті на базі театру	1. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази:	https://zakarpattya.net.ua/News/21888

	проводити муть безкоштовні тренінги для переселенців. Закарпаття онлайн	Гостинність громади: «Волонтерський проєкт створений для гостей нашого міста...» Безплатна підтримка: «...у Хусті проходять безкоштовні тренінги для переселенців» 2. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Потреба в реабілітації: «...яким потрібне емоційне перезавантаження та психологічна підтримка» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Культурна інтеграція: «Волонтерський проєкт створений... для емоційного перезавантаження... [через] арт-терапію, вокал та акторські тренінги»	7-U-KHusti-na-bazi-teatru-provodytymut-bezkoshtovni-treninhy-dlia-pereselentsiv
31.	ГО "ВПО України" Ніщо не зупинить нашу команду ГО "ВПО України", коли ми в дорозі до людей.	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Підтримка та єднання: «Ми їдемо, щоб підтримати. Ми їдемо, щоб об'єднати. Ми їдемо, щоб нагадати: ви не одні» Спільна стійкість: «Разом ми – сила, яку неможливо зламати» Відданість місії: «...наша місія – бути поруч, там, де нас потребують» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Активність організації: «Ніщо не зупинить нашу команду ГО "ВПО України", коли ми в дорозі до людей» Динамічність дій: «Щодня – нові кілометри, нові зустрічі... без зупинок» 3. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Емпатичне сприйняття: «...нові історії наших переселенців, які ми чуємо і відчуваємо серцем»	https://www.facebook.com/VPO.UA/videos/ніщо-не-зупинить-нашу-команду-го-впо-україни-коли-ми-в-дорозі-до-людейщодня-нові/1307301657530538/
32.	Працевлаштування – у пріоритеті: Тячівська громада вирішує важливе питання з переселенцями. Перший Закарпатський	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: Кількість переселенців: «...у тячівській громаді наразі перебуває Близько трьох тисяч внутрішньо переміщених осіб» Охоплення допомогою: «...допомогу від міської ради отримують близько 200 осіб, які проживають у центрах тимчасового розміщення» Параметри нового житла: «...у будівлі зможуть оселитися близько 90 працевлаштованих осіб» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Взаємодія рівнів влади та бізнесу: «...ми на стадії вже завершення договірних договорів з обласною адміністрацією і з нашим підприємством... ламела»	https://www.youtube.com/watch?v=PKVy84LAdnE

		Фінансова модель: «...принцип фінансування слідує області 30% на 30% [громада], і 30% ламела, а будівля буде власністю громади» Роль місцевої влади: «...за словами Тячівського міського голови питання щодо працевлаштування внутрішнього переміщених осіб вирішується» 3. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Вразливі категорії: «...залишалася вразлива категорія старші люди... хворі інваліди після інсульта... або маленькі діти» Неможливість самозабезпечення: «...переважно Це ті які з певних причин не можуть працевлаштуватися та забезпечити себе самостійно» Травма війни: «...це переважно особи які першими зустріли війну у своїх домівках... все одно під обстрілами» Емоційний стан: «...вже скучаємо... спілкування не вистачає» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Економічна активність: «...є в нас такі які працевлаштовуються які живуть у нас там» Відповідальність: «...комунальні послуги будуть оплачувати... за рахунок самих переселенців» Дитяча активність: «...бегаємо і граємо... плетем із бісера із резинок» 5. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Прийняття громадою: «...Тячів для них став другим домом» Забезпечення потреб: «...їм надали все для комфортних умов проживання... пральні машини Кухня... інтернет всі необхідні меблі одяг» 6. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Інтеграція через працю: «...хочемо збудувати... гуртожиток в якій будемо заселяти працевлаштованих на території громади» Створення умов: «Я дуже задоволена... мені вистачає все більше ніж треба» 7. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Статус житла: «...проживають у центрах тимчасового розміщення» Динаміка перебування: «...на початку було... 8-9-10 [тисяч] тепер потрошки їх менше»	
33.	В Тячеві збудують	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз:	https://transkarpatia.net/transcarpathia/

	багатоквартирне житло для переселенців в. Новини Закарпаття	Програмна основа: «Будівництво... відбувається в рамках «Програми будівництва (придбання) житла для у Тячівській міській територіальній громаді на 2023-2026 роки»» 2. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Інтеграція через працю: «...для облаштування місць тимчасового проживання переселенців, які працевлаштовані на території Тячівської громади» 3. Дискурс солідарності Зустрічається 1 раз: Колективне фінансування: «...передбачає «пропорційне (1/3) залучення коштів... та добровільних внесків фізичних і юридичних осіб»» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус житла: «...для облаштування місць тимчасового проживання переселенців»	hot-news/166850-v-tjachevi-zbudujut-bagatokvartirne-zhitlo-dlja-pereselenciv.html
34.	Оселитися ближче до кордонів НАТО. Укрінформ	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази: Статистика проживання: «Осіло в області за весь цей час майже 130 тисяч ВПО» Актуальні дані: «Нині в області фіксуємо понад 300 тис. жителів інших регіонів України» Географія походження: «Приїжджають люди з Сумщини, Харківщини, Донеччини, Запоріжжя, Дніпра, Херсона» Обсяг ресурсів: «Наразі на Закарпатті... 104 прихистки... Вони розраховані на 4,5 тис. ліжкомісць» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Цифрові інструменти: «...в регіоні централізовано працює портал “Допомога. Закарпаття”» Співпраця з донорами: «...в області за підтримки міжнародних партнерів почали будувати мобільні містечка» Програмна діяльність: «...коштом місцевих бюджетів, благодійних, релігійних та міжнародних організацій зробили ремонти» 3. Дискурс тимчасовості Зустрічається 3 рази: Транзитний статус: «У 2022-му році Закарпаття стало хабом для переселенців... доки не стабілізується ситуація вдома» Циклічність: «...переселенці на Закарпаття приїжджають хвилями... Коли напруга минає – більшість повертається додому»	https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3861099-oselitisa-blizce-do-kordoniv-nato.html

		Тип розміщення: «...перелік так званих місць тимчасового перебування включає 104 прихистки» 4. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: Втрата майна: «...мусиш виїжджати... бо тобі прилетіло в будинок і за лічені хвилини ти лишився без даху над головою, без майна та без грошей» Вразливі категорії: «...переселенців із числа маломобільних та незахищених груп населення» Евакуація: «...переміщення в Нересницю (Тячівщина) людей з інвалідністю із Покровська» 5. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Гуманітарна допомога: «...контакти донора чи волонтерів, котрі допомагатимуть закривати гуманітарні питання та першочергові потреби» Створення умов: «...в області очікують додаткові місця для іще майже двох тисяч переселенців із вразливих груп» 6. Дискурс виключення / Ресурсної конкуренції Зустрічається 1 раз: Конфлікт інтересів громади: «Місцева громада відмовлялася приймати центр через нестачу коштів у бюджеті»	
35.	Житло для 90 працевлаштованих вимушених переселенців в збудують у Тячеві. VAROSH	1. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Модель фінансування: «Принцип фінансування наступний: область – 30%, ми [громада] – 30% і 30% – “Ламелла”» Право власності та управління: «Будівля буде у власності громади...» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Економічна незалежність: «...для працевлаштованих на території громади переселенців планують збудувати соціальне житло» Самозабезпечення: «...більшість з них працевлаштовані та живуть у приватному секторі» Фінансова відповідальність: «...комунальні послуги буде оплачувати... або самі мешканці» 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Статистика ВПО: «У громаді наразі офіційно зареєстровано 3200 вимушених переселенців» Технічні характеристики: «Планують побудувати 74 кімнати, де зможе мешкати 85-90 людей» 4. Дискурс солідарності	https://varosh.com.ua/noviny/zhytlo-dlya-90-praczevlashtovanyh-vymushenyh-pereselencziv-zbuduyut-u-tyachevi/

		Зустрічається 2 рази: Підтримка базових потреб: «...триразове харчування зазвичай забезпечують благодійні організації» Соціальна ініціатива: «Аби вирішити питання з помешканням, планують збудувати соціальне житло» 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Забезпечення комфорту: «Житло буде готове повністю... повністю умебльоване» Врахування потреб сімей: «...будуть і двокімнатні приміщення для сімей, і однокімнатні»	
36.	“Громада мусить робити свій внесок у Перемогу, ми даємо прихисток” : історія інтеграції та співпраці з Тячева. VAROSH	1. Дискурс солідарності Зустрічається 5 разів: Гостинність мешканців: «...кожен брав незнайомих людей до своєї хати навіть не задумуючись... Приходили, брали по 1-2 людини й відразу в себе заселяли» Безоплатна допомога: «Дуже багато людей так прийняли. І часто – безкоштовно» Міжнародна підтримка: «Через міста-побратими ми отримали 400 тонн гуманітарних вантажів» Підтримка вразливих: «Тут дуже добре. Тут дбають про нас, і що не попросиш, з усім намагаються допомогти» Спільна відповідальність: «Громада мусить робити свій внесок у Перемогу, і ми робимо це – даємо прихисток» 2. Дискурс суб’єктності Зустрічається 3 рази: Активна адаптація: «...вже самі переходять на українську. А ще я їх трошки вчу трошки потяківськи, вже вміють казати “йо” і “луйтра”» ВПО як нові мешканці: «Громада бачить у вимушених переселенцях своїх мешканців, які можуть тут жити й працювати» Співпраця з бізнесом: «Налагоджена робота з місцевими підприємцями, які готові надати місце для роботи та навіть платити за житло» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 4 рази: Культурне залучення: «З вимушеними переселенцями працюють у наших бібліотеках та школі мистецтв... маємо свій кінотеатр, тож крутимо їм фільми!» Відсутність бар’єрів: «...ніяких конфліктів по лінії “місцеві-приїжджі” не було» Глибока інтеграція: «Розумієте, вони вже наші. Вони в нас і народжуються, і одружуються. Ми вже хоронимо їх тут. Тут їхнє життя»	https://varosh.com.ua/vijna/gromada-musyt-robyty-svij-vnesok-u-peremogu-i-my-robymo-cze-dayemo-pryhystok-istoriya-integracziyi-ta-spivpraczi-z-tyacheva/

		Забезпечення прав дітей: «...ми на сесії вже прийняли рішення, аби дітки наших захисників [та переселенців] харчувалися безкоштовно» 4. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Втрата всього: «Хат наших немає. Ми залишилися бомжами на старості літ. Їхати вже нема куди...» Перші дні війни: «Люди приходили й просто тут, у коридорі, сідали й чекали, щоб зрозуміти, куди йти й що робити» Вразливі категорії: «Ми даємо житло жінкам з дітьми, людям пенсійного віку... тим, хто не може самостійно себе утримувати» Емоційний біль: «Про своє майбутнє говорять мало й зі сльозами. Бо нікуди повертатися...» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Проектна діяльність: «Тут планують будувати соціальне житло та залучають місцевий бізнес... створюють... індустріальний парк» Вимоги до держави: «Ми б просили додати у базову дотацію кількість вимушених переселенців. Бо... ми залишилися сам на сам з проблемою» Стратегічне планування: «Громада бере на себе відповідальність та наперед думає, як забезпечити соціально-вразливі категорії населення» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Транзитний статус на початку: «...дехто зупинявся на кілька днів і невдовзі їхав за кордон» Статус прихистків: «...проживання у закладах, які утримують коштом міського бюджету [шелтери]» 7. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Демографія: «...у Тячівській громаді на цей час офіційно зареєстровано 3200 вимушених переселенців»	
37.	Гідні умови для всіх! Меблева фабрика з міста Тячів залучає до роботи ВПО та іноземців. Вікна СТБ	1. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Задоволення від праці: «...мне работа подобається місто подобається все я щаслива» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Емоційна підтримка: «...тут відчуває підтримку... коли відчуваєш що хтось рядом є то починаєш думати що ти не сам»	https://www.youtube.com/watch?v=6FG7uG5-qwQ

		Забезпечення побуту: «...надають гідну зарплату а якщо є потреба безкоштовне житло» Турбота про працівників: «...працівників ще й годують безкоштовними обідами» Допомога родинам: «...надала їм безкоштовне житло для працівників які потребують підтримки» 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Статистика кадрів: «...уже прийняли на роботу 90 переселенців... мають ще 160 вакансій» 4. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Створення умов для сімей: «...розміщено 15 сімей наших... є тут садочок школа... є автобус шкільний» Відкритість до всіх професій: «...шукаємо... жінок вчимо... забезпечуємо їх і гарною працею і умовами для проживання» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Обставини виїзду: «Валентина з Лугансько-Лисичанська виїхала в перші дні повномасштабної війни... рік прожила в Кременчуці» Травматичний досвід: «Володимир з Бердянська в окупації витримав два місяці... негаразди які там залишилися вони чуток стираються» 6. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Канали рекрутингу: «...фабрика шукає робітників через центри зайнятості»	
38.	Майже 6 тисяч переселенців звернулися до територіальних центрів Закарпаття. Суспільне Ужгород	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Структура органів: «Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки на Закарпатті...» 2. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Статистичні дані: «Близько 5 800 чоловіків, які приїхали на Закарпаття, звернулися до територіальних центрів» Визначення статусу: «Майже 6 тисяч вимушених переселенців звернулися до територіальних центрів...»	https://suspilne.media/uzhhorod/213744-majze-6-tisac-pereselenciv-zvernulisa-doteritorialnih-centriv-zakarpatta/
39.	Поїхати не можна залишитися. 30% переселенців осядуть на	1. Інституційний дискурс Зустрічається 5 разів: Офіційна статистика та моніторинг: «На сьогодні на території Закарпатської області офіційно зареєстровано... трошки більше як 130 000 [ВПО]»	https://zaholovok.com.ua/poyikhaty-ne-mozhna-zalyshytysya-30-pereselentsiv-zalyshatsya-na-zakarpatti

	Закарпатті. Закарпаття про головне	Державні програми: «...дві області в Україні запровадили пільгову ставку на кредитування житла для ВПО через програму «єОселя»» Діяльність хабів: «Гуманітарний центр «Совине гніздо» працює з перших днів повномасштабного вторгнення» Релокація установ: «...сюди релокують цілі заклади, як от центр психосоціальної підтримки з Покровська» Системна адаптація: «...запровадили комплексну допомогу в адаптації, яка включає соціальний супровід, допомогу психологів, юриста» 2. Дискурс жертви Зустрічається 5 разів: Втрата всього: «...хотіла повернутися, але вже все було зрівняне із землею... Мені повертатися нема куди, родичі пішли» Травма та втрата сенсу: «У минулому році ця жінка поховала свого онука... Шукати сенс життя, чесно кажучи, дуже тяжко» Фізична вразливість: «...допомагаємо також з милицями, кріслами колісними тощо» Евакуація найбільш незахищених: «Це діти з ментальними та фізичними вадами, які приїхали разом із батьками» Психологічний бар'єр: «Іноді видно, що їм ніяково просити допомогу і треба себе перебороти» 3. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Згуртованість громади: «...перші три дні роботи центру пережили за рахунок ужгородців... допомагали всі, хто міг» Міжнародна підтримка: «Зараз маємо гуманітарну допомогу на постійній основі за рахунок наших німецьких партнерів» Самовідданість волонтерів: «...волонтери тут «жили»: центр працював цілодобово» Допомога армії від переселенців: «Є бабуса Зоя... вона іноді пече пиріжки для поранених військових» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 5 разів: Зміна парадигми: «...іноді краще дати «вудку, ніж рибу», щоб підштовхнути людей до активних змін» Економічна активність: «Є багато таких, хто розпочинає власну справу... частина мешканців шелтеру працює» Професійне зростання: «Прийшла сюди як волонтерка... врешті-решт стала керівницею»	
--	---	--	--

		Пошук впевненості: «...вона вирішила повернутися [з-за кордону], тут почуває себе більш впевнено і потрібною» Самостійне життя: «Хтось осів на Закарпатті, але розпочав своє життя окремо, власними силами» 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 4 рази: Розвиток навичок: «...проводять курси фінансової грамотності, програмування... діє спінінг-клуб англійською» Цифрова адаптація літніх людей: «Хочемо робити курси мобільної грамотності, курси крою та шиття, щоб старші люди були залучені» Дитяча інтеграція: «...важливо, щоб дитина ходила в садочок... отримувала досвід спілкування, знаходила нових друзів» Соціальне житло як інтеграція: «...людина зрозуміє, що нарешті має окреме житло і може кудись рухатися» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 3 рази: Ризик маргіналізації: «...чим більше затягувати проживання людей в таких приміщеннях... вони мають ризик перетворитися в гетто» Короткостроковість шелтерів: «...місяця тимчасового перебування, все-таки це короткострокове рішення» Транзитний характер: «...хтось їде транзитом через нашу область» 7. Дискурс ресурсної конкуренції / Виключення Зустрічається 2 рази: Зловживання допомогою: «На початку були такі можна сказати «туристи», то там отримують, то тут» Втрата мотивації через надмірну опіку: «...коли міжнародні фонди завозять все, що потрібно і не потрібно, пропадає мотивація»	
40.	Поліцейськ і Закарпаття показали діткам-переселенцям найбільше озеро Українських Карпат, місцевих ведмедів та еко-парк з	1. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази: Організація свята правоохоронцями: «...спільно з місцевими правоохоронцями влаштували справжнє свято для діток-переселенців» Емоційна підтримка: «Ми постійно намагаємося їх підтримувати, допомагаємо пережити ці непрості часи» Гостинність місцевих: «...місцеві жителі регіону пригостили традиційними карпатським чаєм з медом та побажали діткам миру» Постійна увага до потреб дітей: «...поліцейські постійно організовують цікаві екскурсії та зустрічі»	https://zk.npu.gov.ua/news/politseyski-zakarpattya-pokazali-ditkam-pereselentsyam-naybilshe-ozero-ukrainskikh-karpat-mistsevikh-vedmediv-ta-eko-park-z-nezvichnimi-tvarinami

	незвичними тваринами. ГУНП Закарпаття	2. Дискурс жертви Зустрічається 3 рази: Вимушений переїзд: «Усі ці хлопчики та дівчатка вимушено виїхали до нашої області з рідних домівок» Травматичний досвід: «...щоб відволікти їх від всіх пережитих проблем» Потреба в розраді: «...допомагати їм порадами та розраджувати розумінням» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Державні органи: «Ювенальна поліція Закарпаття запросила діток...» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Склад учасників: «...діткам віком від 6 до 16 років з Київщини, Донеччини та Харківщини» 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 2 рази: Знайомство з локальною культурою: «...показали найулюбленіші місця закарпатців» Формування зв'язку з краєм: «...впевнено заявили, що обов'язково відвідають його ще у майбутньому»	
41.	Адаптація до нового життя. Як живуть ВПО? М-Студіо	1. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Підтримка громади: «Місцеві громади продовжують підтримувати переселенців, а підприємства працюють, забезпечуючи робочі місця» Прийняття у колективі: «...до нового місця проживання адаптувалася швидко, у колектив її прийняли добре» Сприяння побуту: «...місцеві жителі добре їх прийняли і всіляко сприяють їхньому комфортному проживанні у громаді» 2. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Успішна інтеграція дорослих: «...її інтеграція у громаду пройшла успішно» Залучення дітей: «...діти відвідують школу та садочок. Зручно, що все поруч» Соціалізація: «...друзів знайшов швидко» 3. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Працевлаштування: «...пані Наталія... працевлаштувалася у Лохівській школі» Економічний внесок: «...вони змогли адаптуватися у громаду, працевлаштуватися та покращувати економіку України» 4. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази:	https://www.facebook.com/mstudio.tv/videos/адаптація-до-нового-життя-як-живуть-впо/640589472289469/

		Складність адаптації: «...починати життя з початку на новому місці непросто» Травма війни: «Після переїзду було важко звикати до тиші, після життя у прифронтовому регіоні» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Локалізація: «...завітали до Івановецької громади. Тут розташований шелтер, де проживають внутрішньо переміщені українці»	
42.	Ради з питань ВПО – Коаліція 1325 – Закарпаття: поінформоване партнерство для подолання наслідків війни. Громадський простір	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Локалізація: «...завітали до Івановецької громади. Тут розташований шелтер, де проживають внутрішньо переміщені українці» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Загальна підтримка: «Місцеві громади продовжують підтримувати переселенців...» Професійне прийняття: «...у колектив її прийняли добре» Добросусідство: «Пан Максим... каже, місцеві жителі добре їх прийняли і всіляко сприяють їхньому комфортному проживанні у громаді» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Успішна адаптація дорослих: «...її інтеграція у громаду пройшла успішно» Освітня інтеграція дітей: «...діти відвідують школу та садочок. Зручно, що все поруч» Соціалізація: «Михайло... хлопчик каже, друзів знайшов швидко» 4. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Працевлаштування: «Пані Наталія... згодом працевлаштувалася у Лохівській школі» Економічний внесок: «...вони змогли адаптуватися у громаду, працевлаштуватися та покращувати економіку України» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Складність нового старту: «...попри те, що починати життя з початку на новому місці непросто...» Психологічна травма: «Після переїзду було важко звикати до тиші, після життя у прифронтовому регіоні»	https://www.prostir.ua/?news=rady-z-pytan-vpo-koalitsiya-1325-zakarpattya-poinformovane-partnerstvo-dlya-podolannya-naslidkiv-vijny
43.	На Закарпатті ВПО мають змогу	1. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази:	https://www.yavpo.org.ua/на-закарпатті-впо-

	отримати житлові ваучери. Я ВПО.	Статистика звернень: «...193 заяви на отримання житлових ваучерів з тимчасово окупованих територій вже подано» Оцінка ситуації: «Це сигналізує про те, що потреба у житлі стає все більш гострою» 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Втрата майна: «...допомогти людям, які втратили свої домівки» Загальний контекст: «...внутрішньо переміщені особи продовжують шукати підтримку в непростий час» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Вимоги до управління: «Ми вважаємо, що влада повинна забезпечити ефективну реалізацію цих програм...» 4. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Моральний імператив: «Пам'ятаймо, що людяність завжди має бути на першому місці!» Заклик до підтримки: «Важливо, щоб кожен, хто потребує, отримав необхідну підтримку»	мають-змогу-отримат/
44.	ВПО з двома дітьми на Закарпатті відмовили в поселенні: прихисток для переселенці в здали в оренду. Перший.сoт.ua. Новини Закарпаття	1. Дискурс виключення та дискримінації Зустрічається 3 рази: Відмова у базовому праві: «...родині з двома дітьми відмовили у поселенні» Нецільове використання ресурсів: «...приміщення було передано в оренду відповідним рішенням голови громади», хоча воно ремонтувалося для ВПО Штучні бар'єри: «...право на житло та доступ до тепла фактично поставили в залежність від працевлаштування, що є неприпустимим» 2. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Небезпечні умови: «Люди змушені проживати без опалення, в умовах, які є непридатними та небезпечними для дітей» Фінансовий тиск: «...опинилася... з багатотисячними рахунками за комунальні послуги» Статус постраждалих: «...є грубим порушенням прав людей, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ» Відсутність належних умов: «...опинилася без належних умов для проживання – у холодному приміщенні» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази:	https://pershij.com.ua/vpo-z-dvoma-ditmi-na-zakarpatti-vidmovili-v-poselenni-prihistok-dlya-pereselenciv-zdali-v-orendu/

		Втручання правозахисників: «Як повідомили в Офісі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини...» Вимога реагування: «...вимагає негайного реагування з боку обласної влади та голови Дубриницької територіальної громади» Правове обґрунтування: «...готуються акти реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» 4. Дискурс суб'єктності (ультимативний/вимушений) Зустрічається 2 рази: Примус до конкретної праці: «Йдіть працювати на завод у Перечині – там проживають лише ті, хто працює на заводі» Самостійне виживання: «...сім'я була змушена самостійно оплачувати житлово-комунальні послуги», попри право на компенсацію	
45.	В Ужгороді вимушеним переселенцям відмовили в житлі. В чому причина. Суспільне Ужгород	1. Дискурс виключення та дискримінації Зустрічається 2 рази: Етнічна ознака: «...усіх переселили, а ромів не хочуть переселяти» Вибіркове ставлення: «...вийшло так, що переселили всіх, хто тут жив, а дві сім'ї ромів залишили в школі» 2. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Втрата житла: «Три сім'ї вимушених переселенців... залишаються без житла» Безпорадність: «Я ж не піду на вулицю, правильно?! Прикро, розумієте, усіх переселили, а мене – ні» Тривала невизначеність: «Уже півтора року ми тут живемо в школі» Емоційне розчарування: «А в результаті, що вони зробили?» 3. Інституційний дискурс Зустрічається 3 рази: Правовий захист: «Цією справою займається Уповноважений ВРУ з прав людини... Відкрито провадження» Регламентація та обмеження: «...пояснює завідувач відділення тимчасового проживання... маємо ліміт для заселення» Управління закладом: «Директорка ліцею... каже: "Актову залу ми зараз будемо використовувати, як склад"» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Статистика виселення: «У вересні минулого року тут проживало 68 людей... на момент виселення було 42... залишилися 6 людей»	https://suspilne.media/uzhhorod/557135-v-uzgorodi-vimusenim-pereselencam-vidmovili-v-zitli-v-comu-pricina/

		Локалізація: «...живуть в Ужгородському ліцеї №11» 5. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Захист своїх прав: «Вимушені переселенці... звернулися до представника Уповноваженого» Власний внесок у побут шелтера: «...вони бачили, що я там прибирала, що я носила... стільці» Самоорганізація: «...вони пішли нам на зустріч і самостійно переселилися із класів в актову залу» 6. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус об'єктів: «...місця тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб»	
46.	Працівники БЕБ "відмовили" Оноківську сільську раду проводити реконструкцію будівлі клубу для ВПО за 8,8 млн гривень. Анонси Закарпаття	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Офіційна рекомендація: «Фахівці БЕБ рекомендували вжити заходів щодо усунення передумов неефективного використання коштів громади» 2. Дискурс (неефективного) управління ресурсами Зустрічається 2 рази: Запобігання збиткам: «...аналітики БЕБ упередили неефективне використання 8,8 млн грн коштів Оноківської громади» Цільове призначення: «...реконструкцію будівлі клубу... для розміщення внутрішньо переміщених і евакуйованих осіб» 3. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Статус перебування: «...для розміщення внутрішньо переміщених і евакуйованих осіб»	https://anons-zak.com.ua/ekonomika/34924-pracvniki-beb-vdmovili-onokvsku-slsku-radu-provoditi-rekonstrukcyu-budvl-klubu-dlya-vpo-za-88-mln-griven.html
47.	Завершено моніторинг умов проживання ВПО у Закарпатській області. Уповноважений ВР України з прав людини	1. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Державний нагляд: «Працівниками Департаменту моніторингу прав громадян... завершено моніторинг умов проживання ВПО...» Офіційна структура: «...Секретаріату Уповноваженого [Верховної Ради України з прав людини]...» Перелік установ: «...навчальному центрі ГО «Ніємія»... комунальному закладі «Багатопрофільний ліцей «Інтелект»...» Правове реагування: «...Офісом Омбудсмана невідкладно вживатимуться заходи щодо усунення порушень прав ВПО...» 2. Дискурс жертви Зустрічається 5 разів:	https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/zaversheno-monitoring-umov-prozhivannya-vpo-u-zakarpatskij-oblasti

		Неналежні побутові умови: «...заклади погано опалюються... на стінах присутня пліснява, а приміщення – вологі» Вразливі групи: «...розміщено 40 ВПО, з них 12 дітей та 1 особа з інвалідністю» Брак ресурсів: «...є потреба в забезпеченні меблями... а також в забезпеченні дітей... технічними засобами для онлайн навчання» Економічна вразливість: «...заборгованості виплати допомоги на проживання...» Порушення гідності: «...потреба в розселенні в різні кімнати осіб різної статі, які не є однією родиною» 3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Статистика розселення: «...приміщенні ГО «Я допоможу», де розміщено 100 ВПО...» 4. Дискурс виключення та недоступності Зустрічається 2 рази: Архітектурні бар'єри: «...проживають особи з інвалідністю... однак, лише одне приміщення пристосоване для таких осіб» Адміністративні перепони: «...відмови надання витягу про реєстрацію місця проживання» 5. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Громадський сектор: «...приміщенні ГО «Spring family centre»... ГО «Я допоможу»...» Правова допомога: «...надано роз'яснення й практичні рекомендації громадянам, в частині реалізації їхніх прав» 6. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Правова активність: «...від ВПО прийнято заяви щодо порушення їхніх прав...»	
48.	Тіснота, пліснява та сморід: в яких умовах виживають біженці в Україні та хто за це має відповідати. Телеграф	1. Дискурс жертви Зустрічається 7 разів: Нелюдські побутові умови: «...люди сидять без світла, подекуди без води, у всіх кімнатах є грибок і пліснява» Антисанітарія: «Іноді людям доводиться зберігати продукти в антисанітарних умовах – на підлозі» Фінансові обмеження: «...завищена вартість оренди кімнат, яка для більшості ВПО є "непідйомною"» Екстремальний холод (Мукачево): «...в кімнатах було +15-16 градусів, а в коридорах – не більше 10 тепла» Фізична небезпека: «...кімнати доводиться одночасно використовувати для відпочинку, як кухню, для прання та зберігання дров»	https://telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2023-04-19/5787757-nelyudski-umovi-plisnyava-ta-smorid-yak-vizhivayut-bizhentsi-v-ukraini-ta-shcho-radyat-yuristi

		Загроза здоров'ю: «...унеможлиблюють реалізацію їхнього права на гідний рівень життя, створюють загрозу для їхнього здоров'я» Відсутність інклюзії: «Тут також немає належних умов для маломобільних груп населення» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Державний контроль: «Співробітники Офісу омбудсмена неодноразово фіксують порушення умов для біженців» Правова відповідальність: «...відповідальність за умови лежить на місцевій владі... Про це говорить Житловий кодекс в ст. 15, 16» Бюрократична бездіяльність: «Відповідні органи місцевого самоврядування зазвичай не реагують на скарги» Адвокація прав: «...звернутися із письмовими запитами до власників... не завадить писати й до Мінреінтеграції» 3. Дискурс солідарності (громадський сектор) Зустрічається 3 рази: Заміщення державних функцій: «...питаннями побуту переселенців займаються різного роду громадські організації» Волонтерська підтримка: «...організація "Добро на Амурі" забезпечує переселенців дворазовим харчуванням, засобами гігієни та одягом» Спільний ремонт: «Звичайні люди почали допомагати з ремонтом – хтось зробив вікна, хтось повністю взяв на себе ремонт кухні» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Демографія: «В Україні обліковано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб» Правові норми: «...приміщення надаються переселенцям у тимчасове користування на строк до одного року» 5. Дискурс виключення та дискримінації Зустрічається 3 рази: Адміністративна зневага: «Коли ми просили допомогти владу, нам всі відмовили» Експлуатація: «З мешканців ще й беруть гроші за оренду такого житла [з пліснявою та смородом]» Майновий конфлікт: «...директор... заявив, що хоче продати та приватизувати будинок», де волонтери вже зробили ремонт 6. Дискурс суб'єктності Зустрічається 2 рази: Боротьба за права: «...потрібно писати заяви та боротися за зміни»	
--	--	--	--

		Правовий захист спільноти: «На сьогодні ми шукаємо адвокатів та юристів», щоб зберегти житло	
49.	Порушення прав ВПО: кричущий інцидент на Закарпатті. Новини Закарпаття	1. Інституційний дискурс Зустрічається 5 разів: Правовий контроль: «Андрій Крючков [уповноважений з прав людини] узяв справу під особистий контроль» Бюрократична бездіяльність: «Чому міська влада не подала документи на компенсацію... яка передбачена Постановою КМУ №261?» Адміністративний конфлікт: «...балансоутримувач КП «Чистий Чоп» вимагає з переселенців [борги]» Офіційне реагування: «За результатами моніторингового візиту в Чоп подано звіт та вжито відповідні заходи» Втручання керівництва області: «...справа під особистим контролем очільника Закарпатської ОВА Мирослава Білецького» 2. Дискурс жертви Зустрічається 5 разів: Непридатні умови: «...вода, що постійно стоїть у підвалі, величезні щілини у дверях, у деяких кімнатах взагалі ремонту не має» Економічний тиск: «...єдине місце, де з ВПО вимагають гроші за проживання і комуналку – це місто Чоп» Травма війни: «Люди, які рятувалися від війни, не повинні продовжувати боротьбу за виживання в тилу!» Порушення гідності: «...вимагає негайного розгляду і припинення знущання над ВПО!» Відчай: «Люди обурені – кричуща несправедливість» 3. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Колективний захист прав: «...відповідь від міської влади на колективне звернення людей» Фіксація порушень: «Наталія Криворучко каже, зафіксувала на фото розмір кімнати, кількість проживаючих, суму платіжки...» Економічна активність: «Проте є ті, які вже тут мають роботу, діти відвідують садочки, школи...» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 1 раз: Вимушена міграція всередині області: «Частина людей розглядають можливість переселення у кращі умови» 5. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз:	https://transkarpatia.net/transcarpathia/nadzvychaine/188183-porushennja-prav-vpo-krichuschij-incident-na-zakarpatti-video.html

		Правовий стандарт: «Гідні умови проживання – це право, а не розкіш!» 6. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Масштаб проблеми: «І таких – майже пів сотні переселенців...»	
50.	Майже вдвічі скоротилася кількість ВПО, які безоплатно проживають в бюджетних установах Закарпаття. Карпатський об'єктив	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Структура фінансування: «...14,8 млн грн виділено з обласного бюджету, 12,3 млн грн – з бюджету Ужгородської територіальної громади» 2. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Динаміка кількості ВПО: «Станом на середину червня... проживає майже 7 тисяч... На кінець квітня... було розміщено 13,2 тис. осіб» Статистика проживання: «...близько 1560 осіб [в обласних закладах]» 3. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Міграційні процеси: «...кількість внутрішньо переміщених осіб в області суттєво зменшилась...» Зміна намірів: «...люди повертаються додому або виїжджають за кордон» 4. Дискурс солідарності Зустрічається 1 раз: Гуманітарна місія: «...підтримка внутрішньо переміщених осіб залишається одним з головних гуманітарних завдань області»	https://life.ko.net.ua/?p=131788
51.	229 порушень прав ВПО: результати моніторингу у закарпатських шелтерів. Портал uzhgorod.in.	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Державний контроль: «Представництво Омбудсмана у Закарпатській області оприлюднило результати 51 моніторингового візиту...» 2. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Втрата майна: «...впливають на якість життя людей, які втратили дім» Нелюдські умови: «Зафіксовано факти проживання у холодних кімнатах, проблеми з водопостачанням та відсутність елементарної санітарії» 3. Дискурс виключення та неефективного управління Зустрічається 2 рази: Приховування ресурсів: ««Мертві» об'єкти: Деякі приміщення, відремонтовані коштом міжнародних донорів, фактично не приймають людей»	https://uzhgorod.in/229-porushen-prav-vpo-rezultaty-monitoryngu-zakarpatskyh-shelteriv/

		Фізична недоступність: «Бар'єрність: Більшість МТП залишаються недоступними для людей з інвалідністю»	
52.	Понад 40% мешканців Закарпаття ставляться до переселенці в «гірше, ніж до місцевих» – опитування	1. Дискурс виключення та недовіри Зустрічається 6 разів: Звинувачення у пасивності: «...переселенці «не хочуть працювати, продовжують жити за рахунок виплат, гуманітарної допомоги»» Культурний бар'єр: «...не розуміють специфіки Закарпаття, не інтегруються у місцеві громади» Етичні претензії: «12,2% опитаних... вказали, що ВПО нібито «невдячні за надану допомогу»» Стереотип про спосіб життя: «...надмірно розважаються (сидять у кафе, ресторанах, салонах, ходять до спортзалів тощо)» Заперечення травми: «...вийшли з місць, які зовсім не постраждали від війни» Статистика ставлення: «40,6% мешканців Закарпаття... ставляться до внутрішньо переміщених осіб... «гірше, ніж до місцевих жителів»» 2. Дискурс ресурсної конкуренції Зустрічається 1 раз: Майнова нерівність: «...чимало ВПО нібито «є заможними, викупили місцеву нерухомість»» 5. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Суб'єкти дослідження: «...провів... Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології»	https://nv.ua/ukr/ukraine/events/stavleniya-do-pereselenciv-u-zakarpatti-rezultati-opituvannya-sered-miscevih-zhiteliv-50558550.html
53.	Закарпаття 24/7. Як живе єдиний регіон України, де немає комендантської години. РБК Україна	1. Дискурс ресурсної конкуренції / Виключення Зустрічається 4 рази: Економічний тиск: «...найголовніша причина подорожчання оренди в 2-4 рази – величезний попит через бажання українців... бути ближчими до кордону» Соціальне розшарування: «Ужгород... піднабрав людей з грошима. Тобто тих, хто раніше жив в центральній Україні... власники відчули, що вони можуть... грати на підвищення цін» Звинувачення приїжджих: «А високі ж ціни на життя і житло – «провина» приїжджих людей з великим капіталом» Дефіцит пропозиції: «...через відсутність попиту до 2014 року... пропозицій з 1-кімнатними квартирами в Ужгороді майже немає» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: ВПО як професійний ресурс: «Область... отримала у відповідь фахових спеціалістів, які успішно поповнюють бюджет як окремих громад Закарпаття, так і всієї України»	https://www.rbc.ua/rus/news/zakarpattya-24-7-k-zhive-ediniy-region-ukrayini-1673613620.html

		Переміщення капіталу: «...з війною переміщення відбулося населення і можна сказати – ринку, капіталу сюди, до нашого краю» 3. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Громадська підтримка: «В Ужгороді та області налічуються десятки благодійних фондів та організацій, хабів та шелтерів для переселенців» Гостинність мешканців: «Я знаю, що наші місцеві жителі, більшість, відкривали свої домівки безкоштовно» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Крайнє зубожіння: «Чимало з них виїхали зі своїх населених пунктів без копійки в кишені» Неможливість самозабезпечення: «...не мають змоги винаймати дороговартісне житло та одразу знайти роботу» 6. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Діяльність ГО: «...як зазначає директорка ГО "Неємія" Тетяна Мачабелі...»	
54.	Між стабільністю і напругою, надією і втотою: що показало опитування на Закарпатті – Поліна Бондаренко . Фонд Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва	1. Дискурс виключення Зустрічається 6 разів Упереджене ставлення: «41% місцевих жителів ставляться до ВПО гірше, ніж до місцевих» Етнічна та мовна ворожнеча: «ВПО частіше згадували ворожнечу на міжетнічному, релігійному і на мовному ґрунті» Емоційна ізоляція: На відміну від більшості, що відчуває надію, серед ВПО переважають втота (54%), роздратування (41%), безсилля (38%) та розчарування (32%) Економічне відторгнення: Негативне ставлення до переселенців зумовлене економічною конкуренцією та нерівністю у добробуті Політичне відокремлення: 13,8% представників нацменшин вважають, що Закарпаття має отримати статус автономного округу Загроза ідентичності: 15% опитаних вважають, що політика Угорщини послаблює українську ідентичність 2. Дискурс ресурсної конкуренції Зустрічається 3 рази: Головні побоювання: «...48% респондентів основним ризиком називали гостру економічну кризу» Боротьба за активи: Негативне ставлення місцевих до ВПО прямо пов'язане з економічною конкуренцією	https://dif.org.ua/article/mizh-stabilnistyu-i-naprugoyu-nadieyu-i-vtomoyu-shcho-pokazalo-opituvannya-na-zakarpatti-polina-bondarenko

		Пріоритети бюджету: Понад 53% жителів вважають, що кошти слід спрямовувати на економічне відновлення та нові робочі місця 3. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Суб'єкти дослідження: «...проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології» Захист права: Дослідження проведено в рамках проекту щодо посилення верховенства права за підтримки уряду Нідерландів (програма MATRA)	
55.	Закарпатські переселенці розповіли про вирішення власних соціальних питань. Карпатський об'єктив	1. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Діяльність державних органів: «Ми подали письмове звернення до Головного управління ДМС у Закарпатській області...», «Ми апелювали до Уповноваженої з прав людини» Законодавчі ініціативи: «Законопроект № 6240 (який дає переселенцям таке право) майже пройшов всі комітети ВР...» Судова та правова система: «Зараз подали у суд, нас перевели в інший суд», «Пенсію повернуть тільки з особливого розпорядження Кабміну» Безоплатна правова допомога: «Допомагає з наданням адвокатів ВПО Регіональний центр з надання безоплатної вторинної допомоги...» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 4 рази: Успішна самоадвокація: «У наших переселенців є свої власні перемоги з цих питань» Активні дії громадян: «Ми подали письмове звернення... отримали відповідь, принесли необхідні документи і в ID картку сина внесли зміни» Боротьба за права: «Піднімати питання про реєстрацію в паспортах 14-річних почала Наталія Верещагіна, коли її син отримав документ без місця реєстрації» Правовий захист: «За цей період звернулися 34 ВПО, є справи які вже закінчилися з позитивним результатом» 3. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Соціальна вразливість: «...для нас пенсіонерів ці гроші важливі. Квартира зйомна, живіть і радійте. Дожилися до такого!» Екзистенційна криза через систему «Аркан»: «Система... показує, що нас нема в Україні, як можна боротися якщо тебе не існує на світі!»	https://life.ko.net.ua/?p=71855

		Статус постраждалих дітей: «...отримання статусу дітей, постраждалих від військового конфлікту» Пенсійна заборгованість: «Особливо загострилася у цьому році проблема пенсій. Йдеться про невчасну виплату і заборгованість» 4. Дискурс виключення та дискримінації Зустрічається 3 рази: Політичне безправ'я: «Вони не можуть брати участь у місцевих виборах... на місцевому рівні таке право не закріплене» Адміністративна дискримінація: «Позитивним є те, що уповноважена визнала факти дискримінації, порушення конституційних прав...» Бюрократична байдужість: «...уповноважена самоусунулася від захисту прав, звертатися до Президента не буде» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Статистичні дані: «Таких пенсіонерів в області понад 30», «В Ужгороді 6 дітей отримали такий статус» 6. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Об'єднання зусиль: «Тетяна Хорошилова, ГО «Закарпаття-Донбас» вважає, що проблему... не можна залишати без позитивного рішення» Спільність проблем: «Всі кампанії... є не тільки проблемою мешканців Закарпаття, але й інших українців»	
56.	Пошук житлових рішень: на Закарпатті вирішують долю ВПО на 2024 рік. Перший Закарпатський	1. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Роль місцевого самоврядування: «...долучилися майже усі територіальні громади Закарпатської області до обговорення проблеми соціального житла» Партнерство з донорами: «...покращити співпрацю з міжнародними донорами та територіальними громадами Закарпаття» 2. Дискурс тимчасовості Зустрічається 3 рази: Критика поточних рішень: «...питання житла це рішає тільки дуже короткостроково» Стратегічне планування: «...яким чином ми могли би допомогти їм... в більш довгостроковій перспективі» Етапність підтримки: «...підтримка в оренді приватного житла для тих людей які здатні після спливу шести місяців продовжувати сплачувати орендні платежі самостійно»	https://www.youtube.com/watch?v=DzmAnJ1_lbg

		3. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Демографічні дані: «...на сьогодні понад 172 000 переселенців офіційно зареєстровані в області» Наміри щодо осідання: «Близько 30% внутрішньо переміщених осіб планують залишитися на Закарпатті» 4. Дискурс солідарності Зустрічається 2 рази: Комплексна підтримка: «...наша організація підтримує зв'язок... надаючи соціальну психологічну юридичну безкоштовну допомогу завдяки підтримці з боку увкбон [УВКБ ООН]» Обов'язок громади: «...забезпечити їх житлом – основне завдання представників Закарпатської Ова та громад» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Потреба в безпеці: «...де ці люди можуть знайти той затишний куточок... де вони зможуть в майбутньому проживати» Фінансова неспроможність: «...існує велика кількість людей які не можуть собі цього [оренди] дозволити» 6. Дискурс інклюзії та суб'єктності Зустрічається 2 рази: Економічна незалежність: «...для тих людей які здатні... продовжувати сплачувати орендні платежі самостійно без зовнішньої допомоги» Інтеграція в громаду: «...планують залишитися на Закарпатті тому забезпечити їх житлом основне завдання»	
57.	Не перетворюйте українців на вигнанців у своїй же країні. Колонка Алена Боброва. Варош	1. Дискурс жертви Зустрічається 5 разів: Травма початку війни: «...24 лютого, о 5-й ранку, вони прокинулися від вибухів і швидко поїхали, навіть не знаючи куди» Важка евакуація: «У дорогах вони проводили по дві доби. У постійному стресі, чи вистачить пального. Без сну та їжі» Втрата звичного життя: «...поспішно залишили свої квартири, машини, речі, все своє розмірене життя на невизначений термін» Соціальна деструкція: «Їхні соціальні зв'язки втрачені, а частина родичів все ще перебуває в тимчасових укриттях» Пережите насильство: «Хтось із них особисто пережив або був свідками насилля чи погроз» 2. Дискурс солідарності Зустрічається 4 рази:	https://varosh.com.ua/dumky/ne-peretvoryujte-ukrayincziv-na-vygnancziv-u-svoyij-zhe-krayini-kolonka-alena-bobrova/

		Заклик до гостинності: «Проявляйте гостинність. Спробуйте зрозуміти їхнє положення...» Гуманне ставлення: «Власники квартир, готелів мають поставитися із розумінням до домашніх тварин ВПО... Це створює атмосферу дому» Допомога в адаптації: «Поставтеся до них із розумінням – вони в іншому місті. Навпаки, можливо, краще їм допомогти» Моральний заклик: «Залишайтеся людьми» 3. Дискурс виключення Зустрічається 3 рази: Боротьба зі стереотипами: «Це не «мажори з Києва» чи інших міст – це наші громадяни» Відмова від узагальнень: «Не варто узагальнювати, що «всі» вимушені переселенці – однакові і погано поведуться» Критика безсердечності: «...з домашніми тваринами в готелі не впускають... Це не людяно» 4. Дискурс інклюзії Зустрічається 1 раз: Рівність у статусі: «Майже всі внутрішні переселенці... є громадянами України. Відповідно, вони мають ті ж права, що й інші громадяни України»	
58.	В Ужгороді назріває конфлікт між переселенцями і міською радою	1. Дискурс суб'єктності Зустрічається 1 раз: Підприємницька ініціатива: «Взялося за перебудову колишнього заводу релоковане зі сходу України підприємство» 2. Дискурс виключення Зустрічається 3 рази: Адміністративний опір: «В Ужгороді назріває конфлікт переселенців-підприємців з контролюючими органами» Перешкоджання діяльності: «...контролюючі органи в Ужгороді перешкоджають будівництву» Репутаційний тиск: «...наносять шкоду діловій репутації... заявляючи, що міська рада звернеться до прокуратури»	https://pmg.ua/life/110357-v-uzhgorodi-nazrivaye-konflikt-mizh-pereselencyami-i-miskoyu-radoyu
59.	Закарпаття та ВПО: чи готова область до нової хвилі евакуації і які головні виклики чекають на переселенці	1. Інституційний дискурс Зустрічається 4 рази: Офіційна статистика та реєстрація: «...лише в Ужгороді офіційно зареєстровано біля 28 тисяч переселенців» Управління прихистками: «...Ужгород має десять місць тимчасового проживання (МТП)» Механізми адвокації: «Ключовим інструментом адвокації... стали Координаційні ради з питань ВПО, створені при органах влади»	https://goloskarpat.info/society/690ef6e400e09/

	в. Голос Карпат	Муніципальні програми: «Внесення ВПО до категорій, що можуть отримати матеріальну допомогу на лікування з місцевого бюджету» та пільги через «Квиток вжегородця» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Переселенці як активна сила: «ВПО не є лише «тими, хто просить»; це люди з унікальним досвідом, знаннями та капіталом» Економічний бар'єр: «...ціни на оренду житла... є дуже високими. Для гідного життя переселенець має мати роботу з достатнім доходом» Економічний та оборонний внесок: «Вони створюють нові бізнеси, сплачують податки, які інвестуються в розвиток міста та оборону країни» Професійна релокація: «...релокувався потужний громадський сектор із Маріуполя, що сприяв створенню сучасного інтеграційного хабу» 3. Дискурс інклюзії Зустрічається 3 рази: Ментальна адаптація: «...намагаюся бути ну трошки ментальною ужгородкою», – перейняття місцевого темпу життя Соціальна єдність: «Важливо, щоб соціальна згуртованість єднала всіх громадян України... а не створювала поділів» Спільне майбутнє: «Закарпаття... має прийняти те, що його майбутнє буде розвиватися за участі всіх, хто обрав його своїм новим домом» 4. Дискурс жертви Зустрічається 6 разів: Втрата дому: «...українців, які втратили дім» Потреба в безпеці: «...сотень тисяч українців, які шукали безпеки» Первинні потреби: «Потреби... еволюціонували від первинних – їжа, тепло, дах над головою» Інфраструктурна ізоляція: «...більшість ВПО... неохоче переїжджають у село... через відсутність належної інфраструктури, роботи, медичної допомоги» Вичерпаність міського ресурсу: «...місто вже не може приймати людей у муніципальних прихистках... вони всі заповнені», що змушує нових ВПО влаштовуватися самостійно Культурна напруга: «У публічному просторі іноді виникають дискусії щодо змін... включаючи мовні та культурні аспекти» 5. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Криза розміщення: «...ресурс області щодо розміщення... вичерпано»	
--	--------------------	--	--

		Системність проблеми: «Проблема з розміщенням набула системного характеру... цього ресурсу вже недостатньо» 6. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 1 раз: Порівняльна статистика: «...якщо станом на 2014 рік... кількість ВПО становила близько 4 тисяч, то зараз лише в Ужгороді... біля 28 тисяч»	
60.	Актуальні потреби переселенців – тема наради в Закарпатській ОВА. Офіційний веб-сайт Тячівської районної державної адміністрації	1. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Залучення міжнародних структур: «До обговорення долучилися члени представництва МОМ, агентства ООН з питань міграції, УВКБ ООН, ОБСЄ та інші» 2. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 3 рази: Демографічні показники: «...в регіоні перебувають понад 396 тисяч переселенців» Конкретні напрямки допомоги: «...зосередилися на питанні безоплатного харчування переселенців» 3. Дискурс солідарності Зустрічається 3 рази: Системна підтримка: «Завдяки системній підтримці держави та українських і міжнародних організацій нам вдається забезпечувати вимушено переміщених осіб найнеобхіднішим» Партнерство: «Для нас залишається важливою підтримка міжнародних партнерів» Готовність до допомоги: «...у пошуку організацій, готових надавати допомогу ВПО» 4. Дискурс тимчасовості Зустрічається 2 рази: Перехід до стратегічних рішень: «...надання середньострокового або довгострокового житла для переселенців» Тривалість підтримки: «...розроблення алгоритму подовження відповідних програм допомоги» 5. Дискурс жертви Зустрічається 2 рази: Залежність від гуманітарної допомоги: «...забезпечувати вимушено переміщених осіб найнеобхіднішим» Харчова вразливість: «...питанні безоплатного харчування переселенців»	https://tyachiv-rda.gov.ua/news/5998-aktualn-potrebi-pereselencv-tema-naradi-v-zakarpatsky-ova.html
61.	Мовна ситуація на Закарпатті. Глобальні висновки	1. Інституційний дискурс Зустрічається 5 разів: Державний нагляд: «...нещодавня оцінка нової мовної омбудсменки Олени Івановської, яка	https://fenixslovo.com/2025/09/19/мовна-ситуація-на-закарпатті-глобаль/

	без реального вивчення	назвала ситуацію на Закарпатті “дуже серйозною проблемою”» Управлінські ініціативи: «...Івановська акцентує на необхідності розширення штату Секретаріату – з п'яти представників на всю країну до регіональних офісів» Правова статистика: «...у 2024 році до Секретаріату омбудсмена не надійшло жодної скарги на порушення мовного законодавства з Закарпаття» Рішення вищих інстанцій: «...скасування регіональних мов у 2018 році Конституційним судом призвело до напруги, але не до хаосу» Академічне підґрунтя: «Олена Івановська... є докторкою філологічних наук, професоркою Київського національного університету...» 2. Дискурс виключення та недовіри (Особлива увага) Зустрічається 5 разів: Звинувачення в агресивному втручанні: «Реальна загроза криється в іншому: у масовому припливі російськомовних переселенців... які часто грубо втручаються в діяльність громад, нав'язуючи свої звичаї...» Політична нелояльність: «...ці нові переселенці не вважають наш край своєю батьківщиною, політично і культурно орієнтуються на Росію...» Культурний конфлікт: «...нав'язування російських свят чи медіа – розпалює конфлікти» Стигматизація через погляди: «...деякі переселенці зберігають проросійські погляди, що загрожує єдності» Відмова від адаптації: «...на Закарпатті проблеми з етнічними спільнотами посилюються через ВПО, які не адаптуються» 3. Дискурс інклюзії та багатокультурності Зустрічається 3 рази: Історична спадщина: «Насправді серйозної проблеми з місцевими мовами меншин немає – це історична багатомовність, яка століттями співіснує мирно» Природне співіснування: «У районах як Берегівський чи Виноградівський угорська домінує... але це не “відсутність” української, а природне співіснування» Закарпатська модель: «У книзі “Наш місцевий Вавилон” аналізується, як Закарпаття... формувало багатомовність як норму, а не загрозу» 4. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 4 рази:	
--	---------------------------------------	--	--

		Науковий доробок: «...монографія Галини Шумицької “Мовна ситуація на Закарпатті в 1991–2020 роках” детально аналізує...» Конкретні інциденти: «...директор Сюртівського ліцею Імре Юлій... вшосте не склав іспит на вільне володіння українською» Демографічні процеси: «З початку повномасштабного вторгнення... Закарпаття прийняло тисячі ВПО... переважно російськомовних з Донеччини, Луганщини та Харківщини» Джерела інформації: «Олена Івановська... як зізналася сама в інтерв'ю “Главкому”...» 5. Дискурс солідарності та суб'єктності Зустрічається 2 рази: Громадська активність: «...багато з них інтегруються успішно – наприклад, долучаючись до місцевих ініціатив, як збір коштів на ремонт дороги в Нижньому Селищі» Економічний внесок: «...релокація бізнесу ВПО оживила економіку...» 6. Дискурс ресурсної конкуренції Зустрічається 1 раз: Майновий тиск: «...попит на нерухомість від них підіймає ціни, створюючи конфлікти»	
62.	Журналіст Олег Діба звинуватив переселенців із Донбасу у кримінальному впливі на Закарпаття – суспільство обурене.	1. Дискурс виключення Зустрічається 5 разів і є центральним об'єктом критики у тексті: Прийняття за регіональною ознакою: «Його вислови розцінили як приниження переселенців з Донбасу та спробу розколоти національну єдність» Мова ворожнечі: «...це вже не журналістика, а мова ворожнечі» Стигматизація («руйнівники»): «...звинувачує вихідців з цього регіону в “сплюндруванні” власної землі та намірах зробити те саме з Карпатами» Протиставлення громад: «“Вони роблять з наших гір свої терикони, а з нас, закарпатців, бездумну масу”, – пише він, протиставляючи “закарпатців” і “Донбас”» Криміналізація статусу: «Звинувачення цих людей у “кримінальності” та “сплюндруванні” – це не лише образа, а й зрада...» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 1 раз: Пропаганда нетерпимості: «...допис може підпадати під Статтю 300 ККУ (“...розповсюдження творів, що пропагують... національну чи релігійну нетерпимість”))» 3. Дискурс жертви	https://znaj.ua/kompromat/514066-zhurnalist-oleg-diba-zvinuvativ-pereselenciv-iz-donbasu-u-kriminalnomu-vplivi-na-zakarpattya-suspilstvo-oburene

		Зустрічається 2 рази: Вимушена міграція: «...переселенців, які втекли від бомб і окупації, шукаючи безпеки...» Травма втрати: «...зрада тих, хто втратив усе через війну» 5. Нейтральний (інформаційний) дискурс Зустрічається 2 рази: Статистика: «Закарпаття стало домом для понад 145,000 переселенців»	
63.	Однією з найбільших проблем, з якою стикаються внутрішньо переміщені особи (ВПО), є забезпечення житлом. Ужгород 24's post та коментарі до допису	1. Дискурс виключення Зустрічається 5 разів і є домінуючим у коментарях: Звинувачення у пасивності: «...у них проблеми працювати не хочуть, Закарпаття повинно утримувати всіх...» Відмова у підтримці: «...ми нікому нічого не повинні, ми на початку допомогли а далі пора самим жити» Поділ на «своїх» і «чужих»: «...ми не ризикові, он їх земляки на будували і будують хай до своїх звертаються...» Звинувачення у невдячності: «...про нас гавкають що ми дорого дерем що ми погані то хай до своїх звертаються...» Сумнів у безкорисливості: «...бо ми погані , свої безкоштовно дадуть чи як?» 2. Інституційний дискурс Зустрічається 2 рази: Офіційна позиція (текст посту): «...завдяки ефективній співпраці обласної влади, місцевих громад та бізнесу» Державна роль: «...є люди, які залишились без нічого. І їм потрібна державна допомога» 3. Дискурс ресурсної конкуренції Зустрічається 2 рази: Конфлікт щодо цін на житло: «...про нас гавкають що ми дорого дерем що ми погані...» Конкуренція на ринку нерухомості: «Пак їх земляки будують багатоповерхівки в Ужгороді... чого не звертаються до своїх...» 4. Дискурс солідарності (в минулому часі) Зустрічається 1 раз: Визнання попередньої допомоги: «...ми на початку допомогли а далі пора самим жити» 5. Дискурс жертви Зустрічається 1 раз: Крайня вразливість: «...є люди, які залишились без нічого...»	https://www.facebook.com/100084621129603/posts/однією-з-найбільших-проблем-з-якою-стикаються-внутрішньо-переміщені-особи-впо-є-/599932009504165
64.	У нас свій фронт: як троє ужгородок	1. Дискурс солідарності Зустрічається 5 разів:	https://uzhhorod.rayon.in.ua/topics/503648-u-nas-sviy-front-yak-troe-

	організували в офісі притулок для двох сотень переселенці в. Район Ужгород	Місцева підтримка: «Адамчукам взялися допомагати інші підприємці й звичайні ужгородці» Мобілізація ресурсів: «Люди надсилали кошти, хтось привозив побутову техніку, кераміку... шторки у душові» Волонтерська взаємодопомога: «Приїхало 20 волонтерів і допомогли прибрати всі кімнати» Спільний побут: «...хто що мав привозив з дому – тарілки, горщики, чашки. Все різне, розкомплектоване, але на це ніхто не зважає» Турбота про дітей: «Небайдужий ужгородець встановив пісочницю у дворі» 2. Дискурс суб'єктності Зустрічається 3 рази: Самоорганізація: «Трохи оговтавшись від шоку, самі переселенці самоорганізувалися й почали облаштовувати своє життя» Професійний внесок: «Серед жильців виявилось двоє професійних кухарів... взялися налагоджувати процес» Бажання бути корисними: «Люди весь час підходять із проханням дати їм роботу... Усі хочуть почуватися корисними» 3. Дискурс виключення (особлива увага) Зустрічається 3 рази: Нестабільність і тиск ринку: «Їх кілька разів виселили з квартир на Закарпатті і вони хочуть повертатися назад у Дніпро [під обстріли]» Внутрішні конфлікти та суворість правил: «...хтось нечесний на руку і його громада карає... виселили його [за алкоголь]» Силове втихомирення: Опис того, як на вокзалі «військові навіть стріляли в повітря, щоб заспокоїти людей», створює образ ВПО як некерованої та хаотичної маси 4. Дискурс жертви Зустрічається 4 рази: Психологічна травма: «Кожен – із власною пронизливою історією... зі зламаною долею та зруйнованими планами» Втрата ресурсів: «Тоді у нас забрали все – заводи, муку, машини... І знову війна» Екзистенційна криза: «...дівчина від пережитого стресу перестала розмовляти» Життя без майбутнього: «Далекоглядні плани не будуємо, живемо одним днем»	uzhgorodok-organizuvali-v-ofisi-pritulok-dlya-dvokh-soten-pereselentsiv
--	---	--	--

Програма кількісного соціологічного дослідження

Актуальність дослідження. Масове внутрішнє переміщення населення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України актуалізувало проблеми соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові соціальні середовища. Процеси переселення супроводжуються трансформацією соціальних ролей, статусів, системи міжгрупових взаємодій і формуванням нових або актуалізацією наявних соціальних стереотипів та переконань. У цих умовах особливої наукової значущості набуває соціологічний аналіз механізмів сприйняття війни, ставлення до ВПО, а також факторів, що впливають на успішність їх інтеграції у приймаючі громади.

Об'єкт дослідження – внутрішньо переміщені особи в Україні в умовах війни.

Предмет дослідження – соціальні уявлення, стереотипи, переконання та інтеграційні практики внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Мета дослідження полягає у виявленні стереотипів, соціальних переконань і особливостей інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Завдання дослідження:

- виявити основні стереотипи та переконання, що виникають у процесі міжгрупової взаємодії між ВПО та місцевим населенням;
- визначити соціальні чинники, що сприяють або перешкоджають успішній інтеграції ВПО у приймаючі громади.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Методологічна стратегія дослідження ґрунтується на принципах системності, комплексності та міждисциплінарності. Теоретичною основою є положення сучасних соціологічних концепцій соціальної інтеграції, міжгрупової взаємодії, соціальної стереотипізації, соціальної згуртованості та соціальної політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Такий підхід дозволяє розглядати адаптаційні процеси ВПО у взаємозв'язку соціальних, психологічних, демографічних та контекстуальних чинників і

забезпечує цілісне розуміння механізмів формування соціальних переконань і практик взаємодії. Теоретичну основу дослідження становить теорія соціальної ідентичності Г. Тайфела і Дж. Тернера, що дозволяє аналізувати процеси соціальної категоризації, стереотипізації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Характеристика вибірки. Респондентами основного дослідження стали місцеві мешканці Закарпаття, та ВПО які до 24 лютого 2022 року проживали на територіях, підконтрольних владі України, а на момент опитування мешкали Закарпатті. Основну вибірку становили 428 респондентів: місцеві мешканці Закарпатської області та внутрішньо переміщені особи віком від 18 до 78 років обох статей, які на момент опитування проживали в Закарпатській області та мали досвід внутрішнього переміщення понад два роки. Вибірка сформована за багаторівневим вибіркоvim дизайном із урахуванням статі та віку респондентів. Проведено онлайн-опитування із застосуванням Google-форми та методу «снігового кому». Анкета дослідження для місцевих мешканців включала 20 запитань, анкета для ВПО також включала 20 запитань, згрупованих у логічно пов'язані смислові блоки. Застосування шкал Лайкерта та Богардуса дозволило здійснити кількісну оцінку відповідей респондентів.

Валідність і надійність дослідження. Валідність інструментарію забезпечувалася шляхом теоретично обґрунтованої операціоналізації ключових понять та відповідності індикаторів змісту досліджуваних соціальних явищ. Надійність досягалася стандартизованістю запитань, уніфікованою логікою побудови анкет.

Методи аналізу даних. Обробка та аналіз даних здійснювалися з використанням методів описової статистики, порівняльного аналізу. Для підвищення аналітичної глибини застосовувався аналіз вторинних даних і документів, що дозволило зіставити емпіричні результати з офіційною статистикою та даними попередніх досліджень.

Дисертаційне дослідження реалізовувалося як поетапне, що передбачало послідовне поєднання основного і додаткового емпіричних досліджень, а також аналіз вторинних даних.

Часові рамки та етапи багатовибіркового дослідження:

Таблиця Г.1

Часові рамки та етапи багатовибіркового дослідження

Етап дослідження	Зміст етапу	Вибірка	Часові рамки
Підготовчий етап	Аналіз наукових джерел; формування теоретичної моделі; операціоналізація ключових понять; розроблення анкети	–	I квартал 2024 р.
Пілотажне дослідження	Тестування анкети; уточнення формулювань запитань; перевірка логіки шкал	Місцеві мешканці, ВПО (n≈150)	III–IV квартали 2024 р.
Основне емпіричне дослідження	Проведення онлайн-опитування; збір первинних даних	Місцеві мешканці, ВПО (n=428)	II–III квартали 2025 р.
Аналітичний етап	Статистична обробка; порівняльний аналіз; інтерпретація результатів	Місцеві мешканці, ВПО (n=428)	III–IV квартал 2025 р.
Інтерпретаційно-узагальнювальний етап	Узагальнення результатів; співставлення з вторинними даними; формулювання висновків і рекомендацій	–	IV квартал 2025 р.

Результати дослідження дають змогу виявити стереотипи, які впливають на процес адаптації та інтеграції ВПО, простежити взаємозв'язок між стереотипами та готовністю до міжгрупової взаємодії. Отримані висновки формують підґрунтя для розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо механізму подолання стереотипів щодо ВПО у приймаючих громадах.

Анкета для внутрішньо переміщених осіб

Мета: дослідити рівень самосприйняття та наявність бар'єрів у новій громаді.

I. Загальні дані:

1. **Ваш вік:** _18-30, 31-45, 46-60, 60+ _____
2. **Стать:** жін, чол
3. **Ваш поточний статус працевлаштування:** працюючий, тимчасово не працюю, студент, пенсіонер, маю власну справу_
4. **Проживаю:** місто, село _____

II. Питання:

1. Як ви оцінюєте свій рівень адаптації у новій громаді?
 - 1 – дуже низький
 - 2 – низький
 - 3 – середній
 - 4 – високий
 - 5 – дуже високий
2. Чи відчуваєте ви себе на Закарпатті «як удома»?
 - 1 – зовсім не відчуваю
 - 2 – скоріше не відчуваю
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше відчуваю
 - 5 – повністю відчуваю
3. Як часто ви стикаєтеся з використанням щодо вас чи інших ВПО ярлика «понаїхали»?
 - 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
4. Чи отримували ви відмову в оренді житла через те, що ви ВПО?
 - 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – один раз
 - 4 – декілька разів
 - 5 – багаторазово
5. Чи вважаєте, що ціни на житло в регіоні штучно завищені саме для переселенців?
 - 1 – зовсім не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти

- 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)
6. Чи чули ви звинувачення в тому, що переселенці «надмірно навантажують» школи, садочки чи лікарні?
- 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
7. Чи згодні ви з твердженням, що соціальні виплати для ВПО є достатніми для покриття ваших базових потреб?
- 1 – повністю не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)
8. Чи доводилося вам чути думку, що переселенці «забирають робочі місця» у місцевих жителів?
- 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
9. Як часто ви стикаєтеся зі стереотипом, що ВПО «вважають, що їм всі винні»?
- 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
10. Чи відчували ви упереджене ставлення під час влаштування дитини до школи чи садочка?
- 1 – зовсім не відчував(ла)
 - 2 – скоріше не відчував(ла)
 - 3 – важко відповісти / не стосується
 - 4 – скоріше відчував(ла)
 - 5 – однозначно відчував(ла)
11. Чи вважаєте ви, що переселенці приносять нові знання та інтелектуальний капітал у розвиток Закарпаття?
- 1 – повністю не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)

12. Чи стикалися ви з конфліктами на ґрунті відмінностей у культурних традиціях чи побутових звичаях?

- 1 – ніколи
- 2 – рідко
- 3 – іноді
- 4 – часто
- 5 – дуже часто

13. Як часто ви спілкуєтесь українською мовою у публічних місцях?

- 1 – ніколи
- 2 – рідко
- 3 – іноді
- 4 – часто
- 5 – завжди

14. Чи допомагає українська мова краще ладнати з місцевими?

- 1 – зовсім не допомагає
- 2 – скоріше не допомагає
- 3 – важко відповісти
- 4 – скоріше допомагає
- 5 – дуже допомагає

15. Чи достатня кількість заходів у громаді для спільного дозвілля ВПО та місцевих?

- 1 – зовсім недостатня
- 2 – скоріше недостатня
- 3 – важко відповісти
- 4 – скоріше достатня
- 5 – повністю достатня

16. На яку соціальну дистанцію ви готові допустити місцевих мешканців?

- 1) Члени родини, друзі, сусіди, колеги.
- 2) Просто знайомі
- 3) Не готовий.

Анкета для місцевих мешканців

Мета: виявити домінуючі стереотипи та ставлення громади до переселенців.

I. Загальні дані:

1. **Ваш вік:** 18-30, 31-45, 46-60, 60+ _____
2. **Стать:** __ жінок, чоловік _____
3. **Ваш поточний статус працевлаштування:** працюючий, тимчасово не працюю, студент, пенсіонер, маю власну справу
4. **Проживаю:** місто, село _____

II. Питання:

1. Чи згодні ви з думкою, що ВПО отримують занадто багато соціальної допомоги порівняно з місцевим населенням?
 - 1 – повністю не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)
2. Чи вважаєте ви, що переселенці створюють черги та перенавантажують інфраструктуру вашого міста/села?
 - 1 – зовсім не вважаю
 - 2 – скоріше не вважаю
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше вважаю
 - 5 – повністю вважаю
3. На вашу думку, чи забирають ВПО робочі місця, на які могли б претендувати місцеві жителі?
 - 1 – зовсім не забирають
 - 2 – скоріше не забирають
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше забирають
 - 5 – однозначно забирають
4. Чи вважаєте ви, що релоковані підприємства часто наймають на роботу переважно «своїх» (інших ВПО)?
 - 1 – зовсім не вважаю
 - 2 – скоріше не вважаю
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше вважаю
 - 5 – повністю вважаю
5. Чи вважаєте ви, що переселенці винні у різкому зростанні цін на оренду та нерухомість?
 - 1 – зовсім не вважаю

- 2 – скоріше не вважаю
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше вважаю
 - 5 – повністю вважаю
6. Чи згодні ви з твердженням, що переселенці не прагнуть вивчати місцеву культуру та традиції?
- 1 – повністю не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)
7. Чи вважаєте ви, що багато ВПО «позиціонують себе як жертви» і вважають, що їм всі винні?
- 1 – зовсім не вважаю
 - 2 – скоріше не вважаю
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше вважаю
 - 5 – повністю вважаю
8. Поведінка заможних переселенців («на дорогих машинах») викликає у вас роздратування?
- 1 – зовсім не викликає
 - 2 – скоріше не викликає
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше викликає
 - 5 – дуже сильно викликає
9. Чи вважаєте ви, що релокація великих підприємств шкодить екології чи природі Закарпаття?
- 1 – зовсім не шкодить
 - 2 – скоріше не шкодить
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше шкодить
 - 5 – суттєво шкодить
10. Чи підтримали б ви будівництво соціального житла для ВПО у вашому районі коштом місцевого бюджету?
- 1 – категорично не підтримав(ла) б
 - 2 – скоріше не підтримав(ла) б
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше підтримав(ла) б
 - 5 – повністю підтримав(ла) б
11. Чи вважаєте ви, що переселенці «принципово» не хочуть переходити на українську мову?
- 1 – зовсім не вважаю
 - 2 – скоріше не вважаю
 - 3 – важко відповісти

- 4 – скоріше вважаю
 - 5 – повністю вважаю
12. Як часто ви особисто вступаєте у дружні чи робочі контакти з переселенцями?
- 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
13. Чи доводилося вам мати особистий негативний досвід спілкування з внутрішньо переміщеними особами?
- 1 – ніколи
 - 2 – рідко
 - 3 – іноді
 - 4 – часто
 - 5 – дуже часто
14. Як ви ставитеся до переселенців, які перебувають на Закарпатті?
- 1) Так само як і до місцевих жителів
 - 2) Гірше, ніж до місцевих жителів
 - 3) Важко сказати/Я з ними не стикався
15. На яку соціальну дистанцію ви готові допустити ВПО?
- 1) Члени родини, друзі, сусіди, колеги.
 - 2) Жителі Закарпаття.
 - 3) Гості Закарпаття.
 - 4) Не пускав би в Закарпаття.
16. Як ви вважаєте, спільні заходи найкраще допоможуть зблизити місцевих та приїжджих (фестивалі, спільна праця, курси мови)?
- 1 – повністю не згоден(на)
 - 2 – скоріше не згоден(на)
 - 3 – важко відповісти
 - 4 – скоріше згоден(на)
 - 5 – повністю згоден(на)

**Приклад інтерв'ю з місцевими мешканцями
(Ужгородський район, с. Сторожниця)**

1. Яке ваше загальне ставлення до внутрішньо переміщених осіб?

Респондент: Нейтральне. Нейтральне ставлення до внутрішньо переміщених осіб. Спочатку було нейтральне. Зараз нейтральне трошечки змінюється в негативний бік. Трошечки, трошечки, тому що уже пройшло багато часу. Спочатку до нас приїжджали внутрішньо переміщені особи, всіх зустрічали, допомагали, надавали житло, всім світом допомагали. Тоді ще все було. Ми ще бачили, що ми співчували людям, тому що вони приїхали, у них так така ситуація. Але потім з часом ми вже побачили, що є різні переселенці внутрішньо переміщені. Є різні. Є ті, як кажуть, що не дуже заможні, ті ведуть себе не так, як сказати на українській мові, викликаючи?.

Інтерв'юер: Викликаючи.

Респондент: Викликаючи.

Інтерв'юер: Провокативно.

Респондент: Провокативно. Викликаючи. І дуже багато переселенців, які поприїжджали до нас, як кажуть, на своїх машинах, на які перевезли сюди свої підприємства, які тут релокували свої підприємства, вони не звертають на місцевих зовсім ніякої уваги. Вони не думають про їхній, як вони ставляться до них, яке ставлення місцевих до них. Вони не хочуть зрозуміти, що місцеві не хочуть, щоб тут забудовувалося все. Тому що ми звикли до того, що в нас дуже гарна природа. Так, гарна природа, чисте повітря. І ми би хотіли це зберегти, але ті, які переселилися, великі підприємства, вони про це не думають. Не думають про місцевих, не думають про природу. Зараз дуже велика проблема, наприклад, з цими вітряками. Там 30 з лишнім вітряків мають поставити на самих вершинах гори. Там знищується природа, знищуються тварини, знищуються рослини. Екологія вся, це природоохоронний..., природоохоронна зона. В Словачії, в Чехословачії, в країнах, де є Карпати, вони про це думають. Там ніколи на вершинах не будують вітряки. Там будують на низинах, але це вони зберігають свою природу, а у нас цього немає. І вже скільки скільки б'ються люди, скільки б'ються правозахисники. Приїжджав наш Микита, який з Києва, приїжджав Арахамія. Я так чудувалась, коли вони приїхали. І вони за ці вітряки, вони це кажуть, що це для того, щоб у нас була електроенергія. Але, але ж ми теж не проти. Але це потрібно думати про те, що буде майбутнім поколінням залишено. Ми все це знищимо і будуть тут тільки великі підприємства, вітряки, які мішають і місцевим жителям знищують природу. І що нам залишиться? Треба думати про майбутнє, не тільки про сучасне, про природу. Треба якось це вирішувати.

2. *Чи змінилося ваше ставлення до ВПО з часом? Як саме?*

Респондент: З часом змінилося. Знаєте, в якому плані? Ці **релоковані підприємства, які тут знаходяться зараз на Закарпатті, вони в основному беруть на роботу тільки своїх, які переміщені.** Наші закарпатці дуже мало мають робочих місць, так? Тобто, потрібно якось це урівноважити. От. Ну і вони такі більш наглі. Наглі якраз до, розумієте, з правами, з тим, що вони все порішають. Розумієте? Це ж видно зразу і навіть не видно, а ми і чуємо це, як вони це все рішають.

3. *Які асоціації у вас виникають при згадці про ВПО?*

Респондент: Я згадую своїх знайомих і своїх родичів, які приїздили з Києва, приїздили із Краматорська. Жили у нас десь по півроку. Ми їх приймали, мої родичі їх також приймали всіх. Вони у нас були і дуже були зацікавлені. Так, їм було тут непогано, їм тут подобалося. І ми бачили, що вони хороші люди. Так, ми їм, ми їм допомагали у всьому, в чому могли.

Інтерв'юер: Тільки позитивні асоціації.

Респондент: Позитивні асоціації, правда ж? Але є ще і негативні. Негативні. Я вже відповіла. Чому негативні і по якій причині негативні.

4. *Чи погоджуєте Ви з твердженнями, що:*

ВПО отримують занадто багато соціальної допомоги?

Респондент: Ні, я так не думаю. Може бути навіть і замало. Замало, замало. Не, небагато. Треба більше їм допомагати.

Забирають робочі місця у місцевих жителів?

Респондент: Ні, тільки ці великі підприємства, які релоковані, вони тільки своїх беруть на роботу. А так взагалі переселенці, вони влаштовуються. Дехто, не всі, але влаштовуються, можуть влаштуватися на роботу. Їм пропонують роботу.

Не прагнуть інтегруватися в нову громаду?

Респондент: Не всі, але прагнуть. Прагнуть. Прагнуть, але не всі.

Не прагнуть вивчати українську мову та спілкуватись з нею?

Респондент: Не всі. Також не всі. Я чую дуже, часто. Вони навіть не прагнуть на українській спілкуватися. Є такі, що не прагнуть, є такі, що прагнуть. Люди всі різні, частина з них прагне, а є такі, що зовсім не хочуть.

Інтерв'юер: Принципово?

Респондент: **Принципово не хочуть.** Не хочуть. Я не знаю, як з цим, що з цим робити.

Інтерв'юер: Але треба щось робити, на вашу думку?

Респондент: Треба, звичайно, треба.

Надмірно навантажують інфраструктуру приймаючи громад?

Респондент: Ну, я б не сказала, що надміру. Це не надміру.

Вважають, що їм всі винні?

Респондент: Оце може бути, може бути. Я це помітила. Тобто, може трошки такі є, позиціонують себе як жертви. Так, так. І їм всі мають допомогти.

5. *Є досвід негативної взаємодії?*

Респондент: Нема.

6. *Наведіть свій приклад взаємодії з ВПО.*

Респондент: Ну, я вже розповідала про своїх родичів, які приїжджали.

7. *Як часто ви спілкуєтесь із внутрішньо переміщеними особами?*

Респондент: Буває по роботі, тому що багато у нас на роботі багато є переселенців, які тут живуть. Так, є тут гуртожиток недалеко. Так, і у місті дуже багато. Так що спілкуєшся так чи інакше, чи по роботі, чи просто...

Інтерв'юер: Це не є тривале спілкування?

Респондент: Не тривале, не тривале, не близьке.

8. *Як на вашу думку можна покращити взаємодію між місцевими жителями та ВПО?*

Респондент: Це якби толерантно відносилися і ВПО до місцевих і місцеві до ВПО. Але це складно, не всі це розуміють. Треба на рівні громад, так якісь... Треба такі, як вам сказати, треба більше про це розмовляти, озвучувати, озвучувати ці причини непорозуміння цих. Можуть якісь бути заходи, де місцеві разом із внутрішньо переміщеними особами разом спілкуються, контактують, проводять час. Я думаю, що у нас є такі заходи. І вони проводяться в Ужгороді. Я знаю, на свята теж зустрічаються переміщені особи і ті, які тут проживають, наприклад, у Старому селі. Так, зустрічаються на різні свята. Дуже гарні там українські пісні співаються, танці народні і різні костюми. І дуже цікава така атмосфера, фольклор. І я бачу, що більш особи, люди, які приїхали сюди, бо їм це подобається. Люди приходять, приходять, дивляться, от таких міроприємств треба проводити чим більше. Вони дивляться на наш фольклор, слухають, бачать історію, як всі свята святкуються. Їм це цікаво, вони це сприймають, бачать до чого, як люди тут живуть, як раніше тут було. Я думаю, що це зближує. І вони занурюються в особливості нашої культури. Це цікаво

Приклад інтерв'ю з ВПО

(м. Запоріжжя, ВПО з 2022 року, проживає в м. Ужгород)

1. *Як ви оцінюєте свій процес адаптації в новій громаді?*

Респондент: Добре, все добре. Мені, ну, все подобається.

2. *Чи стикалися ви з упередженим ставленням через свій статус ВПО? Якщо так, опишіть в цій ситуації.*

Респондент: Не було взагалі такого ставлення до мене і ніколи не стикалась.

3. А які твердження та вислови ви чули в адресу ВПО?

Респондент: Ну, я тільки читала там на Фейсбуці, що буває. Там пишуть, якщо **«понаїхали, то не пройдеш по городу», «понаїхали, то щось там десь хтось сказав».** **«Це ж хай їдуть в іншому напрямку ці переселенці».** Більш читаю негативу от на Фейсбуці, там, наприклад, в «Порадьте Ужгород» – якась ситуація і зразу є такі вислови. Да, тільки читала. А хто ці люди? Я поняття не маю і до них даже перелистую і ніяк не реагую, бо я з таким не стикалась.

Інтерв'юер: Психологічно це впливає на вас?

Респондент: Ні, даже не приймаю на свій рахунок, бо таких людей, ну, я до себе вообщо оцей негатив, якщо я їх не зустрічаю, навіщо мені про таких людей вообщо думати? Хай думають, що хочуть, бо **таких людей вистачало не тільки, наприклад, і дома, де я жила, негативу.** Якщо людина негативна, вона може винуватити. В нас тоже таке було, коли в 14-му році до нас поїхали з Донецька, з Луганська, тоже багато казали: «О, наїхали, о, Донецьке, оце Луганське, оце вони винні тепер». Ну, я розумію, коли ці люди казали, я думаю, а зараз отак от і вони поїхали. Тепер там про них хтось каже, бо я і тоді не сприймала так людей. Ну, якщо кажу, що людина негативна, то вона завжди знайде кого обвинувати. Тому мені якось по життю не зустрічаються такі люди.

4. Чи чули ви твердження, що ВПО:

отримують занадто багато соціальної допомоги?

Респондент: А-а, ні, ми зараз вообщо нічого не отримуємо. Нам відмінили, бо вважають, що ми багато і так заробляємо. Ми вже повинні були адаптуватися, знайти роботу. Більшість людей, да, ми поки що витягуємо, але **це дуже дороге житло.** Просто, що **дуже завищені розцінки** і так ми би могли адаптуватися більше, наприклад, купити і тут вже обоснуватися, ну, це нереально. **Ціни такі завищені, що ми не можемо поки що і прийняти рішення, щоби тут залишитись,** бо немає у нас можливості. І туди ми не можемо повернутися, бо там поки що повна небезпека, як кажуть, криш.

Забирають робочі місця у місцевих жителів. Чи чули ви таке твердження?

Респондент: Ні, не чула. Не знаю. Мені здається, якщо людина хоче знайти роботу, вона знайде і місцева, і не місцева. Ну, я шукала тут якось роботу, но потім вирішала для себе, що поки що є моя, я не буду розпилятися на два фронти.

Не прагнуть інтегруватися в нову громаду. Чи чули ви таке?

Респондент: Не знаю. Ніхто мене що там, що мене хтось заставляв інтегруватися? Ні, тут слова не було.

Чи чули ви твердження, що не прагнуть вивчати українську мову та спілкуватись нею?

Респондент: Ну, у людей, да, є такі, які не хочуть принципово щось в собі міняти, наприклад. Ну, я за інших нічого не можу сказати.

Інтерв'юер: Ви чудово спілкуєтесь українською.

Респондент: Я, да, я розмовляю українською вже краще, бо дуже складно переходити, коли ти більшу частину свого життя розмовляла російською. Да.

Надмірно навантажують інфраструктуру приймаючих громад

Респондент: Ні. Ну, конечно, навантажують. Тут для місцевих, я чую, що не вистачає садочків і шкіл. А тут ще багато дітей приїхало. Ну нам було складно спочатку потрапити в школу. Були труднощі. Так, були. Ну да, деякі школи не приймали, а по прописці ми не хотіли. **Не дотримуються законів, що переселенці можуть приходити і їх повинні приймати в любую школу.** Такого немає. Ну, і в школі в дитини не було ніколи досвіду упередженого там. Вона в мене переходить на українську, розмовляє. Я дуже задоволена.

Чи чули твердження, що вважають, що їм всі винні?

Респондент: Е-е, ну не знаю. Це залежить від людини. Я, да, може десь і хтось так говорить. Серед моїх знайомих всі люди, які можуть себе забезпечити. Тому ніхто ні від кого нічого не очікує і не вимагає, що хтось там винен.

5. Чи є у вас досвід негативної взаємодії з місцевими мешканцями?

Респондент: Немає. Немає.

6. Наведіть свій приклад взаємодії з місцевими.

7. Чи відчуваєте соціальну дистанцію?

Респондент: Ні, ну ми просто так як самі не дуже прямо так шукаємо якихось там контактів. Ну, спілкуємось між собою. Не в тому уже віці, щоб прям так собі шукати якихось компаній. Ми з своєю сім'єю. Якщо б ми працювали вже на якомусь місцевому підприємстві, то вже так...

8. Як налагоджуєте контакти? Що допомагає, а що заважає?

Респондент: Спілкуємось і все. Ходимо там на якісь заходи, ну, з сусідами спілкуємось, щось вони нам дають, щось ми їм даємо. Нічого сказати не можна.